

Economische en sectoranalyse van het toerisme in Suriname

Simon Kerkhofs

promotor :
Prof. dr. Patrick DE GROOTE

co-promotor :
dr. ir. Steven VAN PASSEL

VOORWOORD

Nelson Mandela zei ooit: *“Ik heb ontdekt dat als je eenmaal een grote berg over bent, er altijd nog veel meer bergen te overwinnen zijn”*. Ook ik heb heel wat hindernissen moeten overwinnen bij het maken van deze thesis, maar na maanden van werken en schrijven is het zover: mijn masterproef is af! Het voorbije jaar ben ik zowel op kennisgebied als op persoonlijk vlak geëvolueerd. Hiervoor ben ik verschillende mensen dank verschuldigd, zonder wie ik nooit tot dit resultaat zou zijn gekomen.

Vooreerst zou ik mijn promotor Prof. Dr. Patrick De Grootte willen bedanken omdat hij mij de mogelijkheid heeft geboden om met voldoende wetenschappelijke hulp en vrijheid, een zeer leerrijke ervaring op te doen. Ook dank aan mijn copromotor Dr. ir. Steven van Passel. Hij stond altijd klaar met raad en daad wanneer ik weer eens een probleem had. Zonder hun professionele hulp, raadgevingen en verhelderende uitleg had ik deze masterproef nooit kunnen voltooien.

Daarnaast wil ik ook Mr. Martin Panday, mijn lokale begeleider in Suriname, bedanken voor de aangename samenwerking en de bereidwilligheid tot hulp tijdens mijn onderzoek ter plaatse. Bovendien zou ik ook mijn Surinaamse huisbaas Joel Terzol en huisgenoot Jaldert Joustra willen bedanken voor hun hulp bij het maken van afspraken en het ter beschikking stellen van transport gedurende mijn onderzoeksperiode in Suriname. Zij hebben er voor gezorgd dat ik mij er vanaf het eerste moment heb thuis gevoeld.

Verder wil ik ook de VLIR-UOS bedanken voor de kans die zij mij hebben gegeven om mijn onderzoek in Suriname uit te voeren. Zonder hun financiële bijdrage was ik nooit in de mogelijkheid geweest om naar Suriname af te reizen.

Ik wil ook mijn vriendin Charlotte bedanken voor de hulp, steun, motivatie en ontspanning die zij mij heeft gegeven. Een enorme stimulans op mindere momenten. Ook al mijn andere vrienden en vriendinnen wil ik bedanken voor de zeer aangename momenten van ontspanning.

Tenslotte nog een speciaal woordje van dank voor mijn zus en mijn ouders. Stefanie, bedankt voor de leuke en ontspannende momenten in het weekend. Mama en papa, jullie wil ik bedanken omdat jullie mij in de mogelijkheid hebben gesteld om te kunnen studeren en mij voor deze masterproef het vertrouwen en de middelen hebben gegeven om deze unieke, buitenlandse ervaring te kunnen en mogen beleven. Jullie zijn al die jaren in mij blijven geloven en hebben daarvoor al de ingrediënten aangereikt, zowel financieel als emotioneel.

Dank je wel.

Simon

SAMENVATTING

De Republiek Suriname bevindt zich aan de noordoostkust van Zuid-Amerika en telt ruim 494.000 inwoners. Tot 1975 was Suriname een kolonie van Nederland. Dit koloniaal verleden ligt aan de basis van de huidige multi-etnische samenleving. De ruimtelijke verbondenheid met Zuid-Amerika en de gelijkenissen met het Caribische gebied maken van Suriname op het eerste gezicht een aantrekkelijk land voor toeristen.

In deze masterproef evalueren we de structuur van de Surinaamse toerismesector, onderzoeken we de rol die de Europese Commissie (EC) speelt bij de ontwikkeling van de sector en zoeken we naar een geschikte meetmethode om de economische impact van het toerisme te berekenen. Hiervoor onderzochten we de literatuur betreffende de internationale relaties van de EC en omtrent het meten van de economische impact van het toerisme. Verscheidene nuttige methodes worden hiertoe in de literatuur voorgesteld, maar door het gebrek aan betrouwbare statistische data kunnen we op dit moment slechts enkele van deze methodes in Suriname toepassen.

Op basis van ons onderzoek in Suriname stelden we een structuur op van de toerismesector in Suriname. De actoren, die op een directe wijze een rol spelen binnen het aanbod van het toerisme, hebben we hierbij ingedeeld in vier categorieën: overheidsinstanties, semi-overheidsinstanties, particuliere sector en internationale organisaties. Het schematisch overzicht van de sector hebben we vervolgens gebruikt om na te gaan wat voor de actoren uit elk van deze categorieën de voorwaarden, stimuli en beperkingen zijn om het toerisme (op een duurzame wijze) te ontwikkelen. Hiervoor hebben we interviews afgenomen met zo veel mogelijk bevoorrechte getuigen. In Hoofdstuk 5 worden onze onderzoeksresultaten uitgebreid besproken. De belangrijkste aandachtspunten die in ons onderzoek naar voor kwamen om de sector verder te ontwikkelen zijn: het ontbreken van een Toerismewet, het huidige visumbeleid, de bewustwording betreffende het belang van het toerisme, de kwaliteit en inhoud van het aangeboden toeristisch product, de samenwerking tussen de publieke en private sector en het gebrek aan betrouwbare statistische gegevens om de economische impact te kunnen berekenen en efficiënte beleidsplannen op te stellen.

Als lid van de Europese Unie vonden we het daarnaast interessant om de samenwerking tussen de EU en de Surinaamse regering met betrekking tot het toerisme nader te onderzoeken. Momenteel loopt er in Suriname het *Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme*. Dit programma ging van start in 2008 en heeft als doel de armoede te bestrijden en de economische diversificatie te bevorderen middels de ontwikkeling van duurzaam toerisme. Aangezien het nogal een complex project bleek te zijn, hebben we eerst de achterliggende managementstructuur trachten te achterhalen. Van daaruit hebben we op basis van interviews met zoveel als mogelijk betrokken partijen een kritische evaluatie uitgevoerd van het programma. Hieruit bleek dat er zich

op alle niveaus binnen de managementstructuur problemen hebben voorgedaan waardoor men slechts enkele van de vooropgestelde doelstellingen heeft kunnen realiseren. De grootste obstakels waarmee men bij de uitvoer van het programma te maken heeft gekregen zijn de gebrekkige kwalificaties van de projectmedewerkers, de bureaucratische procedures van de EU, de bewustwording van de lokale projectmedewerkers en de toewijzing van de budgetten. Hierdoor heeft men slechts één van de drie componenten, namelijk de e-marketingcomponent, in beperkte mate kunnen realiseren.

Door het toenemend belang van toerisme in ontwikkelingslanden stijgt de interesse in het meten van de economische effecten van deze sector. Uit onze literatuurstudie bleek dat er doorheen de jaren tal van methodes zijn ontwikkeld, variërend van heel simpel tot erg complex, om deze economische impact van het toerisme te meten. De methodes die in deze masterproef gehanteerd worden zijn de *Tourism Satellite Account*, de Multiplicatormethode en de Toegevoegde Waardemethode.

De *Tourism Satellite Account (TSA)*, gebaseerd op het internationaal aanvaarde *System of National Accounts 1993 (SNA/93)*, is het resultaat van jarenlange inspanningen van de UNWTO om een uniforme methode te ontwikkelen voor het meten van de economische impact van de sector toerisme. Uit ons onderzoek in samenwerking met het Algemeen Bureau van de Statistiek in Suriname, bleek echter dat er enorme tekortkomingen zijn wat betreft de kwaliteit en volledigheid van de statistische data in Suriname. Omwille van deze databeperkingen was het onmogelijk de TSA-tabellen op te stellen. We hebben daarom besloten ons onderzoek te richten op de tekortkomingen en andere obstakels bij het implementeren en uitbouwen van het TSA-raamwerk in Suriname. Onze onderzoeksresultaten geven aan dat er bij eerdere onderzoeken met betrekking tot de toeristenuitgaven conceptuele en methodologische problemen hebben plaatsgevonden. Daarnaast zou er een zekere mate van overlap zijn bij het verzamelen van toerismestatistieken door het ABS en de Stichting Toerisme Suriname. Bovendien zouden de statistieken uit de bestaande gegevensbronnen van het ABS over een verschillende mate van nauwkeurigheid en gedetailleerdheid beschikken, waardoor het hanteren van deze gegevens met de nodige voorzichtigheid moet gebeuren. Tenslotte komen de concepten en definities uit deze gegevensbronnen lang niet allemaal overeen met die van het TSA-raamwerk, waardoor er eerst manipulaties en aanpassingen nodig zullen zijn vooraleer de TSA geïmplementeerd kan worden.

De tweede methode waarmee we de economische impact hebben trachten te berekenen is de Multiplicatormethode. Een belangrijke voorwaarde om toerismemultiplicators te kunnen berekenen is dat het land moet beschikken over zeer gedetailleerde statistische gegevens. Een voorwaarde waar in Suriname duidelijk niet aan voldaan is. Na overleg met en op aanraden van S. Silos, waarnemer van de Europese Commissie in Suriname, hebben we daarom besloten de toerismemultiplicators van Puerto Rico te hanteren in onze berekeningen. Beide landen zouden immers beschikken over een gelijkaardige economische structuur en slechts in beperkte mate mee

geprofiteerd hebben van de groeiende populariteit van de regio. Volgens deze methode zou het toerisme voor de periode 2004 – 2007, via haar directe en secundaire effecten samen, respectievelijk 4,6%; 4,4%; 3,5% en 3,3% hebben bijgedragen tot het totale BBP van Suriname. Daarnaast zou het toerisme jaarlijks hebben gezorgd voor een extra tewerkstelling van ongeveer 632 personen. Omwille van een aantal significante verschillen tussen de Surinaamse en Puerto Ricaanse betalingsbalans en overheidsontvangsten, was het echter niet mogelijk om de bijdrage van het toerisme tot deze twee macro-economische grootheden te meten.

Een derde en laatste methode die we hebben toegepast is de Toegevoegde Waardemethode. Met deze methode hebben we de economische bijdrage van het toerisme op het Surinaamse BBP berekend op basis van de beschikbare nationale economische statistieken van het land. Het uitrekenen van de verhoudingen tussen de toegevoegde waarde en de omzetten van de sectoren, die geregistreerd zijn in de nationale statistieken, stond bij deze methode centraal. Volgens deze werkwijze is de bijdrage van het toerisme tot het BBP over de periode 2004 – 2007 afgenomen met maar liefst 35%, van 4% in 2004 tot 2,6% in 2007.

De resultaten op basis van de Multiplicatormethode en de Toegevoegde Waardemethode, de enige twee methodes die in Suriname toepasbaar waren om de economische bijdrage van het toerisme tot het BBP te berekenen, tonen dus gelijkaardige resultaten. De daling die we hebben vastgesteld in deze bijdrage tot het BBP kan toegeschreven worden aan verschillende oorzaken. Zo was er een relatief sterke afname van het aantal aangekomen toeristen tijdens en na de overstromingen in 2006. Bovendien groeide de andere sectoren in verhoudingen sterker dan het toerisme. Daarnaast krijgt de sector de laatste jaren te maken met een woekergroei van illegale touroperators, lodgehouders, winkeltjes en restaurants. Deze informele markt, die volgens het ABS maar liefst 15% uitmaakt van het totale Surinaamse BBP, werd wegens databeperkingen niet opgenomen in onze berekeningen. We durven dan ook te veronderstellen dat de werkelijke omvang en bijdrage van de toeristische sector in Suriname hoger ligt dan de door ons bekomen resultaten. Desondanks moet gesteld worden dat het toerisme in Suriname de laatste jaren te zeer gestagneerd is en dat er dringend de nodige maatregelen getroffen moeten worden om de sector nieuw leven in te blazen. We hebben Hoofdstuk 11 dan ook volledig gewijd aan aanbevelingen, die de betrokken partijen in de toekomst zouden kunnen helpen bij het verder ontwikkelen van de sector toerisme in Suriname. Onze SWOT-analyse in datzelfde hoofdstuk geeft tenslotte een samenvatting van de belangrijkste sterktes, zwaktes, opportuniteiten en bedreigingen met betrekking tot het toerisme in Suriname, die we tijdens ons onderzoek ter plaatse hebben ervaren.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	I
SAMENVATTING	II
INHOUDSOPGAVE	V
LIJST VAN FIGUREN	IX
LIJST VAN TABELLEN	X
LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN	XII
DEEL I - ONDERZOEKSPLAN	- 1 -
1 PROBLEEM EN DOELSTELLING	- 1 -
1.1 Praktijkprobleem	- 1 -
1.2 Centrale onderzoeksvraag en deelvragen	- 6 -
1.3 Onderzoeksopzet	- 6 -
1.3.1 Literatuurstudie	- 7 -
1.3.2 Diepte-interviews	- 8 -
DEEL II - LITERATUURSTUDIE	- 9 -
2 SURINAME	- 9 -
2.1 Geschiedenis	- 9 -
2.2 Geografische ligging	- 10 -
2.3 Klimaat	- 11 -
2.4 Demografie	- 12 -
2.5 Economie	- 14 -
2.6 Politiek	- 24 -
3 DEFINIËRING EN AFBAKENING	- 27 -
3.1 Toerist en toerisme	- 27 -
3.2 Duurzaam toerisme	- 29 -
4 TOERISME IN SURINAME	- 33 -
4.1 Ontwikkeling van het toerisme	- 33 -
4.1.1 Internationaal toerisme	- 33 -

4.1.2	Toerisme in Zuid-Amerika.....	- 34 -
4.1.3	Toerisme in Caribisch gebied.....	- 35 -
4.2	Toerisme in Suriname	- 37 -
4.2.1	Algemeen	- 37 -
4.2.2	Profiel en reisgedrag van de toerist.....	- 39 -
4.2.3	De sector toerisme in Suriname.....	- 45 -
4.2.4	Obstakels in de ontwikkeling van toerisme.....	- 47 -
4.3	Toerisme en milieu politiek (1950 - heden).....	- 48 -
DEEL III - SECTORANALYSE		- 51 -
5 SECTORANALYSE TOERISME SURINAME.....		- 51 -
5.1	Overheidsinstanties	- 53 -
5.1.1	Ministerie van Transport Communicatie en Toerisme	- 53 -
5.1.2	Kamer van Koophandel en Fabrieken	- 59 -
5.1.3	Ministerie van Handel en Industrie	- 62 -
5.1.4	Ministerie van Planning en Ontwikkelingssamenwerking	- 63 -
5.2	Semi-overheidsinstanties	- 63 -
5.2.1	Stichting Toerisme Suriname	- 63 -
5.2.2	Stichting Natuurbehoud Suriname	- 64 -
5.3	Particuliere sector.....	- 66 -
5.3.1	Tourism Union of the Republic of Suriname.....	- 67 -
5.3.2	Vereniging van Surinaamse Touroperators.....	- 69 -
5.3.3	Stiching Lodgehouders Boven-Suriname.....	- 72 -
5.3.4	Suriname Handicraft & craft Association	- 74 -
5.3.5	Touroperators	- 76 -
5.4	Internationale organisaties	- 90 -
5.4.1	Amazon Conservation Team.....	- 90 -
5.4.2	Europese Commissie	- 93 -
6 ROL EUROPESE COMMISSIE BIJ ONTWIKKELING TOERISME		- 95 -
6.1	Raamwerk van de relatie met de Europese Commissie	- 95 -
6.2	Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme.....	- 98 -
6.2.1	Ontstaan	- 98 -
6.2.2	Doelstellingen	- 100 -
6.2.3	Inhoud	- 101 -
6.2.4	Managementstructuur	- 102 -
6.3	STE-5: e-marketing	- 104 -
6.4	Kritische evaluatie van het SSTCBP	- 105 -

DEEL IV – SOCIO-ECONOMISCHE IMPACT.....	- 111 -
7 TOURISM SATELLITE ACCOUNT	- 111 -
7.1 Tourism Satellite Account - Algemeen	- 111 -
7.1.1 Inleiding.....	- 111 -
7.1.2 Ontstaan TSA.....	- 113 -
7.1.3 Inhoud TSA.....	- 115 -
7.1.4 TSA Tabellen.....	- 117 -
7.1.5 Toepassen van de TSA	- 117 -
7.2 TSA - Onderzoeksresultaten	- 119 -
7.2.1 Opzet en uitvoering	- 119 -
7.2.2 TSA in het Caribische gebied	- 120 -
7.2.3 TSA in Suriname.....	- 124 -
8 SOCIO-ECONOMISCHE IMPACT VAN TOERISME - LITERATUURSTUDIE	- 127 -
8.1 Toerisme in de economie.....	- 127 -
8.2 Het meten van toerisme.....	- 129 -
8.3 Multiplicatormethode	- 132 -
8.3.1 Definiëring en afbakening	- 132 -
8.3.2 Berekenen van toerismemultiplicators	- 134 -
8.4 Toerisme en het BBP.....	- 135 -
8.4.1 Inleiding.....	- 135 -
8.4.2 Definiëring en afbakening	- 135 -
9 TOERISMEMULTIPLICATORS - ONDERZOEKSRESULTATEN	- 139 -
9.1 Beperkingen bij het onderzoek.....	- 139 -
9.2 Economische impact volgens Multiplicatormethode	- 140 -
9.2.1 Impact toerisme op BBP	- 140 -
9.2.2 Impact toerisme op werkgelegenheid	- 144 -
9.2.3 Impact toerisme op betalingsbalans	- 146 -
9.2.4 Impact toerisme op overheidsontvangsten.....	- 147 -
10 OMZET EN TOEGEVOEGDE WAARDE VAN TOERISME - ONDERZOEKSRESULTATEN.....	- 149 -
10.1 Inleiding.....	- 149 -
10.2 Omzet van de sector toerisme	- 150 -
10.2.1 Toeristenaankomsten	- 150 -
10.2.2 Bestedingen van de toerist in Suriname.....	- 152 -
10.2.3 Geschatte toeristenontvangsten 2004 – 2007	- 154 -
10.3 Omzet en Toegevoegde Waarde van toerisme.....	- 162 -
10.3.1 Methodologie	- 162 -

VIII

10.3.2 De Toegevoegde Waarde van de sector toerisme	- 163 -
DEEL V – AANBEVELINGEN EN CONCLUSIE	- 171 -
11 GROEIOBSTAKELS EN AANBEVELINGEN	- 171 -
11.1 Opzet en uitvoering	- 171 -
11.2 Groeiobstakels toerisme in Suriname	- 172 -
11.3 Aanbevelingen	- 175 -
11.3.1 Korte termijn aanbevelingen	- 176 -
11.3.2 Lange termijn aanbevelingen	- 188 -
11.3.3 Suggesties voor verder onderzoek	- 196 -
11.4 SWOT-analyse toerisme Suriname	- 197 -
12 ALGEMENE BESPREKING EN BESLUIT	- 199 -
LITERATUURLIJST	- 206 -
LIJST VAN GEÏNTERVIEWDE PERSONEN	- 213 -
BIJLAGE	- 217 -

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 2.1: Kaart van Suriname.....	- 11 -
Figuur 2.2: Samenstelling Surinaamse bevolking, 2008	- 13 -
Figuur 2.3: Importen en exporten van Suriname 2004 - 2008	- 16 -
Figuur 2.4: Evolutie van relatieve aandelen in BBP naar sectorklasse, 2004 - 2010	- 19 -
Figuur 2.5: Evolutie Human Development Index, 1980 - 2005	- 22 -
Figuur 2.6: Evolutie van het BBP in lopende prijzen (formeel en informeel), 2004-2008.....	- 23 -
Figuur 4.1: Evolutie internationale aankomsten van 1950 - 2005	- 34 -
Figuur 4.2: Invloed van toerisme op BBP en werkgelegenheid in Latijns-Amerika.....	- 35 -
Figuur 4.3: Invloed van toerisme op BBP en werkgelegenheid in Latijns-Amerika.....	- 39 -
Figuur 4.4: Aantal aangekomen toeristen naar land/regio van herkomst, 2004 - 2007.....	- 40 -
Figuur 4.5: Distributie van toeristen per marktgebied en doel van bezoek in Suriname	- 41 -
Figuur 4.6: Geschatte percentages toeristen in 2008 naar duur van het verblijf (in dagen)	- 42 -
Figuur 4.7: Frequentie van de ondernomen activiteiten in Suriname (%), 2004	- 44 -
Figuur 4.8: Accommodatiekeuze van toeristen in Suriname, 2004.....	- 45 -
Figuur 5.1: Sectorstructuur Toerisme Suriname	- 52 -
Figuur 5.2: Werkgebied ACT Suriname	- 90 -
Figuur 10.1: Aantal aangekomen toeristen, 2004 - 2007.....	- 152 -
Figuur 10.2: Procentuele verdeling toeristenontvangsten naar sectoren op NR Suriname	- 159 -
Figuur 10.3: Vergelijking BBP van Toerisme en de grote sectoren (in EUR) , 2004 - 2007	- 169 -
Figuur 11.1: Korte termijn groeiobstakels toerisme Suriname (1)	- 172 -
Figuur 11.2: Korte termijn groeiobstakels toerisme Suriname (2)	- 173 -

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 2.1: Kaart van Suriname.....	- 11 -
Figuur 2.2: Samenstelling Surinaamse bevolking, 2008	- 13 -
Figuur 2.3: Importen en exporten van Suriname 2004 - 2008	- 16 -
Figuur 2.4: Evolutie van relatieve aandelen in BBP naar sectorklasse, 2004 - 2010	- 19 -
Figuur 2.5: Evolutie Human Development Index, 1980 - 2005	- 22 -
Figuur 2.6: Evolutie van het BBP in lopende prijzen (formeel en informeel), 2004-2008.....	- 23 -
Figuur 4.1: Evolutie internationale aankomsten van 1950 - 2005	- 34 -
Figuur 4.2: Invloed van toerisme op BBP en werkgelegenheid in Latijns-Amerika.....	- 35 -
Figuur 4.3: Invloed van toerisme op BBP en werkgelegenheid in Latijns-Amerika.....	- 39 -
Figuur 4.4: Aantal aangekomen toeristen naar land/regio van herkomst, 2004 - 2007.....	- 40 -
Figuur 4.5: Distributie van toeristen per marktgebied en doel van bezoek in Suriname	- 41 -
Figuur 4.6: Geschatte percentages toeristen in 2008 naar duur van het verblijf (in dagen)	- 42 -
Figuur 4.7: Frequentie van de ondernomen activiteiten in Suriname (%), 2004	- 44 -
Figuur 4.8: Accommodatiekeuze van toeristen in Suriname, 2004.....	- 45 -
Figuur 5.1: Sectorstructuur Toerisme Suriname	- 52 -
Figuur 5.2: Werkgebied ACT Suriname	- 90 -
Figuur 10.1: Aantal aangekomen toeristen, 2004 - 2007.....	- 152 -
Figuur 10.2: Procentuele verdeling toeristenontvangsten naar sectoren op NR Suriname	- 159 -
Figuur 10.3: Vergelijking BBP van Toerisme en de grote sectoren (in EUR) , 2004 - 2007	- 169 -
Figuur 11.1: Korte termijn groeiobstakels toerisme Suriname (1)	- 172 -
Figuur 11.2: Korte termijn groeiobstakels toerisme Suriname (2)	- 173 -

Figuur 11.3: Lange termijn groeiobstakels toerisme Suriname (1).....	- 174 -
Figuur 11.4: Lange termijn groeiobstakels toerisme Suriname (2).....	- 175 -

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 2.1: Bevolkingsopbouw naar leeftijdsgroep en geslacht in 2007	- 12 -
Tabel 2.2: Het BBP naar sectoren en relatieve aandelen per sector, periode 2004 - 2010.....	- 18 -
Tabel 2.3: Bruto Binnenlands Product (BBP) naar sectoren, 2006 (als procent van totaal).....	- 20 -
Tabel 2.4: Werkloosheidscijfers in geselecteerde districten: 2004 en 2007	- 21 -
Tabel 4.1: Bijdrage toerisme aan BBP en werkgelegenheid in het Caribisch gebied (%)	- 36 -
Tabel 4.2: Aantal aangekomen toeristen via alle havens naar land/regio, 2004 - 2007	- 38 -
Tabel 4.3: Aantal aangekomen toeristen (%) naar land/regio van residentie, 2004-2007.....	- 40 -
Tabel 4.4: Aangekomen toeristen in procenten naar doel van het bezoek, 2004-2008	- 41 -
Tabel 4.5: Aantal aangekomen toeristen naar duur van het bezoek, 2004 - 2008.....	- 42 -
Tabel 4.6: Reisarrangementen naar marktgebied (%), 2004	- 43 -
Tabel 4.7: Reisarrangementen naar doel van het bezoek (%), 2004	- 43 -
Tabel 5.1: Doelstellingen VESTOR naar onderwerp	- 71 -
Tabel 6.1: Geprojecteerde budgetten van het SSTCBP	- 99 -
Tabel 6.2: Beoogde resultaten SSTCBP	- 100 -
Tabel 7.1: De tien TSA Tabellen.....	- 117 -
Tabel 7.2: De tien belangrijkste gebruiksredenen van de TSA.....	- 119 -
Tabel 7.3: Stappen bij de implementatie van het TSA-systeem.....	- 122 -
Tabel 7.4: Situatie van de CTO-lidstaten binnen de TSA-projecten (2007).....	- 123 -

Tabel 8.1: Benaderingen voor het uitvoeren van een EIA	131 -
Tabel 9.1: Impact van de toeristenuitgaven op het BBP	142 -
Tabel 9.2: Aantal werknemers per Sector (2002 – 2006)	144 -
Tabel 9.3: Impact van toeristenuitgaven op tewerkstelling in Suriname, 2004 - 2006.....	145 -
Tabel 9.4: Betalingsbalans op kasbasis Suriname, 2007 (in miljoenen EUR)	146 -
Tabel 10.1: Toeristenaankomsten per maand, naar land van herkomst (2004)	151 -
Tabel 10.2: Gemiddelde uitgaven per persoon en per dag naar marktsegment (2004).....	153 -
Tabel 10.3: Gemiddelde uitgaven per persoon en per dag naar doel van de reis	154 -
Tabel 10.4: Geschatte toeristenontvangsten naar marktsegment (1/12/ 2003 – 30/11/2004)-	155 -
Tabel 10.5: Aantal nachten naar marktsegment.....	156 -
Tabel 10.6: Geschatte toeristenontvangsten naar marktsegment (2004)	156 -
Tabel 10.7: Gecategoriseerde Procentuele verdeling toeristenuitgaven naar marktsegment...-	157 -
Tabel 10.8: Relatie Toeristen-uitgaven m.b.t. de sectoren op de Nationale Rekeningen	159 -
Tabel 10.9: Geschatte Toeristenontvangsten over de periode 2004-2007 (in EUR)	160 -
Tabel 10.10: Toeristenuitgaven naar de Posten voor de periode 2004 – 2007 (in EUR)	161 -
Tabel 10.11: Toeristenuitgaven naar Sectoren over de periode 2004 – 2007 (in EUR)	161 -
Tabel 10.12: Productiewaarde of omzet per Sector (PWs), 2004 – 2007 (in EUR).....	165 -
Tabel 10.13: Toeristenuitgaven naar Sector (PWst) voor de periode 2004 – 2007 (in EUR) ..-	166 -
Tabel 10.14: Toeristenuitgaven tot omzetten per sector (PWst/PWs),2004 – 2007	166 -
Tabel 10.15: Toegevoegde waarde per sector (TWs) voor de periode 2004 – 2007 (in EUR) .-	167 -
Tabel 10.16: Toegevoegde Waarde per sector/Productiewaarde per sector (2004-2007).....	167 -
Tabel 10.17: Toegevoegde waarde per sector (TWst) voor de periode 2004-2007 (in EUR) ...-	168 -
Tabel 10.18: Bijdrage van het Toerisme tot het BBP (2004 – 2007)	168 -

LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ABS	Algemeen Bureau van de Statistiek
ACP	African, Caribbean and Pacific
ACT	Amazon Conservation Team
ASRA	Surinaamse Associatie voor Reisagentschappen
BBP	Bruto Binnenlands Product
BNP	Bruto Nationaal Product
BTW	Bruto Toegevoegde Waarde
CARICOM	Caribbean Community
CARTAC	Caribbean Technical Assistance Centre
CDB	Caribbean Development Bank
CIS	Conservation International Suriname
CRABASI	Craft and Art Business Association of <i>SURINAME</i>
CTO	Caribbean Tourism Organization
EDF	European Development Fund
EIA	Economic Impact Analyse
Eurostat	Dienst Statistiek van de Europese Gemeenschap
FDI	Foreign Direct Investment
HI	Handel en Industrie
IDB	International Development Bank
IMF	Internationaal Monetair Fonds
ISIS	International Standard Industrial Classification
ITDP	Integrated Tourism Development Programme
KKF	Kamer van Koophandel en Fabrieken
KLM	Koninklijke Luchtvaart Maatschappij
LBS	Lodgehouders Boven-Suriname
METS	Movement for Eco-Tourism in Suriname

NA	Nationale Assemblé
NSA	Non-State-Actors
NR	Nationale Rekeningen
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PLOS	Planning & Ontwikkelingssamenwerking
PMU	Project Management Unit
RMF	Recommended Methodological Framework
ROGB	Ministerie van Ruimtelijke Ordening Grond- en Bosbeheer
SHA	Suriname Hotel Associatie
SHTTC	Suriname Hospitality & Tourism Training Centre
SLM	Surinaamse Luchtvaart Maatschappij
SNA	System of National Accounts
SPS	Stichting Planbureau Suriname
STINASU	Stichting Natuurbehoud Suriname
STS	Stichting Toerisme Suriname
SUFOBAS	Suriname Food & Beverage Association
SUHANAS	Suriname Handicraft & Craft Association
SSTCBP	Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme
TCT	Transport, Communicatie en Toerisme
TIM	Tourism Income Multiplier
TIS	Toerisme Informatie Systeem
TOURS	Tourism Union of the Republic of Suriname
TSA	Tourism Satellite Account
UNDP	United Nations Development Programme
UNECLAC	United Nations Economic Commission for Latin-American and the Caribbean
UNSD	United Nations Statistic Division
UNWTO	United Nations World Tourism Organisation
VESTOR	Vereniging voor Surinaamse Touroperators

VETAHOS	Vereniging van Taxihouders Suriname
VFR	Visiting Friends and Relatives
VN	Verenigde Naties

DEEL I - ONDERZOEKSPPLAN

1 PROBLEEM EN DOELSTELLING

1.1 PRAKTIJKPROBLEEM

Toerisme is een van 's werelds grootste en snelst groeiende multinationale economische activiteiten en kan bijgevolg een belangrijke bron van economische voorspoed vormen. Het toerisme zorgt voor de grootste stroom aan goederen, diensten en mensen op aarde. Hiermee staat deze sector in ongeveer 80% van alle landen in de top vijf van de exportindustrieën en wordt het beschouwd als de meest zichtbare uitdrukking van de globalisering (Y. REISINGER, 2009, p.8).

Volgens de laatste schattingen van de UNWTO waren er in 2008 ruim 924 miljoen internationale toeristische aankomsten, een groei van 14% ten opzichte van 2005. De WTTC schat dat het toerisme momenteel goed is voor 9,9% van het globale BBP, 10,9% van de wereldexport en 9,4% van het totaal aantal internationale investeringen. Daarnaast zou het toerisme werkgelegenheid bieden aan ruim 225 miljoen mensen over de hele wereld. Men verwacht dat het toerisme wereldwijd zal blijven groeien, gezien de verdere toename van laaggeprijsde vluchten en de stijgende welvaart in snel opkomende markten zoals bijvoorbeeld Azië.

Op het niveau van internationale organisaties wordt het toerisme vaak gezien als een veelbelovende economische activiteit. De sector is dan ook uitgegroeid tot een structureel onderdeel van armoedebestrijding en duurzame ontwikkelingsprogramma's in tal van lokale, nationale en internationale organisaties. Naast de rol die het toerisme speelt bij de bevordering van het mondiale concurrentievermogen en de internationale handel, zorgt het toerisme immers ook voor toenemende welvaart en regionale ontwikkeling. De toerisme industrie wordt beschouwd als een arbeidsintensieve groeisector met lage toetredingsdrempels. Beleidsmakers zijn dan ook geneigd om de ontwikkeling van het toerisme te zien als een manier om het gebrek aan werkgelegenheid in hun land aan te pakken (OESO, 2000, p.127). De UNWTO is overtuigd van de relevantie van het toerisme, gezien het *"kwantitatieve belang van de sector in zowel monetaire als fysieke termen en de significante spin-off effecten van het toerisme naar alle sectoren die direct of indirect goederen of diensten produceren voor de toeristen"* (UNWTO, 2001, p. 63).

Toerisme heeft over het algemeen een positief imago. Zo kunnen toeristen bijvoorbeeld nieuwe culturen en omgevingen ervaren en maakt de interactie van verschillende culturen de uitwisseling van kennis, ideeën en ervaringen mogelijk tussen de bezoekers enerzijds en de lokale bevolking anderzijds. Door het toerisme komt de lokale bevolking immers in contact met mensen van over de

hele wereld. Deze uitwisseling van culturen kan langs de ene kant als positief ervaren worden als men kijkt naar de inzichten die men bekomt in elkanders gewoontes en praktijken. De negatieve kant is dat economische verschillen tussen bevolkingsgroepen duidelijker worden wanneer de lokale bevolking in contact komt met rijkere bezoekers. Lokale bevolkingsgroepen die voorheen gelukkig waren met hun levensomstandigheden, kunnen door het zien van rijkere toeristen nieuwe behoeften krijgen waaraan – althans op korte termijn – niet aan voldaan kan worden. Geboren worden in een inheems Surinaams dorpje ver weg van de hoofdstad kan betekenen dat de levenskeuzes grotendeels vastliggen. Dit gebrek aan keuzes is sterk gelinkt aan de beschikbaarheid van onderwijs, gezondheidszorg en andere bronnen voor persoonlijke ontwikkeling. Door in contact te komen met toeristen die nagenoeg alle opties in het leven bezitten, bestaat de kans dat de lokale bevolking beslist om hun lokaal leven op te geven en hun geluk elders (bijvoorbeeld in de hoofdstad) te beproeven. Met enige rechtvaardiging draagt het toerisme dan ook bij aan de vernietiging van traditionele culturele waarden en de degradatie van de natuurlijke omgeving op een manier die vaak onomkeerbaar is (Markandya, 2000, p.145–148). Globalisering is in feite een proces waarin geografische afstand een ondergeschikte factor wordt in de totstandkoming en het onderhouden van grensoverschrijdende economische, politieke en sociaal-culturele betrekkingen. Er lijkt daarbij een tendens te zijn naar één mondiale cultuur als we kijken naar enkele zichtbare iconen van de globalisering zoals jeans, McDonald's en Coca Cola (HIRST, P., THOMPSON, G., 1996, p. 8).

Toeristische bestemmingen hebben dus de neiging om steeds meer homogeen te worden. Ook de sterke internationale concurrentie tussen toeristische bestemmingen lijkt te leiden tot minder variëteit onder de aangeboden toeristische producten. We erkennen echter dat dit verdwijnen van unieke bestemmingen en traditionele culturele waarden niet uitsluitend kan toegeschreven worden aan het toerisme, maar ook het gevolg is van een toename in massamedia en communicatie. Met meer geld om uit te geven - hetgeen technisch gezien het zelfde is als een toename in het beschikbaar inkomen - is de vraag naar bijzondere en unieke locaties nochtans toegenomen. Omdat het aantal te bezichtigen sites in principe vast ligt, is de druk op de meeste unieke locaties dan ook sterk toegenomen: er is immers maar één Zuidpool, één groep Galapagos eilanden en één Amazonewoud (ibidem). Deze sites herbergen een unieke omgeving en fauna en flora die niet eenvoudigweg gekopieerd of hermaakt kunnen worden. Het is reeds geruime tijd geweten dat toerisme een negatieve impact kan hebben op de omgeving in bepaalde gebieden. De bouw van toeristische resorts en accommodaties, toeristen die geen rekening houden met de ecologische draagkracht van een natuurgebied en verschillende soorten van vervuiling veroorzaakt door toeristen zijn slechts enkele voorbeelden van hoe het toerisme schadelijk kan zijn voor de natuurlijke omgeving en bijgevolg de lokale bevolking (ibidem).

Voor een ontwikkelingsland als Suriname kan het toerisme nochtans veel betekenen. Het toerismebeleid van de Surinaamse regering is er dan ook op gericht de economische bijdrage van

het toerisme uit te breiden, om van daaruit het welzijn en de kwaliteit van het leven van de Surinaamse gemeenschap te bevorderen. De sector staat echter nog in de kinderschoenen. In een regio waar het eco- en natuurtoerisme in opmars is, profiteert Suriname nog onvoldoende van deze opportuniteit.

Toerisme naar en in ontwikkelingslanden is en blijft dan ook een moeilijke kwestie en een controversieel onderwerp. Volgens sommigen levert het een belangrijke bijdrage tot de economische ontwikkeling van het land. Volgens anderen ligt het toerisme dan weer aan de basis van milieuproblemen, verlies van cultuur en tradities, een toename van illegale praktijken, etc. die de positieve economische effecten teniet zouden doen. De snelle groei die het toerisme kent in vele ontwikkelingslanden houdt volgens ons het gevaar in dat er te weinig aandacht wordt besteed aan een duurzame ontwikkeling van ervan.

Ondanks de relatief positieve voorspellingen wat betreft de ontwikkeling van het toerisme naar en in Suriname, wijst de WTTC op een heel aantal zwakke elementen die de groei van het toerisme in de toekomst enorm kunnen verhinderen (WTTC, 2009, p.4). De Europese Commissie is er bovendien van overtuigd dat deze tekortkomingen de ontwikkeling van de volledige Surinaamse economie op lange termijn kunnen verhinderen. Zo is de Surinaamse toerismesector, in vergelijking met andere sectoren binnen de Surinaamse economie, eerder kleinschalig en beschikt ze over een zwakke structuur. Dit heeft tot gevolg dat de te ondernemen activiteiten en aangeboden accommodaties over het algemeen nog steeds van een erg matige kwaliteit zijn. Hoewel het aantal toeristen in Suriname vrij hoog kan lijken in vergelijking met de Surinaamse bevolkingsomvang (ongeveer één vierde van de bevolking in 2008), is de meerderheid van de bezoekers afkomstig uit Nederland en gaat het meestal om personen van Surinaamse origine die naar Suriname reizen om hun vrienden en familie te bezoeken. Grote potentiële toeristenmarkten, zoals de andere Europese landen en Noord-Amerika, blijven tot op heden dan ook grotendeels onbenut. Een evaluatie van de Surinaamse toeristische sector in 2004 stelde met betrekking tot dit potentieel het volgende:

"(...) most fundamental to attract more tourists to Suriname, repeat the visits and extension their length of stay is getting the product concept right which will reflect what Suriname has to offer on the one hand and furthermore what the markets want, back-up by continued improvements in the Suriname tourism product and service delivery by the sector participants. It must demonstrate that which is unique about Suriname, i.e. a defining characteristic to attract tourists (ITDP, 2005, p.3)"

Er zijn verschillende manieren waarop een reisbestemming zich kan ontwikkelen. In vele landen ligt de focus op het aantrekken van zoveel mogelijk bezoekers, met alle ecologische, culturele en maatschappelijke gevolgen vandien. Andere landen trachten dan weer aan het massatoerisme te ontsnappen door zich te focussen op minder, maar *well to do* toeristen. Het voordeel van deze

aanpak is dat de traditionele cultuur en de omgeving van het gastland minder beïnvloed worden. Bovendien moeten deze landen minder investeren in luchthavens, wegen en andere faciliteiten. Ook blijven *low-budget* toeristen zoals *backpackers* vaak langer in het land en komen hun uitgaven in het algemeen meer direct terecht bij de lokale bevolking, in tegenstelling tot de uitgaven van bijvoorbeeld hotelgangers of georganiseerde rondreizen. Het nadeel is dat deze *low-budget* toeristen minder per dag spenderen, waardoor de toeristenontvangsten die geherinvesteerd zouden kunnen worden in de ontwikkeling van de sector eerder beperkt blijven.

De vraag rijst wat het beste is voor Suriname. Er blijken immers nog meer aspecten te zijn die een rol spelen bij de ontwikkeling van het toerisme. Verschillende van deze aspecten, zoals de economische groei en het behoud van cultuur en natuur, staan daarbij in een bepaald opzicht lijnrecht tegenover elkaar. Dit houdt in dat er een noodzaak is om het toerisme op een systematische wijze in beschouwing te nemen, hetgeen in de meeste ontwikkelingslanden geen eenvoudige taak blijkt te zijn. In deze landen heeft het toerisme dan ook nog een hele weg af te leggen voordat het als volwaardige sector erkend zal worden.

Zo beschikken de meeste ontwikkelingslanden momenteel niet over een breed scala van betrouwbare statistieken, hetgeen nochtans essentieel is om de sector op een duurzame wijze uit te bouwen. Bijgevolg weerspiegelt de statistische informatie betreffende de aard, voortgang en gevolgen van het toerisme het toenemend belang van deze sector in de meeste van deze landen niet. De statistieken zijn in de meeste ontwikkelingslanden immers nog steeds beperkt tot aankomst- en overnachtingsstatistieken of, in het beste geval, gegevens met betrekking tot de betalingsbalans. Deze data is echter niet voldoende om de gehele economische betekenis van het toerisme weer te geven, waardoor er door de lokale overheden, bedrijven en belangenorganisaties geen effectief beleid kan worden uitgebouwd. Ook in Suriname zijn de toerismegerelateerde statistieken nog steeds beperkt tot het aantal aankomen toeristen, het profiel van de toerist, de reisomstandigheden en het doel van het bezoek. Het eerste en tot dusver laatste onderzoek naar deze gegevens dateert immers van 2004 (ABS, 2009, p.2).

Het meten van de economische impact van het toerisme kent naast het te kort aan statistische gegevens nog een aantal andere moeilijkheden. Zo blijft de consumptie van de toeristen niet beperkt tot een reeks vooraf te bepalen goederen en diensten, waardoor het niet eenvoudig is om de *spin-off* effecten naar andere sectoren mee in beschouwing te nemen. Een andere moeilijkheid is de tijdelijke situatie waarin de consument zich bevindt. Deze kwesties hebben er mede voor gezorgd dat de sector toerisme in de meeste landen, waaronder Suriname, niet als dusdanig kan worden teruggevonden in de Nationale Rekeningen. Op deze rekeningen worden de relevante sectoren immers geclassificeerd op basis van relatief permanente karakteristieken zoals, bijvoorbeeld, het land van herkomst.

Bovendien is er in de meeste ontwikkelingslanden nog steeds een gebrek aan communicatie en samenwerking tussen de verschillende relevante actoren. We zijn er ons van overtuigd dat het verbeteren van deze samenwerking tussen de publieke en private sector pas kan en zal plaatsvinden wanneer er een duidelijke sectorstructuur bestaat die ondersteund en omkaderd wordt door de publieke sector. Een ander probleem is dat veel ontwikkelingslanden, waaronder Suriname, niet over de middelen beschikken om de infrastructuur uit te bouwen die nodig is voor de verdere ontwikkeling van de sector. Dit vergroot de kans dat men zich binnen de sector gaat focussen op buitenlandse investeerders en internationale donors, waardoor de kans op lekverlies toeneemt. Pas wanneer de toeristenontvangsten geherinvesteerd worden in de ontwikkeling van het toerisme en de ondersteuning van lokale gemeenschappen, zal men er in slagen de kwetsbare gebieden te bewaren en de sector op een duurzame wijze uit te bouwen (Markandya, 2000, p.158).

Het huidige 'succes' van Suriname als toeristische trekpleister is vooral toe te schrijven aan het unieke karakter van het land. Zo is Suriname niet alleen gezegend met een zeldzame natuur, maar is Suriname bovendien een tropisch land met een grote culturele diversiteit. Hoewel Suriname er steeds beter in slaagt de groeiende stroom van toeristen op te vangen, is er volgens mijn lokale begeleider M. Panday, docent Internationaal Toerisme aan de IBW Hogeschool, op het vlak van een duurzame ontwikkeling van de sector nog een lange weg af te leggen. Het huidige toerisme naar en in Suriname is immers nog altijd miniem in vergelijking met andere landen in de regio. Slechts enkele duizenden personen reizen jaarlijks als toerist naar het Surinaamse binnenland. Suriname heeft dan ook niet het imago van een toeristische bestemming, met uitzondering van Nederland waar het een relatief slecht imago heeft. Toerismegerelateerde bedrijven in de hoofdstad Paramaribo zijn bijgevolg slechts marginaal winstgevend en de touroperators en lodgehouders in het binnenland moeten door de lage bezettingsgraad vechten om te overleven. Door de huidige situatie is er binnen de private sector dan ook weinig reden om te investeren in het toerisme. Nochtans is een betere kwaliteit van het toeristisch product essentieel om de markt significant te doen groeien.

Tot dusver heeft enkel de WTTC getracht cijfermatig de economische effecten van toerisme voor Suriname te schatten. Een nauwkeurige schatting op basis van betrouwbare en volledige statistieken zou nochtans aan de basis moeten liggen van het (toerisme-) beleid van de Surinaamse regering en de actoren uit private toerismesector. Daarnaast zullen ook andere subsectoren hun bestaansrecht kunnen bewijzen op basis van deze resultaten en vervolgens hun plaats in de economie opeisen. Nochtans blijkt er tot op de dag van vandaag geen methode te bestaan die de economische effecten van het toerisme op de Surinaamse economie betrouwbaar kan weergeven, waardoor er nog geen degelijk onderbouwde uitspraken kunnen worden gedaan.

Samen met de steeds belangrijker wordende rol van het toerisme om toenemende welvaart en regionale ontwikkeling te bekomen, groeit ook ons bewustzijn en onze overtuiging dat een

duurzame ontwikkeling van de sector toerisme in Suriname een relevant praktijkprobleem is. Met deze masterproef hopen we dan ook een bijdrage te kunnen leveren aan deze ontwikkeling door de relevante publieke en private actoren een zicht te geven op de huidige sectorstructuur en het economisch belang van de sector voor de Surinaamse economie en samenleving aan te tonen. Gezien de vele obstakels die het toerisme naar en in Suriname belemmeren, hopen we tenslotte dat onze aanbevelingen een hulpmiddel kunnen zijn voor alle betrokkenen, zodat ze (terug) de nodige aandacht zullen vestigen op een duurzame ontwikkeling van deze veelbelovende sector in Suriname.

1.2 CENTRALE ONDERZOEKSVRAAG EN DEELVRAGEN

Op basis van volgende centrale onderzoeksvraag zullen we het praktijkprobleem van deze masterproef trachten op te lossen:

"In hoeverre is de Surinaamse toerismesector ontwikkeld en wat is de socio-economische impact?"

De centrale onderzoeksvraag kunnen we beantwoorden door een antwoord te zoeken op de volgende vijf deelvragen:

1. *"Op welke manier en in welke mate is de Surinaamse toerismesector gestructureerd en wat zijn de voorwaarden, beperkingen en stimuli voor de relevante actoren om deze sector (op een duurzame wijze) verder te ontwikkelen?"*
2. *"Wat voor beleid en regelgeving bestaat er met betrekking tot het toerisme in Suriname?"*
3. *"Wat is de rol van de Europese Unie bij de ontwikkeling van het toerisme in Suriname?"*
4. *"Wat is de socio-economische impact van het toerisme in Suriname?"*
5. *"Welke obstakels verhinderen de groei van het toerisme in Suriname en hoe kunnen deze obstakels geminimaliseerd worden?"*

1.3 ONDERZOEKSOPZET

Om tot een antwoord te komen op de centrale onderzoeksvraag en de daarbij aansluitende deelvragen, hebben we een literatuurstudie uitgevoerd. Op basis daarvan hebben we een onderzoek uitgevoerd in Suriname waarbij we diepte-interviews hebben afgenomen van bevoorrechte getuigen om de sectorstructuur en het toerismebeleid te achterhalen. Om de economische bijdrage van de sector toerisme in Suriname te schatten, hebben we tenslotte gebruik

gemaakt van de *Tourism Satellite Account*, Multiplicatormethode en de Toegevoegde Waardemethode. De door ons gehanteerde werkwijze wordt hieronder en in Hoofdstuk 8 verder toegelicht.

1.3.1 LITERATUURSTUDIE

De literatuurstudie is gebaseerd op primaire, secundaire en tertiaire bronnen (SEKERAN, U., 2003, p.65). De primaire bronnen bestonden voornamelijk uit (al dan niet) gepubliceerde werkstukken, verslagen en rapporten van relevante instanties en organisaties. De gehanteerde primaire bronnen zijn zowel afkomstig uit Vlaamse, Nederlandse en Europese instellingen als uit internationale, Caribische en Surinaamse organisaties en instanties.

De secundaire bronnen die werden gehanteerd zijn verschillende hand- en leerboeken, vaktijdschriften en verslagen van relevante conferenties. De artikels uit verschillende Surinaamse kranten, zoals *De Ware Tijd* en *Dagblad Suriname*, vormden eveneens een interessante bron aan informatie.

We hebben deze literatuurstudie voorafgaand aan ons onderzoek in Suriname uitgevoerd. Het primaire doel van deze literatuurstudie was het schetsen van de context waarin deze masterproef zich afspeelt. Hiervoor hebben we de geschiedenis, geografische ligging en het klimaat kort besproken. Belangrijker waren de demografische, politieke en economische karakteristieken van Suriname, die erna werden behandeld. De resultaten zijn weergegeven in Hoofdstuk 2.

Vervolgens hebben we in Hoofdstuk 3 de belangrijkste kernbegrippen uit deze masterproef gedefinieerd. Aan de hand van een literatuurstudie hebben we trachten te achterhalen wat de begrippen 'toerist', 'toerisme', 'toeristische product' en 'toeristische sector' precies inhouden. Daarnaast werden ook kort de begrippen 'duurzame ontwikkeling' en 'duurzaam toerisme' besproken, aangezien deze meermaals aan bod kwamen tijdens ons onderzoek.

Vanuit deze definities hebben we de huidige situatie van het toerisme geschetst en dat zowel op internationaal, regionaal als nationaal niveau. Wat betreft de sector toerisme in Suriname hebben zoveel als mogelijk de opbouw, het toeristisch product en de obstakels weergegeven voor zover we dit uit de literatuur konden afleiden. Op basis van het *Suriname Visitor Survey* (ITDP, 2005) hebben we overigens het profiel en reisgedrag van de doorsnee toerist in Suriname weergegeven (Hoofdstuk 4).

De theorie achter de door ons toegepaste methodes voor het berekenen van de socio-economische impact van het toerisme – de *Tourism Satellite Account*, Multiplicatormethode en de Toegevoegde Waardemethode respectievelijk - hebben we tenslotte opgenomen vóór ieder relevant hoofdstuk. Deze methoden staan immers los van elkaar. Op deze manier hopen we verwarring te voorkomen.

1.3.2 DIEPTE-INTERVIEWS

Om een beeld te kunnen vormen van de sectorstructuur van het toerisme in Suriname en de moeilijkheden die een rol spelen bij de ontwikkeling van deze sector, hebben we interviews afgenomen van bevoorrechte getuigen op alle niveaus binnen de sector. Het betreft personen die een actieve rol spelen binnen de sector toerisme zoals touroperators, reisbureaus lodgehouders, maar ook beleidsmedewerkers van NGO's, (semi-)overheidsorganisaties en andere nationale en internationale organisaties die zich in meer of mindere mate inzetten voor de ontwikkeling van het toerisme naar en in Suriname.

Dankzij ons onderzoeksplan en onze literatuurstudie, wisten we op voorhand naar welke informatie we op zoek moesten tijdens deze interviews. We hebben er dan ook voor gekozen om gebruik te maken van een gestructureerde vragenlijst. Afhankelijk van de organisatie en de vooraf afgesproken duur van het interview, hebben we deze vragenlijst steeds de dag voor het gesprek aangepast om ons tijdens het interview te kunnen focussen op de belangrijkste vragen. De vragenlijsten, opgenomen in Bijlage 1, bevatten een algemeen deel en een deel met specifieke vragen voor elke categorie van bevroagde organisaties (respectievelijk touroperators en lodgehouders, NGO's en non-profitorganisaties en overheidsinstellingen). De geïnterviewde personen van de verschillende organisaties zijn beleidsmedewerkers, mensen van de PR-afdeling, directeurs, etc.

Voor het bepalen van de huidige situatie met betrekking tot de *Tourism Satellite Account* in Suriname (Hoofdstuk 7) hebben we interviews afgenomen van het Algemeen Bureau van de Statistiek, de Stichting Toerisme Suriname, het Ministerie van Transport Communicatie en Toerisme en de Surinaamse afdeling van de Europese Commissie. Bij deze interviews hebben we ons gebaseerd op vragen uit de *TSA Readiness Assessment Questionnaire*. Deze gestructureerde vragenlijst is afkomstig uit een onderzoek dat in 2007 werd uitgevoerd door de CTO. Ook deze vragenlijst is opgenomen in Bijlage 2.

Daarnaast hebben er tal van informele gesprekken plaatsgevonden die telefonisch of via e-mail tot stand kwamen. Het betreft hier personen van wie eerder een interview op basis van de gestructureerde vragenlijst werd afgenomen en die bereid waren ons verder te helpen met ons onderzoek.

Op enkele uitzonderingen na hebben we alle interviews persoonlijk afgenomen. De afspraken voor de interviews zijn per e-mail, telefonisch of persoonlijk tot stand gekomen. De volledige lijst van geïnterviewde personen - samen met de naam van de organisatie, hun functie en de locatie waar het interview heeft plaatsgevonden - is achteraan in deze masterproef terug te vinden.

DEEL II - LITERATUURSTUDIE

2 SURINAME

In dit hoofdstuk wordt eerst ingegaan op de geschiedenis, geografische ligging en het klimaat van Suriname. Om een beter beeld te vormen van de context waarin deze masterproef zich afspeelt, worden bovendien de karakteristieken van de Surinaamse demografie, politiek en economie besproken.

2.1 GESCHIEDENIS

De naam 'Suriname' is mogelijk afgeleid van een oude Indianenstam, de Surinen. De eerste bewoners van Suriname waren de Arowakken- en Karaïben-indianen die elkaar bevochten om de beste landbouwgronden. De eerste Europeanen die de wilde kust van Guyana aandeden, waren op een verkenningstocht onder bevel van Columbus. Rond 1600 werden de eerste Europese handelsposten opgericht. Vanaf 1651 spreekt men van kolonisatie toen Francis Willoughby, de Engelse gouverneur van Barbados, suikerplanters naar Suriname stuurde om daar plantages op te starten.

Aan het einde van de Tweede Engelse Oorlog in 1667 werd in het Verdrag van Breda vastgelegd dat de Nederlandse kolonie Nieuw-Nederland (het huidige New York) geruild zou worden tegen het veelbelovende Suriname. Het bestuur over Suriname werd uit handen gegeven aan de West-Indische Compagnie. Door een samenwerking tussen de West-Indische Compagnie, de stad Amsterdam en de familie Aerssen van Sommelsdijck ontstond in 1686 de Geoctrooieerde Sociëteit van Suriname. Vanwege de weinig winstgevende situatie besloot men aan het eind van de 18de eeuw deze Sociëteit te ontbinden. Vlak daarna kwam Suriname voor korte duur opnieuw in handen van de Engelsen. Na de nederlaag van Napoleon gaven de Engelsen Suriname echter weer terug aan de Republiek (T. LEUWSHA, 1997, p.29-39).

In 1863 werd de slavernij afgeschaft. Hierdoor dreigde echter een tekort te ontstaan onder de plantagearbeiders. Bijgevolg immigreerden Nederlandse boeren, voornamelijk afkomstig uit Gelderland en Groningen, om bij te dragen aan de voedselvoorziening in de kolonie. Bovendien werden goedkope arbeidskrachten uit onder andere Hongkong, India, China, Nederlands-Indië en Guinea overgebracht naar het huidige Suriname.

Op 25 november 1975 werd Suriname onafhankelijk. Koningin Juliana, premier Den Uyl en gouverneur Ferrier ondertekenden het verdrag. Sindsdien is de officiële benaming: Republiek

Suriname. Van 1980 tot 1989 was Suriname een dictatuur onder legerleider Desi Bouterse. Sindsdien is Suriname gaandeweg gedemocratiseerd (A. SNIJDERS, 2000, p. 20-21).

2.2 GEOGRAFISCHE LIGGING

De Republiek Suriname bevindt zich aan de noordoostkust van Zuid-Amerika, ten noorden van de evenaar. De totale oppervlakte van Suriname bedraagt 163.820 km². De hoofdstad van Suriname, Paramaribo, is gelegen aan de westoever van de Surinamerivier. Het land grenst in het noorden aan de Atlantische Oceaan, in het oosten aan Frans-Guyana, in het zuiden aan Brazilië en in het westen aan Guyana (het voormalige Brits-Guyana).

Suriname ligt op een geologisch kraton: het Guyanaschild. Het Guyanaschild is een van de drie kratons (een stuk zeer oude continentale korst) van de Zuid-Amerikaanse Plaat en bevindt zich in het noordoosten van Zuid-Amerika. Naast Suriname omvat het Guyanaschild tevens Brits-Guyana, Frans-Guyana en delen van Noord-Brazilië en Oost-Venezuela. Het betreft het gebied ingesloten tussen de rivieren de Orinoco in het westen en de Amazone in het oosten en zuiden. De grenzen van Suriname worden bepaald door de Corantijn in het westen en de Marowijne in het oosten (A. SNIJDERS, 2000, p. 23).

Suriname is ingedeeld in tien districten, die elk worden beheerd door een districtscommissaris. Deze districten zijn Nickerie, Para, Commewijne, Marowijne, Saramacca, Coronie, Wanica, Brokopondo, Sipaliwini en Paramaribo (zie Figuur 2.1). De centrale regering is gevestigd in Paramaribo, waarvan de districten administratieve onderdelen zijn. De districtscommissaris krijgt zijn instructies van de minister van Regionale Ontwikkeling. Elk district is onderverdeeld in gebieden die onder een bestuursambtenaar met vaste standplaats vallen. Een gemeentelijke indeling ontbreekt echter. Binnen een district wordt er wel onderscheid gemaakt tussen verschillende gemeenschappen. Dit kunnen vestigingsplaatsen (oude plantages), dorpsgemeenschappen, waterschappen of dorpen zijn.

Surinamers zelf verdelen het land gemakshalve in twee delen: de kuststrook en het binnenland. Deze twee gebieden gaan via een Savannegordel geleidelijk in elkaar over. De savannebossen worden regelmatig onderbroken door witte zandvlakten. Net als alle andere steden ligt de hoofdstad Paramaribo in de kuststreek. In dit meer gecultiveerd gebied vinden op grote schaal landbouwactiviteiten plaats. Onder de Savannegordel ligt het tropisch regenwoud dat ruim 80% van de totale oppervlakte van Suriname omvat en deel uitmaakt van het Amazonegebied, het grootste regenwoud ter wereld, dat zich verspreidt over negen landen. Dit gebied is relatief onaangetast gebleven, onder meer omdat het voor een groot deel alleen per korjaal of per vliegtuig bereikbaar is. Het hoogste punt van Suriname is de Julianatop in het Wilhelminagebergte (1.286 meter). In de kustzone zijn er gebieden die onder de zeespiegel liggen (EVD, 2009).

Figuur 2.1: Kaart van Suriname

Bron: *De Grote Bosatlas, 2001, p. 165*

Ondanks de ligging in Zuid-Amerika maakt Suriname geen deel uit van het Zuid-Amerikaanse cultuur- en taalgebied. Het land ademt eerder een Caribische sfeer en de toetreding tot de Caribbean Community (CARICOM) in 1995 duidt eerder op een vereenzelviging met de Caribische eilanden dan met Zuid-Amerika (T. LEUWSHA, 1997, p.23).

2.3 KLIMAAT

Suriname heeft door de ligging dichtbij de evenaar een tropisch klimaat met een hoge luchtvochtigheid en wordt door Köppen ingedeeld volgens Aw, Am en Af. Respectievelijk een Savanne-, een Moesson- en een tropisch regenwoudklimaat (Nieuwe Wereldatlas, 1992, p.144). Het land kent vier seizoenen:

- De grote regentijd (mei – midden augustus)
- De grote droge tijd (midden augustus – november)

- De kleine regentijd (december – februari)
- De kleine droge tijd (maart- april)

Dit heeft te maken met de Intertropische Convergence Zone (ITCZ), een zonale (oost - west) band van wolken en neerslag die met enige vertraging de jaarlijkse beweging van de zon volgt. In de regentijd ligt deze band met neerslag dus over Suriname, in de droge tijd ligt hij ten zuiden of ten noorden van Suriname (EVD, 2009). De seizoenen kunnen per jaar nogal wisselen en ook in de droge tijd kan het regenen. Het tropische klimaat garandeert dat er elk jaar gemiddeld 1.450 mm regen valt in het noorden tot meer dan 3.000 mm op bepaalde plaatsen in het zuiden. De gemiddelde dagtemperatuur bedraagt 27°C voor het hele jaar (A. SNIJDERS, 2000, p.66).

2.4 DEMOGRAFIE

BEVOLKINGSOMVANG EN -SAMENSTELLING

In 2008 telde Suriname ongeveer 494.000 inwoners. De Surinaamse bevolking is in de periode 1996-2008 gegroeid met 12,4 procent. Er werden in totaal 94.100 huishoudens geregistreerd. In Nederland wonen volgens het Centraal Bureau van de Statistiek ruim 335.679 mensen van Surinaamse afkomst.

Volgens de laatste Census van het Algemeen Bureau van de Statistiek in Suriname (ABS) in 2004 woont ongeveer 67% van de totale Surinaamse bevolking in de urbane en half-urbane kustgebieden (Paramaribo en Wanica), 20% in rurale gebieden (Nickerie, Coronie, Saramacca, Commewijne en Para) en 13% in het binnenland (Marowijne, Brokopondo en Sipaliwini). Bij de laatste volkstelling in 2004 woonden 242.946 van de 492.829 inwoners in de hoofdstad Paramaribo (VN, 2007 p.280). De geprojecteerde bevolking voor eind 2009 bedraagt 525.709 inwoners (ABS, 2006).

De bevolkingsopbouw naar leeftijd en geslacht in 2007 wordt weergegeven in Tabel 2.1. De gemiddelde levensverwachting in Suriname is 69 jaar.

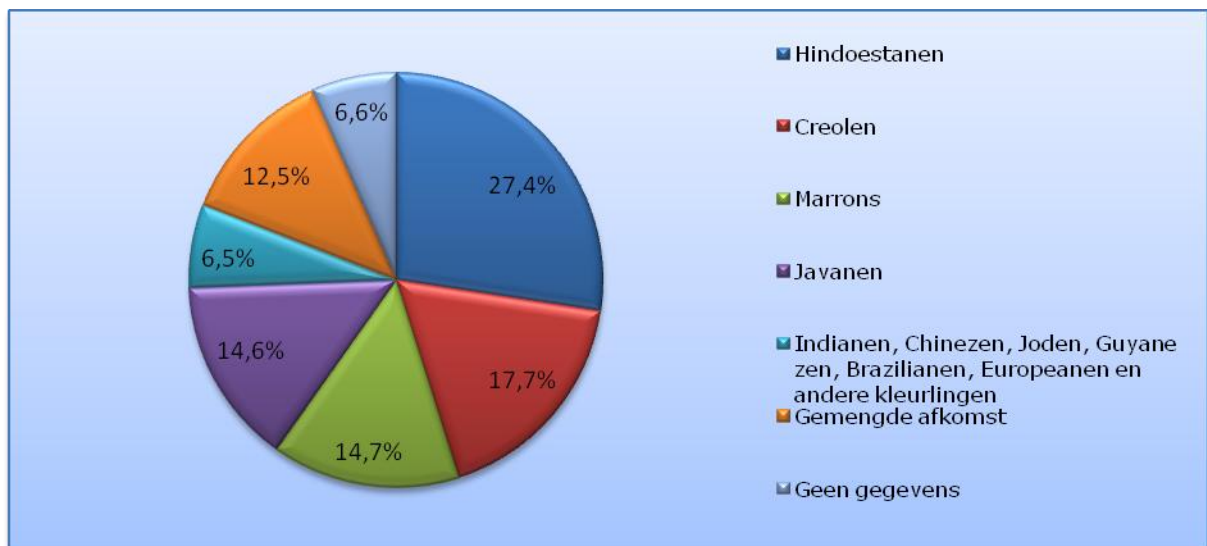
Tabel 2.1: Bevolkingsopbouw naar leeftijdsgroep en geslacht in 2007

Leeftijdsgroep	Man	Vrouw	TOTAAL	%
0-14 jaar	76.587	73.573	150.160	29,4
15-64 jaar	166.280	162.373	328.653	64,4
> 64 jaar	14.314	16.843	31.157	6,2
TOTAAL	257.181	252.789	509.970	
%	50,4	49,6		100

Bron: UN Demographic Yearbook 2007, p. 199. eigen bewerking

Ondanks zijn ruimtelijke verbondenheid met Zuid-Amerika vertoont Suriname in sociaalhistorisch opzicht veel meer overeenkomsten met het Caribisch Gebied. Nog meer dan andere landen in het zuidelijk Caribisch Gebied heeft de Surinaamse samenleving een multi-etnisch karakter (Figuur 2.2) , dat ontstaan is in de periode van de plantagekolonie (M. KROMHOUT, 2000, p. 38). De vier grootste bevolkingsgroepen zijn de Hindoestanen (27,4%), de Creolen (17,7%), de Marrons (14,7%) en de Javanen (14,6%). Verder zijn er Inheemsen (indianen), Chinezen, Joden, Guyanezen, Brazilianen, Europeanen en andere kleurlingen zoals Libanezen, Syriërs en Anglo-Amerikanen (samen ongeveer 6,5%, waarvan ongeveer 24% Nederlanders). Tenslotte is 12,5% van gemengde afkomst. Over de overige 6,6% zijn er geen gegevens (ABS, 2008). De Surinaamse bevolking is dus, vrijwillig of onder dwang, samengesteld uit een aantal bevolkingsgroepen uit verschillende werelddelen. De enige oorspronkelijke bewoners zijn echter de Inheemsen (indianen). Zij zijn verdeeld in stammen, waarvan de Arowakken, Karaïben, Trio, Wajana en de Akoerio de bekendste zijn. Deze stammen leven op diverse plaatsen verspreid over heel Suriname (T. LEUWSHA, 1997, p.48).

Figuur 2.2: Samenstelling Surinaamse bevolking, 2008

Bron: ABS, 2008, eigen bewerking

De Marrons zijn afstammelingen van de gevluchte, Afrikaanse slaven die zich in het tropisch regenwoud vestigden. Deze zogenaamde 'boslandcreolen' hebben veel van hun oude cultuur en traditie in ere gehouden. De Creolen daarentegen, zijn nakomelingen van de slaven die zich na de afschaffing van de slavernij in 1863 voornamelijk vestigden in en rond Paramaribo en zich al snel vermengden met de blanke bevolking. De Hindoestanen en Javanen zijn nakomelingen van Aziatische contractarbeiders uit het toenmalige Brits-, respectievelijk Nederlands-Indië die vanaf de jaren zeventig van de negentiende eeuw naar Suriname kwamen. Deze vier etnische groepen onderscheiden zich van elkaar door hun waarden, normen en geestelijke belevingswereld.

Desalniettemin worden de uiterlijke verschillen tussen de bevolkingsgroepen steeds kleiner. De trek naar de stad, om voornamelijk economische redenen, heeft ervoor gezorgd dat men meer en meer de gewoonten en gebruiken van elkaar overneemt (ibidem).

De etnische diversiteit heeft geleid tot politieke segmentatie: politieke partijen zijn dan ook in sterke mate op etnische leest geschoeid. Verder wordt de etnische segmentatie ook duidelijk in de verschillende sectoren van de Surinaamse economie. In de centrale overheid en de staatsbedrijven - de zogenaamde parastatale ondernemingen - zijn de Creolen in de meerderheid; voor de Creoolse bevolking is de overheid veruit de belangrijkste niet-agrarische bron van inkomsten. De handelssector wordt gedomineerd door de Hindoestanen en, in mindere mate, de Chinezen en Libanezen. Pogingen tot het privatiseren van de vele staatsbedrijven, c.q. het laten afvloeien van werknemers uit deze bedrijven, hebben geleid tot spanningen tussen de twee grootste etnische groepen. Teleurgesteld in de economie en politiek hebben steeds meer mensen vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw het land verlaten. Nog steeds neemt de emigratie naar voornamelijk Nederland gestaag toe (M. KROMHOUT, 2000, p. 39).

TAAL

De officiële taal in Suriname is het Nederlands. Het Surinaamse 'Sranang Tongo' – een mengmoes van Afrikaans, Portugees, Engels, Frans en Nederlands – is echter de algemene voertaal tussen de verschillende bevolkingsgroepen. Daarnaast spreekt elke bevolkingsgroep haar eigen taal en wordt er ook Engels gesproken.

Qua taal vertoont Suriname echter weinig overeenkomsten met andere landen in het Caribisch gebied, waar voornamelijk andere Europese talen de officiële talen vormen. Nederlands wordt behalve in Suriname alleen op de Nederlandse Antillen en Aruba gesproken. In CARICOM-verband is Suriname het enige Nederlandstalige land (M. KROMHOUT, 2000, p. 39).

RELIGIE

Als gevolg van de multiculturele samenleving zijn er veel verschillende religies terug te vinden in Suriname waaronder het hindoeïsme, het christendom, de islam, het jodendom en verscheidene natuurreligies (W. VERKERK, M.G. SCHUURMAN, 2007, p.17).

2.5 ECONOMIE

ALGEMEEN

De huidige socio-economische situatie in Suriname vindt zijn oorsprong in de jaren '80 van de vorige eeuw. Suriname werd toen geconfronteerd met een onverwacht en langdurend tekort aan

buitenlandse deviezen en een toenemend gebrek aan vertrouwen van potentiële investeerders. Deviezen zijn - vanwege het exportgerichte karakter van de Surinaamse economie - erg belangrijk voor de handhaving van het productie- en dienstenniveau in het land (M. KROMHOUT, 2000, p. 38).

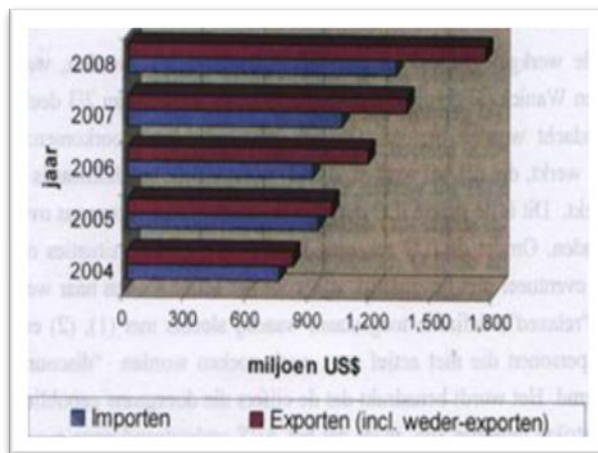
In het begin van de jaren 1990 werden, na enkele jaren van algemene instabiliteit en als deel van een structureel hervormingsprogramma van de Surinaamse regering, verschillende economische 'aanpassingsmaatregelen' geïntroduceerd teneinde greep te krijgen op de dreigende ontwrichting van de economie. Deze maatregelen waren, met name tot 1994, echter niet allemaal in overeenstemming met de voorschriften van de Wereldbank, het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en Nederland, het land dat - met uitzondering van de jaren 1982-1987, de beginjaren van de terugval - via ontwikkelingssamenwerking als belangrijkste donor fungeerde (ibidem).

De belangrijkste hervormingen waren: de liberalisering van de import, een meer marktgeoriënteerde wisselkoers, een versoepeling van de kapitaalcontroles, de afschaffing van een systeem van importvergunningen en de afschaffing van prijscontroles. Deze hervormingen leidden tot verschillende positieve resultaten zoals het verbeteren van de fiscale balans en het reduceren van de inflatie. Toen de Surinaamse regering het fiscale en monetaire beleid echter verder versoepelde in 1996, leidde dit terug tot een verslechtering in de fiscale balans (van een begrotingssurplus van 2,5% van het BBP in 1995 naar een begrotingstekort van ruim 13% in 2000). Bovendien steeg de inflatie van 1,2% in 1996 naar 82,4% in 1999 en verzwakte de Surinaamse Dollar (SRD) sterk t.a.v. de US Dollar. Deze verslechterde economische prestaties werden ook weerspiegeld in de afnemende groei van het BBP (van -4,1% in 1999 naar -16,8% in 2000), dalende inkomsten uit de export, afnemende internationale reserves, etc. (KROMHOUT, 2000, p. 45).

Toen in 2000 de regering onder leiding van R. Venetiaan terug aan de macht kwam erfde hij een economie met een inflatie schommelend rond de 100% en een groeiend begrotingstekort. Nog datzelfde jaar implementeerde Venetiaan een soberder programma met maatregelen zoals een vermindering van de subsidies, een verhoging van de belastingen en het beëindigen van de monetaire financiering van het begrotingstekort. Deze aanpak resulteerde in tekenen van economisch herstel zoals een stabielere wisselkoers en dalende inflatie. Ook de projecties betreffende verschillende macro-economische grootheden - waaronder het BBP - werden in 2000 voor het eerst sinds jaren weer positief. De continue groei van de bauxietsector en de expansie van ruwe olieontginning gelden als belangrijkste redenen voor deze projecties. Ondanks de sluiting van de smeltfabriek voor aluminium in 1999, domineert de bauxietontginning en -bewerking nog steeds de Surinaamse economie, goed voor ongeveer 70% van de export en 40% van inkomensbelastingen. Het lange termijn perspectief van deze bauxietsector is echter onduidelijk. Andere exportproducten zijn goud, hout, visserijproducten (vooral garnalen), rijst, bananen en het toerisme (ibidem).

Sinds 2000 is de Surinaamse economie redelijk stabiel en kent ze zelfs een kleine groei. Dit blijkt uit de 'Macro-economische Verkenningen vanaf 2001' van de Stichting Planbureau Suriname (SPS, 2001) waarin een macro-economische evaluatie wordt gegeven van de periode 2001 tot en met 2007 wat betreft de overheidsfinanciën, betalingsbalans en de monetaire sector. Uit de kernresultaten blijkt dat, gedurende de evaluatieperiode van 2001 tot en met 2007, de groei van de reële economie gemiddeld 5,0% bedroeg. Deze groei is het resultaat van gunstige exportprijzen in de mijnbouwsector en toegenomen exportvolumes van met name bauxiet, goud, hout en toerisme. De import- en exportvolumes van 2004 tot en met 2008 zijn opgenomen in Figuur 2.3.

Figuur 2.3: Importen en exporten van Suriname 2004 - 2008

Bron: Financiële Nota, 2010, p.63

Het onderzoek toonde bovendien aan dat de exportprijs gemiddeld sterker steeg (21,0%) dan de importprijs (17,0%). Het exportvolume is gemiddeld toegenomen met 8,0%, hetgeen een verbetering impliceert van de betalingsbalans, bekeken vanuit zowel de prijs- als volumeontwikkeling. De impact op overheidsfinanciën en inkomsten van de particuliere sector is eveneens positief (SPS, 2001, p.1).

De groei in de periode 2004 - 2008 wordt - wat betreft de formele sector - hoofdzakelijk toegeschreven aan 'Mijnbouw' uit primaire sector. 'Mijnbouwverwerking', 'Bouw', 'Constructie en Nutsvoorzieningen' uit de secundaire sector en 'Transport, Opslag en Communicatie', 'Handel, Hotels en Restaurants' uit de tertiaire sector. De sectoren in de formele sector die een positieve invloed hebben gehad op het groeicijfer van 2008 zijn voornamelijk 'Handel, Hotels en Restaurants' en binnen de secundaire sector waren dat voornamelijk 'Constructie en Nutsvoorzieningen'. De primaire sector was in 2008 marginaal, mede vanwege een daling van de groei in de visserijsector van 19,4% en een lagere groei in de agrarische en de mijnbouwsector (SPS, 2008). De tabel met de omzetten per bedrijfstak (ABS, 2009) is opgenomen in Bijlage 3.

Doordat, onder meer door het toerisme, de deviezeninkomsten de laatste jaren sterk zijn toegenomen wordt de betalingsbalanspositie positief beïnvloed. Het deviezenreserve liet begin 2010 een zelfs een positief saldo van EUR 111,7 miljoen noteren. Ook de overheid profiteert in de vorm van extra belastingontvangsten. Een deel hiervan wordt gebruikt voor aflossing van de staatsschuld, waardoor deze daalde van 45,0% naar 32,0% van het BBP in 2006. De positieve impact voor de overheid vertaalt zich ook in het omslaan van het financieringstekort van ongeveer EUR 6,15 miljoen in 2001 naar een overschot van EUR 9,63 miljoen (1,0% van het BBP) in 2006 (Financiële Nota, 2010, p.89).

De beperkte bevolkingsomvang heeft echter een aantal implicaties voor Suriname's ontwikkelingspotentie. Suriname heeft sinds eeuwen een erg afhankelijke economie die, voor zijn eigen bestaansverwerving, zwaar op de wereld daarbuiten leunt. De belangrijkste exportproducten in de 20ste en het begin van de 21ste eeuw zijn bauxiet en derivaten zoals aluinaarde en - tot voor kort - aluminium. De Surinaamse import wordt hoofdzakelijk gevormd door consumptiegoederen en productiemiddelen zoals katoen, olieproducten en voedingsmiddelen.

Zoals hierboven reeds werd vermeld nemen de bauxietproductie en -verwerking in Suriname ongeveer 70% van 's lands deviezeninkomsten voor hun rekening, maar de directe werkgelegenheid steekt daarbij schril af: ongeveer 4% (ABS, 2007, p.6). De inkomsten uit de bauxietindustrie zijn van essentieel belang voor de betalingsbalans. Fluctuaties in de wereldprijzen van bauxiet zijn bijgevolg erg voelbaar in Suriname. De afhankelijkheid van het buitenland blijkt daarnaast ook uit de manier waarop lokale productie en consumptie tot stand komen: zij steunen immers zwaar op import en ontwikkelingsgelden. Inzicht in deze afhankelijke structuur van de Surinaamse economie, d.w.z. inspelen op wat elders gebeurt, is een voorwaarde om goed beleid te kunnen voeren. Maar externe ontwikkelingen, zoals de fluctuerende prijzen van bauxiet en de variërende vraag naar specifieke producten, vinden op zich buiten het bereik van de beleidsmakers plaats. Naast de exportbelastingen op bauxiet en derivaten en andere belastingen (die nog steeds niet effectief geheven worden) is ontwikkelingshulp uit Nederland, de EU, de IDB een uiterst belangrijke inkomstenbron (M. KROMHOUT, 2000, p.44).

Uit het economische onderzoek van de Stichting Planbureau Suriname blijkt bovendien dat in de periode 2004 - 2008 de gemiddelde economische groei (inclusief de schattingen van de informele sector) 5,4% bedroeg. De groeiverwachtingen voor 2009 en 2010 liggen respectievelijk rond de 3,4% en 4%. De informele sector heeft gemiddeld een aandeel van ca. 15% in het BBP en de groeiverwachtingen voor 2009 en 2010 zijn respectievelijk 3% en 4,6%.

In onderstaande tabel zijn de samengestelde cijfers opgenomen, waarbij het BBP groeicijfer is opgesplitst in de primaire, secundaire, tertiaire en informele sector. Tabel 2.2 geeft ook de relatieve aandelen van deze sectorklassen binnen het BBP aan. De primaire sector heeft het minste aandeel in het BBP. De sector met het grootste aandeel is de tertiare sector met een gemiddelde

van 40% over de periode 2004-2010 (SPS, 2004, p.2). Figuur 2.4 geeft de evolutie weer van de het aandeel van iedere sectorklasse voor dezelfde periode. In Bijlage 4 wordt een tabel weergegeven met alle economische grootheden voor de periode 1999-2010.

Wanneer men kijkt naar de natuurlijke hulpbronnen zoals aluinaarde, hout, goud, bauxiet, porseleinaarde (kaolien), nikkel, koper en andere metalen behoort Suriname tot de top 20 van rijkste landen. Suriname is de 8ste grootste bauxietproducent ter wereld. Deze natuurlijke rijkdommen hebben echter geen sterke groei, noch ontwikkeling met zich meegebracht (M. KROMHOUT, 2000, p. 37). De economische voordelen van deze natuurlijke rijkdommen voor Suriname zijn immers beperkt aangezien de inkomsten grotendeels terecht komen bij grote multinationals (W. VERKERK, M.G. SCHUURMAN, 2007, p.17). Suriname wordt tot op vandaag de dag nog steeds beschouwd als ontwikkelingsland. Bovendien zijn de gevolgen van de mijnbouw voor het niet te onderschatten.

Tabel 2.2: Het BBP naar sectoren en relatieve aandelen per sector, periode 2004 - 2010

Omschrijving	2004	2005	2006	2007	2008	2009*	2010*
Groeicijfers in procenten							
BBP (basisjaar 1990) formeel en informeel	8,4%	4,5%	3,8%	5,2%	5,2%	3,4%	4,0%
Primaire sector (agrarisch en mijnbouw)	12,0%	4,1%	6,4%	11,9%	0,1%	0,7%	0,8%
Secundaire sector (industrie, nutsvoorz.,...)	10,4%	8,2%	4,1%	3,7%	1,5%	4,0%	4,7%
Tertiaire sector (dienstverlening)	6,1%	7,5%	3,1%	3,9%	6,8%	4,0%	4,4%
Informele sector	9,6%	6,9%	3,6%	5,4%	9,2%	3,0%	4,6%
Relatieve aandelen (%) in BBP naar sectorklasse tegen basisprijzen: formeel en informeel							
Primaire sector (agrarisch en mijnbouw)	15,1%	15,8%	16%	16,8%	17,3%	17,2%	16,7%
Secundaire sector (industrie, nutsvoorz.,...)	25,4%	26,9%	28,4%	28,8%	29,3%	27,3%	27,4%
Tertiaire sector (dienstverlening)	43,4%	41,8%	39,9%	39%	37,7%	41,1%	41,3%
Informele sector	16,1%	15,5%	15,7%	15,4%	15,8%	14,4%	14,6%
TOTAAL	100	100	100	100	100	100	100

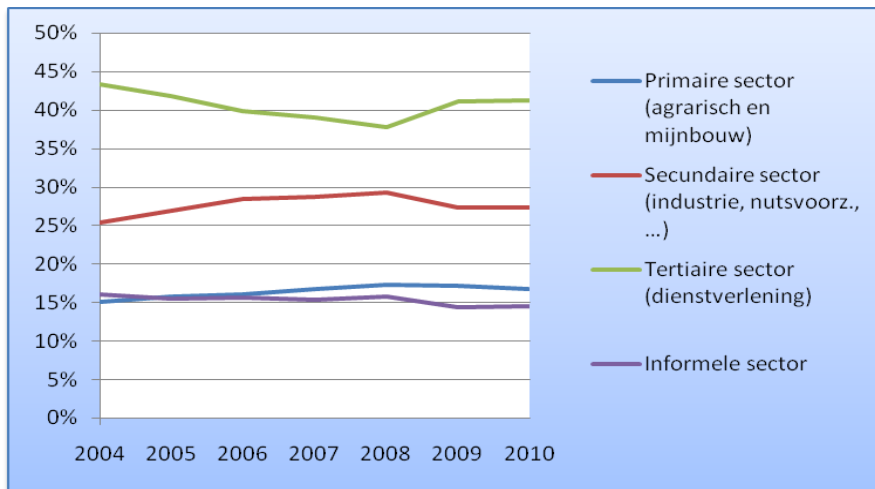
*voorlopige cijfers

Bron: SPS, 2004, p.1, eigen bewerking

Het Surinaamse Meerjarenontwikkelingsplan (MOP) voor de periode 2006-2011 geeft aan dat de Surinaamse overheid de agrarische sector en het toerisme ziet als de belangrijkste groeisectoren voor het nationale bedrijfsleven (CARICOM, 2007).

Landbouw is een andere belangrijke economische sector voor Suriname. De belangrijkste gewassen zijn rijst, fruit en groenten. Ongeveer de helft van de bewerkte landbouwgrond in Suriname wordt gebruikt voor rijstteelt. Ook de export van garnalen en schaaldieren draagt bij tot de buitenlandse deviezenopbrengsten van Suriname. Bovendien is er nog een kleine sector van viskwekerijen die vissen, garnalen en krabben kweken, vooral bedoeld voor binnenlandse consumptie (ibidem).

Figuur 2.4: Evolutie van relatieve aandelen in BBP naar sectorklasse, 2004 - 2010

Bron: SPS, 2004, p.1, eigen bewerking

De productiesector houdt zichzelf staande. Deze sector omvat o.a. aluminiumproductie, de productie van importvervangende producten uit lokale en geïmporteerde grondstoffen en de verwerking van lokale landbouwproducten. Voedingsmiddelen zijn goed voor ongeveer 60% van alle productieactiviteiten. Hoewel de Surinaamse regering landbouw en toerisme als de meest potentiële sectoren beschouwt, is ook de houtindustrie - dankzij de overvloed aan tropische bossen in het Amazonewoud - een belangrijke groeisector (EVD, 2009).

Tabel 2.3 geeft het aandeel van elke sector in het Bruto Binnenlands Product (BBP) in 2006. Aangezien het toerisme in Suriname nog steeds niet als aparte sector wordt erkend, kan deze sector niet als dusdanig worden opgenomen. De heterogeniteit van de sector toerisme leidt ertoe dat het toeristisch product volgens de ISIC-code onder volgende posten wordt geregistreerd:

- Handel;
- Hotel en Restaurants;
- Transport, Opslag en Communicatie;
- Woon- en commerciële diensten;
- Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapdiensten.

In Hoofdstuk 9 en Hoofdstuk 10 wordt de bijdrage van het toerisme tot het Surinaamse BBP op basis van deze sectoren berekend.

Tabel 2.3: Bruto Binnenlands Product (BBP) naar sectoren, 2006 (als procent van totaal)

Sector	% van totale BBP
Agrarische sector	6,4
Mijnbouw	11,6
Industrie/Fabricage	22,2
Bouw	3,9
Elektriciteit, water en gas	6,9
Transport, Opslag en Communicatie	8,2
Handel en horeca	11,9
Financiële dienstverlening	7,2
Overheid	12,9
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapdiensten	1,6
Onroerend goed	7,2
Totaal	100

Bron: *EIU country report, juli 2009*

Door de dominante positie in de mijnbouw (met name bauxiet, maar ook olie en goudwinning) en een omvangrijke overheidssector, is de Surinaamse economie onvoldoende gediversifieerd. Het land heeft meer dan honderd staatsbedrijven in alle sectoren van de economie en de lokale, particuliere bedrijven zijn doorgaans handels- dan productiegericht. Omdat verwacht kan worden dat de economie in de toekomst sterk afhankelijk zal blijven van de export van goederen afkomstig uit de mijnbouw, erkent de Surinaamse regering het belang van een verdere diversificatie van de economie. Specifieke domeinen waarop men zich hierbij wil focussen zijn: het toerisme (vooral ecotoerisme, licht avontuurtoerisme, cruise-toerisme voor kleine schepen en uitbreiding van het aantal hotels in Paramaribo), landbouw, bebouwing, en ICT (Suriname Country Report, 2009, p.35).

Ook het IMF wijst op de noodzaak om meer niet-mijnbouw gerelateerde investeringen aan te trekken om de impact van schommelingen in de prijzen van mineralen op de economische stabiliteit te beperken. Het probleem is echter dat Suriname, wegens kostelijke bureaucratische procedures en een gebrek aan adequate infrastructuur, niet bepaald aantrekkelijk is als productielocatie. Ook de exploitatie van het tropische regenwoud in Suriname zal volgens het IMF verder worden belemmerd door problemen bij de toegang tot de gebieden in het binnenland en de bezwaren van de inheemsen en Marrongemeenschappen. Wat betreft het toerisme, vreest het IMF er dan weer voor dat de investeringen in deze sector getemperd zullen worden door de bezorgdheid van de beleggers met betrekking tot drugsgerelateerde criminele activiteiten en een gebrek aan basisfaciliteiten. Het ontbreken van een efficiënte wet- en regelgeving tenslotte, zal op termijn de investeringen in de private sector verder blijven ontaarden (IMF, 2008, p.22).

WERKLOOSHEID EN ARMOEDE

Suriname wordt de laatste decennia geconfronteerd met hoge werkloosheidscijfers, gemiddeld meer dan 14% in strikte zin (bijkomend was er vaak nog significante verborgen werkloosheid aangezien vele mensen niet bij arbeidskrachten werden geteld omdat ze ontmoedigd waren door het gebrek aan jobs). Bovendien kent Suriname een zeer ongelijke verdeling van de inkomsten (een Gini-coëfficiënt van 0,46) en significante armoede. Hierbij moet echter opgemerkt worden dat schattingen omtrent armoede te lijden hebben onder een gebrek aan betrouwbare statistieken en duidelijkheid over de definitie van de armoedegrens (ABS, 2001, p.13).

Tabel 2.4: Werkloosheidscijfers in geselecteerde districten: 2004 en 2007

District	Werkloosheids-%			
	2004		2007	
	Strikt	Ruim	Strikt	Ruim
Paramaribo	8,6	11,2	14	18,3
Wanica	7,9	11,3	11	13,6
Nickerie	9,3	14,7	8,7	10,6
Coronie	27,3	32,7	23,1	31,3
Saramacca	8,4	13,4	11,5	15,3
Commewijne	7,1	11,5	8,1	12,3
Paramaribo + Wanica	8,4	11,2	13,1	16,9
6 districten	8,5	11,8	12,3	16

Bron: *Financiële Nota, 2010, p.64, eigen bewerking*

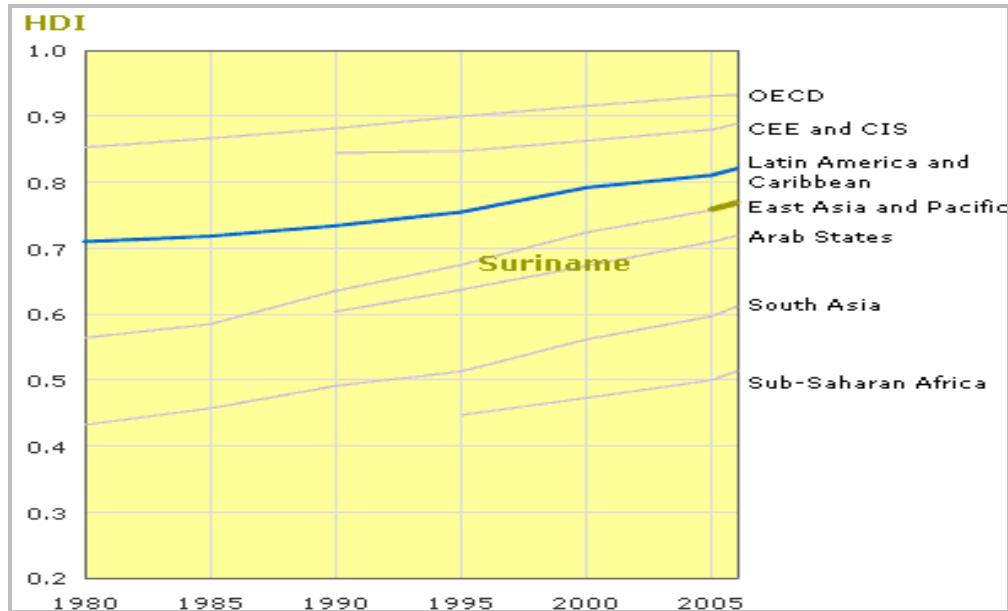
Tabel 2.4 toont aan dat de werkloosheid sterk varieert per district. In de hoofdstad Paramaribo bedroeg de werkloosheid strikt genomen 14% in 2007. In Coronie bedroeg de werkloosheid maar liefst 23,1 %.

Dankzij de voorspoedige economische ontwikkeling in de periode 2004-2008 is naast het BBP ook de Surinaamse werkloosheid flink afgenomen tot ongeveer 9% in 2008 (Financiële nota, 2010, p. 64). Voor 2009 en 2010 verwacht de Stichting Planbureau Suriname (SPS) een stijging van het aantal banen van 1%, respectievelijk 4%. De stevige productiestijging van de laatste jaren is volgens de SPS grotendeels toe te schrijven aan de groei van de sectoren 'Mijnbouw' (inclusief verwerking), 'Bouw', 'Nutsvoorzieningen', 'Transport, Opslag, en Communicatie' en 'Handel en Horeca'.

Eind 2007 waren er volgens het ABS 156.705 personen actief op de arbeidsmarkt. Van hen was 16% werkzaam in de handel, 12% in de landbouw, 9% in de bouw, 8% in de productie en 3% in de mijnbouw. De samenstelling van de Surinaamse werkgelegenheid naar sectoren is de afgelopen tien jaar niet veel veranderd. Hetzelfde geldt voor het relatieve aandeel van elke sector in het totale BBP. De overheid is met voorsprong de belangrijkste werkgever in Suriname. Volgens de

laatste metingen van het ABS is circa 45 procent van de actieve beroepsbevolking werkzaam als ambtenaar, in het onderwijs, de zorg dan wel in dienst bij een van de meer dan honderd (semi-) overheidsbedrijven (financiële nota, 2010, p.54).

Figuur 2.5: Evolutie Human Development Index, 1980 - 2005

Bron: VN, 2009

Een completer beeld van de ontwikkeling en welvaart van een land wordt gegeven door de *Human Development Index* (HDI). De HDI houdt, in tegenstelling tot bovenstaande indicatoren zoals het BBP of werkgelegenheid, immers rekening met enkele van de meest fundamentele aspecten van het leven van mensen en hun opportuniteiten. In Figuur 2.5 kunnen we duidelijk zien dat de HDI van Suriname onder de gemiddelde HDI van het Caribisch gebied en Latijns-Amerika ligt, maar dat de gap tussen beide steeds kleiner wordt. De HDI van Suriname werd in 2007 geschat op 0,769. Suriname staat hierbij op de 97ste plaats van 182 geregistreerde landen.

MEERJARENONTWIKKELINGSPLAN 2006-2010

De economische en sociale beleidsvisie van de Surinaamse regering is vastgelegd in het Meerjarenontwikkelingsplan (MOP) 2006-2011. Het MOP is gebaseerd op de beleidsplannen van de verschillende ministeries en wordt samengesteld door het Surinaamse Planbureau, de werkarm van het ministerie van Planning en Ontwikkelingssamenwerking (PLOS). Met de uitvoering van het MOP hoopt de regering een jaarlijkse groei van 6 procent van het BBP te bewerkstelligen. Deze groei zou moeten resulteren in een verdubbeling van het inkomen per capita in 2020. Het aantrekken van buitenlandse investeringen, heroriëntatie van het fiscaal regime, verzelfstandiging van semi-overheidsbedrijven en modernisering van de financiële sector zijn onderdeel van de

financieringsstrategie. Het MOP is geraamd op ruim 12,6 miljard SRD, hetgeen overeenkomst met ongeveer 3,7 miljard Euro (EVD, 2009).

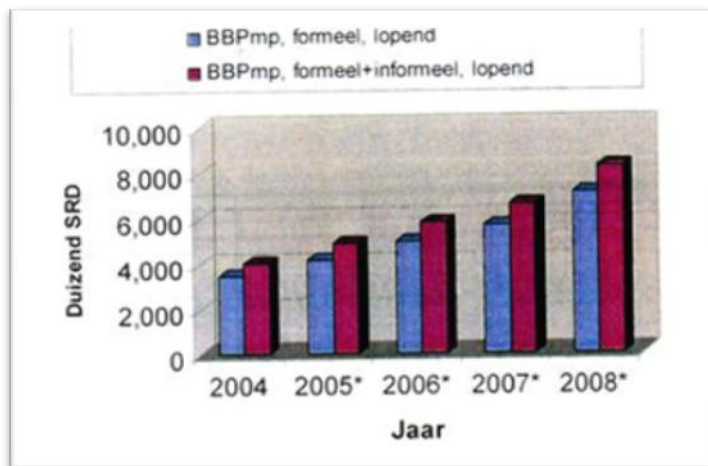
Suriname heeft sinds 1 januari 2004 de Surinaamse Dollar, of SRD. Deze munt verving de Surinaamse Gulden die sterk in waarde was gedaald. Naast de Surinaamse Dollar wordt er veel gehandeld met de Amerikaanse Dollar (USD) en de Euro.

INFORMELE SECTOR

Sedert 1999 worden door het ABS, in samenwerking met de Centrale Bank van Suriname (CBS), het Planbureau en het Ministerie van Financiën pogingen ondernomen om een grove schatting te bekomen van de informele sector in Suriname

Figuur 2.6: Evolutie van het BBP in lopende prijzen (formeel en informeel), 2004-2008

Bron: *Financiële Nota, 2010, p.54*

In bovenstaande Figuur 2.6 wordt voor de periode 2004 - 2008 het aandeel van de informele sector in de totale economie getoond. Hieruit kunnen we afleiden de informele sector ruim 15% van het totale BBP van Suriname uitmaakt. De tabel in Bijlage 5 bevestigt het belang van de informele sector in Suriname.

Daarnaast is ook de werkgelegenheid binnen de informele sector enorm. Uit een onderzoek van het ABS (2006), in opdracht van het PLOS en het Ministerie van Arbeid, Technologie, Ontwikkeling en Milieu, is gebleken dat de informele economie een geschat aandeel in de werkgelegenheid had van meer dan 40% in de districten Paramaribo, Wanica, Nickerie, Coronie, Saramacca en Commewijne. Dit aandeel was exclusief de agrarische sector, waarvoor de illegaliteit volgens het ABS onmogelijk te schatten is.

De opvatting van het ABS was en is nog steeds (mede ondersteund door de adviezen van hun consultant N.D. Hughes) dat er met betrekking tot het BBP vooralsnog geen sectorale opsplitsing kan worden gemaakt van de informele markt met betrekking. Pas wanneer voor alle sectoren adequate schattingen kunnen worden gemaakt zullen de bijdragen van de informele sector kunnen worden toegewezen aan de relevante sectoren (Financiële Nota, 2010, p. 57). Dit maakt het voor ons wel onmogelijk om de informele sector met betrekking tot toerisme in Suriname te berekenen.

2.6 POLITIEK

De Republiek Suriname heeft als regeringsvorm een parlementaire democratie met een presidentieel systeem. De belangrijkste politieke partijen zijn het Nieuw Front (NF), Mega Combinatie (MC) en A-combinatie. Overige partijen zijn de Democratische Partij (DP), de Nationaal Democratische Partij (NDP), de Hervormde Progressieve Partij (HPP), het Democratisch Alternatief 91 (DA-91), het PVF en ten slotte het Democratisch Alternatief (DA) (De Ware Tijd, 2009, p. A7).

Bij de nationale parlementsverkiezingen van 25 mei 2005 heeft het Nieuw Front van R. Venetiaan 23 van de 51 zetels verworven in de nationale raadgevende vergadering, ook wel De Nationale Assemblée genoemd. Het Nieuw Front is een combinatie van de Nationale Partij Suriname (NPS), de Vooruitstrevende Hervormingspartij (VHP), de Surinaamse Partij van de Arbeid (SPA) en de Pertjajah Luhur. De Nationale Democratische Partij (NDP) onder leiding van ex-legerleider Désiré Delano Bouterse wist vijftien zetels te bemachtigen. De andere partijcombinaties die in het parlement zitten, zijn de VVV onder leiding van Jules Wijdenbosch (vijf zetels), de A Combinatie (vijf zetels) en A-1 (drie zetels). A-1 is inmiddels uit elkaar gevallen. De leden van de Nationale Assemblée worden gekozen voor een periode van vijf jaar.

De uitvoerende macht berust bij President Runaldo Ronald Venetiaan van het Nieuwe Front. Hij is staatshoofd, regeringsleider en voorzitter van de Staats- en Veiligheidsraad. De president en de vicepresident worden door De Nationale Assemblée verkozen voor een periode van vijf jaar. Hiervoor is een tweederde meerderheid nodig (EVD, 2009). Als het echter niet lukt om in twee stemrondes een staatshoofd te kiezen, moet de Verenigde Volksvergadering de knoop doorhakken. In deze bijeenkomst van alle parlementsleden en vertegenwoordigers van de district- en ressortraden is een gewone meerderheid voldoende (T. LEUWSHA, 1997, p.48). Deze procedure was in 2005 noodzakelijk en leverde een overwinning op voor de kandidaten van het Nieuw Front: R. Venetiaan (NPS) en R. Sardjoe (VHP) werden verkozen tot respectievelijk president en vicepresident voor de periode 2005-2010.

Suriname heeft een éénkamerparlement, De Nationale Assemblée. Deze nationale raadgevende vergadering bestaat uit 51 zetels, die iedere vijf jaar worden verkozen. Naast de president en de vicepresident bestaat het regeerteam uit zeventien ministers. Deze werden voor het laatst beëdigd op 1 september 2005. Sinds de verkiezingen van 2005 is de Assemblée als volgt samengesteld:

Coalitiepartijen:

- Nieuw Front: 23 zetels
- A-Combinatie: 5 zetels
- Democratisch Alternatief 91: 1 zetel

Oppositiepartijen:

- Nationale Democratische Partij: 15 zetels
- Volksalliantie Voor Vooruitgang: 5 zetels
- PVF: 2 zetels

Voor de verkiezingen wordt het land opgedeeld in kieskringen, waarbinnen een vastgesteld aantal zetels te verdelen zijn. Aangezien deze aantallen niet gebaseerd zijn op de huidige bevolkingsomvang, maar op die van 1954, zijn de dunbevolkte kieskringen sterk oververtegenwoordigd en is Paramaribo sterk ondervertegenwoordigd.

De Staatsraad wordt gevormd door de president, vertegenwoordigers van vakbonden en werkgevers, het leger en de politieke partijen. Deze Raad kan wetvoorstellen indienen en mag wetten, die eerder door De Nationale Assemblée werden goedgekeurd, terugsturen voor heroverweging. Het kiezen kan uiteindelijk slechts gedaan worden met twee derde meerderheid, dus 34 van de 51 stemmen (CARICOM, 2007).

De harmonie waarin de verschillende bevolkingsgroepen in Suriname met elkaar samenleven is even uniek als wankel. Vooral in tijden van verkiezingen steken de etnische tegenstellingen de kop op. Die tegenstellingen komen misschien wel het best tot uiting in de verscheidenheid aan politieke partijen. In mei 2010 vinden de volgende nationale verkiezingen plaats (De Ware Tijd, 2009, p. A8).

3 DEFINIËRING EN AFBAKENING

In dit hoofdstuk wordt een omschrijving gegeven van enkele kernbegrippen in deze masterproef. Aan de orde komen definities van de begrippen 'toerist', 'toerisme', 'toeristische sector' en het 'toeristisch product'. Daarnaast worden ook kort de begrippen 'duurzame ontwikkeling' en 'duurzaam toerisme' besproken, aangezien deze meermaals aan bod kwamen tijdens ons onderzoek. Indien nodig werd voor deze begrippen een afbakening gegeven waarbinnen deze masterproef is uitgewerkt.

3.1 TOERIST EN TOERISME

De "toerist" en het "toerisme" - zoals die heden ten dage worden beschreven - bestaan al sinds mensenheugenis. Het woord "tour-ist" als synoniem voor het woord reiziger werd echter pas in het jaar 1800 geïntroduceerd door Samuel Pegge, terwijl het woord "tourism" in 1811 door het engelse blad *Sporting Magazine* werd geïntroduceerd en datzelfde jaar werd opgenomen in het Oxford English Dictionary (SMITH, 1993, p.17).

Ondanks het feit dat deze twee begrippen reeds lange tijd deel uitmaken van onze vocabulaire, is er nog steeds geen éénduidige, internationaal aanvaarde definitie. De *World Tourism Organisation* van de Verenigde Naties (UNWTO) definiëert "**toeristen**" als:

"Any person on a trip between two or more countries, while he/she is on route away from his/her usual place of residence for more than 24 hours, but not more than one consecutive year, for leisure, business and other purposes." (J. DELISLE, S. VENNE, 1999, p.9)

De definitie die in deze masterproef gebruikt wordt is de definitie die wordt gehanteerd in de *Suriname Visitor Survey* van 2004. In dit onderzoek wordt een "**toerist**" gedefinieerd als:

"A resident of a foreign country visiting Suriname and staying in the country for at least one night, but not more than three months, for non-immigration an non-employment purposes" (Suriname Visitor Survey,2004, p.4).

We houden in deze masterproef dus enkel rekening met de **buitenlandse bezoeker** met een verblijfsduur van **tenminste één nacht en ten hoogste 92 nachten (drie maanden)**. Er wordt immers van uitgegaan dat studenten of (tijdelijke) migranten zich na die periode nog heel moeilijk kunnen herinneren waaraan de gelden zijn besteed.

Beide definities geven aan dat bij het beschrijven van een toerist zowel de duur, de plaats als de aard van de activiteiten die ondernomen worden een rol spelen. Passagiers op doorreis, diplomaten, militairen, vluchtelingen, immigranten en nomaden zijn bovendien geen toeristen maar

bezoekers (T. VAN EGMOND, 1999, p.21-22). Wegens minder relevant in deze masterproef, zullen de begrippen 'toerist' en 'bezoeker' echter als gelijk worden beschouwd en door elkaar worden gebruikt. Het "**toerisme**" wordt volgens de UNWTO gedefinieerd als:

"Activities of persons travelling to and staying in places outside their usual environment for not more than one consecutive year for leisure, business and other purposes not related to the exercise of an activity remunerated from within the place visited" (OECD, 2001, p.13).

Toerisme wordt dikwijls bestempeld als de snelstgroeiende tak van de dienstverlenende sector, dit zowel op nationaal als internationaal vlak. Deze groeitak wordt hierbij veelal vanuit een economische invalshoek benaderd. In deze masterproef is gekozen voor de naam 'toeristische sector' aangezien toerisme een dienstverlening is waarbij de mens (= de toerist) centraal staat (P. DE GROOTE, 1999, p.171).

Toerisme heeft invloed op verschillende sectoren. Nagenoeg alle bedrijven uit de primaire, secundaire en tertiaire sector in meer of mindere mate beïnvloed door de spin-off effecten van het toerisme. Het toerisme kan dan ook niet gezien worden als een losstaand iets, maar moet worden opgevat als een amalgaam van verschillende sectoren. Omwille van deze complexiteit, heterogeniteit en omvang moet de sector toerisme met de nodige aandacht en voorzichtigheid worden benaderd (J. DELISLE, S. VENNE, 1999, p.9).

De meest eenvoudige manier om de "**toeristische sector**" te omschrijven is de volgende:

"All the subsectors that provide goods and services to visitors".

Deze subsectoren omvatten hotels, restaurants, winkels, bars, ander entertainment, taxi's, autoverhuur, touroperators, etc. (S.B. SEWARD, B.K. SPINRAD, 1982, p.21). Hieruit zou men allicht de conclusie kunnen trekken dat deze bedrijven, instellingen, etc. hun diensten uitsluitend aanbieden aan de toerist. Zoals we al eerder aangaven is het toerisme, als socio-economische sector, echter moeilijk af te bakenen omdat deze sector vele spin-off effecten heeft naar andere sectoren in een economie (SMITH, 1993, p.32). In de praktijk is het immers zo dat behalve de toerist ook de lokale bevolking gebruik maakt van de geleverde diensten en/of producten. In de literatuur spreekt men daarom van toeristische bedrijven en activiteiten van het primaire, secundaire en tertiaire niveau. De afhankelijkheidsgraad van de bedrijven en activiteiten van het primaire niveau (hotelwezen, luchtvaartmaatschappijen, touroperators, etc.) met betrekking tot het reizend verkeer is veel groter dan de bedrijven en activiteiten van het secundaire (bijvoorbeeld het restaurantwezen en bars), respectievelijk tertiaire niveau (winkels, taxi's, etc.) (P. DE GROOTE, 1999, p.171). Een nauwkeurigere definitie wordt gegeven door G. De Brabander. Hij omschrijft het "**toeristisch product**" als:

“Alle goederen en diensten die worden verbruikt door de consument met het oog op en tijdens zijn reis en verblijf samen met de activiteiten die bijdragen tot de ontwikkeling van de toeristische consumptie” (G. DE BRABANDER, 1992, p.41).

Voor een meer uitgebreide definiëring van bovenstaande begrippen verwijzen we naar '*Panorama op Toerisme*' van P. De Groot (1999).

3.2 DUURZAAM TOERISME

In een provocerend boek uit 1993, kondigde A. Poon aan dat “de gouden jaren van het toerisme voorbij zijn”. Poon stelde de gouden jaren van het toerisme gelijk aan massatoerisme. Ze argumenteerde dat de dagen van massatoerisme, gekenmerkt door standaardisering en reispakketten - geproduceerd en geconsumeerd *en masse* op een identieke, robotachtige en routinematige manier met een gebrek aan aandacht voor de normen, cultuur en milieu van bezochte gastgemeenschappen - plaats zullen maken voor een 'nieuwe toerist' die duurzaam is in de lange termijn.

Volgens de UNWTO is het huidige model van massatoerisme niet duurzaam omdat het geen rekening houdt met het belang van conservatie, over het algemeen de kwalitatieve aspecten van toerisme negeert en de nadruk legt op kwantitatieve groei. Bovendien zou er bij massatoerisme niet voldoende aandacht worden besteed aan sociale en culturele kwesties, maar vooral de nadruk worden gelegd op korte termijn winst in plaats van lange termijn duurzaamheid. Bijgevolg zullen in de toekomst zowel de toeristen als de toeristische bestemmingen slechter af zijn. De UNWTO heeft daarom haar krachten gebundeld om een duurzame ontwikkeling van toerisme te bekomen. Mede dankzij deze inspanningen wordt het belang van duurzaam toerisme de laatste jaren wereldwijd bekrachtigd door overheden, de sector toerisme en NGO's als rode draad in de planning en ontwikkeling van toerisme.

Voor de oorsprong van duurzaam toerisme wordt meestal verwezen naar het rapport “*Our Common Future*”, beter bekend als het *Brundtland-Rapport* van de VN-Conferentie inzake Milieu en Ontwikkeling dat plaatsvond in 1992 in Rio de Janeiro, Brazilië. De Conferentie van Rio was een sleutelmoment voor een globaal beleid inzake het welzijn van de huidige en toekomstige generaties op economisch, ecologisch en sociaal gebied. Ze is het referentiepunt voor de verwijzing naar 'Duurzame Ontwikkeling' en wordt algemeen beschouwd als een mijlpaal voor een mondiale respons op de globale milieuproblematiek (LNE, 2009).

Het *Brundtland-rapport* - naar de Noorse politica G.H. Brundtland - wijst op de drie pijlers van duurzame ontwikkeling: economische groei, milieubescherming en sociale gelijkheid. Algemeen wordt “**duurzame ontwikkeling**” gedefinieerd als:

"Het tegemoetkomen aan de behoeften van de huidige generaties zonder de mogelijkheden te beperken van toekomstige generaties om aan hun behoefte te voldoen." (Toerisme Vlaanderen, 2003, p.38)

In deze masterproef komt vooral het begrip 'duurzaam toerisme' aan bod. Rekening houdend met de basisgedachte achter duurzame ontwikkeling - dat welvaartsverhoging nog steeds mogelijk is - moet volgens *Toerisme Vlaanderen* gezocht worden naar een vorm van toeristische ontwikkeling die sociaal en cultureel verantwoord, in natuurlijk opzicht verdraagzaam én economisch rendabel is. Bovendien moeten er kwalitatief hoogwaardige producten opgeleverd worden en moet er een vorm van toerisme gecreëerd worden die wel de gewenste effecten, maar niet de ongewenste teweegbrengt (ibidem).

De UNWTO heeft sinds de *Rio Earth Summit* in 1992 duurzame ontwikkeling actief gepromoot in het toerisme. In april 1995 werd op de Wereldconferentie voor Duurzaam Toerisme, georganiseerd door de UNWTO en UNESCO, het charter voor duurzaam toerisme aangenomen. In dit charter wordt **"de ontwikkeling van duurzaam toerisme"** beschreven als:

"Any form of development, provision of amenities, or tourist activity that emphasizes respect for and long-term preservation of natural, cultural, and social resources and makes an positive and equitable contribution to the economic development and fulfilment of people living, working, or staying in these areas."

Volgens de '*World conference on sustainable tourism*', georganiseerd door de UNWTO in 1995 te Lanzarote, is toerisme duurzaam als:

"(...) de ontwikkeling en werking ervan, zowel bestaat uit de medewerking van de lokale bevolking, bescherming van het totale milieu, eerlijke economische winst voor de industrie en zijn gastgemeenschap, als wederzijds respect voor en voldoening van alle betrokken partijen" (P. BLANCA, 2003).

Volgens de Caribische Toerisme Organisatie (CTO) verwijst '**duurzaam toerisme**' naar:

"De optimale aanwending van natuurlijke, culturele, sociale en financiële hulpbronnen voor de nationale ontwikkeling op een gelijkwaardige en zelfvoorzienende basis, teneinde een unieke ervaring aan de bezoeker te bieden en de kwaliteit van het leven te verbeteren middels partnerschappen tussen overheid, particuliere sector en gemeenschappen." (CTO,1999)

Uit bovenstaande definities kunnen we afleiden dat duurzame principes gebaseerd zijn op de zogenaamde drie P's, namelijk: People (socio-culturele aspecten), Planet (omgevingsaspecten) en Profit (economische aspecten). Wil men in Suriname een duurzame ontwikkeling van het toerisme

bekomen, dan zal men een gepaste balans moeten proberen te bekomen tussen deze drie dimensies. Het bekomen van duurzaam toerisme vereist volgens de UNWTO daarom dat:

- 1) De natuurlijke, historische, culturele en andere bronnen van toerisme bewaard blijven voor continue gebruik in de toekomst, terwijl ze toch voordelen blijven opleveren voor de huidige samenleving;
- 2) De ontwikkeling van toerisme gepland en gemanaged wordt zodat het geen significante milieu- of sociaal-culturele problemen genereert;
- 3) De algemene kwaliteit van het milieu in toeristische gebieden behouden blijft en waar nodig verbeterd wordt;
- 4) Het tevredenheidsgevoel van toeristen groot blijft zodat toerismebestemmingen hun verkoopbaarheid en populariteit blijven behouden;
- 5) De voordelen van toerisme wijdverspreid worden doorheen de gemeenschap.

Duurzame toeristische ontwikkeling vereist de op kennis gebaseerde participatie van en samenwerking tussen alle relevante actoren, evenals sterk politiek leiderschap om alzo een brede participatie en consensusvorming te verzekeren. Het bereiken van duurzaam toerisme is een continu proces dat een permanente monitoring vergt van de verschillende (mogelijke) effecten. Dit laatste kan enkel bekomen worden door de invoering van de nodige preventieve en/of corrigerende maatregelen.

Ten slotte zou duurzaam toerisme ook moeten zorgen voor een hoog niveau van tevredenheid bij en een betekenisvolle ervaring voor de toerist. Volgens de UNWTO zal dit het bewustzijn van de toerist met betrekking tot duurzame aspecten vergroten, hetgeen duurzame handelingen onder de toeristen in de toekomst zal bevorderen (MAK, J., 2003, p.181-183).

4 TOERISME IN SURINAME

4.1 ONTWIKKELING VAN HET TOERISME

4.1.1 INTERNATIONAAL TOERISME

Toerisme is een van 's werelds grootste multinationale economische activiteiten. In 83% van alle landen staat het toerisme in de top vijf van de exportindustrieën. Bovendien zorgt het toerisme voor de grootste stroom aan goederen, diensten en mensen op aarde. Hierdoor is het de meest zichtbare uitdrukking van de globalisering (Y. REISINGER, 2009, p.8).

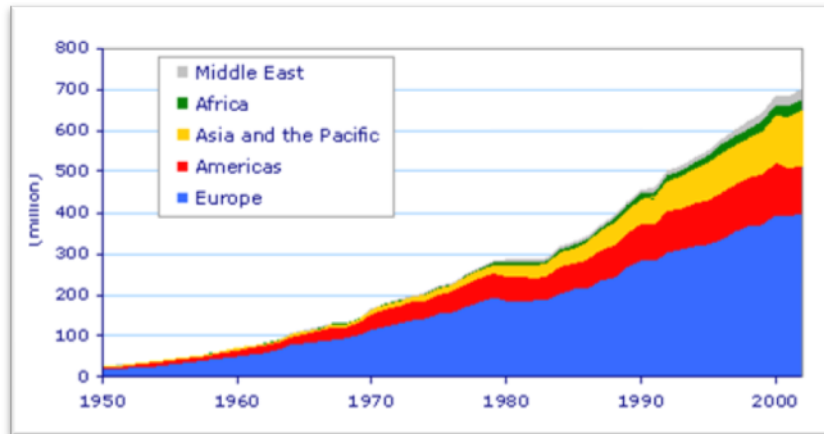
Het aantal internationale aankomsten toont een evolutie van ongeveer 25 miljoen in 1950 tot 806 miljoen in 2005. Dit komt overeen met een gemiddelde jaarlijkse groeivoet van 6,5%. Deze substantiële groei geeft duidelijk aan dat het toerisme een van de meest opmerkelijke economische en sociale fenomenen is van de voorbije eeuw (UNWTO, 2009).

Volgens de laatste schattingen van de UNWTO waren er in 2008 al 924 miljoen internationale toeristische aankomsten, hetgeen neerkomt op een groei van 2% in vergelijking met 2007. Nochtans daalde de toeristische vraag in de tweede helft van 2008. Deze daling kan worden toegeschreven aan de verslechterde, internationale economische situatie. De WTTC schat dat het toerisme momenteel goed is voor 9,9% van het globale BBP, 10,9% van de wereldexport en 9,4% van de wereldwijde investeringen wanneer directe en indirect activiteiten worden samengeteld (WEFORUM, 2009, p.3). Bovendien biedt het toerisme, volgens de laatste schattingen van de WTTC, werkgelegenheid aan ruim 225 miljoen mensen over de hele wereld (WTTC, 2009, p.3).

Hoewel de rol en het aandeel van het toerisme in de internationale handel voortdurend aan belang heeft gewonnen, vond het toerisme gedurende vele decennia voornamelijk plaats in de meer ontwikkelde landen. Europa en Noord-Amerika waren de regio's met de meeste toeristen tussen 1950 en 2000. Beide regio's hadden samen een marktaandeel van ruim 95% in 1950, 82% in 1990 en 76% in 2000. Het aandeel van ontwikkelingslanden in het totale wereldtoerisme is nog steeds relatief laag, maar er vindt sinds de jaren 1980 wel een significante stijging plaats (Y. REISINGER, 2009, p.8).

Deze stijging is duidelijk zichtbaar in Figuur 4.1. Deze figuur geeft aan dat er tijdens de periode 1950-2005 - voornamelijk in Azië, Oceanië en het Midden-Oosten - een sterke ontwikkeling van het toerisme heeft plaatsgevonden (gemiddeld respectievelijk 13%, 13% en 10% per jaar). Noord-Amerika (5%) en Europa (6%) groeide in deze periode daarentegen aan een tempo dat net onder het wereldgemiddelde van 6,5% lag. Deze eerder mature regio's hebben een duidelijke neiging minder dynamisch te groeien, terwijl nieuwe bestemmingen hun marktaandeel gestaag vergroten.

Figuur 4.1: Evolutie internationale aankomsten van 1950 - 2005

Bron: UNWTO, 2009

4.1.2 TOERISME IN ZUID-AMERIKA

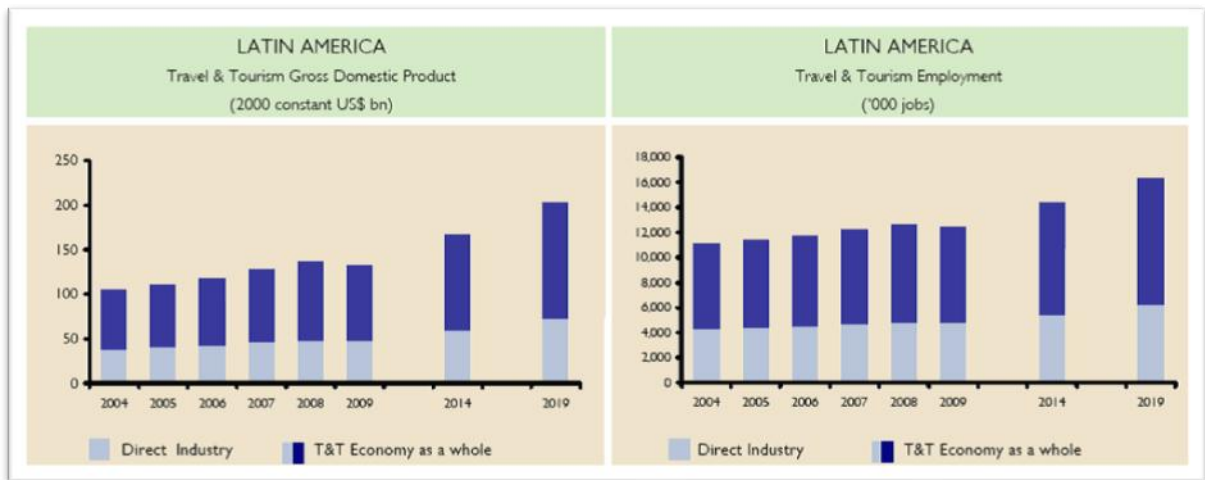
Het continent Amerika had in 2004 meer dan 125 miljoen toeristenaankomsten, waarvan ongeveer 16 miljoen (of 8,3%) Zuid-Amerika aandeden (WTTC, 2009, p.3). De verschillende fases die het moderne toerisme sinds de jaren 1960 in Zuid-Amerika heeft afgelegd, weerspiegelen de economische, politieke en sociale trends in de regio. Bovendien werd de ontwikkeling van het toerisme geconditioneerd door de grote afstand en soms zelfs onbereikbaarheid van de belangrijkste markten in Zuid-Amerika. Deze moeilijkheden en beperkingen voor het bekomen van toeristen en toerisme-investeringen, hebben een enorme invloed gehad op de groei en expansie van het toerisme in Zuid-Amerika (G. SANTANA, 2001, p.87).

Terwijl vele bestemmingen, zoals bijvoorbeeld het Middellandse Zeegebied, zich ontwikkelde en consolideerde als gevolg van de enorme *toerismeboom* in de jaren 1960, bleef Zuid-Amerika weinig belangstelling opwekken in de internationale toerisme markt. De jaren 1970, gekarakteriseerd door significante sociale en politiek geschillen, werden een nog zwartere periode voor de regio in zijn geheel. Gewapende conflicten, burgeroorlogen, sociale ongelijkheid en spanningen, terrorisme, natuurrampen, gezondheidskwesties, etc. hebben allemaal bijgedragen aan een reputatie die Zuid-Amerika nog steeds achtervolgt. Logischerwijs waren de investeringen in het toerisme in de daaropvolgende jaren extreem laag.

De jaren 1980 werden dan weer opgeschrikt door hyperinflatie in de meeste Zuid-Amerikaanse landen. Deze economische fragiliteit hield, samen met politieke en sociale onzekerheid, zowel toerisme-investeringen als toeristen weg uit de regio. Na een periode van complexe regionale problemen begon het toerisme, ondanks de internationale druk, pas in de jaren 1990 echt op gang te komen ten gevolge van grote structurele hervormingen in Zuid-Amerika waaronder de democratisering van vele tot dan toe onderdrukte landen, het ontstaan van economische

handelsblokken, de verbetering van de handel met de grootste markten in de wereld en verbeteringen m.b.t. basisvoorzieningen zoals gezondheid en educatie. Deze politieke en economische stabiliteit kwam, hoewel in beperkte mate, het toerisme in heel Zuid-Amerika ten goede. Al snel werd het toerisme door de meeste overheden naar voor geschoven als een belangrijke bron voor duurzame economische ontwikkeling (ibidem).

Figuur 4.2: Invloed van toerisme op BBP en werkgelegenheid in Latijns-Amerika

Bron: WTTC, 2009, p.4

De Zuid-Amerikaanse toerismesector is de laatste twee decennia enorm gegroeid. Volgens de WTTC bedroeg het aandeel van het toerisme 6,6 % van het totale BBP in 2009 en was de sector goed voor een directe tewerkstelling van meer dan 4,7 miljoen mensen. De lichtblauwe delen van de grafieken in Figuur 4.2 geven voor de periode 2004 – 2009 de evolutie van het BBP, respectievelijk de tewerkstelling, die direct voortvloeien uit het toerisme in Latijns-Amerika. In de figuur is bovendien een schatting opgenomen voor het jaar 2019 (WTTC, 2009, p.5).

4.1.3 TOERISME IN CARIBISCH GEBIED

Geografisch gezien behoort Suriname tot Zuid-Amerika. Nochtans wijzen de meeste indelingen op basis van politieke, economische, sociale en zelfs historische karakteristieken eerder op een vereenzelviging met het Caribische gebied dan met Zuid-Amerika. Volledigheidshalve wordt daarom in deze paragraaf de rol van het toerisme in het Caribische gebied weergegeven.

Zoals reeds werd aangegeven is het toerisme zonder twijfel de grootste tertiaire sector in de wereldeconomie en maakt de sector een significant deel uit van de economische activiteiten in bijna elk land en iedere regio. Dit geldt ook voor het Caribische gebied, dat mogelijk de hoogste toerismepenetratiegraad heeft van elke regio in de wereld (WTTC, 2009, p.2).

In het Caribisch gebied (met 32 CTO lidstaten, waaronder Suriname) worden de cijfers voor 2006 geschat op 22,2 miljoen aankomsten via luchttransport en 19,2 miljoen cruise passagiers, met een totale uitgave van ongeveer USD 21 miljard. Hoewel deze cijfers relatief laag zijn in vergelijking met het wereldtotaal, bestrijken deze toerismeaankomsten en -uitgaven een onproportioneel deel van het globale wereldtotaal in vergelijking met de bijdrage van de regio tot de wereldbevolking en het globale BBP. De CTO lidstaten, met slechts 1% van de totale wereldbevolking, zijn immers goed voor ruim 3% van het mondiale aantal toeristenaankomsten en -uitgaven. Toerisme is niet alleen de grootste sector in het Caribische gebied wat betreft de bijdrage tot het BBP, de deviezenopbrengsten en de tewerkstelling. Toerisme blijkt ook de enige sector te zijn die erin slaagt de effectieve omvang van de Caribische economie uit te bouwen op lange termijn (CTO, 2007, p5).

Het toerisme was volgens de WTTC goed voor 4,5% van het totale BBP van het Caribische gebied in 2004. Dit was een verbetering na een dalende trend die werd waargenomen sinds 2001 (zie Tabel 4.1). De algemene bijdrage van toerisme (direct, indirect en geïnduceerd) werd door de WTTC geschat op 15% in 2004, waardoor het Caribische gebied als de meest toerisme-intensieve regio werd beschouwd in de wereld (UN, ECLAC, 2007, p.15).

Tabel 4.1: Bijdrage toerisme aan BBP en werkgelegenheid in het Caribisch gebied (%)

	Output						Employment					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Caribbean	5.1	4.7	4.2	4.1	4.5	4.7	4.9	4.5	4.3	4.5	5.2	5.0
Antigua/Barbuda	25.9	23.5	23.2	22.5	23	25.0	36.3	32.9	32.4	31.5	32.2	35.0
Bahamas	19.0	18.5	18.3	17.9	17.4	18.4	19.0	18.5	18.3	17.9	17.4	26.0
Barbados	14.2	14.1	13.0	14.1	14.4	16.1	17.9	17.7	16.4	17.7	18.2	20.0
Belize	9.5	8.7	8.3	7.7	7.2	7.8	10.0	9.3	8.8	8.1	7.6	8.0
BVI	37.7	37.4	36.8	36.8	37.3	38.0	37.7	37.4	36.8	36.8	37.3	38.0
Cuba	3.9	3.9	3.6	3.7	3.8	4.1	3.9	3.9	3.6	3.7	3.8	4.0
Dominica	8.6	8.4	8.8	7.7	8.7	9.6	8.0	7.8	8.2	7.3	8.1	9.0
Dominican Republic	7.1	6.6	6.8	9.5	9.3	7.5	7.1	6.6	6.8	9.5	9.3	7.0
Grenada	8.1	7.7	8.5	7.9	6.0	5.0	8.1	7.7	8.5	7.9	6.0	5.0
Guyana	2.8	2.8	2.2	2.2	2.4	2.7	2.3	2.3	1.8	1.8	1.9	2.0
Jamaica	10.5	9.6	9.7	10.4	10.1	10.8	9.5	8.7	8.7	9.5	9.1	10.0
Puerto Rico	1.8	1.8	1.6	1.5	1.5	1.6	2.1	2.0	1.7	1.5	1.6	2.0
St. Kitts/Nevis	7.5	7.7	6.9	6.6	7.0	7.8	8.5	8.7	7.8	7.5	8.0	9.0
Saint Lucia	16.9	15.2	13.9	12.8	13.7	15.0	18.0	16.1	14.7	13.6	14.5	16.0
St. Vincent/Grenadines	9.8	10.2	9.7	9.0	9.7	10.3	9.1	9.5	9.0	8.3	9	10.0
Suriname	3.0	2.6	1.6	1.4	1.8	2.0	2.9	2.5	1.6	1.4	1.8	2.0
Trinidad & Tobago	2.4	2.5	2.4	2.3	2.3	2.4	2.6	2.8	2.7	2.6	2.6	3.0

Bron: UN, ECLAC, 2007, p.16

Het actieve orkaanseizoen van 2005 matigde echter de groei van de toeristische sector door de enorme schade aan de accommodaties en infrastructuur in een aantal landen. De groei werd ook negatief beïnvloed door de aanzienlijke daling van cruiseschepen in een groot deel van de regio. Hoewel de economische impact van het toerisme in de regio nog steeds significant is - zeker voor

landen als Antigua en Barbuda, de Bahamas, Barbados, Jamaica en St. Lucia - is het globale marktaandeel van de regio sinds 2005 afgenomen (ibidem).

4.2 TOERISME IN SURINAME

4.2.1 ALGEMEEN

Het toerisme in Suriname heeft zwaar geleden onder de guerrillastrijd in het binnenland (1986-1992), maar maakt de laatste twee decennia een behoorlijke ontwikkeling door. In vergelijking met de meeste andere Zuid-Amerikaanse landen en landen uit het Caribisch gebied, waar een enorme ontwikkeling van het toerisme heeft plaatsgevonden, heeft Suriname pas de laatste jaren mee kunnen profiteren van deze *booming business*. De toeristische sector, die volgens schattingen minder dan 10% uitmaakt van het totale BBP in Suriname, is echter nog steeds klein in vergelijking met andere CARICOM-landen (WTTC, 2009, p.3).

De belangrijkste attracties zijn het regenwoud - dat ruim driekwart van de totale oppervlakte van het land beslaat - en de authentieke cultuur van de Inheemsen en Indianen (NRC, 1998). Dit toeristisch potentieel is echter nog steeds onderontwikkeld. Hoewel diverse lokale touroperators actief zijn in de sector, voldoen de diensten en faciliteiten in het binnenland meestal niet aan de wensen van de *'higher-end'* internationale toerist. Andere uitdagingen zijn het relatieve isolement van Suriname en het binnenland, evenals de hoge binnenlandse en internationale vliegtarieven (IDB, 2007, p. 13).

Vooraf de ontwikkeling van natuur- en avontuurtoerisme in het ongerepte binnenland heeft de Surinaamse toerisme industrie nieuwe kansen gegeven. Trends in Amerika en Europa tonen aan dat een toenemend aantal personen op zoek gaat naar unieke vakantiemomenten die gerelateerd zijn aan sociale en culturele ervaringen en niet kunnen beantwoord worden door traditioneel strand- of ressorttoerisme. Zo is er bijvoorbeeld:

- Een toenemende nieuwsgierigheid naar inheemse bevolkingsgroepen;
- Een verlangen naar grotere prikkels en bewustwording;
- Een toenemende interesse in en groter bewustzijn en bezorgdheid voor de natuur en het milieu in het algemeen;
- Een verlangen naar meer individualiteit, variëteit en het beleven van unieke dingen.

Hoewel Suriname de potentie heeft om haar toeristen deze ervaringen te bieden, slaagt het land er tot nog toe onvoldoende in van deze opportuniteit succesvol gebruik te maken. De EC heeft daarom het *Integrated Tourism Development Programme* (ITDP) uitgevoerd in de periode 2002 - 2005, waarbij de EC Suriname hulp heeft geboden bij de ontwikkeling en uitbreiding van nieuwe toerismeproducten die volgens de EC belangrijk zijn voor het imago van Suriname en zorgt voor

een bredere waaier aan mogelijkheden waarop nieuwe en zelfs andere (toerisme-) markten verder kunnen bouwen. Voorbeelden van deze toerismeproducten zijn het spotten van vogels, riviercruises, visserij en trips in Paramaribo (ITDP, 2004, p.6). De behoefte aan dergelijke alternatieve toeristische producten wordt bovendien versterkt door het ontbreken van zandstranden. Dit maakt Suriname immers minder aantrekkelijk voor massatoerisme dan nabijgelegen bestemmingen in het Caribische gebied (IDB, 2007, p. 42).

Ondanks deze uitdagingen maakt de Surinaamse toeristische industrie momenteel een sterke groei door. In zeven jaar tijd is het aantal hotels met 200%, het aantal touroperators met 170% en het aantal reisagenten met 100% toegenomen. Uit Tabel 4.2 kunnen we afleiden dat het aantal aangekomen toeristen in vier jaar tijd is toegenomen met ruim 17%. Van de meer dan 162.000 toeristen die Suriname in 2007 bezochten, was ruim 62% afkomstig uit Nederland. Nederland is bijgevolg het belangrijkste land van herkomst van de bezoekers, op grote afstand gevolgd door Guyana, andere Zuid-Amerikaanse landen, het Caribische gebied, de VS, en overig Europa (EVD,2009). De voorlopige cijfers van 2008 en 2009 vertonen een soortgelijk beeld, waarbij de markt in Frans-Guyana een steeds groter aandeel begint op te eisen (ABS, 2009).

Tabel 4.2: Aantal aangekomen toeristen via alle havens naar land/regio, 2004 - 2007

Land/Regio van Residentie	2004	2005	2006	2007
Nederland	82.215	93.658	92.333	101.222
Overig Europa	4.698	5.850	6.840	6.912
Brazilië	4.260	5.818	7.013	7.474
Guyana	13.573	13.092	15.298	13.354
Frans Guyana	1.840	19.844	14.459	13.378
Overig Zuid-Amerika	12.043	921	1.436	831
Het Caraïbisch gebied	8.621	9.448	7.821	9.568
Verenigde Staten	4.465	4.673	4.378	4.573
Rest van de wereld	5.767	6.260	4.307	4.763
Onbekend	561	458	175	434
Totaal	138.043	160.022	154.060	162.509

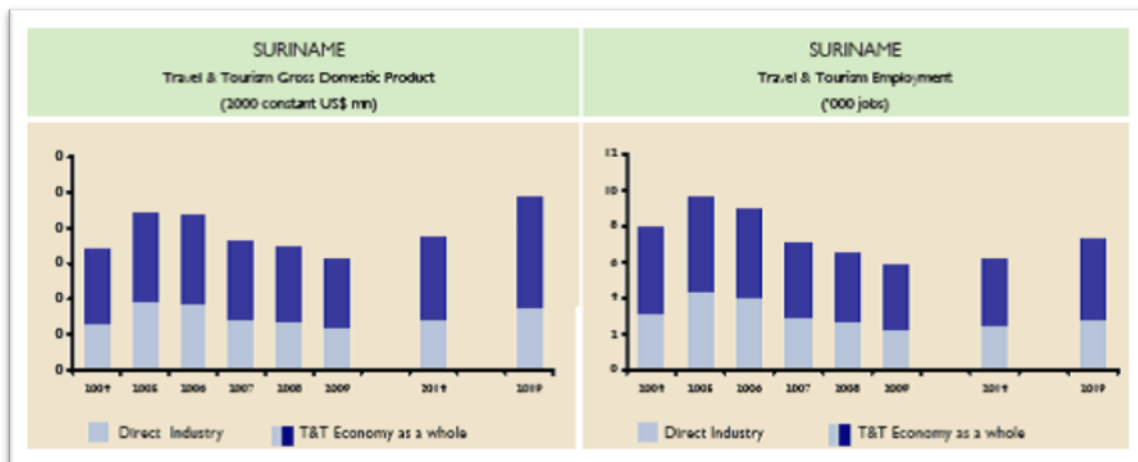
Bron: ABS Verkeers- en vervoersstatistieken, 2009, p.23

Volgens de laatste schattingen van de WTTC draagt het toerisme direct 1,7% bij tot het BBP en biedt de sector toerisme op zich werkgelegenheid aan ongeveer 2300 personen, hetgeen overeenkomt met ongeveer 1,6% van de totale Surinaamse tewerkstelling. De lichtblauwe delen van de grafiek in Figuur 4.3 geven de evolutie en prospectie weer van het BBP, respectievelijk de tewerkstelling, die direct voortvloeien uit het toerisme in Suriname. Wanneer we echter rekening houden met de spin-off effecten die het toerisme heeft op andere sectoren in de economie, ligt deze impact significant hoger. De WTTC vermoedt dat het toerisme naar en in Suriname direct en indirect goed is voor 4,4% van het totale BBP (hetgeen overeenkomt met ongeveer USD 144

miljoen) en werkgelegenheid biedt aan ruim 5800 personen. Bovendien maakt het toerisme 4,4% uit van de totale exporten van Suriname (WTTC, 2009, p.7). Met een belastingbijdrage aan de overheid en deviezeninkomsten van ruim USD 120,9 miljoen in 2004, vormt de sector een wezenlijk onderdeel van de Surinaamse economie met een grote potentie voor de toekomst (MOP, 2006-2011, p. 87).

Figuur 4.3: Invloed van toerisme op BBP en werkgelegenheid in Latijns-Amerika

Bron: WTTC, 2009, p.7

Actuele en nauwkeurige statistische gegevens over een sector zijn essentieel voor een succesvolle en duurzame ontwikkeling van eender welke sector, zo ook voor het toerisme (ABS, 2009). In Suriname is men echter pas vanaf 2003 van start gegaan met het verzamelen van toerismestatistieken volgens het nieuwe, meer nauwkeurige statistisch systeem van het Algemeen Bureau van de Statistiek (ABS). Hoewel de gegevens van het ABS nog steeds niet 100% betrouwbaar en volledig zijn, geven ze ons toch een beter zicht op het profiel en het reisgedrag van de toeristen.

4.2.2 PROFIEL EN REISGEDRAG VAN DE TOERIST

BEZOEKERSPROFIEL

Het aantal toeristen groeide van 100.510 in 2000 en 138.043 in 2004, naar 162.509 in 2007 (zie Tabel 4.2). Dit komt overeen met een gemiddelde jaarlijkse groei van meer dan 5%. Deze stijging is onder andere te danken aan de verhoogde stoelcapaciteit op de route Amsterdam – Paramaribo en een toename van het aantal Nederlanders van Surinaamse afkomst in Nederland.

Uit Tabel 4.3 en Figuur 4.4 blijkt dat in de periode 2004 – 2007 gemiddeld circa 60% van het totaal aantal aangekomen toeristen afkomstig was uit Nederland. Door burgerlijke onrust kwam het

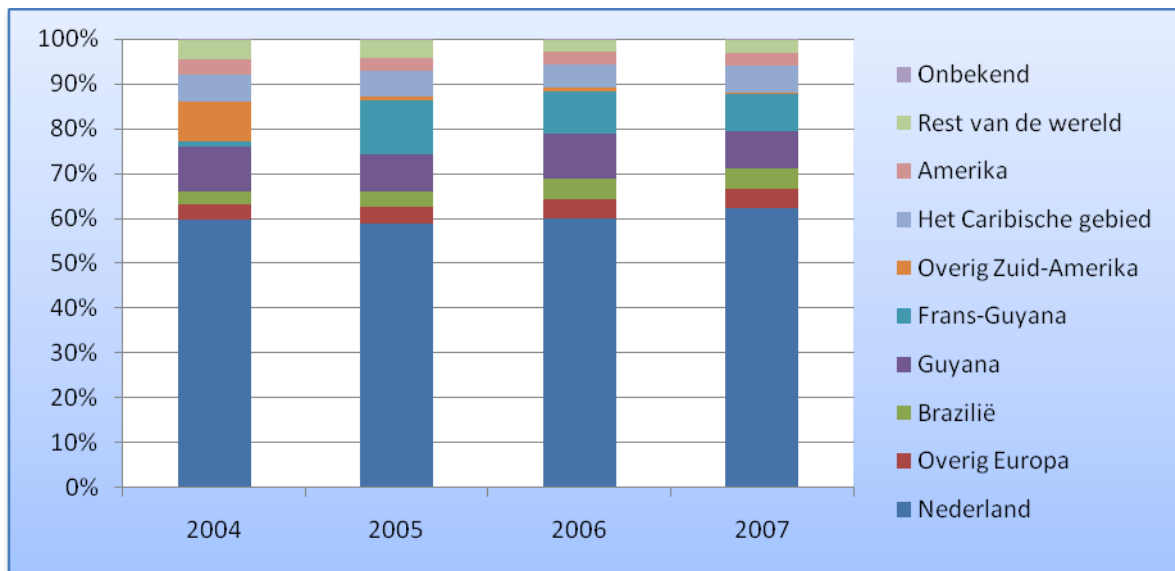
grensoverschrijdend verkeer van Frans Guyana tot een volledige stilstand in 2004. De toeristen afkomstig uit Guyana en Frans Guyana komen via douaneposten het land binnen. Omdat niet alle toeristen uit deze buurlanden zich bij de douanepost aanmelden, kunnen echter geen exacte statistieken bekomen worden. Het percentage aangekomen toeristen uit het Caribische gebied bedroeg ongeveer 6%.

Tabel 4.3: Aantal aangekomen toeristen (%) naar land/regio van residentie, 2004-2007

Land van residentie	2004	2005	2006	2007
Nederland	59,6	58,8	59,9	62,3
Overig Europa	3,4	3,7	4,4	4,3
Brazilië	3,1	3,6	4,6	4,6
Guyana	9,8	8,2	9,9	8,2
Frans Guyana	1,3	12,1	9,4	8,2
Overig Zuid-Amerika	8,7	0,6	0,9	0,5
Het Caribische gebied	6,2	5,9	5,1	5,9
Amerika	3,3	2,9	2,8	2,8
Rest van de wereld	4,2	3,9	2,9	2,9
Onbekend	0,4	0,3	0,1	0,3
Totaal	100	100	100	100

Bron: ABS, 2009, eigen bewerking

Figuur 4.4: Aantal aangekomen toeristen naar land/regio van herkomst, 2004 - 2007

Bron: ABS, 2009, eigen bewerking

Aangezien jaarlijks ongeveer 60% van het totaal aantal toeristen afkomstig is uit Nederland en er in Nederland ruim 400.000 Nederlanders van Surinaamse afkomst wonen, is het niet verwonderlijk dat het aantal toeristen dat naar Suriname reist voor een bezoek aan familie of vrienden enorm

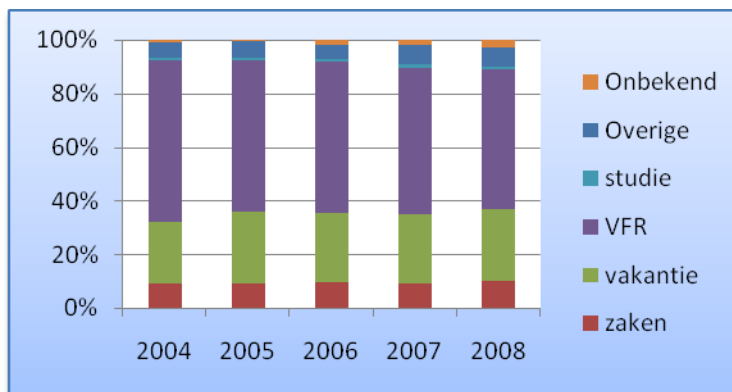
hoog ligt. Tabel 4.4 en Figuur 4.5 tonen aan dat over de periode 2004 – 2008 meer dan de helft van het totaal aantal aangekomen toeristen naar Suriname reisde voor het 'Bezoeken van Vrienden en Familie', de zogenaamde VFR's (MOP, 2006-2011, p.84).

Tabel 4.4: Aangekomen toeristen in procenten naar doel van het bezoek, 2004-2008

Doel van het bezoek	2004	2005	2006	2007	2008
Zaken	9,3	9	9,4	9,3	10
Vakantie	22,9	27	25,8	25,7	27
Studie	0,9	0,9	1	1,2	1
Bezoek aan Vrienden/ Familie (VFR's)	60,3	56,4	56,7	54,7	52
Overige	5,5	6,5	5,4	7	7
Onbekend	1,1	0,2	1,7	2,1	3
Totaal	100	100	100	100	100

Bron: ABS, 2009, eigen bewerking

Figuur 4.5: Distributie van toeristen per marktgebied en doel van bezoek in Suriname

Bron: ABS, 2009, eigen bewerking

Naast het groot aantal VFR's komt ongeveer een kwart van het totaal aantal bezoekers echt op vakantie in Suriname. Hieronder wordt verstaan: het ondernemen van trips, *sightseeing*, recreatie en andere pleziergeoriënteerde activiteiten. Van het overige deel komt ongeveer 10% naar Suriname voor het werk, ongeveer 1% voor de studies en 6% voor andere doeleinden. Van de resterende 3% zijn geen gegevens beschikbaar (ABS, 2004, p.13).

Een rapport van een onderzoek uit 2004 bij de lokale touroperators geeft aan dat de meeste tours die zij verkopen minstens een trip naar het binnenland omvatten. Een significant aantal van deze trips worden verkocht aan lokale inwoners, maar onder de leden van de groep zijn in meer dan 80% van de gevallen ook buitenlandse bezoekers. Een onderzoek bij de toeristen zelf toont bovendien aan dat zo goed als alle buitenlandse toeristen een trip naar het Surinaamse binnenland ondernemen. Een andere populaire activiteit is het deelnemen aan *city-tours* door de hoofdstad

Paramaribo. Omwille van de geografische structuur en huidige infrastructuur van Suriname gaan veel mensen die een trip naar het binnenland hebben ondernomen eerst terug naar Paramaribo om van daaruit een ander deel van het binnenland te bezoeken. Dit is immers goedkoper dan te vliegen tussen de twee gebieden. Voor de touroperators biedt het de mogelijkheid meerdere kortere trips aan te bieden in en rond Paramaribo (ITPD, 2004, p.6).

PATRONEN IN HET REISGEDRAG

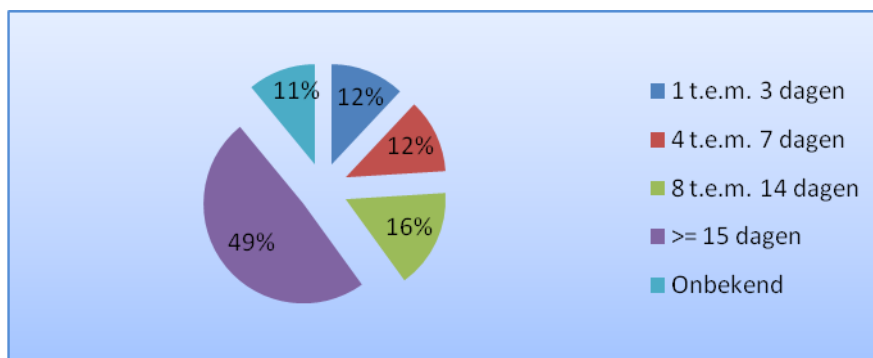
Uit Tabel 4.5 kunnen we afleiden dat bijna de helft van het totaal aantal toeristen langer dan 15 dagen in Suriname verbleef in de periode 2004 – 2008. Dit is niet echt verrassend gezien het groot aantal VFR's. Bijna 25% van alle toeristen verbleef in deze periode minder dan 8 dagen in Suriname. Daarnaast is er jaarlijks een relatief groot aantal toeristen waarvan de duur van het verblijf onbekend is. Onder hen zijn een groot aantal Nederlanders van Surinaamse afkomst die er aan denken te remigreren naar Suriname. Zij verblijven vaak tijdelijk bij familie of vrienden totdat ze een eigen woning hebben gevonden (ABS, 2004, p.15).

Tabel 4.5: Aantal aangekomen toeristen naar duur van het bezoek, 2004 - 2008

Duur van het bezoek (in dagen)	2004	2005	2006	2007	2008
1 t.e.m. 3	18.540	23.142	18.850	19.560	20.121
4 t.e.m. 7	16.357	18.457	16.622	19.325	20.121
8 t.e.m. 14	18.390	22.380	21.426	24.730	26.828
>= 15	75.682	90.121	81.165	83.673	82.161
Onbekend	9.074	5.922	15.997	15.221	18.444
Totaal	138.043	160.022	154.060	162.509	167.675

Bron: ABS, 2009, eigen bewerking

Figuur 4.6: Geschatte percentages toeristen in 2008 naar duur van het verblijf (in dagen)

Bron: ABS, 2009, eigen bewerking

Figuur 4.6 geeft de geschatte percentages aangekomen toeristen weer voor het jaar 2008 naar de duur van het verblijf in dagen. Voor deze grafiek hebben we het aantal toeristen in de laatste kolom van Tabel 4.5 gedeeld door het totaal aantal aangekomen toeristen in 2008 (167.675).

Volgens de resultaten van de *Suriname Visitor Survey 2004* trof 89% van alle toeristen haar eigen regelingen voor hun reis naar Suriname. Slechts 11% reisde op basis van een pakketreis. 14% van de toeristen uit de 'Rest van Europa' en 13% van de toeristen uit 'Nederland' reisden op basis van een pakketreis. Van alle andere markten reisde minder dan 10% op basis van een pakket (Tabel 4.6).

Tabel 4.6: Reisarrangementen naar marktgebied (%), 2004

Reis-arrangement	Marktgebied							Gemiddeld
	Nederland	Rest van Europa	Nederlandse Antillen	Rest van Caraïbisch gebied	Noord-Amerika	Zuid- en Centraal Amerika	Rest van de wereld	
Eigen arrangement	87%	86%	98%	92%	97%	92%	100%	89%
Pakketreis	13%	14%	2%	8%	3%	8%	0%	11%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: *Suriname Visitor Survey, 2005, p.18*

Uit de *Suriname Visitor Survey 2004* blijkt dat de toeristen die naar Suriname komen voor vermaak het meest reizen op basis van pakketreizen (32%). De VFR's daarentegen, regelden praktisch allemaal zelf hun reis.

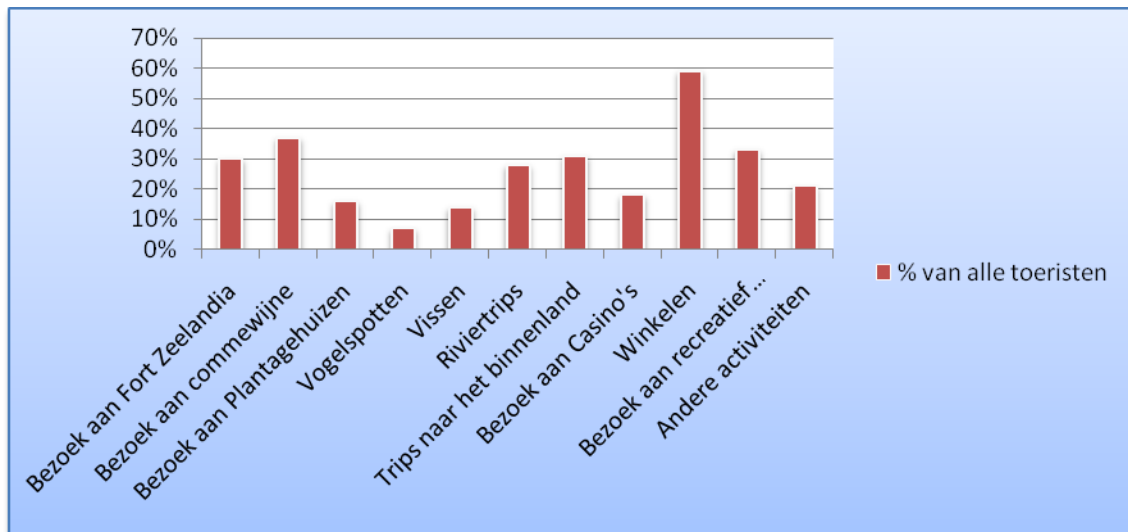
Tabel 4.7: Reisarrangementen naar doel van het bezoek (%), 2004

Reis-arrangement	Doel van het bezoek				Gemiddeld
	Plezier	Bezoek aan Vrienden of Familie	Zaken	Andere doeleinden	
Eigen arrangement	68%	99%	91%	95%	89%
Pakketreis	32%	1%	9%	5%	11%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: *Suriname Visitor Survey, 2005, p.19*

In *Suriname Visitor Survey 2004* werd ook een onderzoek gedaan naar de activiteiten die door de toeristen ondernomen werden tijdens hun verblijf in Suriname. Uiteraard wordt de mogelijkheid om bepaalde activiteiten te ondernemen mede bepaald door de lengte van het verblijf en de mate waarin zij in staat waren om te reizen binnen het land. Zoals we uit Figuur 4.7 kunnen aflezen, waren 'Winkelen'(59%), 'Bezoek aan Commewijne' (37%), 'Bezoek aan Recreatief gebied'(33%) en 'Bezoek aan Fort Zeelandia'(30%) de vier meest ondernomen activiteiten.

Figuur 4.7: Frequentie van de ondernomen activiteiten in Suriname (%), 2004

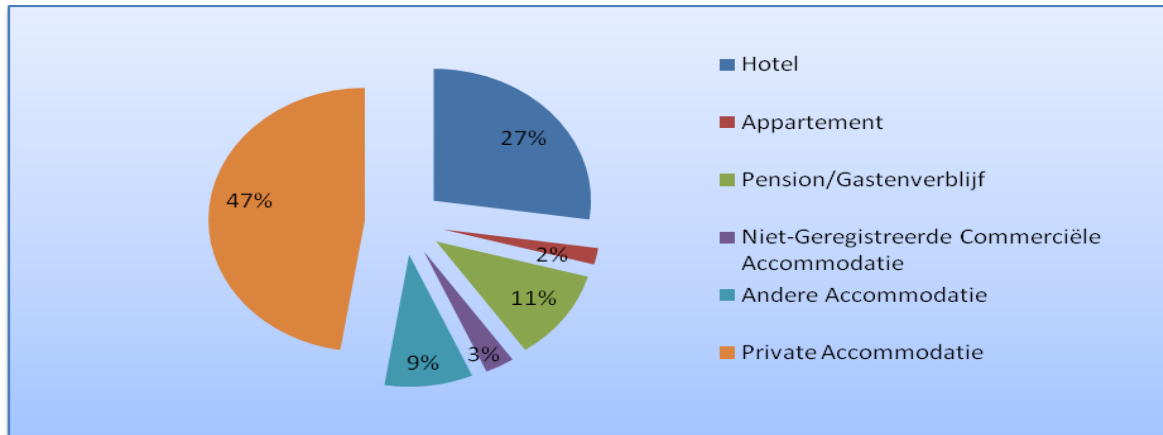
Bron: Suriname Visitor Survey, 2005, eigen bewerking

Uit dit zelfde onderzoek blijkt bovendien dat de toeristen uit Nederland en de rest van Europa het hoogste aantal activiteiten ondernamen tijdens hun verblijf. De toeristen uit andere Caribische en Amerikaanse landen ondernamen het minst aantal activiteiten. Opmerkelijk voor de toeristen uit deze landen is dat hun tweede meest ondernomen activiteit het bezoeken van casino's betrof.

Tenslotte deed de *Suriname Visitor Survey* ook onderzoek naar de accommodatiekeuze van de toeristen die Suriname in 2004 bezochten (Figuur 4.8). Gelet op het groot aantal VFR's, die doorgaans bij hun vrienden of aanverwanten verblijven, is het geen echte verrassing dat maar liefst 47% van het totaal aantal toeristische overnachtingen plaatsvonden in private, niet-commerciële accommodaties. De resterende 53% van de overnachtingen vond plaats in hotels (27%) en andere soorten commerciële accommodatiefaciliteiten zoals appartementen (2%), gastenverblijven (11%), niet-geregistreerde commerciële accommodaties (3%) en andere accommodaties (9%).

Dit algemeen patroon vertoont echter een grote variatie tussen de verschillende marktgebieden. Toeristen uit Nederland (50%) en de Nederlandse Antillen (62%) verblijven aanzienlijk meer nachten in een private accommodatie, hetgeen de hoge proportie van VFR's uit dit marktgebied weerspiegelt. Toeristen uit andere Caribische landen en Noord- en Zuid-Amerika spendeerden daarentegen een groter deel van hun nachten in hotels, respectievelijk 64% en 66%. Zoals verwacht maakten de businessstoeristen het minst frequent gebruik van private verblijfplaatsen. Het waren dan ook deze toeristen die het meest gebruik maakten van hotels (61%).

Figuur 4.8: Accommodatiekeuze van toeristen in Suriname, 2004

Bron: *Suriname Visitor Survey, 2005, eigen bewerking*

Geografisch gezien verbleven 65% van alle toeristen in de Paramaribo. Dit is logisch gezien de hoge concentratie aan accommodatiefaciliteiten en bedrijfsactiviteiten in en rond de hoofdstad Paramaribo. Daarnaast verbleef 7% van alle toeristen in Sipaliwini en Brokopondo en 5% in Nickerie. Geen enkel ander district ontving meer dan 5% van de totale toeristenovernachtingen.

4.2.3 DE SECTOR TOERISME IN SURINAME

TOERISMEPRODUCT

Het Surinaamse toeristisch product bestaat uit het totale aanbod aan nationale attracties, faciliteiten en voorzieningen – inclusief het milieu, huisvesting, ondersteunende diensten, etc. Nochtans is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen:

- Primaire attracties (natuur, fauna en flora, meren, bergen, etc.)
- Infrastructuur en toegang (wegen, nutsvoorzieningen, luchthavens, etc.)
- Faciliteiten (hotels, gastverblijven, etc.)
- Voorzieningen (natuurparken, botanische tuinen, vrijetijdsvoorzieningen, etc.)
- Ondersteunende diensten (banken, informatiecentra voor toeristen, etc.)

Deze componenten van het toerismeproduct zijn op verschillende manieren afhankelijk van elkaar (ITDP, 2004, p.18).

De aangeboden producten betreffen meestal tours met daarin natuurwandelingen, het verkennen van de hoofdstad Paramaribo, boottochten op de rivier en het bezoeken van Inheemse

gemeenschappen. De duur van deze tochten varieert van 1 tot 19 dagen, met een gemiddelde duur van 4 à 5 dagen.

SECTORSTRUCTUUR

In vergelijking met andere sectoren binnen de Surinaamse economie is de sector toerisme eerder kleinschalig en beschikt ze over een zwakke structuur en matige kwaliteit van de aangeboden activiteiten en accommodaties. Volgens het Surinaamse Handelsregister telt Suriname momenteel 30 geregistreerde touroperators en 22 reisbureaus. Daarnaast zijn er 25 hotels, 67 pensions en 4 appartementencomplexen, 54 restaurants, 252 eetgelegenheden, 44 bars en 15 legale autoverhuurbedrijven (KKF, 2010).

De centrale instantie binnen de Surinaamse sector toerisme is de Stichting Toerisme Suriname (STS), die in 1996 werd opgericht als werkmiddel van het Ministerie van Transport, Communicatie en Toerisme (TCT). Het is de bedoeling om de STS in 2010, met financiële steun van de Europese Unie, om te zetten in een autonome Toerisme Autoriteit waaraan de volledige toerismesector in Suriname kan worden opgehangen (SSTCBP, 2008).

De continue toename van het aantal toeristen heeft ertoe geleid dat de Surinaamse regering haar beleid de laatste jaren steeds meer heeft toegespitst op de ontwikkeling van de sector toerisme. Dit wordt onder meer duidelijk in het Meerjaren Ontwikkelingsplan (MOP) 2006-2011, waarin veel belang wordt gehecht aan de ontwikkeling van deze sector. De basisassumptie met betrekking tot toerisme in dit MOP 2006-2011 is 'het duurzaam gebruik van cultuur en natuur'. Uit dit MOP kan dan ook worden afgeleid dat de strategie van de overheid gericht is op een duurzame ontwikkeling van de sector. Het MOP geeft aan dat de ontwikkeling van toerisme vooral gerealiseerd zal moeten worden door middel van private investeringen. Daarnaast belooft de overheid dat het de oprichting van de nieuwe Toerisme Autoriteit zal ondersteunen en de reeds bestaande *Suriname Hospitality and Tourism Training Center* (SHTTC) zo snel als mogelijk operationeel zal maken (MOP, 2006, p. 86).

De algemene doelstellingen van de Surinaamse regering met betrekking tot toerisme zijn de volgende:

- Activeren van de toerismewet en andere regelgeving m.b.t. toerisme;
- Assisteren in de ontwikkeling van unieke toerismeproducten;
- Ontwikkeling van de toerismemarkt;
- Institutionele ontwikkeling ter ondersteuning van de sector;
- De toegankelijkheid van Suriname vergroten.

Daarnaast formuleert het MOP een ontwerp van het toerismebeleid, inclusief volgende specifieke doelstellingen voor de periode 2006-2011:

- Verdubbelen van het aantal bezoekers die niet hun vrienden of aanverwanten komen bezoeken;
- Verhogen van de marketingactiviteiten om het aantal toeristen naar het binnenland van Suriname te verhogen;
- Verhoging van de marketinginspanningen gebaseerd op het marktpotentieel;
- Toerismewet operationeel maken voor de goedkeuring en creatie van de Toerisme Autoriteit, in samenwerking met de particuliere sector;
- Operationeel maken van het SHTTC;
- Opnemen van toerisme in de nationale statistieken (ibidem).

Binnen het beleid wordt er sterk op toegezien dat er bij de ontwikkeling van het toerisme voldoende rekening wordt gehouden met de inheemse bevolkingsgroepen, aangezien zij leven in de gebieden met het meeste potentieel voor het toerisme (SSTCBP, 2008).

Sinds midden jaren 1990 ondersteunt de Europese Commissie (EC) de Surinaamse regering bij de duurzame ontwikkeling van het toerisme. De EC gelooft dat de ontwikkeling van het toerisme in Suriname kan leiden tot de creatie van een significant aantal jobs, waarbij tegelijkertijd internationale milieu- en sociale *benchmarks* gerespecteerd kunnen worden. De EC heeft daartoe in het verleden reeds twee projecten gefinancierd, namelijk het *Suriname Tourism Development Programme* (STDP) van 1996 tot en met 1998, en het *Integrated Tourism Development Programme* (ITDP) van 2002 tot en met 2005. Momenteel loopt het *Suriname Sustainable Tourism Capability Building Programme* (SSTCBP). Dit programma ging van start in 2008 en zou in maart 2010 gerealiseerd moeten zijn. In Hoofdstuk 6 wordt dieper ingegaan op de rol die de EC speelt in de ontwikkeling van (een duurzame vorm van) het toerisme in Suriname en de obstakels die de EC hierbij ervaart.

Binnen de sector toerisme ontbreekt het echter aan een duidelijke managementstructuur en is er te weinig samenwerking tussen de publieke en private sector. Daarom hebben we, op basis van een sectoronderzoek, getracht een overzicht te maken van alle relevante actoren binnen het toerisme in Suriname en hun onderlinge relaties. In Hoofdstuk 5 zijn onze onderzoeksresultaten weergegeven. Enerzijds hebben we getracht een antwoord te geven op de vraag hoe de Surinaamse sector toerisme gestructureerd is of kan worden. Anderzijds zijn we voor de relevante actoren nagegaan wat de beperkingen, stimuli en voorwaarden zijn voor de ontwikkeling van (een duurzame vorm) van toerisme in Suriname.

4.2.4 OBSTAKELS IN DE ONTWIKKELING VAN TOERISME

Ondanks de relatief positieve voorspellingen over de ontwikkeling van het toerisme naar en in Suriname voor de komende tien jaar, wijst de WTTC op verschillende zwakke elementen die de groei van het toerisme enorm kunnen hinderen (WTTC, 2009, p.4). De Europese Commissie stelt

bovendien dat deze tekortkomingen de ontwikkeling van de volledige Surinaamse economie op lange termijn kunnen tegenwerken (EC, 2009, p.8).

De meest terugkerende obstakels die worden aangehaald door verschillende nationale en internationale organisaties zijn:

- Een gebrekkige samenwerking tussen de beleidsmakers en de private sector;
- Het ontbreken van een toerismewet;
- Gebrek aan een overzichtelijke managementstructuur, essentieel voor een goede coördinatie van een sector in ontwikkeling;
- Het niet bewustzijn van de volledige impact van het toerisme;
- Een gebrek aan lange termijn planning op nationaal niveau;
- Onnauwkeurige statistische gegevens m.b.t. het toerisme;
- Te weinig aandacht voor marketing en promotie van Suriname als vakantiebestemming (met onder meer de bezorgdheid omtrent het visumbeleid en de hoge vliegtuigtarieven);
- Te weinig aandacht voor veiligheid en gezondheid;
- Te weinig respect voor de natuurlijke omgeving door de lokale bevolking zelf;
- Onzekerheid over het effecten van de sector toerisme op andere sectoren binnen de Surinaamse economie en;
- Twijfel of de voordelen van het toerisme diegene bereiken die ze het meeste nodig hebben (WTTC, 2009, p.7-11).

In Hoofdstuk 5 wordt voor elk van deze kwesties weergegeven in welke mate de relevante actoren zich bewust zijn van deze obstakels, wat de huidige toestand is en welke maatregelen er genomen zouden moeten worden om deze obstakels te overkomen opdat het toerisme in de toekomst op een duurzame wijze ontwikkeld kan worden. In Hoofdstuk 11 wordt een schematisch overzicht gegeven van alle obstakels die we tijdens ons onderzoek in Suriname hebben waargenomen, aangevuld met onze eigen bevindingen tijdens dit onderzoek. Voor elk van deze obstakels hebben we vervolgens persoonlijke aanbevelingen gedaan, die er voor kunnen en moeten zorgen dat Suriname al het potentieel uit deze sector kan halen.

4.3 TOERISME EN MILIEU POLITIEK (1950 - HEDEN)

In de jaren vijftig van de twintigste eeuw kwam vanuit de Vereniging Surinaams Bedrijfsleven (VSB), de grootste werkgeversorganisatie in Suriname, de behoefte om de sector toerisme te ontwikkelen. Op die manier hoopte de VSB economische vooruitgang te realiseren. In 1953 besloot de Surinaamse overheid daarom om zich aan te sluiten bij de toenmalige *Caribbean Tourist Association*, de huidige *Caribbean Tourism Organization* (CTO). Dit lidmaatschap lag aan de basis van de ontwikkeling van het toerisme in Suriname. Eén van de doelstellingen van de CTO is

immers het promoten en stimuleren van duurzaam toerisme in het Caribisch gebied (X, 2006, p.22).

Vanuit het Ministerie van Economische Zaken werd in 1954 de Stichting ter Bevordering van het Toerisme (SBT) opgericht. Deze semi-overheidsinstelling was de voorloper van de huidige Stichting Toerisme Suriname. De SBT heeft een cruciale rol gespeeld tijdens de beginjaren van de ontwikkeling van het toerisme in Suriname. Naast het opzetten van een opleidingscentrum voor gidsen en horecacursussen, zorgde de SBT via METS voor de totstandkoming van het beheer van lodges in het binnenland (F.L., ROOY, 1981, p. 78).

In de jaren '70 van de twintigste eeuw was Suriname koploper wat betreft de ontwikkeling van het 'regenwoudtoerisme'. Ter bescherming van het regenwoud werd vanuit de Surinaamse overheid een natuurbeschermingscommissie opgericht. Na de Natuurbeschermingsakte van 1954, een akte waarin beschermde gebieden worden erkent die van wetenschappelijk, ethisch en economisch belang zijn, stelde deze commissie een nieuwe natuurbeschermingsverordening in waarbij zeven natuurreservaten werden aangewezen (TUIITE, 2000). Ter bescherming van deze natuurreservaten werd vanuit 's Lands Bosbeheer (LBB) in samenwerking met bioloog Schulz in 1969 de semi-overheidsinstelling Stichting Natuurbehoud Suriname, het huidige STINASU, in het leven geroepen. Deze Stichting heeft als belangrijkste taak het milieubewustzijn binnen de Surinaamse gemeenschap te stimuleren (STINASU, 2009).

De staatsgreep van Desi Bouterse en de decembermoorden begin jaren tachtig zorgde voor een terugval in de toerismestroom. Bovendien werden de ontwikkelingsgelden vanuit Nederland stopgezet. Binnen de Surinaamse overheid nam de belangstelling voor de ontwikkeling van de toerismebranche aanzienlijk af en ook vanuit het bedrijfsleven kwamen een tijd lang geen initiatieven (X, 2006, p.23). Hoewel de SBT pogingen bleef ondernemen om het toerisme te doen herleven, konden ze niet over de nodige financiële middelen beschikken. Door dit tekort aan financiële middelen en het feit dat de Stichting enorm afhankelijk was van de overheid, vervulde ze enkel nog een ondergeschikte, adviserende rol. De SBT wilde zich daarom omvormen tot een Toerisme Autoriteit die het toerismeproduct kon ontwikkelen, Suriname internationaal kon promoten en recreatieve voorzieningen kon onderhouden. Deze wens van de SBT werd echter niet gerealiseerd door de partij van Bouterse. Integendeel, in 1981 werden zowel de SBT als de METS onder militair bewind opgeheven. Niet veel later kwam ook het samenwerkingsverband met de CTO ten einde (F.L., DE ROOY, 1981, p. 79-80).

Nadat de coalitie 'Front voor Democratie en Ontwikkeling' de partij van Bouterse in 1987 en 1991 verslagen had, kwam binnen de Surinaamse overheid het besef dat Suriname zo snel mogelijk economisch hersteld moest worden. Toerisme werd meer en meer gezien als een belangrijk instrument om de welvaart in Suriname te vergroten. Het hernieuwde lidmaatschap van de CTO en de heroprichting van de METS waren hiervoor de meest opvallende signalen. Geleidelijk aan kreeg

ook duurzaam toerisme meer aandacht. Dit is af te leiden uit de vele internationale samenwerkingsverbanden, projecten van de CTO en het overheidsbeleid met betrekking tot natuurbehoud. Het aantal natuurreservaten groeide in de jaren negentig tot dertien, waaronder het in 1998 erkende Centraal Suriname Natuurreservaat, dat tien procent van de totale oppervlakte van Suriname beslaat. Het reservaat werd in 2000 opgenomen in de *World Heritage List* van UNESCO (X, 2006, p.23).

Ter vervanging van de opgeheven SBT werd in 1996, door het Ministerie van TCT en de KKF, de semi-overheidsinstelling Stichting Toerisme Suriname (STS) opgericht met als belangrijkste doel het aanscherpen van de samenwerkingsverbanden tussen de overheid, NGO's en de private sector. Daarnaast is de STS verantwoordelijk voor de uitvoering van het toerismebeleid en het realiseren van de ontwikkeling van het toerisme in beschermde gebieden. De STS was van juni 2002 tot en met juli 2005 verantwoordelijk voor de uitvoering van het *Integrated Tourism Development Programme* (ITDP, 2004, p.22). De laatste jaren krijgt de STS echter veel kritiek, zowel vanuit de publieke als vanuit de private sector. Er wordt geijverd voor het uitbouwen van een zelfstandige Toerisme Autoriteit, de *Surinam Tourism Board* (EC, 2009, p.12).

De toekomst van de toerimesector is in grote mate afhankelijk van het beleid dat door de overheid wordt gevoerd. Het Ministerie van TCT is verantwoordelijk voor het formuleren van een toerismebeleid. Daarnaast ijvert dit Ministerie al jaren voor de goedkeuring van de Toerismewet. Ook houdt zij toezicht op de productontwikkeling en duurzaamheid en ziet het Ministerie toe op de werking van de STS (ibidem).

In haar toerismebeleid, opgenomen in het Meerjaren Ontwikkelingsplan 2006-2011, erkent de overheid de zwakke punten van de sector toerisme zoals het ontbreken van uniforme kwaliteitsnormen voor accommodatie en infrastructuur, het ontbreken van gekwalificeerd personeel, de beperkte toegankelijkheid door hoge vluchtprijzen, visa- en registratieprocedures, het ontbreken van een efficiënt functionerend transportnetwerk, geringe participatie van de private sector en het ontbreken van regelgeving. Deze regelgeving voor de sector toerisme is opgenomen in de Toerismewet, die al jaren ter goedkeuring bij de Nationale Assemblé ligt en bijgevolg nog steeds niet operationeel is (MOP, 2006-2011, p.86).

Binnen de sector toerisme is vaak moeilijk gebleken om een onderscheid te maken tussen de private en de publieke sector. Door het uitbouwen van verschillende instanties (zoals de STS en STINASU) en het investeren in verschillende projecten is het onduidelijk in welke mate de Surinaamse overheid zich mengt in de ontwikkeling van de sector. In Hoofdstuk 5 geven we een zicht op de huidige taken en verantwoordelijkheden van het Ministerie van TCT en haar werkmensen en wordt weergegeven wat voor deze instanties de voorwaarden en belemmeringen zijn die zij ervaren tijdens hun activiteiten.

DEEL III - SECTORANALYSE

5 SECTORANALYSE TOERISME SURINAME

In dit hoofdstuk hebben we op basis van data, verzameld bij het afnemen van gestructureerde interviews van bevoorrechte getuigen, een antwoord proberen te geven op volgende deelvraag:

"Op welke manier en in welke mate is de Surinaamse toerismesector gestructureerd en wat zijn de voorwaarden, beperkingen en stimuli voor de relevante actoren om deze sector (op een duurzame wijze) verder te ontwikkelen?"

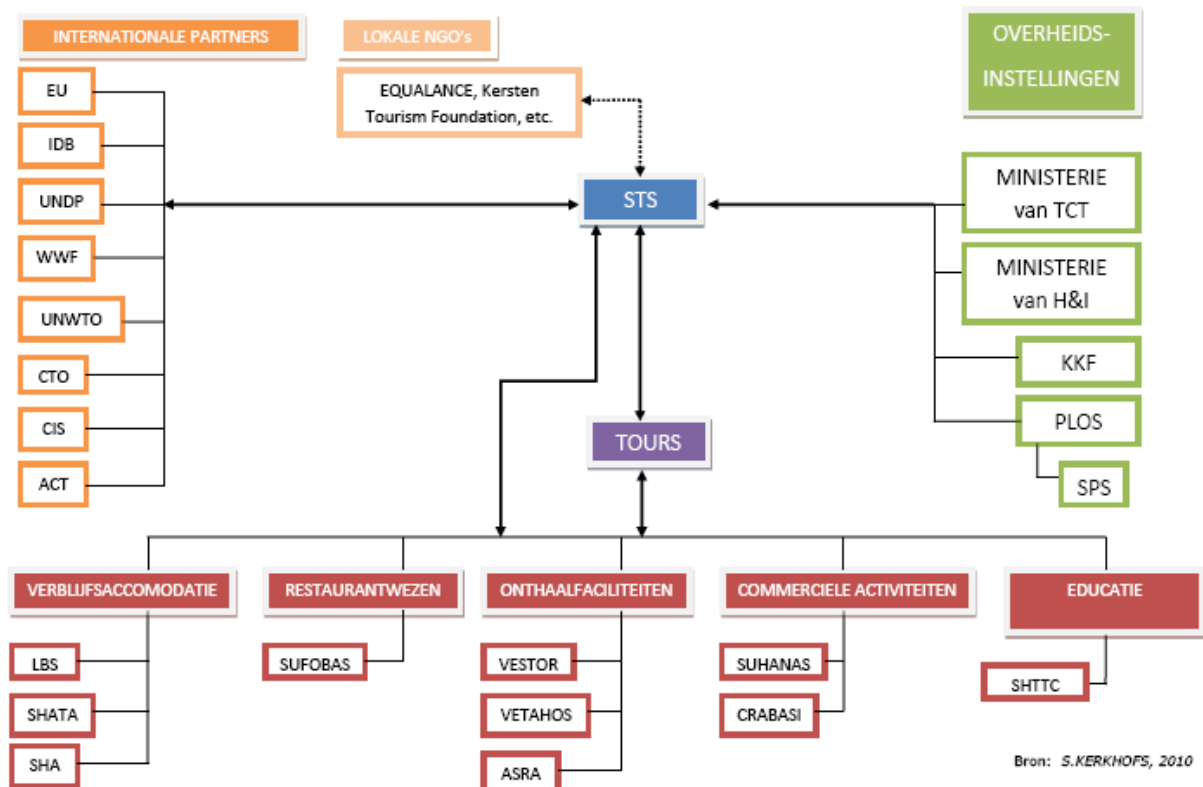
'Op een duurzame wijze' is hierbij bewust tussen haakjes geplaatst omdat de resultaten van ons onderzoek erop wijzen dat verschillende (voornamelijk profit-) organisaties zich ofwel niet bewust zijn van het belang van een duurzaam beleid, ofwel - ondanks hun duurzame visie - wegens omstandigheden in realiteit niet duurzaam handelen. De sector toerisme heeft net als andere sectoren een vraag- en aanbodzijde. In Hoofdstuk 4 werden de karakteristieken van de vraag naar het toeristisch product weergegeven op basis van de resultaten uit de *Surinam Visitor Survey 2004*. In dit hoofdstuk gaan we ons toeleggen op het toerisme aanbod. Vandaar dat de toeristen zelf in dit hoofdstuk niet verder worden behandeld.

Tijdens onze interviews met bevoorrechte getuigen werd al snel duidelijk dat het in Suriname ontbreekt aan een duidelijke structuur binnen de sector toerisme. Om een beter zicht te krijgen op de samenhang en samenwerking tussen de verschillende relevante actoren, zijn we ons onderzoek gestart met het opstellen van deze sectorstructuur. In Figuur 5.1 hebben we ons resultaat schematisch trachten weer te geven. Dit overzicht heeft als leidraad gediend tijdens het verder verloop van ons onderzoek in Suriname. Gezien de grote behoefte aan een dergelijk overzicht, hopen we dat deze structuur een hulpmiddel kan vormen bij het toekomstig toerismebeleid in Suriname.

Het toerisme aanbod heeft net als het aanbod van andere markten specifieke kenmerken. Het belangrijkste kenmerk van het toerismeproduct is de diversiteit en heterogeniteit van de aangeboden goederen en diensten. Dit kenmerk heeft betrekking op de verschillende subsectoren binnen deze tertiaire sector die elkaar niet per definitie beconcurreren, maar mogelijk ook complementair zijn aan elkaar. Toerisme opvatten als een sector kan gezien worden als het verenigen van een divers aantal sectoren. Het toerisme wordt dan ook beschouwd als één van de meest heterogene sectoren aangezien het bestaat uit verschillende productvelden, ofschoon één met verschillende onderlinge relaties. De heterogeniteit van het toeristisch product betekent bovendien dat een brede variëteit van zowel publieke als private organisaties een rol spelen binnen

de sector (A., SEATON, M. BENNETT, 2004, p.3-5). Bij het berekenen van de economische impact (Hoofdstuk 9 en Hoofdstuk 10) hebben we dan ook rekening gehouden met zowel de directe als de indirecte en geïnduceerde effecten die het toerisme met zich meebrengt. Het bespreken van al deze sectoren zou ons hier echter te ver leiden. Daarom hebben we ons in dit hoofdstuk beperkt tot de actoren die een directe rol spelen in het toerisme.

Figuur 5.1: Sectorstructuur Toerisme Suriname

Om een overzichtelijk beeld te krijgen van het aanbod binnen de sector toerisme werden de gegevens voortkomend uit de interviews geanalyseerd. De gehanteerde vragenlijst van onze interviews is opgenomen in Bijlage 1. In onderstaande analyse hebben we bovendien onze persoonlijke ervaringen en observaties verwerkt die tijdens het onderzoek aan het licht zijn gekomen. Om een zo volledig mogelijk beeld te kunnen geven van de sector werd bewust gekozen voor een breed perspectief. We hebben de actoren, die op een directe wijze een rol spelen binnen het aanbod van het toerisme in Suriname, gegroepeerd in volgende categorieën:

- Overheidsinstanties
- Semi-overheidsinstanties
- Particuliere sector
- Internationale organisaties

5.1 OVERHEIDSINSTANTIES

De overheidsinstanties die een prominente rol spelen binnen de sector toerisme in Suriname zijn het Ministerie van Transport, Communicatie en Toerisme, de Kamer van Koophandel en Fabrieken, het Ministerie van Handel en Industrie en het Ministerie van Planning en Ontwikkelings-samenwerking. Hieronder volgt een overzicht van onze onderzoeksresultaten voor elk van deze instanties.

5.1.1 MINISTERIE VAN TRANSPORT COMMUNICATIE EN TOERISME

Het Ministerie van Transport, Communicatie en Toerisme (TCT) vertegenwoordigt de sector toerisme in Suriname en is het belangrijkste orgaan binnen de sector toerisme. Het Ministerie is verantwoordelijk voor het formuleren van het toerismebeleid, het opstellen van het Meerjarenontwikkelingsplan (MOP) en het houden van toezicht op de productontwikkeling en duurzaamheid bij de uitoefening van het toerismebeleid. R. Boeddha, onderdirecteur van de afdeling toerisme binnen het TCT en voormalig beleidsmedewerker van de Stichting Toerisme Suriname (STS), geeft in ons interview echter aan dat de laatste jaren de meeste aandacht is uitgegaan naar het geven van aanbevelingen voor de toerismewet en -regelgeving en de uitvoer ervan.

In 1996 stichtte het Ministerie van TCT, in samenwerking met de Kamer van Koophandel en Fabrieken (KKF) de Stichting Toerisme Suriname (STS). De STS is het uitvoerende orgaan van de TCT en staat in voor de planning en ontwikkeling, educatie, marketing, het verzamelen van statistieken, het onderhouden van contacten binnen de sector en het uitvoeren van het toerismebeleid opgesteld door het Ministerie van TCT (STS, 2009). Oorspronkelijk was het de bedoeling dat de STS zich voornamelijk zou inzetten voor de bevordering van de samenwerking tussen de private en de publieke sector. Uit verscheidene interviews met relevante actoren uit de private sector konden we echter afleiden dat de STS niet geslaagd is in deze opzet. Het feit dat vanuit de private sector zelf een overkoepelende organisatie is opgericht ter bevordering van de zogenoemde *public-private partnership* bevestigt deels deze vaststelling. Deze organisatie, de *Tourism Union of the Republic Surinam* (TOURS), wordt verder in dit hoofdstuk uitgebreid besproken.

De Surinaamse regering beschouwt het toerisme de laatste jaren steeds meer als een van de belangrijkste sectoren ter diversificatie van de economie. Dit blijkt duidelijk uit de toegenomen budgetten voor de sector (MOP 2006-2011, p.82). Voor 2010 voorziet de Surinaamse regering een verdubbeling van het budget voor de uitvoering van het toerismebeleid van het TCT. Het budget voor de STS is volgens R. Boeddha, beleidsmedewerker van het TCT, zelfs verviervoudigd (tot SRD 3.000.000, ongeveer EUR 750.000). Dit bedrag is volgens Boeddha echter te weinig om eender welke sector op een duurzame manier uit te bouwen. Boeddha: "*Dit budget is evenveel als*

het budget dat we ontvangen van de EU ter bevordering van de sector toerisme in het kader van het SSTCBP. We kunnen als Ministerie van TCT moeilijk geloven dat onze eigen regering niet bereid is meer geld vrij te maken voor het toerisme. De enige manier om ons toerismebeleid geloofwaardig te maken is er voor te zorgen dat het op gelijke voet wordt gesteld met andere sectoren in de Surinaamse economie. Ondanks deze verviervuldiging is het huidige budget voor de ontwikkeling van het toerisme erg mager in vergelijking met de budgetten voor andere sectoren in dit land."

TOERISMEBELEID

Het uitgangspunt voor het te voeren beleid is de duurzame benutting van cultuur en natuur. Hiermee bedoelt het TCT: 'met respect voor en bescherming van de rechten van in het bijzonder de Inheemsen en Marrons, en met in acht neming van de biodiversiteit en sociale structuren'. Vanuit dit opzicht wordt getracht unieke toerismeproducten te ontwikkelen die het Surinaamse volk in staat moet stellen hun eigen erfgoed, creativiteit en fysieke omstandigheden te commercialiseren om op die manier de uitgesloten delen van het volk en de binnenlandbewoners effectief te betrekken bij de economie (MOP, 2006-2011, p.82). Dit is volgens R. Boeddha belangrijk teneinde de bijdrage van de toerismesector aan de nationale economie en haar werkgelegenheid te verhogen.

Op de vraag wat de visie is van het Ministerie van TCT met betrekking tot duurzaam toerisme zegt R. Boeddha het volgende: *"We proberen de potentie die Suriname heeft op het vlak van toerisme op een duurzame manier te ontwikkelen. De overkoepelende missie is proberen te voldoen aan de behoefte van de huidige generatie, waarbij de behoeftes van de toekomstige generaties in beschouwing worden genomen. Daarnaast trachten we natuurlijk ook te voldoen aan de behoefte van de toeristen, rekening houdende met de behoeftes van de gastgemeenschap."* Vooral deze behoeftes van de gastgemeenschap zijn voor TCT enorm belangrijk, aangezien het overgrote deel van het toerismeproduct zich situeert in het binnenland, waar twee unieke culturen nog steeds leven volgens eeuwenoude tradities, namelijk de Marron- en de Indianencultuur. Boeddha: *"We beseffen dat dit een complex probleem is aangezien we naast de traditionele rechten van de mensen ook te maken hebben met verschillende andere moeilijke kwesties op het vlak van hun waarden, normen en tradities die sterk kunnen variëren door het verschil in afkomst. Bovendien zijn er nog de mijnbouwactiviteiten (voornamelijk goud en bauxiet) en houtkap die erg belangrijk zijn voor Suriname. Nochtans zijn deze sectoren erg storend en belastend gebleken voor de lokale gemeenschappen en voor de ontwikkeling van het toerisme."*

Tijdens ons onderzoek merkten we echter dat de ontwikkeling van het toerisme voornamelijk tot stand zal moeten komen vanuit particuliere investeringen, gezien de eerder neutrale en passieve rol van de overheid binnen de eigen economie. Volgens het MOP 2006 – 2011 zal de regering deze ontwikkeling desalniettemin trachten te ondersteunen vanuit een aantal aandachtsgebieden:

- wettelijke en institutionele versterking van de toerismesector;
- *human resources* training van het noodzakelijk kader;
- steun bij de verbetering, ontwikkeling en promotie van de toeristische producten en diensten die nauw aansluiten op de behoeften van onder andere de door ITDP en SSTCBP geïdentificeerde focusmarkten;
- het organiseren van *awareness*-activiteiten, zowel in de publieke sector als de private sector om de potentie van toerisme te promoten;
- economische activiteiten ontplooiën die de integratie van sectoren en subsectoren bevorderen (MOP 2006 – 2011, p.83).

De volledige activiteitenmatrix van de Surinaamse regering voor de ontwikkeling van de sector toerisme is terug te vinden in Bijlage 6. Deze matrix geeft voor elk van boven vermelde aandachtsgebieden de geplande maatregelen, indicatoren en verantwoordelijke ministeries en instanties weer.

Boeddha geeft in ons interview aan dat het Ministerie van TCT wel degelijk een actieve rol speelt bij de ontwikkeling van het toerisme: "*In 1998 kwam door een samenwerking tussen de STS en de Europese Unie (EU) het Integrated Tourism Development Programme (ITDP) tot stand dat werd afgerond in 2005. Het doel van het ITDP was het creëren van een platform voor de ontwikkeling van een duurzame toerisme industrie in Suriname. Het plan is erg succesvol gebleken en heeft voor een belangrijke fundering gezorgd voor een duurzame ontwikkeling van het toerisme in Suriname. Bovendien is sinds het project de sector toerisme in het land op verschillende vlakken enorm verbeterd.*" Ter illustratie duidt Boeddha op enkele voorbeelden van hoe de Surinaamse regering en meer specifiek het Ministerie van TCT toch de nodige ondersteuning biedt. Zo is er in april 1999 een samenwerkings-overeenkomst ondertekend tussen Suriname, Frans-Guyana, Guyana en de staat Amapá in Brazilië. Het doel van deze samenwerking is om door middel van *human resource* trainingen en gezamenlijke productontwikkeling de marktpositie en infrastructuur binnen de toerismesector te bevorderen en ontwikkelen, zowel voor de publieke als private sector. Specifiek kan gesteld worden dat de unieke kenmerken van de betrokken landen geclusterd kunnen worden en aangeboden worden als een *multi-destination* toeristisch product in een toerismepakket, teneinde hun gemeenschappelijke marktpositie te bevorderen (TCT, 2009).

Het toegenomen belang en de toenemende betrokkenheid van Suriname binnen de Caribische toeristische industrie werd bovendien zichtbaar toen Suriname in april 1999 gastland was voor de jaarlijkse *Sustainable Tourism Conference* van de CTO. Deze conferentie creëerde niet alleen een basis voor het ITDP, dat voornamelijk gericht was op de ontwikkeling van het toerismeproduct. Er werden in dat zelfde jaar reeds voorstellen gedaan voor een opvolging van dit programma waarbij de aandacht zou moeten uitgaan naar het beleid en de regelgeving voor de sector (TCT, 2009). Dit tweede programma, het *Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme* (SSTCBP), kwam tot stand in 2007 dankzij een nieuw akkoord tussen de EU en de Surinaamse regering en is

nog steeds actief (EU, 2009). Het ITDP en het SSTCBP worden in Hoofdstuk 6 met meer diepgang besproken.

Bovenstaande projecten en samenwerkingsverbanden tonen aan dat Suriname wel degelijk bereid is om mee te helpen bouwen aan initiatieven van zowel lokale, nationale, regionale als internationale organisaties. Bovendien blijkt de Surinaamse overheid eindelijk te beseffen dat ze, in tegenstelling tot het verleden, het wiel niet altijd opnieuw moeten uitvinden. Boeddha geeft aan dat alle ministeries zich er van bewust moeten worden dat ze beter meteen vertrekken vanuit internationaal aanvaarde principes, normen en standaarden zodat deze vervolgens aangepast kunnen worden aan lokale situaties en behoeften. In tegenstelling tot vroeger, toen men steeds opnieuw vertrok vanuit specifieke problemen in lokale gebieden en van daaruit op zoek ging naar oplossingen.

HUIDIGE WET- EN REGELGEVING

Om een degelijke structuur te bekomen voor een sector, in dit geval het toerisme, is wet- en regelgeving essentieel. Aangezien toerisme wordt beschouwd als een activiteit die zowat alle sectoren van een land beïnvloedt, moeten de relevante actoren zich bewust zijn van deze onderlinge afhankelijkheid om een succesvolle ontwikkeling van het toerisme te bekomen. Daarnaast is het gebrek aan coördinatie tussen de overheidsinstanties in hun beleid en programma's een fundamentele reden voor de slechte prestaties op het vlak van toerisme in een land (EC, 2009).

Momenteel is er echter nog steeds een gebrek aan wetgeving met betrekking tot het toerisme in Suriname. De Toerismewet is er al, maar moet nog goedgekeurd worden door het de Nationale Assemblée. Bijgevolg bestaat er tot dusver nog geen wettelijk kader voor:

- de rol van toerisme in de Surinaamse economie;
- het toerismebeleid;
- de toewijzing van de fondsen aan de publieke of private toerismesector;
- de bescherming van toeristische gebieden;
- het ontwikkelen van standaarden en/of certificaten
- een classificering of rangschikking naar kwaliteit en;
- de bescherming van de toerist.

In 2002 wees het ITDP al op het belang van bijkomende wetgeving, inclusief een specifieke Toerismewet, als de sector de gewenste bijdrage zou willen leveren aan de economie. De creatie van de Toerismewet werd als essentieel beschouwd om het toerisme een bepaalde structuur te geven, hetgeen op zijn beurt noodzakelijk is voor de ontwikkeling van eender welke sector. In december 2002 werd door consultantsbureau Carl Bro een eerste draft opgesteld van de

Toerismewet. Carl Bro was verantwoordelijk voor de technische assistentie van het ITDP en werd gefinancierd door de EU voor een periode van twee jaar.

De meest belangrijke componenten die tijdens het ITDP in de wet werden opgenomen zijn:

- de uitbouw van het Suriname Tourism Board/Authority (STB/A);
- de vergunningsplicht;
- de financiering voor de ontwilling van het toerisme;
- standaardisatie en classificatie;
- de convergentie van de STS naar de STB/A.

De toerismewet is doorheen de jaren een aantal keer behandeld binnen de Raad van Ministers. Volgens Boeddha zit de wet momenteel muurvast in het parlement omdat een aantal ministers gelukkig hebben beseft dat dit geen Toerismewet meer is, maar enkel een wet voor het uitbouwen van het *Surinam Tourism Board/Authority* (STB/A). Er is namelijk zoveel geknipt en geplakt aan de wet dat het uiteindelijk geen toerismewet meer is, maar eerder een wet voor de instelling van dit toerismeplatform. Dit platform is volgens het Ministerie van TCT wel een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde voor de ontwikkeling van het toerisme in suriname (TCT, 2009).

S. Stilos, waarnemer voor de EC in Suriname, is ervan overtuigd dat de aanwezigheid van een specifieke wetgeving essentieel is om een sector binnen een economie te ontwikkelen. In ons interview zei hij hieromtrent het volgende: *"Bij gebrek aan wetgeving is er geen fundament voor ontwikkeling, omdat er geen referentie is waar men op kan terugvallen. Zo heeft de sector toerisme geen wetgeving op grond waarvan de private sector de overheid kan aanmanen met betrekking tot het toerismebeleid (EC, 2009)."*

Ondanks het ontbreken van de Toerismewet zijn er volgens het Ministerie van TCT genoeg regels, wetten en standaarden om de sector toerisme in Suriname een duidelijke structuur te geven. Zo moet er, bij het openen van een restaurant bijvoorbeeld, aan allerlei voorwaarden van het *Bureau of Health* worden voldaan. Bij het bouwen van een hotel moet er worden voldaan aan allerlei veiligheidsnormen van politie, brandweer en het Ministerie van Openbare Werken. Touroperators moeten om de 2 à 3 jaar nieuwe vergunningen aanvragen. Het Ministerie van HI heeft in 2007 een *Bureau of Standards* (SSB) opgericht. Daarnaast legt de CARICOM crosq-standaarden op voor onder andere touroperators, reisbureaus en hotels.

Accomodatiehouders, touroperators, reisbureaus, lucht- en watertransport en casinohouders moeten dus wel degelijk voldoen aan bepaalde vergunning- en registratieverplichtingen van o.a. de Kamer van Koophandel en Fabrieken (KKF) en het Ministerie van Handel en Industrie (HI). Het ontbreekt echter nog aan een samenhangend geheel die de basis moet vormen voor de meest potentiële sector voor suriname (KKF, 2009).

In Hoofdstuk 3 werd een overzicht gegeven van de toerisme- en milieupolitiek van de jaren 1950 tot nu. In de volgende paragraaf worden dan ook enkel de obstakels weergegeven bij het realiseren van een (nieuwe) Toerismewet in Suriname.

OBSTAKELS

Om een efficiënte Toerismewet te kunnen realiseren moeten volgens ons eerst een aantal grote obstakels en knelpunten erkend en aangepakt worden vanuit de regering. Volgende problemen kwamen aan het licht tijdens onze interviews met het Ministerie van TCT, het Ministerie van HI, de KKF het PLOS, *Conservation International (CI)*, *Amazon Conservation Team (ACT)*, STS en enkele touroperators:

- *Het gering aantal gekwalificeerde kaderleden die het belang zien van de Toerismewet:*

Volgens S. Stilos van de EC begrijpen verschillende actoren binnen de sector niet dat het toerisme zonder de Toerismewet geen basis heeft voor verdere ontwikkeling binnen de Surinaamse economie. Het probleem ligt volgens hem bij het gebrek aan inzicht, hetgeen volgens de EC zo spoedig mogelijk verbeterd moet worden door het organiseren workshops en seminaries die erop gericht zijn de totale samenleving bij te brengen dat armoede geen toeval is. Daarnaast stelt hij wel dat het niet de taak, noch de bevoegdheid van de EC is om een Toerismewet aan derden op te leggen. Dit zou in het verleden bovendien hebben geleid tot botsingen met personen op het hoogste niveau binnen de Surinaamse regering.

- *De lange weg tot goedkeuring van de Toerismewet:*

Ondanks het feit dat de eerste draft van de Toerismewet reeds in 2002 werd voorgesteld, verloopt de goedkeuring door de Nationale Assemblé enorm traag. Momenteel ligt de wet nog steeds ter goedkeuring bij het Surinaamse Parlement. Dit traag proces heeft ertoe geleid dat vele beleidsmedewerkers van het TCT erg ontmoedigd en ontgoocheld zijn aangezien ze deze lijdensweg niet nog eens willen doormaken. Bovendien groeit bij het Ministerie van TCT het besef dat de wet zeker niet voor 25 mei 2010, de datum van de volgende nationale verkiezingen, zal goedgekeurd worden. Zoals reeds eerder werd vermeld heerst er bovendien heel wat onzekerheid over de resterende inhoud van de wet. Dit alles heeft binnen het TCT tot volgend dilemma geleid: verder gaan met de huidige wet en na de verkiezingen nogmaals hetzelfde traject afleggen of opnieuw van nul beginnen zodat een volledig nieuwe toerismewet gevormd kan worden die alles omvat.

- *Vergunningen binnen de sector toerisme:*

Momenteel is er een meningsverschil tussen de verschillende ministeries wie hiervoor de verantwoordelijkheid moet dragen. De Toerismewet zou stellen dat de aan toerisme

gerelateerde vergunningen onder de verantwoordelijkheid vallen van het Ministerie van TCT, omdat dit Ministerie het algemeen beleid van het toerisme voorschrijft. Het ministerie van HI vreest daarentegen dat dit zal leiden tot een ondergeschikte rol van hun Ministerie.

- *De aanstelling van een directeur voor de nieuwe Toerisme Autoriteit:*

De private sector is van mening dat deze directeur door de Raad van Bestuur van de STB/A zelf aangesteld, geschorst of ontslagen moet worden. Deze Raad van Bestuur zou immers samengesteld worden uit leden van de publieke en private sector. Het ontwerp van de Toerismewet geeft echter aan dat de Minister van TCT hiervoor verantwoordelijk is, hetgeen leidt tot heel wat onrust binnen de private sector.

5.1.2 KAMER VAN KOOPHANDEL EN FABRIEKEN

In Suriname zijn verschillende bedrijfsvormen mogelijk waaronder een eenmanszaak, een open vennootschap, een beperkte vennootschap, een stichting, een bedrijf in oprichting met beperkte aansprakelijkheid, een coöperatie en een buitenlands bedrijf (bijkantoor / agentschap). Voor het opstarten van een bedrijf in Suriname is registratie in het Handelsregister van de KKF verplicht. Daarnaast zijn verschillende ondernemingsactiviteiten vergunningplichtig (EVD, 2009). N. Bannel, coördinator van de zogenaamde *One Stop Window* van de KKF, geeft in ons interview aan dat afhankelijk van het soort vergunning, de vergunning aangevraagd moet worden bij de afdeling Bedrijfsvergunningen van het Ministerie van HI of bij de districtcommissaris. Elk district heeft zo een districtcommissaris, met uitzondering van Paramaribo dat er twee heeft. De meeste vergunningen met betrekking tot het toerisme liggen volgens N. Bannel bij het Ministerie van HI. Enkel de vergunningen voor eet- en dranketablisementen en bepaalde winkels moeten bij de districtcommissaris worden aangevraagd. De vergunningen zijn drie jaar geldig en moeten verlengd worden onder dezelfde voorwaarden als bij de aanvraag (KKF, 2009).

Ondanks de toegenomen illegaliteit en daar uit voortvloeiende oneerlijke concurrentie, wordt het vergunningenbeleid door het Surinaamse bedrijfsleven ervaren als een obstakel voor een gezonde groei van lokaal ondernemerschap. Bureaucratische procedures worden onder meer aangemerkt als oorzaak van de lange wachttijden en de reden waarom vele touroperators nog steeds illegaal opereren.

De aanvraag van een vergunning kan ofwel door de ondernemer zelf, ofwel door de *One Stop Window* van de KKF uitgevoerd worden (EVD, 2009). De KKF heeft deze *One Stop Window* ingesteld om ondernemers te assisteren bij het aanvragen van een vergunning. Deze unit wordt beheerd door de Stichting Business Information Center. De vergunningsaanvraag kan voor sommige startende ondernemers immers een vrij complex proces lijken. Voor anderen is het gebrek aan tijd een reden om de hulp van de KKF in te roepen (KKF, 2009).

VERGUNNINGSAANVRAAG

De vergunningsaanvraag gaat als volgt. Na het verzamelen van de benodigde documenten gaat of de ondernemer of de KKF de documenten indienen bij het Ministerie van HI of de district-commissaris. Afhankelijk van het soort vergunning worden er door verschillende instanties adviezen verleend aan de ondernemer. Voor een touroperator heb je bijvoorbeeld enkel de STS nodig die advies geeft, terwijl het Ministerie van HI voor een toekomstig hotellier advies moet vragen aan veel meer instanties zoals de politie, de brandweer, de STS, het Ministerie van Openbarer Werken, het Ministerie van Arbeid en tal van onderzoekers. Het aantal instanties dat om advies gevraagd moet worden bepaalt de duur van de aanvraag. Een gemiddelde aanvraag duurt volgens N. Bannel ongeveer drie maanden, met een wettelijk maximum van zeven maanden. Wekelijks informeert de KKF naar de aanvragen die ze hebben opgestuurd om op die manier de adviezen sneller in orde te krijgen. Pas wanneer de adviesverlenende instanties vinden dat alles in orde is sturen zij hun adviezen door. Het uiteindelijk advies voor de ondernemer wordt samengesteld door het Ministerie van HI of de districtcommissaris op basis van de gegevens uit de onderzoeken van bovenvernoemde adviesverlenende instanties. Na goedkeuring ontvangen de ondernemers hun vergunning van het KKF en worden ze onmiddellijk ingeschreven in het Handelsregister.

De laatste jaren is er echter veel discussie over de zin of onzin van de vereiste vergunningen, vooral wat betreft de vergunningen voor touroperators. M. Panday, onze lokale begeleider en docent Internationaal toerisme aan de IBW Hogeschool, vindt dat de vergunningen erg summier zijn. Ze zouden enkel betrekking hebben op algemene zaken zoals kredietwaardigheid, handelskennis en ervaring. Volgens M. Panday voeren de verantwoordelijke instanties bovendien te weinig controles uit. Deze visie wordt gedeeld met D. Ramlal van Oetsi tours die in een interview met ons aangeeft dat het op dit moment in feite geen zin heeft om een vergunning te hebben. Hij stelt immers een enorme woekergroei vast waar totaal geen controle op wordt uitgevoerd. Dit leidt volgens D. Ramlal niet alleen tot oneerlijke concurrentie, maar vooral tot een slechte naam voor heel Suriname wanneer het ergens fout gaat. Daarnaast kunnen de vergunningshouders nergens terecht in geval van problemen.

Dit laatste wordt echter weerlegd door N. Bannel van de KKF. Zij stelt dat ter ondersteuning van alle ondernemers wekelijks een 'ondernemingsavond' wordt georganiseerd waarin telkens een ander relevant probleem in kaart wordt gebracht. Tijdens een informeel gesprek kunnen ondernemers samen op zoek gaan naar mogelijke oplossingen of nieuwe problemen naar voor schuiven. Het valt N. Bannel op dat de ondernemingsavonden waarbij een probleem binnen de sector toerisme wordt besproken op enorm veel belangstelling kan rekenen. Dit toont volgens haar het belang aan van communicatie, overleg en op termijn zelfs samenwerkingen tussen de verschillende participanten binnen de sector (KKF, 2009).

D. Ramlal is echter van mening dat je voor het verkrijgen van een vergunning reeds bij het indienen van je aanvraag aan een grondige inspectie onderworpen zou moeten worden. Hij vindt dat er op zijn minst zou moeten worden gekeken naar de minimale branche-specifieke opleidingseisen en de fysieke vestiging van het bedrijf. Om een fatsoenlijk bedrijf als touroperator te kunnen runnen, moet je beschikken over een kantoor en een minimaal aantal vaste medewerkers die tijdens de kantooruren de klant te woord kunnen staan. Op die manier zouden volgens hem veel problemen vermeden kunnen worden.

Ook na het verstrekken van een vergunning moet volgens D. Ramlal controle worden uitgeoefend op de werkzaamheden die een touroperator uitvoert. N. Bannel van het KKF geeft nochtans aan dat er wel degelijk controles worden uitgevoerd op de naleving en geldigheid van vergunningen die in het verleden werden uitgegeven, al geeft ze ook toe dat er, wegens een tekort aan financiële middelen en gekwalificeerd personeel, nog steeds te weinig van dergelijke controles worden uitgevoerd. Wanneer een ondernemer geen geldige vergunning kan voorleggen volgt er een boete of in het slechtste geval de sluiting van de zaak. Ze geeft wel toe dat er grenzen zijn op die controles. Touroperators die enkel handelen vanuit hun busje en niet over een handelsruimte beschikken zijn volgens haar immers onmogelijk te controleren. Dit zijn volgens ons nochtans de 'touroperators' die de sector toerisme in Suriname het meeste schade berokkenen omdat zij tegen zeer lage kosten tours kunnen organiseren.

Als grootste manco van het vergunningensysteem noemt M. Panday het ontbreken van normen en standaarden. Veiligheidsnormen worden bijvoorbeeld nog steeds door de touroperators zelf bepaald. Volgens Panday heeft het vergunningsbeleid dan ook weinig zin zolang er geen normen en standaarden gegenereerd worden die wettelijk verplicht zijn.

E. Kuiper van de N.V. METS deelt deze mening niet volledig. Volgens hem moet je uiteraard aan bepaalde criteria voldoen wanneer je als touroperator diensten aanbiedt. Hij bevestigt ook dat de huidige eisen inderdaad nogal oppervlakkig zijn. Desalniettemin wijst hij erop dat er vorig jaar, in opdracht van de STS een werkgroep is opgericht die zich heeft gecommitteerd aan het opstellen van normen en standaarden voor de toerismesector in Suriname. In deze werkgroep waren zes bedrijven vertegenwoordigd, met zowel lokale als internationale ervaring. Zij zouden zich ongeveer een half jaar lang hebben gebogen over zowel regionale als internationale richtlijnen voor touroperators. Op basis van die richtlijnen is een vertaalslag gemaakt naar de Surinaamse situatie en op grond daarvan is een document samengesteld dat inmiddels is aangeboden aan de STS. Volgens Kuiper heeft het vergunningsbeleid dus wel degelijk zin, aangezien deze 'nieuwe' regels hier ook daadwerkelijk aan gekoppeld kunnen worden. Het belangrijkste is volgens hem dat dit document met richtlijnen zo snel mogelijk wordt goedgekeurd door de STS zodat het vervolgens kan gecommuniceerd worden met het Ministerie van TCT en ten slotte bekrachtigd kan worden door de Surinaamse publieke sector (METS, 2009).

Kuiper is van mening dat ook zonder een wetgeving de door de werkgroep opgestelde normen en standaarden kunnen zorgen voor structuur binnen de sector. In ons interview geeft hij bovendien aan dat wanneer de richtlijnen eenmaal gesanctioneerd zijn, ze geïncorporeerd moeten worden in het vergunningsbeleid en de vergunningsprocedure. Daarmee bedoelt hij dat niet alleen de aanvragers van een nieuwe vergunning moeten voldoen aan de criteria voor touroperators, maar ook bestaande bedrijven zich zullen moeten houden aan de regels die gelden bij de vergunningaanvraag. Als het aan Kuiper ligt kunnen de nieuwe richtlijnen zelfs nu al gebruikt worden om de touroperators te laten zien wat er binnenkort zal komen. Kuiper: *"De richtlijnen zijn in principe klaar voor gebruik en zullen uiteindelijk deel uitmaken van de Toerismewet. Bedrijven die nu actief zijn kunnen alvast zien wat er in de toekomst van hen verwacht wordt. Het is voor deze ondernemers dan ook raadzaam om hier alvast op te anticiperen en, indien nodig, de aanpassingen in hun onderneming door te voeren welke later verplicht zullen worden gesteld door de wet (ibidem)."*

A. Lijkwan van Oxygen Eco Tours denkt dat het concept voor normen en standaarden, samengesteld door de werkgroep van STS, bovendien zal zorgen voor meer bewustwording onder de touroperators. Net als Kuiper moet volgens Lijkwan niet per se gewacht worden op een wet om meer structuur te brengen in de aanvraagprocedure. De voorwaarden die nu in de vergunningsaanvraag zijn opgenomen, zijn volgens haar ook te algemeen en kunnen door verschillende belanghebbenden verschillend geïnterpreteerd worden. Als voorloper op de wet zouden deze voorwaarden daarom wat specifiek en scherper geformuleerd moeten worden.

De vergunningsaanvraag duurt in Suriname gemiddeld langer in vergelijking met andere Zuid-Amerikaanse landen en lidstaten van de CTO. Volgens M. Nibte, hoofd Bedrijfsvergunningen van het Ministerie van Handel en Industrie, zijn hier drie redenen voor. Ten eerste duurt het vaak erg lang voordat ondernemers in orde zijn met alle verplichte documenten waardoor de adviesverlenende instanties niet aan hun onderzoek kunnen beginnen. Ten tweede hebben verschillende ministeries niet voldoende middelen om het groot aantal aanvragen te verwerken. Zo is er niet alleen een tekort aan ruimte, computers en printers. Ook het toenemend tekort aan gekwalificeerd personeel zorgt voor heel wat vertragingen. De derde reden is dat vooral de adviezen van de STS in het algemeen erg lang op zich laten wachten (HI, 2009).

5.1.3 MINISTERIE VAN HANDEL EN INDUSTRIE

De missie van dit Ministerie is het versterken van de concurrentiepositie van het in Suriname gevestigde bedrijfsleven door de toegang tot productiefactoren te vergemakkelijken en de afzet van goederen en diensten te bevorderen. Het Ministerie tracht dit te realiseren door wet- en regelgeving te ontwikkelen die consumenten en producten beschermt en door effectief met nationale, regionale en internationale instituten samen te werken (HI, 2009).

Onder de huidige omstandigheden van eroderende handelspreferenties en toenemende concurrentie op zowel lokaal als internationaal niveau is het volgens M. Nibte, hoofd van de afdeling bedrijfsvergunningen binnen het HI, noodzakelijk een effectief handelsbeleid te formuleren en te implementeren. Zij geeft bovendien aan dat Suriname hiertoe de kansen, die zich binnen de context van regionale en internationale handelsblokken voordoen, optimaal moet benutten. Onder deze kansen verstaat het Ministerie onder andere de mogelijke transformatie van producenten binnen de primaire sector naar producenten van goederen en diensten binnen de meer duurzame dienstensector. Het Ministerie van HI wordt hierbij vooral gedreven door de snelgroeiende en veelbelovende toerismesector. Ze beseffen wel dat hiervoor wettelijke maatregelen getroffen zullen moeten worden om die dienstverlening zowel lokaal, regionaal als internationaal te stimuleren. Volgens F. Filé, beleidsmedewerker van het Ministerie, moet hierbij bijvoorbeeld gedacht worden aan de licentiëring van de dienstverleners op de lokale markt, het opstellen van eisen door het Surinaams Bureau voor Standaarden (SBS) waaraan diensten behoren te voldoen en de bescherming van lokale intellectuele eigendomsrechten (auteursrechten, handelsmerken, enz.). Met deze maatregelen wil het Ministerie aangeven dat ze zich naast de traditionele producten ook richten op de expansie van diensten (voornamelijk toerisme) en kennis (voornamelijk ICT).

Zoals hierboven reeds werd aangegeven speelt het Ministerie van HI een centrale rol bij het verlenen van bedrijfsvergunningen voor bepaalde bedrijven of beroepen. Het volledige proces dat iedere touroperator, hoteleigenaar, lodgehouder, etc. moet doorlopen om een vergunning aan te vragen bij het Ministerie van HI zou ons hier te ver leiden en is daarom weergegeven in Bijlage 7.

5.1.4 MINISTERIE VAN PLANNING EN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

De rol die het Ministerie van Planning en Ontwikkelingssamenwerking (PLOS) speelt binnen het toerisme heeft vooral betrekking op de samenwerkingsverbanden met internationale organisaties die zich inzetten voor een duurzame ontwikkeling van de sector. De belangrijkste taken die het PLOS momenteel vervult kaderen binnen het *Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme* (SSTCBP) van de Europese Commissie. De precieze taken van het PLOS binnen dit programma worden besproken in Hoofdstuk 6 waar we het SSTCBP uitgebreid bespreken.

5.2 SEMI-OVERHEIDSINSTANTIES

5.2.1 STICHTING TOERISME SURINAME

De Stichting Toerisme Suriname (STS) is het uitvoerend orgaan van het Ministerie van TCT en werd opgericht in 1996. Het is een semi-overheid en non-profit organisatie binnen de sector toerisme en heeft volgende doelstellingen:

- Het ontwikkelen en promoten van een duurzame toerisme-industrie in Suriname;

- Het aanscherpen van samenwerkingsverbanden tussen overheid, NGO's en de private sector;
- Het onderhouden van internationale relaties m.b.t. toerisme en;
- Het uitvoeren van het toerismebeleid in beschermde gebieden.

Als werkmarm van het Ministerie van TCT vervult de STS dus een intermediaire rol tussen de overheid, de private sector en de overkoepelende organisaties binnen de sector en speelt de stichting een centrale rol bij de relaties met internationale organisaties en donoren. Zo was de STS van 2002 tot 2005 verantwoordelijk voor de uitvoering van het ITDP van de EC.

De organisatie bestaat uit verschillende afdelingen: marketing & promotie (inclusief een statistiekafdeling), productontwikkeling, *human resource* en een informatiepunt voor toeristen. De marketingafdeling focust op de promotie van Suriname aan de hand van een website, informatieve brochures, posters en promotiefilms. Daarnaast neemt de STS deel aan verschillende beurzen in het buitenland. Andere specifieke taken die de STS uitvoert zijn:

- Het organiseren van *awareness* programma's en trainingen;
- Het assisteren van de overheid bij het plannen van het toerisme en;
- Het uitbaten van het informatiepunt voor toeristen.

Het huidige bestuur van de STS is op 25 januari 2001 aangesteld door Minister R. Apinsa. Het nieuwe bestuur, dat wordt voorgezeten door J. Van Charante en werd samengesteld door vertegenwoordigers uit de private sector en de overheid, zal zich gedurende hun zittingsperiode inzetten voor de verdere ontwikkeling van het toerisme met als hoofdprioriteit de omzetting van de stichting in een toerisme autoriteit: de *Suriname Tourism Board* (STB). Zoals hierboven reeds werd aangegeven bevat de toekomstige Toerismewet een plan van aanpak voor deze transformatie maar kan dit plan slechts officieel worden zodra de nieuwe Toerismewet door de Nationale Assemblé wordt goedgekeurd en dus operationeel wordt.

5.2.2 STICHTING NATUURBEHOUD SURINAME

Stichting Natuurbehoud Suriname (STINASU) is een natuurbeschermingsorganisatie die in 1969 opgericht werd door Dr. J. Schulz. De bedoeling was om op een effectieve en georganiseerde manier onderzoek te verrichten en onderwijs te geven betreffende de Surinaamse natuur, zonder dat daar strikte financiële steun van de overheid voor nodig was. De centrale doelstelling van de stichting was en is nog steeds het milieubewustzijn binnen de Surinaamse gemeenschap te stimuleren (STINASU, 2009).

Tegenwoordig is STINASU een semi-overheidsorganisatie die haar financiering haalt uit natuurtoerisme en onderzoeksactiviteiten naar en in de Surinaamse natuurreservaten en het Brownsberg Natuurpark. Als non-profit organisatie beheert STINASU het Brownsberg Natuurpark en de

STINASU Nature Trail. Bovendien is STINASU samen met de afdeling Natuurbeheer van de Surinaamse overheid mede-beheerder van het Galibi Natuurreservaat, de Raleigh watervallen, het Boven-Coesewijne Natuurreservaat en Matapica. Bij deze activiteiten werkt de stichting samen met het Nationaal Instituut voor Milieu en Ontwikkeling Suriname (NIMOS), het WWF, CIS en de UNDP (NIMOS, 2009).

Volgens S. Amatroesijat, algemeen coördinator van STINASU van de beschermde Surinaamse gebieden, was de stichting de eerste organisatie die zich bezig hield met natuurbehoud in het Zuid-Amerikaanse Guyana-gebied, die zich tegelijk concepten met betrekking tot natuurtoerisme introduceerde en zichzelf als zodanig profileerde op dat gebied (STINASU, 2009). Amatroesijat: *"Momenteel focust STINASU zich op vier kernactiviteiten: natuureducatie, natuurbewustzijn, het organiseren van trainingen in de natuurreservaten en duurzaam ecotoerisme. Het merendeel van onze inkomsten zijn afkomstig uit het ecotoerisme. Daarnaast ontvangen we geregeld financiële middelen van internationale partnerorganisaties en Surinaamse multinationals zoals het WWF, I am Gold en de Surinaamse Staatsoliemaatschappij die hun bijdrage willen leveren."* Tijdens ons interview viel ons vooral de kritische houding van STINASU op ten opzichte van de Surinaamse overheid. Het enige wat de overheid volgens STINASU doet, is het aanstellen van een nieuw bestuur van de stichting.

R. Boeddha, beleidsmedewerker van het Ministerie van TCT weerlegt deze kritiek. Boeddha: *"STINASU is onderdeel van het Ministerie van Ruimtelijke Ordening, Grond- en Bosbeheer (ROGB). Op ministerieel niveau is er wel degelijk een samenwerking tussen STINASU en de overheid. Bovendien is STINASU de werkarm van de afdeling Natuurbeheer van de overheid. Ze moeten bij STINASU dringend gaan beseffen dat samenwerking meer inhoudt dan het krijgen van financiële middelen."*

Voor hun onderzoeken en toeristische activiteiten tracht STINASU de samenwerking met de touroperators zorgvuldig aan te pakken. De touroperator moet ten eerste een geldige bedrijfsvergunning hebben. Ten tweede moet aan de betalingsvoorwaarden kunnen voldaan worden. De laatste en meest belangrijke voorwaarde is dat de toeristen, waar de touroperator de verantwoordelijkheid over heeft, de specifieke richtlijnen moeten naleven die door de STINASU voor ieder gebied zijn vooropgesteld. Een voorbeeld van deze richtlijnen voor het bezoeken van de Raleigh-watervallen, het Centraal Suriname Natuurreservaat en Brownsberg Natuurpark is opgenomen in Bijlage 8. (STINASU, 2009). Amatroesijat vult aan: *"Het probleem is dat de meeste touroperators zelf de opgelegde regels niet echt nauw naleven, laat staan de toeristen. Aangezien er geen wetten zijn met betrekking tot het toerisme, kunnen we echter geen verdere stappen ondernemen in het geval bepaalde regels tijdens de tours niet gerespecteerd worden. Daarenboven is het uitoefenen van de controles in realiteit niet echt een optie gezien het huidige personeelsbestand."*

Onder druk van de overheid en andere actoren binnen de sector toerisme is STINASU dan ook bezig met een grondige herziening van het beleid. Er heeft onder meer een reorganisatie plaatsgevonden binnen het bestuur en STINASU beweert dat het, ondanks de hoge inkomsten uit het toerisme, in de toekomst geen toeristische tours meer gaat draaien. Amatroesijnt: *"We zouden rijk kunnen worden door het organiseren van tours, maar dat is niet onze primaire doelstelling. Dat is de bescherming van de natuur."* STINASU organiseert daartoe steeds meer zogeheten *awareness*-activiteiten waarbij het de bedoeling is de jonge generatie bewust te maken van het belang van de natuur.

5.3 PARTICULIERE SECTOR

Binnen de private sector zijn verscheidene bedrijven en organisaties betrokkenen bij toerisme. De bedrijven die een rol spelen in de sector toerisme zijn: de touroperators, verschillende soorten accommodatieverschaffers, recreatie-oorden, restaurants, winkels en andere recreatieve faciliteiten zoals bars, nachtclubs en casino's.

De touroperators spelen een belangrijke, zomet de belangrijkste rol binnen het Surinaamse toerisme. Wij beperken ons hier tot touroperators die tours organiseren binnen de Surinaamse landgrenzen. Zij leveren het toerismeproduct aan de toeristen en promoten hun product in Suriname en in het buitenland door samen te werken met andere lokale touroperators of Nederlandse reisbureaus en deel te nemen aan reisbeurzen. Voor vele toeristen vertegenwoordigen de touroperators het toerisme in een land. De kwaliteit van de geleverde tours is daarom van groot belang voor de mening van de toeristen over het land en bijgevolg voor de ontwikkeling van het toerisme naar en in Suriname.

Omdat de touroperators een sleutelrol hebben in de ontwikkeling van het toerisme, hebben wij ervoor gekozen ons onderzoek binnen de particuliere sector toe te spitsen op deze touroperators. Na een overzicht van de andere actoren binnen de private sector, volgen de resultaten van onze interviews bij de Surinaamse touroperators.

Naast de touroperators hebben ook de eigenaars van de verschillende accommodatietypes een belangrijke rol in het toerisme. Zij moeten immers zorgen voor een goede kwaliteit van de accommodatie en service voor ieder type toerist. Het is aan de eigenaars van deze accommodatieverschaffers om er voor te zorgen dat aan de internationale standaarden voldaan is en dat ze de toerist bieden wat van hen verwacht wordt. Hun samenwerking met de touroperators is bovendien van groot belang, zodat de toeristen de mogelijkheid hebben om pakketten te boeken in plaats van alles apart te moeten regelen.

De eigenaars van de restaurants en recreatieve voorzieningen spelen een kleinere rol binnen de sector toerisme. Deze faciliteiten zijn er zowel voor de lokale bevolking als voor de toeristen,

waardoor het voor deze actoren moeilijk is om te analyseren welke rol het toerisme speelt in hun dagelijkse activiteiten. Voor de uitbaters is het vooral belangrijk dat het personeel goed voorbereid is op de komst van toeristen, omdat toeristen vaak een andere behandeling en hoger service-niveau eisen in vergelijking met de lokale bevolking. De vriendelijkheid van het personeel en de kwaliteit van hun faciliteiten kunnen een enorme invloed hebben op de manier waarop toeristen het land ervaren. Hetzelfde geldt voor de eigenaars van winkels, bars en casino's.

Binnen de particuliere sector zijn diverse belangenorganisaties opgericht. Iedere organisatie vertegenwoordigt de belangen van een bepaalde tak binnen de sector. De belangrijkste groeperingen binnen de sector toerisme zijn:

- De Surinaamse Associatie van Reisagenten (ASRA)
- De Stichting Lodgehouders Boven-Suriname (LBS)
- De Surinaamse Hotel Associatie (SHA)
- De Surinaamse *Food & Beverage* Associatie (SUFOBAS)
- De Suriname *Handicraft & Craft* Associatie (SUHANAS)
- De Vereniging van Surinaamse Touroperators (VESTOR)
- De Vereniging van Taxihouders Suriname (VETAHOS)

Zoals uit Figuur 5.1 kan worden afgeleid is TOURS de overkoepelend organisatie van deze associaties. Uit ons onderzoek in Suriname is gebleken dat de VESTOR en SUHANAS de twee associaties zijn die de meeste directe invloed kunnen uitoefenen op de ontwikkeling van het toerisme in Suriname. Deze zijn daarom samen met TOURS met meer diepgang onderzocht aan de hand van diepte-interviews met verschillende leden van deze associaties. De resultaten van dit onderzoek worden hieronder weergegeven.

5.3.1 TOURISM UNION OF THE REPUBLIC OF SURINAME

INLEIDING

Bovengenoemde organisaties zijn nog steeds actief binnen het toerisme in Suriname. Doorheen de jaren groeide echter de behoefte aan een betere structurering en eenheid binnen de sector toerisme. Dit heeft geleid tot de oprichting van de *Tourism Union of the Republic Suriname* (TOURS) op 10 april 2001. Deze overkoepelende organisatie behartigt de gemeenschappelijke belangen van alle actoren die relevant zijn voor het toerisme. Binnen de TOURS wordt verder een onderscheid gemaakt tussen de actoren die direct betrokken zijn bij het toerisme en zij die eerder een indirecte rol vervullen binnen de sector (TOURS, 2009).

OPZET, UITVOERING EN ONDERZOEKSRESULTATEN

De enige persoon binnen TOURS die bereid was om mee te werken aan ons onderzoek was Gerald Wong. Wong is verkoops- en marketing verantwoordelijke bij Hotel Torarica & Eco Resort Inn en is sinds de oprichting in 2001 voorzitter van TOURS. Om een completer beeld te krijgen van de rol van TOURS binnen het toerisme in Suriname, hebben we ook R. Boeddha van het Ministerie van TCT gevraagd meer uitleg te geven over TOURS.

G. Wong geeft in ons interview een overzicht van de zes belangrijkste doelstellingen van TOURS:

- Zorgen voor een toerismeforum voor de leden;
- Bevorderen van samenwerking tussen de leden;
- Nauwere Public-Private Partnership creëren;
- Assisteren bij het bevorderen van activiteiten voor haar leden;
- Ondersteuning geven aan *Human Resource Development* in toerisme;
- Pleiten voor een gunstige wetgeving voor de volledige sector toerisme.

Over de specifieke activiteiten die TOURS onderneemt om deze doelstellingen te realiseren blijft Wong echter zeer oppervlakkig. Dit verklaart volgens ons de twijfel en bezorgdheid binnen het Ministerie van TCT en in feite de hele publieke sector ten opzichte van de huidige samenwerkingsverbanden die als paddenstoelen uit de grond schieten binnen de sector toerisme in Suriname.

Volgens R. Boeddha moet een clustering van dergelijke omvang immers aan regels worden vastgelegd opdat er geen oncontroleerbare 'eilandjes' ontstaan die afhankelijk van de situatie hun macht kunnen misbruiken. R. Boeddha, beleidsmedewerker van het Ministerie van TCT: *"Clustering heeft tot voordeel dat de communicatie en de onderhandelingen tussen deze stakeholders enerzijds en de ministeries anderzijds vlotter kan verlopen. Jammer genoeg opereren de huidige groeperingen, ondanks hun goede bedoelingen, op een laag pitje. Ik denk persoonlijk dat we nog niet klaar zijn voor een clustering van dergelijke omvang. We moeten voorzichtig zijn met het creëren van deze instituten. De Toerismewet kan en moet hier in de toekomst een duidelijk basis en structuur voor geven. Dit neemt niet weg dat we organisaties en samenwerkingsverbanden tussen de verschillende actoren niet ondersteunen, maar onze bijdrage heeft daarbij vooral betrekking op het stimuleren tot deelname aan beurzen, het organiseren van trainingen, etc."*

De reden voor de oprichting van bovenvernoemde associaties speelt volgens Boeddha een belangrijke rol: *"De meeste associaties zijn opgericht voor het delen van bepaalde kosten. Wat je alleen niet kan, kan je in groep meestal wel realiseren door de kosten samen te dekken. Dit is een gegronde reden, maar er moet volgens ons meer diepgang worden gegeven aan de samenwerkingsverbanden. TOURS bijvoorbeeld, een overkoepelende organisatie die zich profileert als de overkoepelende organisatie van de verschillende associaties binnen de sector toerisme in*

Suriname, is eigenlijk gewoon een 'papieren' organisatie waarvan de leden jarenlang niet actief zijn geweest. Bovendien is er niet eens ledenlijst beschikbaar en trekken enkele figuren alle aandacht naar zich toe. Ze gebruiken TOURS uit puur persoonlijk belang in plaats van het belang van de leden voorop te stellen."

Niet alleen TOURS heeft de laatste jaren veel kritiek gekregen op haar beleid. Ook de VESTOR, de Vereniging van Surinaamse Touroperators, kreeg zowel vanuit private als publieke hoek veel kritiek op het gevoerde beleid en de geleverde inzet. De VESTOR behoort tot een van de actoren van ons onderzoek omdat zij de belangen van de touroperators verdedigt en tevens in contact staat met de overheid.

5.3.2 VERENIGING VAN SURINAAMSE TOUROPERATORS

INLEIDING

De Vereniging voor Surinaamse Touroperators (VESTOR) is opgericht op 14 augustus 1996 en is de belangenvereniging van de touroperators in Suriname. De VESTOR fungeert als aanspreekpunt voor de touroperators enerzijds en de overheid anderzijds. Omwille van de toenemende kritiek heeft de VESTOR sinds oktober 2009 een nieuw bestuur. Het betreft voornamelijk personen uit de toerismesector zelf. De nieuwe voorzitter, Ernie de Vries van Orange Travel, vervangt Henk Hendrison die samen met enkele collega's aan de basis stond van de VESTOR. Het nieuwe bestuur is weergegeven in Bijlage 9.

OPZET EN UITVOERING

Om een beeld te krijgen over het beleid en het functioneren van de VESTOR hebben we in onze vragenlijsten voor de touroperators en de andere relevante actoren verschillende open vragen opgenomen (Bijlage 1). Op deze manier zijn we erin geslaagd een beeld te vormen van de visies en meningen van zoveel mogelijk relevante actoren.

ONDERZOEKSRESULTATEN

De bevraagde touroperators verschillen duidelijk sterk van mening over het belang en de rol van de VESTOR. Van de huidige leden van de VESTOR is enkel S. Zalman, eigenaar van Access Travel & Tours en sinds oktober 2009 de nieuwe commissaris van VESTOR, tevreden over de geleverde prestaties: *"Als er gezamenlijke zaken moeten worden aangepakt komen we bij elkaar en zoeken we naar oplossingen. Dit verloopt vlot. De specifieke bedrijfsproblemen moeten de leden echter zelf proberen op te lossen vanuit hun eigen bedrijfsstrategie."* Zalman vindt de VESTOR op zich een goede club, met veel operationele kennis. Het probleem is volgens hem de moeilijke communicatie met de overheid. Zalman: *"De overheid ziet de VESTOR enkel als een belangenvereniging die*

bepaalde zaken aankaart, maar niet de financiële middelen, noch de politieke macht heeft om problemen op te lossen. Zonder een overheid die gelooft in het nut van de VESTOR zullen de resultaten minimaal blijven."

Opvallend is dat alle andere leden aangeven totaal niet tevreden te zijn over het gevoerde beleid. J. Schet van Jossy Tours: *"De VESTOR heeft door het ITDP project van de EU laptops, meubilair en zelfs een beamer gekregen om te kunnen vergaderen. Tot op de dag van vandaag staat dit alles opgeslagen bij verschillende mensen. Er wordt bijgevolg amper vergaderd."* T. Wijnberg van Myrjsji Tours vult aan: *"Het bestuur van VESTOR laat niks van zich horen. Bijgevolg wordt er niet bij elkaar gekomen en slagen we er niet in vooruitgang te boeken."* G. Lazo vindt dan weer dat er meer pressie moet komen op de overheid. Lazo: *"Door onze krachten te bundelen zouden we de overheid onder druk kunnen zetten en eisen kunnen stellen. Dit was volgens mij ook de oorspronkelijke bedoeling van de VESTOR, maar hier is tot dusver niets van in huis gekomen."* Hij pleit bovendien voor een nauwere samenwerking tussen de touroperators, de KKF en het bedrijfsleven.

In onze interviews met de leden werden heel wat suggesties gedaan ter verbetering van de VESTOR. Deze suggesties hebben we als volgt samengevat:

- Aanstellen van een nieuwe voorzitter die zich enkel met de VESTOR bezig houdt (ondertussen gebeurd);
- Belang van de touroperators voorop stellen;
- Vergaderen op vaste tijdstippen;
- Betere communicatie met en tussen de leden;
- Meer aandacht voor de kleinere touroperators;
- Nieuwe touroperators stimuleren zich bij de VESTOR aan te sluiten;
- Leden iets in ruil geven voor hun lidgeld;
- Leden helpen met concrete problemen en;
- Creëren van een online netwerk.

Daarnaast zijn er nog tal van touroperators die geen lid zijn van VESTOR. Elk van deze touroperators heeft hiervoor verscheidene redenen. De redenen die tijdens de interviews het meest aan bod kwamen zijn:

- Slechte communicatie;
- Gebrek aan gemotiveerde bestuursleden die verandering kunnen teweeg brengen;
- Mentaliteitsprobleem;
- Te hoog lidgeld;
- Krachten bundelen geen nut zonder toerismewet;
- Geen interesse;

- Niet op de hoogte van de VESTOR.

Aan H. Hendrison, mede-oprichter en voormalig voorzitter van de VESTOR, vroegen we wat de VESTOR sinds 1996 bereikt heeft. Volgens Hendrison is de VESTOR geslaagd in zijn opzet om een aanspreekpunt te creëren voor de touroperators en de ministeries. Verder is de VESTOR volgens Hendrison druk bezig geweest met de uitbouw van de Toerismewet, het creëren van concepten, het versoepelen van het visumbeleid en het ontwikkelen van standaarden. Hendrison: *“De Toerismewet ligt mede dankzij ons eindelijk bij de Nationale Assemblée. De VESTOR heeft bovendien bereikt dat een toerist pas naar de Vreemdelingenpolitie moet wanneer zij langer dan zes weken in Suriname verblijft, terwijl voorheen iedere toerist zich binnen de 24 uur moest melden.”* Op de vraag wat de VESTOR concreet gerealiseerd heeft voor haar leden bleef hij eerder vaag: *“Wij helpen hen door het creëren van randvoorwaarden om meer toeristen naar Suriname te laten komen, zodat de touroperators er uiteindelijk beter van worden.”* Over de vele kritiek heeft hij zo zijn eigen mening: *“Ik heb het gevoel dat zowel leden als niet-leden de VESTOR niet serieus nemen. Pas wanneer ze je nodig hebben ben je weer goed genoeg. Niet alleen de VESTOR heeft hier last van, maar ook de andere associaties binnen de private sector.”* Verder betreft hij de lage participatiegraad op de vergaderingen waardoor slechts weinig plannen van de grond komen.

Tabel 5.1: Doelstellingen VESTOR naar onderwerp

Algemeen
1. Kritisch orgaan zijn het toerismepotentieel in Suriname
2. Ondersteunend orgaan zijn vanuit het veld naar het toerismebeleid
3. Vertegenwoordiging en aanspreekpunt van de touroperators
4. Suriname met z'n allen positief uitdragen
Communicatie
5. Bundelen van algemene en specifieke informatie m.b.t. toerisme op de VESTOR-website
6. Profileren in de samenleving door middel van artikelen in de pers
7. Kwartaal nieuwsbrief
8. Informatie delen met andere sectoren waaronder de SUFOBAS, SLM en KLM, NGO's en de pers
9. Diverse workshops organiseren met betrekking tot belastingen- en visumbeleid
Samenwerking bevorderen
10. Vergroting draagvlak door meer touroperators lid te maken
11. Vertegenwoordiging in andere verenigingen zoals de TOURS
12. Ondersteuning van het beleid betreffende natuurreservaten
Certificering
13. Keurmerk voor degenen die aan internationale touroperating standaarden voldoen

Bron: *Vestor, 2009*

Zoals we reeds aangaven heeft de VESTOR sinds oktober 2009 een nieuw bestuur. Huidig voorzitter Enrie de Vries: *"Deze vernieuwde VESTOR zal in de eerste plaats werken aan de belangen van de leden, waarbij door middel van e-mail zoveel mogelijk touroperators actief worden betrokken. Door een website op te zetten met een inlogforum voor leden, kunnen ervaringen en problemen worden gedeeld en kan gebrainstormd worden over de te nemen stappen."* De concrete doelen die tijdens de interviews door het bestuur naar voor werden geschoven worden weergegeven in Tabel 5.1.

5.3.3 STICHTING LODGEHOUDERS BOVEN-SURINAME

De Stichting Logdehouders Boven Suriname (LBS) is ontstaan in 2007 toen een kleine aantal Saramacaanse Lodgehouders het noodzakelijk achtten om zich te groeperen en hun krachten te bundelen. Ze realiseerden zich, dat wanneer niemand anders binnen de sector initiatief zou nemen, het voor de hele regio onmogelijk zou worden om winst te halen uit het toerisme. Enkel door samen te werken kan volgens hen het toerisme langs de Suriname-rivier verbeterd worden (DWT, 2009). Sinds 14 juli 2008 staat de Stichting LBS in Suriname geregistreerd als een niet-gouvernementele, non-profit organisatie (LBS, 2009).

Om een beter zicht te krijgen op de rol en verantwoordelijkheden van deze stichting binnen de Surinaamse toerismesector, hebben we tijdens ons onderzoek in Suriname een interview afgenomen van B. Küchler. Mevrouw Küchler, sinds 2009 media- en informatieverantwoordelijke van de Stichting LBS, vertegenwoordigt de LBS ook in de stuurgroep van het SSTCBP (zie Hoofdstuk 6).

De Stichting is op twee jaar tijd uitgegroeid tot een van de belangrijkste belangenorganisaties binnen de Surinaamse toerismesector. Volgens Küchler weerspiegelt deze snelle uitbreiding de toenemende behoefte van de lodgehouders om hun problemen gezamenlijk aan te pakken. Nochtans waren heel wat van de huidige leden niet bereid een toetredingsfee te betalen. Dit heeft volgens Küchler vooral te maken met het feit dat het merendeel van de lodgehouders geen administratie bijhoudt, maar nog steeds werkt volgens het *'pocket to the mouth'* -principe. Küchler: *"Momenteel werken alle verhuurders van hutten in het gebied zelfstandig. Zo hebben ze vaak hun eigen boekingskantoor in de stad en bieden ze op hun eigen manier toerisme aan in de dorpen. LBS wil de krachten bundelen. We willen iets ontwikkelen dat ons sterker kan maken."* Binnen de LBS gaat men er bovendien van uit dat het gratis lidmaatschap de lodgehouders sneller overtuigt om toe te treden tot de stichting. Bewijs hiervan is dat op een jaar tijd reeds negentien van de 27 lodgehouders zich hebben aangesloten.

Bijlage 10 geeft duidelijk weer op welke manier de LBS functioneert als overkoepelende organisatie. Küchler vult aan: *"De LBS, als een associatie van instellingen, coördineert de samenwerking tussen de verschillende leden en bundelt de beschikbare middelen. Op die manier*

kunnen we ook de kleinere lodgehouders de kans geven om over de nodige middelen te beschikken en een bepaalde identiteit te creëren.”

Het algemene doel van de stichting is armoedebestrijding en economische diversificatie. Dit tracht de LBS te realiseren via een duurzame ontwikkeling van het toerisme (LBS, 2009). Kùchler geeft in het interview aan dat hun inspanningen voornamelijk gericht zijn op de ontwikkeling van de private sector, het creëren van banen, het genereren van inkomsten evenals een bredere spreiding van de voordelen van het toerisme naar een breder segment van de Marrongemeenschappen langs de Surinamerivier in Boven Suriname. Meer specifiek zou de LBS streven naar de ontwikkeling van een meer inclusieve en duurzame toeristische sector met de nodige aandacht voor natuurlijk en cultureel erfgoed (LBS, 2009). De verwachte resultaten van de LBS, evenals de mate waarin deze verwachte resultaten tot dusver zijn gerealiseerd, zijn terug te vinden in Bijlage 11. Tijdens het interview hebben we Kùchler immers gevraagd om op een schaal van vijf aan te geven in hoeverre de stichting er tot dusver in geslaagd is om de verwachte resultaten te realiseren.

Deze tabel in Bijlage 11 toont aan dat er de komende jaren nog heel wat werk verricht zal moeten worden om de gewenste resultaten te bekomen. Volgens Kùchler lopen de lodgehouders vooral achter op het vlak van scholing. Kùchler: *“Het gaat niet alleen om een kamp bouwen, je moet voldoen aan de wensen van de gasten en een heldere boodschap hebben.”*

Kùchler geeft nochtans aan dat het niet alleen een kwestie van goede wil en hard werken is dat bepaalt of de LBS zal slagen in haar opzet. Volgens Kùchler is er ook binnen de stichting nog steeds een enorme behoefte aan technische assistentie, training in toerisme en milieubewustzijn, training in leiderschap, opleidingen met betrekking tot administratie en boekhouding, faciliteiten om informatie-uitwisseling met en tussen de leden vlotter te laten verlopen.

De grootste beperkingen waarmee Stichting LBS te maken krijgt zijn echter de mankerende (financiële) middelen, het gebrek aan vrijwilligers en de moeilijke bereikbaarheid van en communicatie met (potentiële) LBS-leden in het Boven Suriname gebied. De bedoeling is om op termijn zelf inkomsten te genereren. Om het tekort aan financiële middelen het hoofd te bieden gaat de LBS in de nabije toekomst een boek verkopen waarin alle lodges van het gebied zijn opgenomen. Andere manieren waarop de LBS geld tracht binnen te halen zijn: gebundelde souvenirverkoop, tours door gidsen en eventueel een kleine toeslag van de toeristen.

Kùchler wijst in ons interview ook op de problemen langs de kant van de lodgehouders zelf. Zij vinden dat de infrastructuur van het haventje in Atjoni aan de wensen over laat. Atjoni zou, als centraal vertrekpunt naar alle lodges, veel meer internationale uitstraling moeten krijgen. De verhuurders van de lodges vinden daarnaast dat de problemen die er zijn eerst diepgaand geanalyseerd moeten worden vooraleer schijnmaatregelen worden genomen. Bovendien wijzen ze

op het gebrek aan communicatie met de leefgemeenschappen in de dorpen en het gebrek aan contact met de overheid.

5.3.4 SURINAME HANDICRAFT & CRAFT ASSOCIATION

In 1995 besloten enkele *handicraft* –en *craft*- producenten hun krachten te bundelen en zich te verenigen met als doel jaarlijks een aantal braderieën te organiseren, hun belangen te laten behartigen en een vaste verkoopplaats op te zetten voor hun producten. Op 11 november 1995 werd de *Suriname Handicraft & Craft Association* (SUHANAS) opgericht en in 1999 werd deze vereniging geproclameerd. SUHANAS is sindsdien een overkoepelende organisatie voor *handicraft*- en *craft*- beoefenaars en -ondernemers in Suriname. Eén ieder die zich in Suriname bezig houdt met kunstnijverheid of op traditionele, ambachtelijke wijze producten vervaardigt, kan lid worden van SUHANAS. Momenteel telt de SUHANAS bijna 50 leden en heeft het een bestuurslid uit het Ministerie van Cultuur.

De algemene doelstelling van SUHANAS is het ontwikkelen en bevorderen van de *handicraft* en *craft* in Suriname en het behartigen en ondersteunen van de belangen van de bij haar aangesloten leden. In de statuten van de vereniging konden we overigens lezen dat het de missie van de vereniging is om *handicrafts* en *crafts* te integreren met economische ontwikkeling door en ten behoeve van de lokale bevolking; het helpen vastleggen van traditionele gebruiken en het ontwikkelen van innoverende technieken die kunnen leiden tot duurzame ontwikkeling en bevordering van de *handicraft* en *crafts* in Suriname.

Om een beter zicht te krijgen op de specifieke activiteiten die de SUHANAS uitvoert, hebben we tijdens ons onderzoek in Suriname een interview uitgevoerd met Y. Bilkerdijck. Zij is sinds 1995 betrokken bij de organisatie en houdt zich zowel bezig met het opstellen als het uitvoeren van het beleid. In ons interview met Bilkerdijck kwamen verschillende activiteiten naar voor die de SUHANAS onderneemt om de *handicraft* en *craft* verder te ontwikkelen. Deze kunnen als volgt worden samengevat:

- Het (doen) vervaardigen van diverse *handicraft* en *craft* producten;
- Het uitvoeren van promotionele activiteiten waaronder het deelnemen aan nationale en internationale evenementen zoals lokale braderieën en buitenlandse reisbeurzen;
- Het organiseren en verzorgen van trainingen;
- Het verkopen van grondstoffen en eindproducten;
- De ontwikkeling baseren op de onderkenning van de traditionele vormen van cultuur;
- Het vaststellen van kwaliteitsnormen;
- Het vertegenwoordigen van de leden in nationale organen en;
- Het aangaan van samenwerkingsverbanden met daarvoor in aanmerking komende organisaties en/of personen.

Hieronder wordt op basis van de resultaten van ons interview dieper ingegaan op deze activiteiten. Bilkerdijck: *"SUHANAS heeft momenteel een winkel in Paramaribo waar de leden hun spullen naar toe kunnen brengen. Wij proberen deze dan te verkopen en rekenen hier 40% van de opbrengst voor aan. Die gebruiken we voor de huur van het pand en het betalen van ons personeel. We staan niet geregistreerd als VZW maar streven ook niet naar winst. Het is eerder een kwestie van samenwerking met de lokale bevolking zonder ons zelf financieel pijn te moeten doen."* Op de vraag of de binnenlandse bevolking, die hun spullen laten verkopen in de winkel van SUHANAS, voldoende geld overhouden antwoordt Bilkerdijck het volgende: *"Dat vind ik wel. De mensen in het binnenland kunnen niet voor hun huishouden zorgen en dan nog eens naar de stad komen om zelf hun spullen te verkopen. Die dienst verlenen wij en zij ontvangen 60% van de opbrengst. We krijgen, op enkele uitzonderingen na, vooral positieve reacties uit het binnenland. Ons uitgangspunt is dan ook het behoud van cultuur en traditionele productiemethodes."*

Over de problemen waar ze dan wel mee te maken krijgen in het binnenland zegt Bilkerdijck: *"Het grootste probleem waarmee we mee te maken krijgen is dat niet iedereen goed beseft hoe ze hun geld moeten besteden. Daarom zijn we ook begonnen met het geven van trainingen om hen bewust te maken van de waarde van het geld. Daarnaast geven we ook trainingen over kostprijsberekening en marketing. Deze trainingen gebeuren in samenwerking met de Nationale Vrouwenbeweging."* Bilkerdijck geeft aan dat de samenwerking met de inheemse dorpjes tot stand komt via de Nationale Vrouwenbeweging (NVB) en andere organisaties die projecten hebben lopen in het binnenland zoals het ACT en de EC. Bilkerdijck: *"Het zijn deze organisaties die dorpjes selecteren en ervoor zorgen dat er voldoende geïnteresseerden zijn voor een bepaalde training. Vervolgens consulteren ze ons om het veldwerk uit te voeren."*

Een tweede groot struikelblok is het gebrek aan samenwerking tussen de verschillende dorpjes. Bilkerdijck: *"Door ideeën en technieken uit te wisselen zou men al veel verder kunnen staan dan nu. Die individualiteit en 'ieder voor zich'-mentaliteit zit volgens mij gewoon in onze cultuur. Het is vaak zo dat je pas een bepaalde kwaliteit kunt behalen door veel te oefenen en voor elke processtap de meest efficiënte techniek te hanteren. Ook dit proberen we hen duidelijke te maken in onze trainingen."* Nochtans geeft Bilkerdijck ook aan dat de inferieure kwaliteit van sommige producten niet alleen kan toegewezen worden aan de producenten zelf. Bilkerdijck: *"Er moet een toerismewet komen. Ook voor de crafts is dit belangrijk. Er moeten bepaalde veiligheidsvoorschriften en regels komen op de producten die men wil verkopen. Van daar uit moeten bepaalde standaarden en normen gecreëerd worden zodat een voldoende hoog kwaliteitsniveau wordt nagestreefd. Hier moet bovendien controle op uitgevoerd worden."* Bilkerdijck beseft dat hierdoor, vooral in het begin, bepaalde dorpjes uit de boot zullen vallen door de inferieure kwaliteit van hun producten. Volgens haar zal deze druk echter zorgen voor meer samenwerking tussen de dorpjes en zullen de dorpbewoners die geen toekomst meer zien in het produceren van souvenirs, zich trachten te onderscheiden via andere activiteiten.

Om de belangen van hun leden te behartigen vertegenwoordigt de SUHANAS hen in de nationale organen. Daarnaast gaat de SUHANAS ook samenwerkingsverbanden aan met daarvoor in aanmerking komende organisaties en/of personen. Zo vertegenwoordigt Bilkerdijck de belangen van SUHANAS binnen het SSTCBP, het programma dat met meer diepgang wordt besproken in Hoofdstuk 6. Binnen dit programma van de EC staat ze in voor het project met betrekking tot de gemeenschapsontwikkeling van enkele dorpjes.

Sinds begin 2009 is de SUHANAS ook betrokken bij de renovatie van de SMS-pier. Deze aanmeerfaciliteit van de Scheepvaart Maatschappij van Suriname (SMS) ondergaat een grondige renovatie en uitbreiding ter bevordering van het toerisme. *"Het idee komt van voormalig president-commissaris Van Dijck en wordt gefinancierd door de SMS. Er komen vele kleine restaurants en winkeltjes. De huurprijs van de standplaatsen zal bewust laag worden gehouden zodat ook de mensen uit het binnenland er een standje kunnen uitbaten. Op die manier zal de lokale bevolking ruimschoots in de gelegenheid worden gesteld om hun kennis over Suriname en hun individuele talenten waar te maken, om zodoende Suriname te promoten bij de toeristen."*

5.3.5 TOUROPERATORS

INLEIDING

De touroperators die in dit onderzoek werden opgenomen zijn eigenaar of medewerker van een reisorganisatie. Alle bevraagde organisaties zijn geregistreerd bij de KKF. Onder touroperator verstaan we in deze masterproef: *ieder Surinaams bedrijf dat reizen organiseert naar het binnenland van Suriname en geregistreerd staat bij de KKF*. Alle touroperators bieden dagtochten en meerdaagse tochten aan doorheen heel Suriname. In het Boven-Suriname gebied worden er tours naar verschillende dorpen en lodges georganiseerd. Als belangrijkste reden van de tours naar het Boven-Suriname gebied wordt aangegeven dat dit gebied makkelijker te bereiken is dan de rest van het binnenland.

Niet alle touroperators willen of kunnen met grote groepen werken omdat de groep anders te onoverzichtelijk wordt, er teveel gidsen nodig zijn of er gewoonweg niet voldoende accommodatie is. Het maximaal aantal klanten ligt tussen de 6 en 20 personen.

De reden waarom Surinaamse touroperators tot een van de actoren van dit onderzoek behoren, is omdat zij volgens ons de belangrijkste link zijn tussen de toeristen enerzijds en het beleid van de overheid, milieu-organisaties en andere relevante organisaties anderzijds. Daarnaast hebben zij hun eigen beleid en aanpak en moeten zij omgaan met de concurrentie binnen de sector. Hierdoor weten zij als geen ander hoe het toerisme zich de laatste jaren heeft ontwikkeld en welke factoren een cruciale rol spelen of zouden moeten spelen bij de groei van het toerisme in Suriname.

OPZET EN UITVOERING

Er is getracht een gevarieerd beeld te krijgen van de commerciële sector door interviews af te nemen bij diverse touroperators die zich vanuit de private sector uit commercieel oogpunt met toerisme bezighouden. Zoals reeds eerder vermeld zijn wij ons ervan bewust dat ook hotels, guest-houses, studentenwoningen, (jeugd-)herbergen, recreatie-oorden, winkels, etc. enorm belangrijk zijn voor het toerisme in Suriname. Wegens tijdsgebrek hebben we ons onderzoek echter toegespitst op de touroperators, aangezien meer dan 80% van de toeristen een tour naar het binnenland van Suriname ondernemen. Omdat deze tours gepaard gaan met een overnachting, hebben we bovendien enkele lodgehouders geïnterviewd die een accommodatie uitbaten in Boven-Suriname. Hieronder worden de resultaten van de interviews met de touroperators weergegeven. De resultaten van interviews met de lodgehouders worden besproken in paragraaf 'Stichting Lodgehouders Boven-Suriname' (LBS).

Om de visies en meningen van de verschillende Surinaamse touroperators te onderzoeken hebben we enquêtes en gestructureerde interviews met open vragen afgenomen bij de lokale touroperators. Echter, slechts zes van de veertig uitgedeelde enquêtes werden volledig ingevuld terug ingediend. Door deze erg lage respons hebben we besloten de uitkomst van deze zes enquêtes te elimineren uit ons onderzoek. Dit was volgens ons de enige manier om de betrouwbaarheid van onze resultaten te garanderen. De uiteindelijke resultaten zijn dan ook enkel gebaseerd op de afgenomen interviews. In Bijlage 1 is de vragenlijst opgenomen die we als leidraad hebben gebruikt tijdens deze interviews. Naargelang het gesprek zijn hier mogelijk vragen aan toegevoegd of weggelaten.

De Surinaamse touroperators zijn persoonlijk, telefonisch of per email benaderd met uitleg over het onderzoek en met de vraag of ze bereid waren om mee te werken aan een interview. Van de benaderde touroperators hebben uiteindelijk 18 Surinaamse touroperators hun medewerking verleend: 13 via een persoonlijk interview ter plaatse, 3 via email en 2 telefonisch. In de 'Lijst van geïnterviewde personen' achteraan in deze masterproef wordt een overzicht gegeven van de organisaties en personen binnen deze organisaties bij wie het interview is afgenomen.

ONDERZOEKSRESULTATEN

Na het analyseren van de interviews hebben we de antwoorden gegroepeerd in volgende vier onderwerpen: 'rol van de overheid', 'aandacht voor duurzaam toerisme', 'concurreren of samenwerking?' en 'marketing en promotie'. Hieronder volgt per onderwerp een overzicht van de meningen van de bevraagde touroperators. Opvallend is niet alleen de zeer kritische houding van de touroperators ten opzichte de sector in zijn geheel (inclusief de concurrenten en duurzame kwesties) , maar vooral ten opzichte van de Surinaamse regering. Uit respect voor de vraag naar anonimiteit hebben we bij sommige reacties de naam of organisatie weggelaten.

Rol van de overheid

Op de vraag welke rol de overheid speelt binnen het toerisme in Suriname zijn de antwoorden nagenoeg unaniem. Op enkele uitzonderingen na wordt de Surinaamse overheid gezien als een van de grootste obstakels in de groei van het toerisme in Suriname.

Volgens J. Schet, beleidsmedewerkster van VESTOR en directrice van Jossy Tours, heerst er een 'attitude mentaliteit' bij de overheid, waarmee ze bedoelt dat de overheid wel beweert hard aan het werk te zijn, maar ze in feite niet veel realiseert. De reden dat het toerisme niet groeit zoals het zou moeten groeien moet volgens haar dan ook gezocht worden in het gebrek aan regulering. J. Schet: *"Dit moet vanuit de overheid komen. Er is nog geen toerismewet en dat is het grote gebrek bij de ontwikkeling van het toerisme. Bovendien zijn er daardoor zeer veel illegale touroperators die zorgen voor een oneerlijke concurrentie."* J. Schet geeft daarnaast aan jaloers te zijn op landen als Costa Rica en Curaçao waar het toerisme hoogtij viert en onder andere een degelijke 'Tourism Board' bestaat. Volgens J. Schet moet het ook allemaal een stuk sneller gaan en daadkrachtiger worden. *"Het ministerie van TCT heeft een beleidsplan waar wij als individuele ondernemers achter staan. Daarnaast hebben wij als individuele touroperators ook een eigen beleidsplan. Dit beleidsplan speelt zich echter af op een ander, lager niveau. Het probleem is dat door het tekort aan middelen enerzijds, en een gebrek aan communicatie tussen de overheid (publieke sector) en de touroperators (private sector) anderzijds, geen van beide beleidsplannen gerealiseerd kan worden."*

M. Frijmersum van DOES Travel & Tours is van mening dat de overheid te laks optreedt. Frijmersum: *"Er zou meer begeleiding moeten komen vanuit het Ministerie van TCT. Zij weten echter niet wat er in de praktijk gaande is. Alles wordt daarom aan de particulieren overgelaten en dat is vragen om problemen. De private organisaties in het toerisme zijn hier immers nog niet rijp voor. Zonder bepaalde regels zal de commerciële houding van de touroperators en lodgehouders het duurzame aspect bovendien verdrijven. De overheid zou hier toezicht op moeten houden, hetgeen slechts mogelijk is na de goedkeuring van de Toerismewet met de bijhorende normen en standaarden."*

D. Smaal, eigenaar van Cardy Adventures, denkt dat de overheid ondanks het bestaande toerismebeleid geen echt oog heeft voor het toerisme. Volgens hem zou de overheid anders eerder al een degelijke toerisme-authoriteit uit de grond hebben gestampt. Hij vindt bovendien dat de private sector minimaal vertegenwoordigd is bij de uitwerking van het beleid en dat het daardoor politiek spaak loopt. *"De overheid moet ons meer betrekken bij de implementatie van hun beleid. Het geldt dat men van de EU en de Caricom ontvangen heeft om toerisme van de grond te krijgen is niet optimaal en efficiënt benut,"* aldus D. Smaal. Ook J. Toyo van Ma-Ye-Du Tours wijst op het belang van financiële middelen. Volgens Toyo zijn er te weinig fondsen die werkelijk doorstromen tot bij de ondernemers. *"Ik begrijp dat wij touroperators slechts kleine spelers zijn binnen de*

sector. Maar een klein 'spaarpotje' voor onze tussentijdse investeringen zou ons al een enorme stap vooruit helpen, desnoods op leenbasis. Nu moeten wij zelf zorgen dat we overleven. Hierdoor blijft al het geld in Paramaribo, terwijl de bevolking in het binnenland net profijt zou moeten kunnen halen uit het toerisme. Alleen dan zullen ze de nodige investeringen in infrastructuur en accommodatie kunnen realiseren." Volgens N. Wens van Suriname Total Adventure Tours kan de overheid de potentie van het toerisme slechts realiseren wanneer ze er het nodige geld voor willen vrijmaken. Hierbij kunnen volgens hem de contracten met internationale organisaties zoals de Unesco en het WWF een belangrijke rol gaan spelen.

Ook A. Ralim van het voormalige Rowana Tours heeft het niet hoog op met het huidige toerismebeleid in Suriname. Ralim: "De hoge heren in de politiek zijn grappenmakers. Ze behartigen de belangen van de toeristische industrie totaal niet en ik denk dat we nog heel lang op veranderingen mogen wachten. Men is immers niet bereid om 'out of the box' te denken. Het ligt niet aan een specifiek persoon, maar aan de totale denkwijze. Vernieuwing komt er nauwelijks door, nochtans kunnen ze de succesformule eenvoudigweg afkijken in het buitenland en aanpassen aan onze specifieke situatie hier in Suriname." S. Zalman van Acces Travel & Tours deelt deze mening. Ook hij wijt het stagneren van de groei van het toerisme aan de Surinaamse overheid. Zijn betoog is kort maar duidelijk: "Het is een lang en triest verhaal dat voor iedereen duidelijk is. Het is een regering zonder een uitgewerkte visie voor het toerisme, met alle gevolgen van dien." De oorzaak van de obstakels bij de ontwikkeling van het toerisme moeten volgens Zalman dan ook vooral bij de ministeries worden gezocht.

Lijkwan van Oxygen Eco Tours vindt het moeilijk om over de Surinaamse politiek te praten. Hij vindt dat de overheid zijn eigen zaken eerst op orde moet brengen. "Ze hebben zelf interne problemen door de beperkte bekwaamheid en betrouwbaarheid van bepaalde minister, laat staan dat ze zich zorgen zouden maken over de ontwikkeling van het toerisme." B. Sanches van Bodeco Tours is het slechts gedeeltelijk eens met de mening van A. Lijkwan. Net als Lijkwan vindt ook B. Sanches dat het snel afgelopen moet zijn met de vriendjespolitiek, hetgeen leidt tot de aanstelling van oncapabele ministers en beleidsmedewerkers binnen de verschillende ministeries en de Nationale Assemblée (NA). Volgens B. Sanches is de overheid zich echter wel bewust van het belang van het toerisme, maar heeft ze nog geen goede condities gecreëerd. "Deze condities kunnen slechts gerealiseerd worden door de goedkeuring van de Toerismewet in de NA. Zonder deze wet kan het toerisme niet groeien. De verschillende ministeries hebben in grote mate wel gedaan wat ze kunnen, maar het ontbreekt aan politieke moed en gezond verstand binnen de NA." De STS en STINASU, de uitvoerende instanties van de overheid in het toerisme, zijn volgens Sanches de twee belangrijkste groeiobstakels voor het toerisme. Hij is vooral niet te spreken over de voormalige directeur van de STS, J. Van Charante, die er naar zijn mening persoonlijk voor heeft gezorgd dat donaterus en investeerders zich terug trekken. "De STS zou normaal een intermediaire rol moeten spelen tussen investeerders en donateurs enerzijds, en de overheid anderzijds. Ik zie hier echter weinig van terug." Aldus Sanches. Over STINASU zegt hij: "STINASU is veel te commercieel bezig,

terwijl het eigenlijk een non-profit ambtenarenapparaat is. Deze aanpak is zelfs goedgekeurd door het Ministerie van TCT."

I. Arnold, voormalig eigenares van Challenge Travel maar momenteel uitbaatster van het Jalulu Jungle Resort, is voorzichtiger in haar uitspraken. Volgens haar is de overheid zich er wel degelijk van bewust dat toerisme enorm belangrijk is voor de ontwikkeling van Suriname, maar blijft de sector onderbelicht door de omvang van de mijnbouw en transportsector. Het uitbouwen van een instantie als de STS in de private sector is volgens haar de enige oplossing. Daarnaast heeft het Ministerie van TCT volgens Arnold te weinig middelen ter beschikking om ieders belangen te kunnen behartigen. Met middelen bedoelt ze echter niet het tekort aan geld, maar wel het gebrek aan mankracht en kennis. *"Denk aan Alice Amafo¹. Dit is een goed voorbeeld van hoe het er binnen onze ministeries soms aan toe gaat."* Volgens F. Renada van Sabana Tours is er echter geen reden tot mopperen. Hij is van mening dat de overheid haar best doet en schrijft de trage ontwikkeling van het toerisme dan ook toe aan feit dat Suriname een Zuid-Amerikaans land is. Ook H. Blanker geeft aan tevreden te zijn over de inspanningen van het Ministerie van TCT en zegt vertrouwen te hebben in Minister R. Apinsa, opvolger van voormalig Minister A. Amafo. Volgens Blanker bevindt Suriname zich momenteel op een kruispunt: *"Er zijn nog enkele obstakels die overwonnen moeten worden. Als we deze overleven zie ik een grote toekomst voor Suriname op het vlak van toerisme. Suriname heeft immers geen last van terroristen of extreme criminaliteit, factoren die volgens mij een enorme impact hebben op de populariteit van een regio."*

De geïnterviewde touroperators zijn het unaniem eens over vier obstakels die door de Surinaamse overheid overwonnen moeten worden. Volgens hen hecht het toerismebeleid te weinig aandacht aan het belang van vergunningen en kwaliteitscontroles. Daarnaast moet het visumbeleid herzien worden en moeten de prijzen van de vliegtuigtickets dalen.

Volgens D. Smaal moet het vergunningsbeleid verstrengd worden door meer voorwaarden aan de vergunning te koppelen en de controles op te voeren. Hij vindt de vergunningen immers te oppervlakkig. Smaal: *"Om een vergunning te krijgen moet je enkel kunnen aantonen dat je een geschikte ruimte en de nodige documenten in je bezit hebt. Er is geen controle op de kwaliteit van het personeel, laat staan de geleverde diensten. Zoals we eerder al hebben aangegeven deelt D. Ramial van Oetsi tours deze visie. Hij beweert zelfs dat het op dit moment geen enkele zin heeft om een vergunning te hebben. Hij stelt namelijk een enorme woekergroei vast waar totaal geen controle op wordt uitgevoerd. Dit leidt volgens D. Ramial niet alleen tot oneerlijke concurrentie, maar vooral tot een slechte naam voor heel Suriname wanneer het ergens fout gaat. Daarnaast*

---

¹ Op 13 maart 2007 trad Amafo af als minister van Transport, Communicatie en Toerisme, na berichten dat zij voor een feest ter gelegenheid voor haar verjaardag ruim 10.000 euro aan belastinggeld had besteed aan drank, eten en versiering.

kunnen de vergunningshouders nergens terecht in geval van problemen. A. Ralim bevestigt: *"Doordat er zo weinig controle wordt uitgevoerd door de overheid kan iedereen in feite touroperator worden. Sommige touroperators profiteren hiervan door trips van mindere kwaliteit aan te bieden, hetgeen moordend is voor zij die wel een bepaald kwaliteitsniveau nastreven. Om controle te kunnen uitvoeren zou de overheid standaarden en certificaten moeten ontwikkelen en deze koppelen aan de vergunningen. Op die manier zullen enkel de kwalitatief betere touroperators overblijven."* A. Ralim vindt dat de STS verantwoordelijk is voor het opstellen van deze normen en standaarden en het uitvoeren van de controles. De meerderheid van de bevraagde touroperators is nochtans van mening dat de kwaliteitscontrole door de private sector moet gebeuren. Volgens I. Arnold moet vanuit de private sector een veel duidelijkere structuur worden gegeven aan het toerisme: *"De controle op vergunningen moet door de KKF of het Ministerie van HI gebeuren, maar de kwaliteitscontroles moeten uitgevoerd worden door de private sector."*

Andere knelpunten in de ontwikkeling van het toerisme in Suriname zijn volgens de touroperators de huidige infrastructuur, het visumbeleid en de hoge prijzen voor vliegtickets. Het belangrijkste knelpunt is volgens H. Blanker van Morinda Eco Tours de erbarmelijke staat van de Afrobakaweg naar Atjoni. Deze weg zou de touroperators onnodig veel geld kosten aan onderhoud van de bussen. M. Frijmersum bevestigt het belang van deze hoofdweg naar het binnenland. Frijmersum: *"De asfaltering van de Afrobakaweg komt geen seconde te vroeg. We zijn nu bijna dubbel zo snel in het binnenland als voorheen en ervaren minder schade aan de voertuigen. Ik stel me daarentegen wel de vraag waarom de weg niet ineens dubbel zo breed maken. Op enkele maanden tijd hebben er al tientallen ongevallen plaatsgevonden op het geasfalteerde deel van de baan doordat de personenwagens de vele vrachtwagens bijna voortdurend moeten voorbijsteken."*

Over het algemeen gaven de touroperators ons de indruk zelf niet volledig overtuigd te zijn van de kwaliteit van de faciliteiten en accommodaties die in het binnenland worden aangeboden. J. Toyo: *"We beseffen dat de meeste accommodaties die worden aangeboden niet helemaal voldoen aan de eisen van de toeristen. We merken dat wat voor ons lokale touroperators degelijk en hygiënisch is, daarom niet altijd voldoet aan de verwachtingen van de Europese en Noord-Amerikaanse toeristen. Zij zijn simpelweg beter gewoon en zien op internet de luxe lodges in het binnenland van Suriname. Voor het merendeel van onze trips verblijven we echter in simpele, primitieve dorpjes."* J. Schet ziet dit anders: *"Suriname promoot zichzelf als een land voor avontuurlijke toeristen. Mensen die avontuurlijk zijn stellen in het algemeen minder hoge eisen. Het zijn vooral de ouders van stagiaires, zakenlui, etc. die klagen over de accommodaties. Daarentegen zijn ze vaak niet bereid meer te betalen voor een luxueuzere lodge in het binnenland. Ik vind dat de toeristen wel degelijk waar krijgen voor hun geld."*

R. Paulus van Wiwirie Tours wijst op nog een aantal andere knelpunten: *"Het toerisme moet ook op andere vlakken op een professionelere manier georganiseerd worden. Het moet bijvoorbeeld makkelijker worden om een visum te bemachtigen en de vliegtuigtickets naar Suriname moeten*

goedkoper." Op de vraag hoe de overheid deze problemen zou moeten oplossen weten slechts enkele touroperators een antwoord te geven. H. Blanker geeft hieromtrent enkele suggesties: *"De visum moet vervangen worden door een toeristenkaart die zowel dienst doet als identiteitsbewijs, nationaliteitsbewijs, reisdocument en uitreis papier. Door de concurrentie op SLM en KLM te verhogen zou de Surinaamse overheid bovendien druk kunnen uitoefenen op de prijzen van de vliegtuigtickets. Ik zie beide oplossingen echter niet snel doorgevoerd worden aangezien de visa en de taxatie op de vliegtuigtickets nog steeds een enorme bron van inkomsten zijn voor de overheid."* I. Arnold geeft een oplossing voor de korte termijn: *"De overheid zou op korte termijn de een belastingverlaging kunnen doorvoeren op transport, met name de binnenlandse vliegtuigverbindingen. Hierdoor worden de trips naar de zeer populaire lodges in Boven-Suriname financieel een stuk aantrekkelijker voor de buitenlandse toerist."* Wij zijn van mening dat de overheid beter ineens belangrijke kwestie over het hoofd ziet. Een lagere prijs voor een vliegtuigticket zal Suriname aantrekkelijker maken voor een groot aantal toeristen. Daarnaast zal de versoepeling van het visumbeleid leiden tot een grotere belangstelling wereldwijd. De spin-off effecten die een groeiende toerismesector met zich meebrengt wegen volgens ons ongetwijfeld op tegenover de reductie in opbrengsten uit de vliegbelastingen en het huidige visumbeleid.

De aandacht voor duurzaam toerisme

In onze interviews stelden we aan de touroperators de vraag wat de inhoud was van hun duurzaam beleid. Uit de antwoorden werd duidelijk dat met uitzondering van enkele kleine touroperators, het vooral de grote touroperators zoals METS, Purity Tours, DOES Travel&Tours en Access Tours&Travel zijn die de nodige inspanningen doen (of zeggen te doen) met betrekking tot duurzaamheid. Ze hebben door hun positie op de markt ook de mogelijkheid hiertoe. Vaak bestaan deze bedrijven al geruime tijd, hebben ze meer geld om in projecten te investeren en bezitten ze zelf enkele accommodaties. De tours die zij aanbieden kosten over het algemeen wel meer dan de tours van kleinere ondernemers, maar vanwege hun zeer goede reputatie trekken ze toch altijd veel klanten.

E. Kuiper van METS: *"Het doel van METS is sinds jaar en dag het ontwikkelen van duurzaam toerisme in Suriname. Om dit doel te bereiken hanteert METS bij al haar activiteiten volgende drie criteria: participatie van de lokale bevolking bij de activiteiten op de lodges en recreatieoorden, behoud van natuur en persoonlijke serviceverlening. De medewerkers op locatie zijn grotendeels afkomstig uit het gebied zelf en zijn geschoold in het begeleiden van trips en het verzorgen van de toeristen."* Ook bij DOES Travel&Tours hecht men veel aandacht aan de samenwerking met de lokale bevolking. *"We gaan partnerships aan met de dorpshoofden van de dorpjes waar we geregeld klanten naar toe sturen,"* aldus M. Frijmersum. *"We proberen er in die afspraken vooral de nadruk op te leggen dat zij de lokale inwoners op zijn minst op een of andere manier betrekken bij het toerisme. Dit kan gaan van bar-of restaurant personeel tot het aanleveren van voedingsproducten of het varen met de boot. Hier proberen we echt druk op uit te oefenen. Als je wekelijks klanten*

stuurt naar hun dorpjes krijg je als touroperator na een tijd toch wat inspraak. We helpen eigenlijk mee de zaken daar te regelen zodat zij voordeel halen uit het toerisme en onze klanten tevreden terugkeren naar de stad."

Deze grotere touroperators geven aan dat 'zero impact' over het algemeen niet haalbaar is, maar ze proberen wel zo min mogelijk de natuur te verstoren en de duurzaamheid zoveel mogelijk te waarborgen. Zo laten ze geen afval achter, maken ze gebruik van vaste looppaden en jagen en vissen ze niet of alleen op lokale wijze. De groepen waarmee men het binnenland in trekt zijn over het algemeen niet groter dan 2 tot 20 personen. Bovendien beweren de grote touroperators dat ze bijdragen aan de ontwikkeling van de gemeenschap door geld voor de dorpskas te doneren en gratis vervoer aan te bieden. METS is zelfs van plan om de binnenlandbewoners aandelen te geven zodat zij mede-eigenaar worden van het bedrijf. De mate waarin de lokale gemeenschappen kunnen rekenen op de hulp van de touroperators blijft echter moeilijk na te gaan.

Het valt ons echter op dat veel van deze grote touroperators geen onderscheid maken tussen 'kwalitatief hoogstaande trips en accommodaties' en 'duurzaam toerisme'. M. Frijmersum weerlegt als enige deze kritiek: *"We zien een duidelijke ommekeer hieromtrent. Vroeger was er tussen de lodgehouders vooral een strijd om wie het mooiste zwembad heeft of wie de grootste lodge. Die strijd is ondertussen gelukkig gestreden. De laatste nieuwe lodges zijn wel degelijk gebouwd met duurzame materialen. De lokale bevolking krijgt de kans op een respectabele functie tijdens de trip of op het resort. We merken dat de meeste toeristen net daarvoor voor Suriname kiezen als bestemming."*

Naast de grote touroperators zijn er een aantal kleinere touroperators (bijvoorbeeld Wiwirie Tours, Ma-Ye-Du Tours, etc.), die zich geregistreerd hebben bij de KKF. Deze touroperators beschikken over minder middelen en moeten een scherpe prijs vragen voor hun tours om klanten te trekken. Toch beweren ook zij om met hun tours de natuur zo min mogelijk te verstoren en de toeristen voor te lichten. Zij steunen de lokale bevolking in het binnenland door een voorbeeldfunctie te vervullen en middelen ter beschikking te stellen zoals een boot of een nieuw fornuis. Ze beseffen dat een goede band met de dorpen waar je toeristen naartoe brengt erg belangrijk is om tegen gunstige voorwaarden toeristen te kunnen accommoderen. In tegenstelling tot de grote touroperators, geven de kleinere spelers aan dat het voor hun momenteel economisch niet haalbaar is om lokale gemeenschappen financieel te steunen. Zij proberen wel op andere manier steun te bieden bij de ontwikkeling van de lokale dorpen (zie verder).

Opvallend is dat geen enkele van de bevroegde touroperators hiervoor officiële contracten heeft ondertekend met de lodgehouders of dorpschoufden met betrekking tot duurzaamheid. Wel overleggen alle touroperators op voorhand met het dorpschouf vooraleer toeristen naar een bepaalde gemeenschap worden gebracht.

Er worden door de touroperators echter geen eisen gesteld naar het aantal lokale inwoners dat werkgelegenheid zou moeten vinden in het toerisme, het minimumloon dat ze moeten krijgen, etc. Bovendien weet geen enkele touroperator een antwoord op de vraag wat de draagkracht van de bestemming is betreffende het aantal bezoekers. Het enige antwoord dat we op deze vraag krijgen is eerder vaag. M. Frijmersum: *"Er worden wel onderzoeken gedaan naar de draagkracht van een regio, maar niet van een dorp of gemeenschap specifiek. Hier hebben wij dan ook geen idee van. Het is vooral belangrijk dat er een evenwicht bestaat tussen het aantal bezoekers en de lokale bevolking, zodat het dagelijkse leven van de lokale bevolking niet teveel wordt verstoord."*

De touroperators die geen uitgeschreven duurzaam beleid hebben zijn over het algemeen van mening dat dit de verantwoordelijkheid is van de lodgehouders en dorpschoude in het binnenland zelf. Het zijn zij die volgens hen bepalen in welke omstandigheden de toeristen overnachten, in welke mate de lokale bevolking bij de activiteiten worden betrokken en hoeveel toeristen het milieu en de omgeving kan dragen. Dit is volgens ons echter een te makkelijke uitleg. Een duurzame reis begint in feite al bij vertrek in het thuisland. De lokale touroperators, die de rit of vlucht naar het binnenland organiseren, hebben daarbij volgens ons wel degelijk een belangrijke rol. Enkele touroperators geven aan dat ze regels met betrekking tot de verschillende culturen, het milieu, afval, ect. doorspelen naar hun hoofdkantoor in Nederland zodat de toeristen tijdig kunnen ingelicht worden. In Suriname zelf maken zij echter geen individuele afspraken meer met de toeristen.

Tenslotte zijn er nog de touroperators die opereren in het **informele circuit**. J. Schet wijst ons op het gevaar van deze touroperators: *"Zij zijn vaak niet bekend met richtlijnen omtrent duurzaam toerisme of houden zich hier alleszinds meestal niet aan. De grootste bedreiging voor de biodiversiteit en de oorspronkelijke culturen wordt dan ook gevormd door deze ondernemingen. Toeristen die voor het eerst een tour naar het binnenland boeken kiezen echter vaak voor een goedkopere tour en komen dan bij deze ondernemingen terecht."*

Uit de analyse van onze interviews wordt echter wel duidelijk dat alle touroperators in meer of mindere mate beseffen dat het toerisme invloed heeft op zowel sociale, ecologische en economische aspecten. Zo geven alle touroperators volgende positieve en negatieve sociale invloeden weer. Positief is dat er meer werkgelegenheid ontstaat in het gebied, waardoor minder mensen naar de stad moeten verhuizen om aan inkomsten te geraken. H. Blanker: *"Veel dorpen verdienen voldoende aan het toerisme en hebben geen andere bron van inkomsten meer nodig zoals houtkap of goud die veel slechter zijn voor de omgeving. Dit leidt op zijn beurt wel weer tot jaloezie en ontwrichting binnen de gemeenschap omdat niet iedereen in dezelfde mate kan meeprofitieren."* Volgens M. Frijmersum moeten de toeristen bovendien gescheiden blijven van de lokale bevolking. Frijmersum: *"Zonder deze bescherming wordt het dagelijkse leven van de lokale gemeenschap verstoord en worden bepaalde negatieve verwachtingspatronen gecreëerd. Daarnaast zal het aantal bedelaars toenemen en zullen bepaalde tradities verloren gaan. We moeten ons*

tenslotte ook enorme zorgen beginnen maken over de opkomst van sekstoerisme en de groeiende prostitutie in Suriname, die volgens mij deels te wijten is aan het toerisme.” J. Recappe ziet dit enigszins anders: “Hoewel ik ervan overtuigd ben dat de touroperators en logdehouders zich bewust zijn van de sociale impact van het toerisme, kunnen bepaalde veranderingen niet voorkomen worden aangezien het bij het ontwikkelingspatroon hoort.”

Om ervoor te zorgen dat de toeristen de natuur en cultuur in het binnenland voldoende waarderen en dat zij hier goed mee om zullen gaan, proberen de touroperators de gasten het een en ander te leren over de natuur en cultuur van het gebied dat zij bezoeken. Om de lokale gemeenschappen te beschermen liggen sommige toeristische oorden niet midden in het dorp, maar hier net buiten. Nochtans beweert de meerderheid van de touroperators (ongeveer 80%) dat de lokale bevolking wel degelijk open staat voor het toerisme. M. Frijmersum die zelf in het Boven-Suriname gebied heeft gewoond en gewerkt vertelt: *“Uit persoonlijke ervaring weet ik hoe de mensen over toerisme denken. Dankzij de vele trainingen en workshops die de laatste jaren werden georganiseerd beseffen ze hoeveel het toerisme hen kan helpen bij de ontwikkeling van hun dorp. Ze zien het potentieel. Dit is natuurlijk essentieel wil men het toerisme in Suriname verder ontwikkelen.”* Hoewel alle respondenten toegeven dat toerisme economische voordelen oplevert voor de lokale bevolking, wijzen enkelen toch ook op de negatieve economische invloeden. Doordat er geen regels zijn, vragen vele dorpschefs woekerprijzen voor hun accommodatie en in de lokale winkeltjes. Dit komt volgens hen ook omdat de lokale bevolking zich vaak niet bewust is van de waarde van geld. Daarnaast zijn het vaak slechts enkele individuen in het dorp die verdienen aan toerisme, terwijl heel het dorp de consequenties van het toerisme draagt.

De touroperators geven aan voldoende samen te werken met de lokale bevolking. Voornamelijk de mannen worden ingezet voor het bouwen van de accommodatie, het onderhoud van het dorp, het transport en het koken voor de gasten. Ook wordt er regelmatig gebruik gemaakt van lokale gidsen, die dan als bijgids meegaan naast de verantwoordelijke gids uit de stad. De respondenten benadrukken hierbij het belang van workshops gegeven door de lokale bevolking. J. Tony: *“Alle gasten willen weten hoe het dagelijkse leven van de lokale bevolking eruit ziet en staan open om mee te doen aan de normale activiteiten. Dit bevordert niet alleen de contacten met de toeristen maar zorgt ook voor opbrengsten voor de dorpsbewoners.”* Volgens A. Lijkwan worden bij het organiseren van deze workshops twee dingen over het hoofd gezien: *“Het probleem ontstaat wanneer de lokale bevolking financieel te zeer gaat rekenen op de verkoop van souvenirs gemaakt tijdens deze workshops. Wij touroperators kunnen de continuïteit van toeristen immers niet garanderen. Daarnaast is er een gebrek aan creativiteit. In een bepaald dorp worden vaak identieke producten aangeboden door verschillende dorpsgenoten. Ze moeten zich proberen meer te onderscheiden van elkaar.”*

De touroperators beweren de verkoop van souvenirs niet te stimuleren maar eerder te begeleiden. Ze beseffen dat toeristen minder kopen wanneer ze onder druk worden gezet. Opvallend is ook dat

niet alle touroperators gebruik maken van dansgroepen of andere uitingen van de lokale cultuur. Ze vinden dat het vaak te gemaakt overkomt, hetgeen een enorme afknapper kan zijn voor de toeristen.

Naast deze sociale invloeden geven verschillende respondenten aan dat ook de invloeden op het milieu steeds meer zichtbaar worden. Wat volgens hen opvalt is het verschil tussen de rivieren en stranden waar toeristen komen en de plaatsen waar de bevolking op een andere manier geld verdient. Op de plaatsen waar de bevolking van toerisme leeft zijn de rivieren en stranden veel beter onderhouden. Nochtans ervaren de touroperators meer negatieve dan positieve gevolgen van het toerisme. Alle touroperators beweren dan ook regels te hebben met betrekking tot het milieu en meer in het bijzonder afval, zowel voor hun personeel als voor de gasten. Nochtans kan geen van hen een geschreven beleid voorleggen. Enkel Sun & Forest Tours en Access Travel & Tours hebben afspraken op papier, maar deze zijn nergens bevestigd of geïmplementeerd.

J. Schet van Jossy Tours organiseert al jaren tours naar het binnenland: "Er worden steeds meer bossen weggekapd en men weet vaak niet wat ze met het afval van de toeristen aan moeten. S. Zalman vult aan: *"Met de toenemende welvaart wordt het afval probleem alleen maar groter. Mensen leven vaak niet meer volgens hun oorspronkelijke gewoonten. Zo worden er bijvoorbeeld in sommige dorpen wegwerpluiers gebruikt in plaats van doeken, hetgeen natuurlijk veel meer afval oplevert."* Daarnaast klagen sommige touroperators dat er veel lodges in het Boven-Suriname gebied te dicht bij elkaar zijn gebouwd waardoor het oorspronkelijke beeld van de rivier wordt verstoord.

Tijdens verschillende interviews kwam aan bod dat het vooral bij de Surinamers zelf ontbreekt aan *awareness*. Hier bedoelen de touroperators mee dat de mensen zich onvoldoende bewust zijn van het belang van de natuur van Suriname. B. Sanches zegt hieromtrent: *"Afval ligt overal. Niet alleen in Paramaribo op straat, maar ook in bepaalde dorpjes in het binnenland en in de rivieren. Er worden daarom voorlichtingscampagnes georganiseerd op scholen en in bepaalde dorpen in het binnenland om dit bewustzijn te creëren."*

De meerderheid van de touroperators geeft aan dat toeristen een schone natuur en een duurzame omgeving erg belangrijk vinden, en dat zij daardoor gedwongen worden beter met afval om te gaan. Ze worden afgestraft door slechte mond op mondreclame indien ze geen milieubewuste tours aanbieden. Uit persoonlijke ervaring stellen wij ons echter de vraag in welke mate zij in de praktijk op een duurzame manier omgaan met het milieu. Zo hebben we bijvoorbeeld zelf kunnen zien hoe het afval wordt meegenomen vanuit het binnenland, maar halverwege de rit toch nog wordt gedumpt aan de kant van de weg of in een bos.

Concurreren of samenwerken?

Voor deze paragraaf hebben we de touroperators gevraagd in welke mate er onderlinge concurrentie plaatsvindt en of ze het bundelen van hun krachten noodzakelijk achten om te overleven.

R. Paulus van Wiwirie Tours geeft aan vooral concurrentie te ondervinden van de talrijke illegale touroperators. Om de groei van het toerisme te stimuleren moet volgens hem dan ook niet alleen de infrastructuur verbeterd worden, maar moet er eerst meer controle uitgevoerd worden op de touroperators, zodat de illegale bedrijven van de markt worden verdreven. Langs de andere kant ziet R. Paulus de meeste legale touroperators niet als concurrenten, maar als collega's. *"We eten immers allemaal van dezelfde koek en proberen ons aanbod te diversifiëren. Wij (de legale touroperators) hopen nog steeds dat de markt zichzelf filtert en een goede kwaliteit het uiteindelijk zal halen."*

Lijkwan van Oxygen Eco Resort is minder optimistisch. Hij vreest dat Suriname door de zware concurrentie van illegale touroperators een slechte naam zal krijgen: *"Het is ellebogenwerk tussen de touroperators. We moeten de prijzen van onze trips continu verlagen door de enorme druk van illegale touroperators. Hierdoor moeten we beslissingen nemen die onze klant niet ten goede komen, zoals het inhuren van verouderde busjes en kleinere bootjes, of het aanbieden van kwalitatief mindere accommodaties in het binnenland. We beseffen dat dit kan leiden tot minder tevreden klanten hetgeen op zijn beurt kan leiden tot nadelige mond-aan-mond reclame. Door de huidige prijzenoorlog kunnen we helaas niet anders."* T. Wijnberg van Myrjsji Tours vult aan: *"Zowel illegale als legale touroperators hebben te maken met variabele kosten zoals brandstof, voeding voor de toerist, het betalen van commissie, etc. De legale touroperators hebben daar bovenop ook nog eens de vaste kosten van hun kantoor en het personeel. Kosten die de illegale touroperators niet moet meerekenen bij hun prijszetting."*

Ook F. Renada van het voormalige Sabana Tours vreest dat het toenemend aantal illegale touroperators zal leiden tot slechte reclame voor Suriname. Renada: *"Elke dag komen er nieuwe 'touroperators' bij. De kans dat toeristen te maken krijgen met 'huiskamertouroperators' groeit. De opkomst van deze illegale touroperators gaat volgens mij de sector breken. Het heeft ons alleszinds gebroken. Er moeten daarom zo snel mogelijk normen gesteld worden. Toeristen moeten op voorhand ingelicht worden wat ze tijdens de trip zullen zien en beleven. Daarnaast moeten touroperators strenger gecontroleerd worden op de voeding en accommodaties die ze aanbieden."*

De touroperators beseffen dat ze ook zelf actie moeten ondernemen om te kunnen overleven. Over de manier waarop ze de concurrenten willen overtreffen, zijn de meningen echter verdeeld. De medewerkers van Bodeco Adventures en Purity Tours proberen zich van de concurrentie te onderscheiden door te diversifiëren. B. Sanches: *"Wij zijn een allrounder met heel specifieke*

bestemmingen. In het laagseizoen gaan we intensief op zoek naar nieuwe locaties die we dan in de topmaanden als eerste aan de toerist kunnen aanbieden. Onze visie is 'kennis maakt macht'. Wij proberen een goed product af te leveren dat anderen onmogelijk kunnen aanbieden." Een ander voorbeeld van diversificatie wordt gegeven door I. Arnold: *"Wij richten ons met de kajaktochten vooral op avontuurlijke toeristen. Vrij uniek voor Suriname is de mogelijkheid voor kampeerders om te overnachten in tenten op onze camping in het Palulu Jungle Resort."* Verschillende touroperators gaan wel erg ver wat betreft de diversificatie. G. Lazo van Arinzo Tours is voorstander van het afbakenen van verschillende regio's voor de touroperators. Hij heeft hiervoor twee redenen. *"Ten eerste kunnen we op deze manier de concurrentie per regio beperken. Ten tweede kunnen we betere afspraken maken met de concurrenten waar we mee samenwerken wanneer die opereren in dezelfde regio. Toeristen komen namelijk naar Suriname om te genieten van de ongerepte natuur. Ze komen liever geen andere groepen toeristen tegen omdat ze het gevoel willen hebben dat ze iets uniek zien."*

Ook andere touroperators verkiezen samen te werken met hun concurrenten. Beleidsmedewerkster van de VESTOR en eigenares van Jossy Tours, J. Schet, legt haar strategie als volgt uit: *"Door samen te werken verlichten we niet alleen onze werkdruk maar kunnen we ons ook blijven focussen op onze meest winstgevendende trips naar het binnenland. Vaak is het financieel interessanter twee klanten door te sturen naar een 'concurrent' die de gevraagde trip organiseert en nog plaats over heeft. Op die manier krijgen wij commissie op deze twee klanten en zit de bus van onze concurrent vol waardoor een win-win situatie gecreëerd wordt. De commissie ligt tussen de 10 à 20 % afhankelijk van de trip die wordt ondernomen."* Bij Cardy Adventures hanteren ze de zelfde aanpak. D. Smaal: *"Ik ben voorstander van samenwerking met andere touroperators. Omdat we geen massatoerisme kennen in Suriname kan het in het laagseizoen erg moeilijk zijn winstgevendende trips te organiseren."* Smaal wijst echter ook op enkele gevaren. *"Het nadeel is dat niet iedere touroperator betrouwbaar is. Bovendien wordt er zelden tot nooit met geldige contracten gewerkt maar worden afspraken alleen mondeling gemaakt. Het gebeurt dan ook dat we voor sommige klanten geen commissie ontvangen. Wanneer we klanten doorverwijzen van een concurrent kunnen we hen niet die kwaliteit garanderen waar wij voor staan. Doordat ze via ons de trip hebben geboekt, bestaat het gevaar dat onze naam in een slecht daglicht komt te staan. Met alle gevolgen vandien."* T. Wijnberg is dan weer van mening dat samenwerking tussen touroperators enkel kan slagen wanneer ze plaatsvindt op gelijkwaardige basis, gebaseerd op wederzijds respect en toegevoegde waarde naar elkaar toe. Ook andere touroperators zijn ervan overtuigd dat samenwerking tussen de touroperators alleen zal leiden tot vlottere dienstverlening, betere kwaliteit en lagere prijzen voor de toerist wanneer aan deze voorwaarden is voldaan.

M. Frijmersum voegt hier nog aan toe dat ervoor gezorgd moet worden dat de clustering niet leidt tot inefficiëntie. *"Te veel splintergroeperingen zal voor meer problemen zorgen dan voorheen. Er moet eerst één centraal punt komen waarin al de huidige associaties vertegenwoordigd zijn en medezeggenschap krijgen. Vergelijkbaar met de STS nu, maar met duidelijkere bevoegdheden,*

de nodige financiële middelen en vooral een capabel bestuur." S. Zalman van Acces Travel & Tours bevestigt: *"Er moet een goed sectorplatform gevormd worden waar ook de kleine touroperators in vertegenwoordigd worden. Het is van belang dat zo'n organisatie een breed draagvlak heeft en een duidelijke toekomstvisie."* Onze respondenten geven tenslotte aan dat bij de huidige organisaties, zoals TOURS en VESTOR, de participatie onvoldoende is en er organisatorisch veel verbeterd kan worden. Zelfs de huidige bestuursleden en gewone leden van deze organisaties beseffen dat er veranderingen nodig zijn.

Marketing en promotie

Al de bevroegde touroperators zijn het erover eens dat marketing en promotie een zeer belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van het toerisme in Suriname. De sector kan volgens hen enkel groeien wanneer de nodige inspanningen worden geleverd om Suriname en haar toeristische activiteiten een grotere bekendheid te bezorgen. M. Frijmersum van DOES Travel&Tours: *"Er zijn in het verleden verschillende barrières geïdentificeerd die een rol spelen bij de ontwikkeling van het toerisme naar en in Suriname. Een veelvoorkomende uitdaging is de onwetendheid over Suriname in veel niet-nederlandstalige landen."* Vele touroperators geven bovendien aan dat Suriname ook virtueel relatief onbekend is, en dat daardoor slechts enkele niet-nederlandstalige mensen op een of andere manier in contact komen met Suriname. De touroperators beseffen dat het in zulke omstandigheden moeilijk is om een betere marktpositie te bekomen als toerismebestemming. S. Zalman: *"In de digitale wereld ligt de Surinaamse reissector ver achter ten opzichte van de rest van de wereld. De sites die er zijn bieden overigens te weinig nuttige informatie voor de toeristen."*

De touroperators geven aan dat de STS verantwoordelijk is voor de marketing en promotie van Suriname. Nochtans ondervinden ze vanuit die hoek weinig inspanningen om het toerisme naar en in Suriname te promoten. J. Recappe: *"De overheid speelt jammer genoeg geen leidende rol in de marketing om toeristen te interesseren voor Suriname. We kunnen echter niet wachten op de overheid en moeten daarom als particulieren doorgaan met onze eigen marketing. Toch zou de overheid meer inspanningen moeten doen om Suriname in zijn geheel te promoten. Dit is voor ons als kleine particulier immers financieel niet haalbaar."* E. Kuiper van METS nuanceert: *"De STS valt niet direct iets te verwijten. De stichting beschikt over te weinig financiële en politieke armslag om aan effectieve promotie te doen."*

De grote touroperators waaronder METS, Access Travel&Tours en Purity Tours geven aan dat ze daarom de marketing en promotie van Suriname in zijn geheel op zich hebben genomen. E. Kuiper: *"Iemand moet het doen. Als de overheid zijn verantwoordelijkheid daarin niet voldoende neemt, moeten de ondernemers het zelf doen. Om te kunnen overleven moeten we zelf de touwtjes in handen nemen."* Deze inspanningen zijn volgens de touroperators essentieel. S. Zalman: *"Suriname is ofwel niet goed gekend ofwel hebben potentiële toeristen een negatief beeld*

over het land door nieuwsberichten. Hoewel er de laatste jaren verbeteringen hebben plaatsgevonden, zijn de marketing en promotie activiteiten nog steeds niet op het gewenste niveau.”

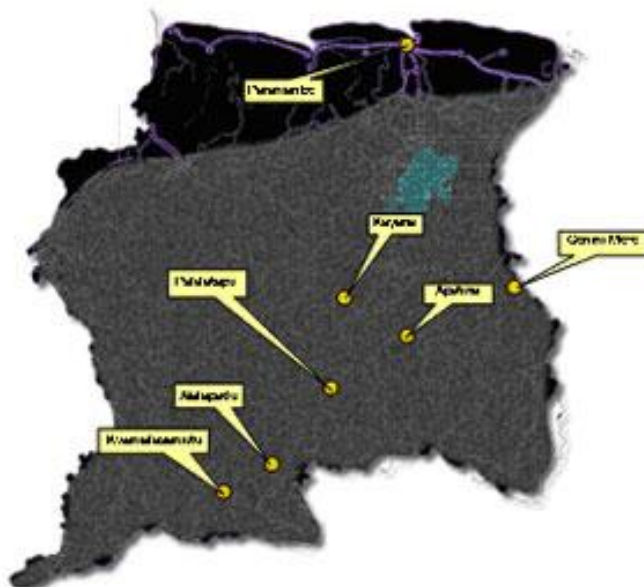
5.4 INTERNATIONALE ORGANISATIES

In Suriname zijn er heel wat internationale organisaties actief in het kader van een duurzame ontwikkeling van het toerisme. Deze organisaties houden zich voornamelijk bezig met bewustmakingscampagnes die betrekking hebben op de ecologische, socio-culturele en economische impact van het toerisme. De organisaties die tijdens ons onderzoek het meest werden aangehaald worden in deze paragraaf besproken. Het betreft het *Amazon Conservation Team* en de Europese Commissie (EC). De EC levert met het *Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme* - een zeer belangrijke bijdrage aan de duurzame ontwikkeling van de sector. Dit programma van de EC wordt daarom uitgebreid besproken in Hoofdstuk 6.

5.4.1 AMAZON CONSERVATION TEAM

Het *Amazon Conservation Team* (ACT) is een onafhankelijk NGO die actief is in het Amazonegebied. Via *partnerships* met inheemse bevolkingsgroepen streeft de ACT naar de instandhouding van het milieu, biodiversiteit, algemene volksgezondheid, medische kennis en cultuur. Een van de hoofdactiviteiten is het organiseren van opleidingen betreffende het duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Daarnaast is de ACT betrokken bij verschillende projecten waarbij voedselvoorziening, landbouwtechnologieën, ruimtelijke ordeningen en het stimuleren van de productie van *crafts* centraal staan (IDB, 2005, p.15-16).

Figuur 5.2: Werkgebied ACT Suriname

Bron: ACT Suriname, 2009

Het werkgebied van ACT Suriname situeert zich in de zuidelijke helft van Suriname. Projectactiviteiten worden geïmplementeerd vanuit het kantoor gelegen in de hoofdstad Paramaribo en via de veld-kampen in Peleletpu, Kwamalasamutu, Alalapadu, Apetina en Gonini Mofo (Figuur 5.1).

De organisatie ontvangt voor haar projecten fondsen van prominente internationale instanties waaronder de *Organization of American States* (OAS), het WWF, de *Gordon & Betty Moore Foundation* en de Wereldbank (ACT, 2009). Volgens G. Emanuels-Smith, directeur van ACT Suriname, beschikt de ACT over een totaal budget van USD 5.5 miljoen, waarvan USD 700.000 bestemd is voor Suriname. Emanuels-Smith: *"In Suriname is alles eigenlijk begonnen. Het pionierswerk heeft in Suriname plaatsgevonden omdat Suriname enerzijds beschikt over een enorm groot onaangetast deel van het Amazonegebied en anderzijds relatief goedkoop is in vergelijking met de omringende landen. De onderzoeksresultaten uit Suriname worden vervolgens aangepast om toegepast te worden in andere landen zoals Brazilië en Columbia."*

Op de vraag welk deel van het budget naar hun hoofdactiviteit gaat, meer bepaald de opleidingen en scholing van de inheemse bevolkingsgroepen, antwoordt Emanuels-Smith: *"Ongeveer 85% van ons budget wordt daarvoor vrijgemaakt. Hiervan gaat wel de helft naar het vliegtransport naar het binnenland. De overige 15 % is voor de lonen van de medewerkers."* We stelden ons hierbij echter de vraag in hoeverre de internationale fondsen voor ACT Suriname in feite efficiënt besteed worden, wanneer minder dan de helft van de totale USD 700.000 terecht komt bij de inheemse bevolking. Emanuels-Smith antwoordt hierop als volgt: *"Er gaat inderdaad veel van ons geld naar het vliegen zelf. In vergelijking met andere organisaties vliegen we inderdaad meer naar het binnenland. Dit is volgens ons echter nodig om onze lange termijn doelstellingen te realiseren. In tegenstelling tot bijvoorbeeld CIS, die bijna standaard na een jaar stoppen met hun activiteiten in een bepaalde gemeenschap, vinden wij dat langere begeleiding essentieel is om resultaat te bekomen. Het gevaar bestaat dat bepaalde dorpsbewoners bepaalde zaken, zoals het omgaan met geld, toch verkeerd opnemen. Daarom dat we vanuit onze strategie ook na de feitelijke opleidingen de gemeenschap blijven begeleiden en opvolgen. Bovendien wordt de inheemse bevolking vanaf het begin betrokken bij het project, in tegenstelling tot andere organisaties die op hun kantoor de plannen uitschrijven en deze vervolgens trachten te implementeren in het binnenland. Zo werkt het volgens ons niet. Je moet hen zoveel mogelijk betrekken en je ter plaatste zoveel mogelijk inleven in de situatie. Dat kan alleen door zoveel mogelijk te communiceren met de totale gemeenschap van een dorp."*

Hoewel de ACT geen specifiek beleid heeft met betrekking tot toerisme, heeft de ACT een ondersteunde en adviserende rol bij heel wat grote toerismeprojecten in de Zuidelijke helft van Suriname. De belangrijkste doelstellingen die ACT Suriname bij deze projecten nastreeft zijn:

- Het respecteren van de kennis van de leefgemeenschappen en het volgen van de internationale regels op het gebied van intellectueel eigendom, toegang tot hulpbronnen en het verdelen van de voordelen van het toerisme;
- Streven naar het behoud van de biodiversiteit;
- Het nemen van de verantwoordelijkheid voor het in stand houden van het natuurlijke en sociale milieu (ACT, 2009).

Om dit binnen de toerismeprojecten te realiseren is ACT Suriname reeds jaren bezig met het uitbouwen van duurzame relaties met de inheemse Trio en Wayana stammen en de Marrons uit Saramacca. Emanuels-Smith geeft enkele moeilijkheden weer die het ACT ervaart bij het uitbouwen van deze relaties: *"Het paternalistisch gedrag van bepaalde touroperators, lodgehouders, vliegtuigmaatschappijen en zelfs zogenaamde 'duurzame' toerisme-organisaties stoort ons enorm. Zo geeft een touroperator bijvoorbeeld vijf vaten olie om het dorps hoofd ervan te overtuigen zijn klanten te accommoderen in plaats van die van een concurrent. De volgende keer dat ze iets gedaan willen krijgen bij het dorps hoofd van datzelfde dorp of een dorp in de buurt, moeten ze al tien vaten olie geven. Dit is volgens ons niet de juiste aanpak. Een duurzaam project moet starten vanuit een lange termijn relatie en met goedkeuring van de totale gemeenschap, niet via omkoperij."* Volgens Emanuels-Smith is het aan de overheid om de juiste *mind-set* te creëren bij alle relevante actoren (ACT, 2009).

Toerisme draait volgens Emanuels-Smith om meer dan geld verdienen alleen. Volgens haar moet men toerisme beschouwen als een business waarbij ook zaken als veiligheid, gezondheid en ontwikkeling de nodige aandacht krijgen. Om tot duurzame ontwikkeling te komen moeten eerst deze basiselementen in orde worden gebracht. Ze geeft aan dat dit zonder wet- en regelgeving echter niet gerealiseerd kan worden. Toch tracht men bij het ACT Suriname nog steeds samen te werken met de overheid, hoewel deze samenwerking een andere invulling heeft gekregen. Emanuels-Smith: *"Doorheen de jaren hebben we geleerd dat samenwerking op het hoogste niveau geen zin heeft. De Ministers worden immers te zeer gedomineerd vanuit de regering. We werken nu samen met beleidsmedewerkers die bovendien niet bij elke verkiezing van post worden gewisseld. Zo kunnen we op lange termijn meer realiseren. Dit is volgens mij ook het probleem bij organisaties als CIS en het WWF. Zij proberen nog steeds samen te werken met de Ministers maar realiseren opvallend minder dan ons."*

Op de vraag welke organisaties bewust bezig zijn met de ontwikkeling van een duurzame vorm van het toerisme durft ze dan ook geen antwoord geven. Ze haalt het voorbeeld aan van de METS die in hun lodge in Palumeu niet de eigen dorps hoofden, maar de dorps hoofden van een ander dorp als leider hebben aangeduid. Hoewel het gebied dankzij het toerisme een enorme ontwikkeling heeft gekend zijn er tal van conflicten ontstaan tussen het dorps hoofd en de oorspronkelijke bewoners. Emanuels-Smith: *"Het hangt er dus van af hoe je duurzame ontwikkeling omschrijft. Naar onze mening zijn er geen organisatie buiten het ACT die echt duurzame, lange termijn ontwikkeling stimuleren. Andere organisaties verwijten ons vaak dat we niet met hen willen samenwerken, maar het heeft geen zin om met hen samen te werken als ze een heel andere visie hebben wat betreft duurzaamheid."*

Het grootste probleem dat ACT Suriname waarneemt bij de ontwikkeling van het toerisme is de te snelle verwestering van het binnenland. Emanuels-Smith: *"Een goed voorbeeld is het dorpje Kwamala in Boven-Suriname. Tot zes jaar geleden leefde de gemeenschap van jacht en landbouw."*

Er was nog geen spraken van geld. Net om die authenticiteit zijn touroperators begonnen met het organiseren van trips naar het gebied. Nu, zes jaar later zijn er kleine marktjes, staan er auto's, etc. Het probleem is dat ze geen besef hebben van de waarde van het geld dat ze ontvangen van de touroperators. Dit bemoeilijkt onze samenwerking met de inheemse bevolkingsgroepen." Een ander probleem is dat het toerisme groeit zonder wetten of regels. Dit heeft geleid tot een situatie van acculturatie. *"De inheemse bevolking valt eigenlijk tussen wal en schip",* aldus Emanuels Smith. *"Bepaalde activiteiten gebeuren nog erg traditioneel, terwijl ze andere dingen westers willen. Hierdoor krijgen we vaak te maken met gedragingen die we niet kunnen plaatsen."* De educatiesprogramma's van de ACT zijn onder meer gericht op deze problemen bij de lokale gemeenschappen.

5.4.2 EUROPESE COMMISSIE

Zoals we eerder al aangaven wordt de rol die de Europese Commissie speelt bij de ontwikkeling van het toerisme in Suriname uitgebreid besproken in Hoofdstuk 6.

6 ROL EUROPESE COMMISSIE BIJ ONTWIKKELING TOERISME

6.1 RAAMWERK VAN DE RELATIE MET DE EUROPESE COMMISSIE

ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

De samenwerkingsverbanden tussen de Europese Gemeenschap (EG) en Suriname zijn in overeenstemming met Artikel 177 van het 'Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap, Ontwikkelingssamenwerking'. Het beleid van de EG op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, dat een aanvulling vormt op het beleid van de lidstaten, is gericht op de bevordering van:

- De duurzame economische en sociale ontwikkeling van de ontwikkelingslanden en meer in het bijzonder van de armste ontwikkelingslanden;
- De harmonische en geleidelijke integratie van de ontwikkelingslanden in de wereldeconomie en;
- De strijd tegen de armoede in de ontwikkelingslanden.

Europa heeft als mondiale partner het doel om een coherente rol te spelen bij het bevorderen van duurzame ontwikkeling, waarbij het geïnspireerd wordt door haar kernwaarden die ze heeft vooropgesteld bij het aanvaarden van haar regionale verantwoordelijkheden. Hierbij moet Europa civiele en strategische veiligheid centraal stellen.

De EU heeft daartoe een breed spectrum aan externe relatiemiddelen ontwikkeld zoals het gemeenschappelijk handelsbeleid, samenwerking via bilaterale en multilaterale overeenkomsten, ontwikkelingssamenwerking, humanitaire hulp en financiële assistentie, en de externe aspecten van interne beleidsterreinen (zoals energie, milieu, transport, justitie, binnenlandse zaken, etc.). Dit externe optreden van de EU biedt een raamwerk voor de integratie van EU-instrumenten en voor een geleidelijke ontwikkeling van een reeks gezamenlijke acties op basis van gemeenschappelijke posities in het bredere spectrum van politieke betrekkingen. Deze uitbreiding belast de EU echter met een nog grotere verantwoordelijkheid, zowel als regionale als mondiale partner.

ALGEMENE DOELSTELLING EU M.B.T. ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

De doelstellingen van het 'Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap, Ontwikkelingssamenwerking' worden bevestigd in Artikel 1 van het ACP-EU partnerschaps-overeenkomst dat werd ondertekend in Cotonou op 23 juni 2000 en werd herzien in Luxemburg op 25 juni 2005. De overkoepelende doelstelling van het Verdrag van Cotonou is het bevorderen van de ontwikkeling van een gemeenschappelijke strategische aanpak voor armoedebestrijding, in overeenstemming met de doelstellingen van duurzame ontwikkeling en geleidelijke integratie van

de ACP-landen in de wereldeconomie. Dit verdrag ligt aan de basis van het *Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme* dat verder in dit hoofdstuk uitgebreid wordt besproken.

SAMENWERKING TUSSEN EU EN SURINAME

De vroegere en huidige samenwerking tussen de EU en Suriname tracht deze doelstelling te verwezenlijken. In plaats van de inspanningen te spreiden over een groot aantal sectoren, selecteert de EU een beperkt aantal prioritaire actiegebieden in overleg met het partnerland Suriname. Afhankelijk van het lopende programma en rekening houdend met de comparatieve voordelen van de EU, speelt de EU een actieve rol spelen in één van volgende gebieden: handel en regionale integratie, het milieu en het duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen, infrastructuur, communicatie en transport, water en energie, plattelandsontwikkeling, ruimtelijke ordening, landbouw en voedselvoorziening, bestuur, democratie, mensenrechten en steun voor economische en institutionele hervormingen, conflictpreventie en probleemstaten, *human development*, sociale cohesie en werkgelegenheid.

Binnen deze gebieden maakt de EU een onderscheid tussen concentratie en niet-concentratiesectoren, afhankelijk van de inhoud van het samenwerkingsverband. Het huidige *Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme* dat verder in dit hoofdstuk wordt besproken, behoort samen met de steun aan het *Suriname Business Forum* en de ondersteuning van het maatschappelijk middenveld tot de niet-concentratiesectoren van de EU in Suriname. Nochtans krijgt het toerisme de laatste jaren steeds meer aandacht vanuit de EU, gezien de ontwikkelingskracht van deze sector in andere ontwikkelingslanden.

De EU-doelstelling voor deze niet-concentratiegebieden binnen het 9de EDF is om 'de groei te versnellen en armoede te bestrijden door handel, regionale samenwerking en integratie te bevorderen en door capaciteit van de betrokken actoren uit de publieke en private sector te versterken.' Met betrekking tot de ontwikkeling van de sector toerisme in Suriname, heeft de EC tot dusver drie programma's gefinancierd. Het overkoepelende doel van deze drie programma's was en is om de Surinaamse samenleving bewust te maken van de groeipotentie van het toerisme en de private sector aan te zetten om initiatief te nemen om deze groei te stimuleren.

MOEILIKHEDEN BIJ DE SAMENWERKING

Uit eerdere ervaringen is gebleken dat Suriname traag is in het absorberen van donormiddelen. Het resultaat is dat onder het meest recente 9de EDF een gecumuleerd bedrag geprogrammeerd kon worden van meer dan 30 miljoen euro, deels afkomstig van overblijvende donormiddelen van reeds beëindigde programma's. Daarnaast heeft Suriname niet ten volle kunnen profiteren van andere regionale, ACP- en mondiale projecten. Daarom is er momenteel een Technisch Assistent (TA) van de EC actief in Suriname om het PLOS effectief te leren omgaan met donorgelden.

Andere lessen die men uit het verleden heeft kunnen trekken hebben te maken met het feit dat de implementatiecapaciteit van het Ministerie van Planning en Ontwikkelings-samenwerking (PLOS) in de toekomst moet worden versterkt. Daarnaast dienen ook de meer technische ministeries te worden versterkt, zodat hun PLOS niet langer moet instaan voor hun taken. Er is de laatste jaren veel aandacht besteed aan het verbeteren van de informatie-uitwisseling tussen de Europese Commissie (EC) en het PLOS over de eisen, procedures en doorlooptijd van de projecten. Op die manier is men er in geslaagd vertragingen te voorkomen.

Zoals we hierboven reeds hebben aangegeven wordt in deze masterproef een analyse gemaakt van het huidige duurzaam toerisme project, namelijk het *Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme* (SSTCBP). Na een korte inleiding van het project bespreken we het ontstaan, de doelstellingen en de inhoud van het EU-programma. Ter illustratie worden hierbij twee concrete projecten kort besproken. We hebben bovendien getracht de managementstructuur achter het project weer te geven. Dat deze complexe structuur niet altijd tot de gewenste resultaten heeft geleid, blijkt uit de vele knelpunten die de betrokken partijen en wijzelf tijdens onze evaluatie van het programma hebben ervaren. Deze evaluatie vormt het sluitstuk van dit hoofdstuk.

INLEIDING SSTCBP

Sinds midden jaren 1990 helpt de Europese Commissie (EC) de Surinaamse regering bij de ontwikkeling van de sector toerisme. De EC is er van overtuigd dat de ontwikkeling van het toerisme in Suriname kan leiden tot de creatie van een significant aantal jobs, waarbij tegelijkertijd internationale milieu- en sociale *benchmarks* gerespecteerd kunnen worden. De EC heeft daartoe in het verleden reeds twee projecten in de sector toerisme gefinancierd en opgevolgd, namelijk het *Suriname Tourism Development Programme* (STDP) van 1996 tot en met 1998, en het *Integrated Tourism Development Programme* (ITDP) van 2002 tot en met 2005. De halftijdse en finale evaluaties van het ITDP (december 2004 en juni 2005 respectievelijk) liggen aan de basis van het huidige programma, namelijk het *Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme* (SSTCBP). Uit de conclusies van de twee vorige projecten van de EC kunnen we afleiden dat de volgende twee uitgangspunten aan de basis hebben gelegen bij het opstellen van het huidige programma, namelijk:

1. **Verbeteren van het management en de marketing van de sector toerisme:** de goedkeuring van de Toerismewet, een proactief toerisme Coördinatie-Comité tussen de verschillende ministeries, een toerisme-authoriteit, een Toerisme Informatie Centrum, een niet-commerciële Stichting voor Natuurbehoud Suriname en een proactief Suriname Hotel en Toerisme Training Centrum (SHTTC), etc.
2. **Creëren van de juiste omstandigheden voor de binnenlandse private sector opdat er met vertrouwen geïnvesteerd kan worden in het Surinaams toeristisch product.** Van bijzonder belang is de verdere ontwikkeling van reeds geïdentificeerde nicheproducten

zoals vissen en vogelspotten in het binnenland, *river-cruising* en evenement-gebaseerd toerisme in Paramaribo (EC, 2009, p.3,4).

Aangezien het SSTCBP verder bouwt op de resultaten van vorige, door de EU gesponsorde projecten (STDP en ITDP respectievelijk), zal in wat volgt enkel het momenteel lopende project uitgebreid besproken worden.

6.2 SURINAME SUSTAINABLE TOURISM CAPACITY BUILDING PROGRAMME

6.2.1 ONTSTAAN

De strijd tegen armoede heeft altijd een belangrijk plaats ingenomen op de agenda van de EC, maar in het Verdrag van Cotonou werd armoedebestrijding opgenomen als de centrale doelstelling en prestatie maatstaf. Het Verdrag van Cotonou is een partnerschap tussen de ACP (*African, Caribbean and Pacific Group of States*) en de Europese Unie. Het verdrag streeft ernaar de politieke, sociale, culturele en ecologische omstandigheden van mensen in ontwikkelingslanden te verbeteren. In deze strijd tegen armoede stelt het Verdrag de zogenaamde *Non-State-Actors* (NSA) centraal en probeert het in het ontwikkelingsproces een betere samenwerking te bekomen tussen deze NSA en de regering. Deze NSA worden verder opgesplitst in volgende drie subcategorieën: Private Sector, Sociale en Economische Partners en Maatschappelijke organisaties (voornamelijk NGO's).

Met betrekking tot het toerisme stelt Artikel 24 van het Verdrag van Cotonou dat (EU, 2007, p.7): "Cooperation programmes and projects will support the efforts of ACP countries to establish and improve the countries legal and institutional framework and resources for the development and implementation of sustainable tourism policies and programmes, as well as inter alia, improving the competitive position of the sector, especially Small and Medium-sized Enterprises, investment support and promotion, product development including the development of indigenous cultures in ACP countries, and strengthening linkages between tourism and other sectors of the economy."

Meneer S. Silos van de Europese Commissie, afdeling Suriname, geeft in ons interview aan dat de toekenning van een samenwerkingsovereenkomst van deze omvang evident een uitgebreide analyse voorafgaat. Bij de keuze van de projecten wordt onderzocht wat de mogelijke (directe en indirecte) effecten zijn die de meest potentiële sectoren voor een specifiek land met zich mee brengen. Volgens Silos beschouwt de EC het toerisme reeds enkele decennia als een sector met enorm veel potentieel voor de ontwikkeling van de ACP-landen, waaronder Suriname.

Het Surinaamse Meerjaren Ontwikkelingsplan 2006-2011 (MOP) geeft aan dat ook de Surinaamse regering ervan overtuigd is dat het toerisme (voornamelijk avontuur- en ecotoerisme) significant kan bijdragen aan de werkgelegenheid en meer algemeen economische groei. Het MOP vestigt

bovendien de aandacht op de belangrijke rol die de private sector kan en zal moeten spelen in de ontwikkeling van het toerisme in Suriname (MOP 2006-2011). Uit ons gesprek met Mevrouw T. Chin-A-Lin, onderdirecteur ontwikkelingsamenwerking bij het Ministerie van Planning en Ontwikkelings-samenwerking (PLOS), wordt duidelijk dat het reguleren van de relaties tussen publieke en private sector enorm moeilijk blijkt te zijn. Nochtans wijst ook zij er op dat deze samenwerkingsverbanden essentieel zijn bij de uitbouw van een duurzaam toeristisch beleid in Suriname.

In het licht van bovenstaand artikel en *overeenkomstig het 9de Nationaal Indicatief Programma (NIP) van het European Development Fund (EDF) voor de Republiek Suriname*, heeft de EC als overkoepelend actieplan voor Suriname 'De versterking en capaciteitsopbouw van de economische actoren' naar voor geschoven. Na de selectie van de meest belovende sector, in dit geval toerisme, heeft het PLOS, in overleg met de EC, de *Country Strategy Paper (CSP) aan het Nationaal Indicative Program (NIP) gekoppeld*. Vanuit dit NIP werd vervolgens een financierings-overeenkomst opgesteld die aan de basis ligt van het SSTCBP. Ditzelfde stappenplan werd eerder al gehanteerd bij andere EU-projecten in Suriname zoals het STDP en ITDP.

Naast deze financieringsovereenkomst stelde de EC een gedetailleerd programma op voor Suriname met betrekking tot toerisme. In dit programma, dat rekening houdt met landspecifieke kenmerken en knelpunten, werd onder meer EUR 1.500.000 toegekend voor de uitvoering van het *Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme (EU, 2007, p.7)*. Tabel 6.1 geeft een overzicht van de geprojecteerde budgetten naar verschillende aspecten van het programma. In Bijlage 12 vindt u een meer gedetailleerde tabel met schattingen voor de activiteiten binnen component A en B.

Tabel 6.1: Geprojecteerde budgetten van het SSTCBP

Activiteit	Budget (in euro)
1. TA contract	777.000
2. Component A	329.644
3. Component B	128.967
4. Component C	109.880
5. Onverwachte risico's	75.000
6. Toezicht	30.000
7. Evaluatie	35.000
8. Audits	14.500
TOTAAL	1.500.000

Bron: *Technical Assistance for project SSTCBP, p.3*

De implementatie van het project ging officieel van start op 1 juni 2007 en het einde was gepland voor 31 maart 2010.

6.2.2 DOELSTELLINGEN

De algemene doelstelling van het SSTCBP is het bevorderen van armoedebestrijding en economische diversificatie in Suriname door de ontwikkeling van duurzaam toerisme, gericht op de ontwikkeling van de particuliere sector, werkgelegenheid, inkomengeneratie, alsmede een betere doorstroom van de voordelen van het toerisme naar een breder segment van de binnenlandse gemeenschappen. Meer specifiek streeft het project naar een duurzame ontwikkeling van de sector toerisme, gebaseerd op natuurlijk en cultureel erfgoed, in het bijzonder voor *Non-State-Actors* in de levensgemeenschappen in het binnenland (EU, 2007, p.7).

Tabel 6.2: Beoogde resultaten SSTCBP

Resultaat 1	Succesvol geïmplementeerd project dat de algemene doelstellingen behaald.
A. Community Tourism Development	
Resultaat 2	Ontwikkeling en consolidatie van een <i>Community Tourism Development Plan (CTDP)</i> , inclusief projecten in pilootgebieden.
B. Verbeterde sectorialoog en kwaliteitsstandaarden	
Resultaat 3	Verbeterde dialoog- en communicatiestructuren binnen de Surinaamse toerismesector, met meer publieke en particuliere samenwerking via verantwoordelijke verenigingen.
Resultaat 4	Milieuregelgeving ontworpen en gepositioneerd om integratie met de milieuwetgeving mogelijk te maken.
Resultaat 5	Toegenomen milieubewustzijn, en inzien van het belang van certificering en kwaliteitsstandaarden voor toerisme door de overheid, media en scholen.
Resultaat 6	Praktische ervaring met milieu-auditing geïntroduceerd in toerismesector met lokale pool van trainers voor creëren van certificaten en kwaliteitsstandaarden.
Resultaat 7	Beleidsmakers blootstellen aan andere regionale toerismeprojecten die zijn ondersteund door het <i>Caribbean Regional Environment Programme</i> .
Resultaat 8	Gedragscode voor de werking van de toerisme- industrie in het binnenland, met specifieke nadruk op de rechten en problemen van inheemse en tribale bevolkingsgroepen.
C. Destination E-marketing	
Resultaat 9	Verbeterde internationale bestemmings-marketing en erkenning in doelmarkten.
Resultaat 10	Toename van het aantal toeristische ondernemingen in staat om internet te gebruiken voor marketingdoeleinden.
Resultaat 11	Lokale pool van webdesigners, in staat om gespecialiseerde toerisme web/ICT diensten te bieden.

Bron: *Technical Assistance for project SSTCBP, p.1*

De resultaten die de EC samen met de Surinaamse overheid met dit project tracht te behalen zijn weergegeven in Tabel 6.2. Enkele van deze beoogde resultaten worden in paragraaf 7.3 kritisch geëvalueerd.

6.2.3 INHOUD

De beoogde resultaten in Tabel 6.2 trachten de deelnemers van het SSTCBP te behalen aan de hand van verschillende activiteiten die worden gebundeld in 3 grote componenten, namelijk:

Component A: Gemeenschapstoerisme in het binnenland

Component B: Verbeterde sectordialoog en kwaliteitsstandaarden

Component C: E-marketing

De **eerste component** streeft naar het stimuleren van de ontwikkeling van toerisme in vooraf geselecteerde dorpsclusters door samen te werken met de lokale bevolkingsgroepen. Hierbij is het de bedoeling de voordelen van het toerisme tot bij de inheemse gemeenschappen te brengen, terwijl tegelijk getracht wordt hun ethisch en cultureel erfgoed als toeristisch product te promoten. De ontwikkeling van dit specifiek toeristisch product, de toegankelijkheid van het binnenland en het groeperen van de gemeenschappen in clusters zijn enkele van de meest relevante streefdoelen binnen deze eerste component (EU, 2008, p.10).

De **tweede component** kan onderverdeeld worden in twee elementen. Enerzijds gaat men op zoek naar duurzame mechanismen die de sectordialoog effectiever moeten maken, probeert men publiek/private partnerschappen te stimuleren en probeert men het bewustzijn m.b.t. toerisme te laten toenemen bij de verschillende belanghebbenden. Bovendien probeert men a.d.h.v. directe steun aan KMO's, kleine projectontwikkelaars en andere relevante actoren een gemeenschappelijke visie te creëren binnen het *Community Tourism Development* plan (EU, 2007, p.7).

Anderzijds streeft men naar een toename van het milieubewustzijn en de ontwikkeling en toepassing van milieuregelgeving. Meneer C. Nelom, medewerker van het Nationaal Instituut voor Milieu en Ontwikkeling in Suriname (NIMOS) en een lokale Short Term Expert in het SSTCBP, wees in ons interview bovendien op het belang van controles op de naleving van deze milieuregelgeving. Volgens Nelom zijn deze audits niet alleen essentieel om de geloofwaardigheid van de projecten te laten toenemen, maar zorgen ze ook voor een beter begrip van de voordelen van kwaliteit- en milieucertificering (ibidem).

De **derde component**, component C, heeft een strategische en praktische dimensie. Deze component omvat een e-marketing strategie waarin rekening wordt gehouden met de belangen van lokale leveranciers en producenten van het toeristisch product. De strategie omvat specifieke

acties en e-marketing trainingsactiviteiten om op een effectieve manier het toeristisch product te promoten. Er wordt hierbij aandacht besteed aan de ontwikkeling van de nationale website en de koppeling van deze website aan die van lokale leveranciers en producenten. Men beoogt op deze manier de individuele bedrijven te stimuleren hun eigen e-marketing vaardigheden en bijgevolg website (verder) te ontwikkelen (EU, 2008, p.12). Elke component is vervolgens opgebouwd uit een aantal specifieke activiteiten. Deze activiteiten zijn terug te vinden in Bijlage 13.

6.2.4 MANAGEMENTSTRUCTUUR

In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op de wijze waarop het SSTCBP georganiseerd is en worden de rollen en verantwoordelijkheden besproken van de verschillende deelnemers binnen het SSTCBP. De managementstructuur in Bijlage 14 geeft een schematisch overzicht van de onderlinge relaties tussen de verschillende deelnemende partijen binnen het programma van de EC. Dit overzicht en de bespreking ervan werd bekomen op basis van de gesprekken met S. Stilos van de Europese Commissie, afdeling Suriname en E. Ensberg, een Short Term Expert (STE) van het SSTCBP. Het toont aan hoe de deelnemende partijen met elkaar binnen het SSTCBP samenwerken en is daardoor zeer van nut geweest tijdens ons onderzoek naar de huidige situatie van het programma. Bovendien kan het dienen als leidraad doorheen dit hoofdstuk.

De implementatie van het SSTCBP ging officieel van start bij de ondertekening van de financieringsovereenkomst van het project, tussen de EU en de Surinaamse regering, in juni 2007. In april 2008 werd door de EC een servicecontract ter waarde van EUR 706.950 toekend aan het Spaanse kwaliteitsinstituut *Backstopping Unit QI (Quality Institute)*. Deze internationale consultant is gevestigd in Barcelona en is contractueel verbonden met de EC en het PLOS. De belangrijkste rol die deze consultant vervult is het analyseren van de financiële rapporten die zij ontvangen uit Suriname met betrekking tot het SSTCBP. Bij goedkeuring worden deze documenten doorgespeeld naar de EC waar ze verder behandeld worden. De *Backstopping Unit QI* heeft een Surinaamse counterpart, ILACO. ILACO staat in voor de selectie van de belangrijkste projectleiders, ook wel *Key Experts* (KE) genoemd. Belangrijke bemerking hierbij is dat de overkoepelende verantwoordelijkheid voor de implementatie van het programma toe komt aan het in Spanje gevestigde kwaliteitsinstituut.

De verschillende projectactiviteiten zijn van start gegaan op 1 juni 2008 met de aanstelling van drie *Key Experts*. Een KE is een internationaal geselecteerde expert in een specifiek domein zoals milieu, duurzame ontwikkeling, ICT, enz. De eerste KE (KE1), de interne (*Company Headquarter based*) Project Manager (CHPM), werd aangesteld in Spanje. Deze KE1 werkt vanuit Barcelona en staat in voor de algemene supervisie van het project en wordt daarom ook wel de '*Backstopper*' genoemd. In Suriname is er een lokale *Project Management Unit* (PMU) tot stand gebracht die bestaat uit een voltijdse, in Suriname gebaseerde Project Manager (KE2-SPM), een Project Secretaris, en een Project Accountant (KE3-PA).

In totaal omvat het SSTCBP vijf specifieke projecten in Suriname. Voor elk van deze projecten werden een of meerdere *Short Term Experts* (STE) aangesteld die een plan van aanpak hebben uitschreven. Deze operationele planning is tot stand gekomen in samenwerking met de stuurgroep en onder toezicht van de *Key Experts* (KE) en het Ministerie van TCT. Waar en wanneer nodig worden er nog extra *Short Term Experts* (STE) aangesteld die mee opereren in het veld. De projectplannen worden overgemaakt aan het PLOS die ze op hun beurt evalueert en doorspeelt aan de EC. Van zodra de verschillende instanties van de EC de projectplannen hebben goedgekeurd kan worden overgegaan naar de implementatie ervan. Na goedkeuring kent de EC een bedrag van maximaal 5000 euro toe aan een bepaald project. Via de vooraf gekozen consultant van het project, het Spaanse kwaliteitsinstituut *Backstopping Unit QI (Quality Institute)*, en het PLOS komt het geld uiteindelijk tot bij de projectontwikkelaar (de STE's).

Om van start te gaan werd in september 2008 een *Start-Up Programme Estimate* (SUPE) van ongeveer EUR 10.000 toegekend. De Surinaamse overheid stelde als deel van hun bijdrage kantoortruimte ter beschikking voor de Key Experts en hun meetings met de stuurgroep en STE. Bij de introductie van het project werden meerdere seminaries, workshops en trips naar het binnenland georganiseerd om de visies van de verschillende participanten op een lijn te brengen. De selectiecriteria voor het gemeenschapstoerisme in het binnenland (zie component A) werden samengesteld en de gebieden waarop men zich zou gaan focussen werden geïdentificeerd.

Zoals we hierboven reeds hebben aangegeven is het project opgebouwd uit 3 componenten, die op hun beurt verschillende activiteiten omvatten. Om de projecten uit te voeren werd door de Spaanse consultant aan elk van deze componenten een of meerdere STE's toegewezen. De STE's staan in voor de uitvoering, opvolging en periodieke evaluatie van hun project. Aan component B zijn bijvoorbeeld twee STE's toegewezen. De lokale STE-5 is hierbij verantwoordelijk voor het maken van een website over Suriname. De internationale STE-5 daarentegen, staat in voor het strategisch plan m.b.t. e-marketing. Op deze manier werken ze samen. Een ander voorbeeld is de milieupert C. Nelom van het NIMOS. Hij is de STE-1 en draagt de verantwoordelijkheid voor een specifiek gemeenschapstoerisme-project in het binnenland.

Ter ondersteuning van het SSTCBP werd aan de start van het programma bovendien een lokale stuurgroep samengesteld die in staat is voor het monitoren en consulteren van het SSTCBP. Volgens mevrouw T. A. Lin van het PLOS is het doel van deze stuurgroep diepgaande discussies op gang te brengen tussen de relevante actoren uit de Surinaamse toeristische sector. Deze stuurgroep bestaat uit zeven individuen die elk verantwoordelijk zijn voor een bepaalde organisatie of belangengroep binnen de sector toerisme in Suriname. Het gaat telkens om een verantwoordelijke van respectievelijk het Ministerie van Planning en Ontwikkelingssamenwerking (PLOS), het Ministerie van Transport, Communicatie en Toerisme (TCT), de Stichting Lodgehouders Boven-Suriname (Stichting LBS), de Vereniging van Surinaamse Touroperators (VESTOR), de Surinaamse

Hotel Associatie (SHA), De Surinaamse Associatie voor Handwerk en Ambacht (SUHANAS) en de Surinaamse Food & Beverage Associatie (SUFOBAS).

De toezichhoudende autoriteit tijdens de vergaderingen is het Ministerie van Transport, Communicatie en Toerisme (TCT). Tijdens deze vergaderingen of bij het nemen van beslissingen kunnen de deelnemers gebruik maken van de expertise van verschillende instanties zoals het Nationaal Instituut voor Milieu en Ontwikkelings in Suriname (NIMOS), Stichting Toerisme Suriname (STS), de Raad voor de Ontwikkeling van het Binnenland (CDI), de Vereniging van Surinaamse Bedrijven (VSB), de Kamer van Koophandel en Fabrieken (KKF), de Vereniging van Inheemse Dorpshoofden in Suriname (VIDS), organisaties van Marrons en andere organisaties met relevante kennis en/of ervaring.

Het PLOS tenslotte, fungeert als de belangrijkste schakel tussen de operationele denk- en werktank van het SSTCBP en de Surinaamse delegatie van de Europese Commissie. Dit houdt onder meer in dat het PLOS de financiële gegevens m.b.t. het SSTCBP evalueert en na eventuele goedkeuring doorspeelt naar de Europese Commissie.

Door de evaluatie van het proces vraagt de EC dat er maandelijks implementatierapporten geschreven worden door de projectontwikkelaar (STE). Bovendien moet ieder kwartaal een evaluatie- en financieel rapport opgesteld worden door de STE in samenwerking met de stuurgroep en de KE's. Deze evaluatiedocumenten moeten ingediend worden bij het PLOS. Dieper ingaan op de vereisten en doelstelling die de EC stelt aan deze evaluatie en de vereiste inhoud van de evaluatiedocumenten zou ons hier echter te ver leiden. We hebben er daarom voor gekozen een eigen kritische evaluatie van het programma uit te voeren (zie Paragraaf 6.4).

6.3 STE-5: E-MARKETING

Het project rond e-marketing, als onderdeel van het SSTCBP, is van start gegaan op 25 mei 2009. Tabel 7.1 geeft aan voor de component e-marketing een bedrag van ruim EUR 100.000 wordt uitgetrokken. De bedoeling van de eerste ontmoetingen was om sectordialogen op gang te brengen en om bouwstenen aan te dragen voor het ontwikkelen van een marketing strategie om via het internet het toerisme naar Suriname te bevorderen.

V. Kenswil en J. Spalburg, beiden voormalig korte-termijn deskundigen van de e-marketing component van het SSTCBP, wezen in een artikel over deze *kick-off* bijeenkomst op het belang van een goed gestructureerde website voor de totale toerismesector in Suriname. Volgens hun visie zou e-marketing deel moeten uitmaken van een integrale, algemene marketing strategie in Suriname. Beide heren hebben ondertussen echter besloten niet meer mee te werken aan de uitbouw van het e-marketing beleid van het SSTCBP. Hun taak is voorlopig overgenomen door E. Ensberg, die we tijdens ons onderzoek in Suriname hebben kunnen interviewen. Volgens haar is deze vorm van

propaganda alleen effectief als er interactie en communicatie bestaat met alle doelgroepen zoals consumenten, leveranciers en andere bedrijfstakken. Zij heeft op basis van de reeds bestaande informatie haar eigen concept uitgewerkt, maar staat volledig open om zelfs in deze moeilijke fase van het project in overleg met actoren in de branche andere scenario's te bediscussiëren.

"Het gaat om de juiste boodschap voor de juiste doelgroep te zetten op die website," onderstreept Ensberg., die samen de marketing consultant J. Spalburg instaat voor de uitvoering van het e-marketing project. Ensberg geeft verder aan dat ook lokale bedrijven hun eigen website moeten uitbouwen om toeristen te lokken. Maar dat Suriname eerst vanuit een centraal webadres moet verkocht worden aan de rest van de wereld. Ensberg: *"Op de vele vergaderingen en workshops is unaniem besloten dat een werkgroep uit de toeristenindustrie als counterpart met het Ministerie van TCT moet gaan praten om de ontwikkeling van de sector te stroomlijnen. De rode lijn in dit alles is natuur, cultuur en erfenis. Hieraan willen we dan subthema's ophangen die verband houden met een specifiek marktsegment."*

Dankzij het voormalige ITDP en het huidige SSTCBP is het besef gegroeid dat niet iedere toerist over eenzelfde kam kan worden geschoren. Behoeftes van CARICOM-bezoekers liggen anders in vergelijking met Noord-Amerikaanse of Europese bezoekers. Uit de verschillende beraadslagingen tijdens het SSTCBP kwam ook vaak naar voren dat het Surinaams product verder gedefinieerd moet worden op een unieke manier. Ensberg vult aan: *"De grootste uitdaging bestaat er echter in om de verwachtingen die via de site geschept worden, ook daadwerkelijk gerealiseerd kunnen worden tijdens het verblijf van de toerist. Het belangrijkste voor de ontwikkeling van de toerismesector is immers dat de toerist tevreden terugkeert zodat hij via mond tot mond reclame voor nieuwe potentiële toeristen zorgt."*

6.4 KRITISCHE EVALUATIE VAN HET SSTCBP

Tijdens ons onderzoek naar rol die de EC speelt bij de ontwikkeling van het toerisme in Suriname, zijn we tot de vaststelling gekomen dat de samenwerking tussen de EC en Suriname binnen het huidige SSTCBP niet altijd even vlot is verlopen. Volgens de planning van de EC had dit meest recente programma van de EC volledig gerealiseerd en afgerond moeten zijn in maart 2010. Uit onze evaluatie blijkt nochtans dat het programma te maken heeft gekregen met heel wat onvoorziene omstandigheden. Door verschillende misverstanden, interne problemen en een gebrek aan coördinatie tussen de deelnemende partijen is het programma tot op de dag van vandaag nog steeds niet voltooid.

Onderstaande evaluatie is gebaseerd op de resultaten van onze interviews met verschillende (ex-) deelnemers van het project. Om onze kritische bespreking te kunnen baseren op de meest recent informatie over de toestand van het project, hebben we tijdens de afronding van deze masterproef

(april 2010) nogmaals contact opgenomen met R. Boeddha van het Ministerie van TCT en S. Silos van de EC, afdeling Suriname.

KWALIFICATIES VAN DE PROJECTMEDEWERKERS

Uit de reacties van verscheidene partijen die momenteel nog actief zijn binnen het SSTCBP blijkt dat de grootste problemen ontstaan zijn bij de selectie van de experts. Volgens hen werden de CV's van de kandidaten onvoldoende gecontroleerd en gevalideerd door de Spaans consultant die geselecteerd werd door de EU. Dit heeft er toe geleid dat verschillende aangeworven experts in de praktijk niet over de kennis beschikten die ze beweerden te hebben. De leden van de stuurgroep vinden dat de EC verantwoordelijk is voor deze fout, maar Silos van de EC weerlegt dit: " *We beseffen dat er veel gelogen wordt in CV's, maar als je de helft van het totaal budget spendeert aan een gerenommeerd Spaans consultant bureau mag je er toch van uit gaan dat de CV's van potentiële experts op zijn minst nagezien worden. Het is voor ons, de EC, onbegonnen werk om voor ieder project in ieder land elke CV van iedere medewerker te gaan controleren.*"

Deze selectieproblemen hebben enorme gevolgen gehad voor het project. In een vroeg stadium van het project heeft de consultant, onder druk van de stuurgroep en de EC, verschillende medewerkers moeten ontslaan. Bovendien moest voor de Belgische expert een extra adviseur en een assistent-projectmanager worden aangenomen omdat deze expert geen Surinaams kon praten en niets afwist van het wel en wee in het Surinaamse binnenland. Het programma heeft door deze problemen een aanzienlijke vertraging opgelopen.

Binnen het SSTCBP werd uiteindelijk toch besloten om verder te gaan met de *TA Backstopping Unit*, de Spaanse consultant, om hen de kans te geven het personeel te vervangen. Deze tweede poging is echter uitgedraaid op een mislukking en heeft zelfs geleid tot een ware leegloop binnen het PMU. Van de oorspronkelijke drie *Key Experts*, de kopstukken binnen het SSTCBP, blijft er nog maar een over. Ook bij de *Short Term Experts* is er nog weinig geloof in een succesvolle realisatie van het oorspronkelijke, zoveel belovende programma van de EC. Na deze tweede mislukking heeft de EC besloten om het geld terug te roepen omdat ook de EC niet meer geloofde in een adequate besteding van het geld.

BUREAUCRATIE

Hoewel alle deelnemende partijen zeer te spreken zijn over de manier waarop het project in elkaar zit, vinden ze dat het project veel te traag vooruit gaat. Volgens de resterende leden van het *Project Management Unit* heeft dit verschillende medewerkers ontmoedigd waardoor ze vervroegd zijn opgestapt. Zo moet er bijvoorbeeld maandelijks een implementatierapport worden opgesteld en ingediend door de projectontwikkelaar (STE). Daarnaast moet ieder kwartaal een evaluatie- en financieel rapport worden ingediend bij het PLOS. Deze rapporten worden dan door het PLOS

geëvalueerd en vervolgens doorgestuurd naar de EU, waar ze opnieuw door verschillende instanties goedgekeurd moeten worden. Na een eventuele goedkeuring kent de EC een bedrag van maximaal 5000 euro toe aan een bepaald project. Via de Spaanse consultant en het PLOS komt het geld uiteindelijk bij de projectontwikkelaar terecht. Het is duidelijk dat vaak lang kan duren vooraleer men over de noodzakelijke gelden kan beschikken.

De EC, afdeling Suriname, ziet dit anders. Volgens hen is een nauwe opvolging en betrokkenheid essentieel. Het gaat immers om serieuze bedragen die men vanuit de EC niet zomaar kan en wil toevertrouwen aan een project waarvan ze niet zeker weten dat de gelden efficiënt besteed zullen worden. Wanneer een land de financieringsovereenkomst voor de uitvoering van een bepaald project ondertekent, is daar volgens de EC ook direct inbegrepen dat alles verloopt volgens de door de EU bepaalde procedures. Dit vergt natuurlijk uitgebreide administratieve processen en procedures die tot in de fijnste puntjes worden uitgewerkt. Op die manier poogt de EU de transparantie te bevorderen en corruptie tegen te gaan.

S. Silos van de EC vindt het onterecht dat de hele wereld klaagt over de complexiteit en bureaucratie binnen de EU met betrekking tot het verstrekken van de financiering van de projecten. Volgens hem heeft het vooral te maken met de kwaliteit van de planning van de mensen die bij deze projecten betrokken worden. Hij is ervan overtuigd dat als de projectmedewerkers hun deadlines hadden gerespecteerd zodat alles tijdig ingediend had kunnen worden bij het PLOS en vervolgens bij ons, het project heel anders zou zijn gelopen dan nu.

Wat betreft deze kwestie delen wij de mening van de EC. Volgens ons kan je niet verwachten dat een groot apparaat als de EU zo flexibel is dat het binnen enkele dagen alles doorgelicht en geëvalueerd heeft. Wij zijn er van overtuigd dat de EU een bepaalde mate van flexibiliteit bezit, maar zijn ook realistisch genoeg om te beseffen dat die flexibiliteit op zijn beurt direct gekoppeld is aan de grootte van het apparaat. Die grootte is dan weer een reflectie van de veelheid aan internationale relaties die het hoofdkwartier van de EC over deze planeet moet coördineren. Men kan dan ook niet verwachten dat wanneer je vandaag een aanvraag doet voor extra fondsen voor een specifiek project, je het geld morgen op je rekening hebt staat. Er zijn nu eenmaal bepaalde zaken die overlegd, geconsulteerd en goedgekeurd moeten worden vooraleer kan worden overgegaan tot het uitgeven van een bepaald bedrag.

BEWUSTWORDING

De EC heeft tijdens het project ervaren dat de meeste medewerkers van het SSTCBP totaal geen besef hebben van de grootte van het apparaat waarin ze betrokken zijn. Hoewel de experts bij hun aanwerving aangaven dat ze over de nodige kennis beschikken over de regels van het European Development Fund (EDF), is in de praktijk gebleken dat ze totaal geen idee hebben over de gang van zaken. Volgens de EC klagen de projectmedewerkers dan ook over de bureaucratie omdat ze

totaal geen besef hebben van hoe de regels in elkaar zitten. De EC is dan ook van plan bijzonder veel aandacht te schenken aan deze bewustwording zodat de zaken efficiënt aangepakt kunnen worden. Getuige hiervan is het meest recente programma van de EC. Dit programma, dat kadert binnen de *EuropeAid* van de EU, heeft als doel de technische samenwerking met Suriname effectiever te laten verlopen zodat de donormiddelen in de toekomst efficiënt besteed kunnen worden.

Projecten die voornamelijk vanuit de overheid aangestuurd worden verlopen vanuit een bepaald opzicht inderdaad op een bureaucratische wijze, maar het is nu eenmaal bij wet vereist dat elke overheid tot op de cent alles adequaat moet verantwoorden. Niet alleen voor wat betreft het zuiver financieel gedeelte, maar ook de reden die heeft geleid tot het nemen van een besluit ter goedkeuring van een bepaalde financieringsmodaliteit. We vinden het dan ook niet meer dan logisch dat wanneer een specifiek project op gang wordt getrokken, van de goed betaalde specialisten verwacht mag worden dat ze op de hoogte zijn van wat van hen verwacht wordt op het gebied van de administratie van het project, zodat ten aanzien van de financiering van het project geen stagnaties plaatsvinden.

TOEWIJZING VAN DE BUDGETTEN

We willen er ook nog even op wijzen dat we het opmerkelijk vinden dat de Spaanse consultant ruim de helft van het totale budget voor het SSTCBP heeft ontvangen. Slechts 38% van de oorspronkelijke financiële middelen van de EC werden bijgevolg toegewezen aan de drie componenten van het programma. Volgens de EC zou de 568.491 euro voor deze drie componenten ruim voldoende moeten zijn wanneer men ze beter verdeeld zou hebben over de componenten. De EC geeft aan dat deze verdeling van middelen heeft plaatsgevonden met medezeggenschap van de sector toerisme zelf. Volgens Silos van de EC ligt het probleem net bij die sector, omdat zij de relatie niet begrijpen tussen wetgeving en de organisatie van mogelijke voorspoed. Hierdoor heeft het gedeelte met betrekking tot de sectordialoog tot op vandaag de dag geen aandacht gekregen.

Silos vult aan: *"We hebben bewust component twee opgenomen in het SSTCBP omdat we het belangrijk vonden om het belang van de 'public-private dialogue' duidelijk te maken. Alle andere componenten ter spijt, had de sector zich beter gefocust op deze sectordialoog. Door samen te zitten en te praten over de wetgeving had men misschien de krachten kunnen bundelen om de toerismewet erdoor te krijgen."* De huidige toewijzing van de budgetten wijst er echter op dat men vooral aandacht heeft voor het gemeenschapstoerisme. Ook aan de e-marketing is opvallend veel geld toegewezen.

Wij zijn van mening dat het geen zin heeft om het toerisme in het binnenland tot ontwikkeling te brengen, laat staan het land internationaal te promoten, als er nog geen besef is binnen de sector

over waar ze precies naar toe willen met de sector en wat ze precies willen aanbieden aan de toeristen. Een bepaalde structuur en bepaalde standaarden binnen de toerismesector zijn volgens ons dan ook een noodzakelijke voorwaarden vooraleer geld effectief kan worden toegewezen. Dit kan enkel gerealiseerd worden door de nodige aandacht en middelen te besteden aan sectordialoog tussen de private en publieke actoren.

Daarnaast hebben we uit de stuurgroep van het SSTBCP vernomen dat voor een specifiek project binnen een component maximaal 5000 euro kan ontvangen worden. Verschillende *Short Term Experts* die in het veld actief zijn, hebben aangegeven dat ze deze bedragen te laag vinden om hun projecten op een duurzame wijze te ontwikkelen. Volgens de EC zijn deze bedragen echter bewust gekozen omdat de procedure van de EC voor bedragen boven de 5000 euro nog uitgebreider en complexer is. Op die manier zou men het project nooit binnen de geplande twee jaar hebben kunnen realiseren. Nochtans zijn ze er nu ook niet in geslaagd.

Tot dusver zijn slechts enkele projecten binnen component A en component C volledig voltooid. Het SSTCBP, dat normaal in maart 2010 voltooid had moeten zijn, ligt momenteel volledig stil en wordt volgens onze laatste berichten opnieuw behandeld binnen de EC. De EC geeft toe dat Suriname niet veel heeft ontvangen van het oorspronkelijke toegewezen budget, maar hoopt vooral dat Suriname de nodige lessen trekt uit deze negatieve ervaringen. Voor de volledige evaluatie van het project is het wachten op het finale rapport van de EC.

DEEL IV – SOCIO-ECONOMISCHE IMPACT

7 TOURISM SATELLITE ACCOUNT

7.1 TOURISM SATELLITE ACCOUNT - ALGEMEEN

7.1.1 INLEIDING

Toerisme is de laatste decennia uitgegroeid tot een economisch en sociaal fenomeen. De statistische informatie omtrent de aard, voortgang en gevolgen van het toerisme weerspiegelt in de meeste landen uit het Caribische gebied echter het belang van deze sector niet. Deze statistieken zijn in veel gevallen immers beperkt tot aankomst- en overnachtingsstatistieken of, in het beste geval, gegevens betreffende de betalingsbalans. Informatie die verre van de gehele economische betekenis van toerisme kan weergeven. Het gevolg is dat overheden, bedrijven en burgers slechts in een klein aantal landen over nauwkeurige en complete informatie kunnen beschikken, hetgeen nochtans essentieel is voor de uitbouw van een effectief publiek beleid en een efficiënte bedrijfsvoering. Ondanks de noodzaak aan geloofwaardige data met betrekking tot de schaal en significantie van toerisme, is er dus nog steeds een schrijnend tekort aan informatie over de economische bijdrage die het toerisme wereldwijd levert in nationale economieën (CTO, 2007, p.2).

Ook in Suriname zijn de toerismegerelateerde statistieken nog steeds beperkt tot het aantal aangekomen toeristen, het profiel van de toerist, de omstandigheden waarin zij reizen, het doel van hun bezoek, etc. In Hoofdstuk 4 worden deze statistieken weergegeven voor de periode 2004 - 2007. Het toenemend bewustzijn over de positieve en negatieve directe, indirecte en geïnduceerde effecten van het toerisme, heeft er echter toe geleid dat men het belang van betrouwbare statistieken is beginnen inzien. Niet alleen in Suriname, maar in heel de regio.

Het toenemend belang van toerisme heeft wereldwijd landen en internationale organisaties aangezet tot het ontwikkelen van methodes voor het meten van de economische impact van het toerisme. Meer specifiek heeft er, onder druk van zowel de publieke als de private sector, vooral een verandering plaatsgevonden in de aard van de toerismestatistieken. Naast de kwantitatieve statistieken, die in Hoofdstuk 4 werden besproken, is de behoefte naar betrouwbare informatie en indicatoren immers toegenomen. Beiden zullen de kwaliteit en geloofwaardigheid van de berekeningen naar de economisch effecten van het toerisme verhogen. Voorwaarde is wel, dat deze informatie voldoet aan volgende karakteristieken:

- Ze zou statistisch van aard moeten zijn en op regelmatige basis geproduceerd moeten worden. Dat wil zeggen, niet als een eenmalige schatting maar als een continu statistisch proces om de bruikbaarheid van de resultaten te verhogen.
- De schattingen moeten gebaseerd zijn op betrouwbare statistische bronnen. Hierbij moet zowel de vraag als het aanbod van het toeristisch product in beschouwing worden genomen, indien mogelijk aan de hand van onafhankelijke procedures.
- De gegevens zouden voor een specifiek land vergelijkbaar moeten zijn tussen de verschillende sectoren en in de tijd, maar ook tussen landen onderling.
- De gegevens moeten onderling consistent zijn en opgesteld worden binnen een internationaal erkend macro-economisch raamwerk (UNSD, 2001, p.1-3).

Bovendien moet de data betrekking hebben op volgende aspecten:

- Analyses van de vraag gegenereerd door het toerisme (binnen dezelfde economie, vanuit andere economieën of voor andere economieën), geclassificeerd volgens de karakteristieken van de bezoekers zelf, hun trips en hun vereiste goederen en diensten;
- De impact van het daaruit voortkomend aanbod op de macro-economische variabelen van een specifiek land, met name de productiefuncties en de onderlinge relatie tussen de activiteiten die de basis vormen voor impactanalyses;
- Een beschrijving van de aard van tewerkstelling en jobs, kapitaalformatie en niet-financiële investeringen;
- Import, export en de impact op de betalingsbalans;
- Gevolgen voor de overheidsopbrengsten en voor de generatie van persoonlijk en bedrijfsinkomen.

De goederen en diensten die voornamelijk door bezoekers geconsumeerd worden en bijgevolg beschouwd kunnen worden als kenmerkend voor toerisme zijn transport, accommodatie, voeding en entertainment. Afhankelijk van de bestemming, het doel van de reis en de persoonlijke kenmerken van elke bezoeker, kunnen ze echter sterk verschillen naar aard, kwaliteit en kwantiteit. Een analyse van de impact van toerisme moet daarom al deze elementen in beschouwing nemen op een regelmatige en systematische wijze (ibidem).

Hoewel toerisme van nature een vraag fenomeen betreft, is het vanuit economisch oogpunt noodzakelijk dat ook de interactie tussen vraag en aanbod en de impact van het aanbod op de basis macro-economische variabelen van het land geobserveerd wordt. Binnen de context van macro-economische analyses wordt de relatie tussen vraag en aanbod het beste bestudeerd binnen het algemene raamwerk van de Nationale Rekeningen en meer specifiek binnen het kader van aanbod- en gebruikstabellen (UNSD, 2001, p.4).

Het systeem van Nationale Rekeningen 1993 (System of National Accounts 1993 of SNA/93) omvat concepten, definities, classificaties, boekhoudregels, rekeningen en tabellen die gebruikt kunnen worden voor het geven van een begrijpbaar, geïntegreerd raamwerk voor de schatting van productie, consumptie, kapitaalinvestering, inkomen, aandelen en stromen van financiële en niet-financiële welvaart en andere gerelateerde economische variabelen. Op basis van het SNA/93 kan een gedetailleerde analyse worden gegeven van een bepaald soort vraag in relatie met het aanbod van deze goederen en diensten binnen een economie (UNECLAC, 2001, p.2-3).

Bij het analyseren van de economische impact van het toerisme zijn er echter enkele obstakels die niet voorkomen bij vergelijkbare analyses van andere sectoren. De eerste moeilijkheid is dat de consumptie van de toeristen niet beperkt blijft tot een reeks vooraf te bepalen goederen en diensten, geproduceerd door een vooraf te bepalen reeks van bedrijven en bijgevolg sectoren. Wat toerisme nog bijzonder maakt, is de tijdelijke situatie waarin de klant zich bevindt. Hij/zij is immers buiten zijn/haar gebruikelijke omgeving en reist naar of bezoekt een plaats met een doel dat verschilt van een activiteit waarvoor hij/zij vergoed wordt. Deze kenmerken onderscheiden een toerist van eender welk type consument. Dit heeft tot gevolg dat de sector toerisme, in de meeste landen met beperkte statistische data, niet als dusdanig kan worden teruggevonden in de Nationale Rekeningen. Op deze rekeningen worden de relevante actoren immers geïnclassificeerd volgens (relatief) permanente karakteristieken, zoals bijvoorbeeld het land van herkomst. Om voor deze situatie een oplossing te bieden, adviseert de statistische afdeling van de VN te werken met een zogenaamde 'Satelliet Rekening' (*Satellite Account*).

Deze relatief nieuwe methode is een uitbreiding op het SNA/93-raamwerk waarmee het in grote lijnen zijn basisconcepten, definities en classificaties deelt. Deze satelliet rekeningen geven landen voor het eerst de mogelijkheid om de economische impact van voordien ongedefinieerde sectoren zoals het toerisme relatief nauwkeurig te meten (ibidem). Afhankelijk van de sector die geanalyseerd wordt, verandert de benaming van deze rekeningen. Voor het toerisme wordt dit logischerwijs de Tourism Satellite Account (TSA).

7.1.2 ONTSTAAN TSA

Sinds de late jaren '70 van de vorige eeuw hebben de UNWTO, de OECD en de EC aanzienlijke inspanningen geleverd voor de ontwikkeling van de TSA. Het resultaat is het - ondertussen internationaal aanvaarde - 'Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework' (UNWTO TSA RMF). De bedoeling was en is landen de mogelijkheid te bieden om de economische impact te meten van sectoren die niet als zodanig zijn opgenomen in de Nationale Rekeningen, zoals dat voor toerisme in de meeste landen nog steeds het geval is. In vaktermen betekent dit dat men dankzij de TSA boekhoudkundige praktijken in specifieke horizontale gebieden zou kunnen aanwijzen, die niet correct geïdentificeerd worden in het systeem van nationale rekeningen, maar toch beschouwd kunnen worden als 'satelliet-sub-systemen' van dat systeem.

In 1982 vertrouwde de UNWTO de spanjaard J. Quevedo de voorbereiding toe van een document dat het toerisme moest beschrijven volgens de aanbevelingen van het systeem van nationale rekeningen dat op dat moment in gebruik was, namelijk het Systeem van Nationale Rekeningen 1968 (*System of National Accounts, SNA/68*). Quevedo was op dat ogenblik verantwoordelijk voor de voorbereiding van de nationale rekeningen van Spanje in hun Nationaal Bureau van de Statistiek (UNSD, 2001, p.10).

Het rapport van de vijfde sessie van de Algemene Vergadering van de UNWTO (New Delhi, 1983), benadrukte het belang van dergelijke oefening. Het doel was een uniforme en begrijpbare techniek te ontwikkelen waarmee het toerisme niet alleen gemeten, maar ook vergeleken kon worden met andere sectoren binnen een economie. Hoewel de huidige werkwijze (zie verder) niet volledig overeenkomt met die van toen, wordt dit rapport nog steeds beschouwd als de algemene richtlijn voor de meeste UNWTO-activiteiten bij het streven naar internationale harmonisatie van de concepten en statistieken met betrekking tot toerisme (ibidem).

Na jarenlange inspanningen van de VN om een internationaal statistisch systeem te ontwikkelen, aanvaarde de Statistische Commissie van de Verenigde Naties (VN) in 1993 het huidige systeem van Nationale Rekeningen, het zogenaamde *System of National Accounts 1993 (SNA/93)*. In het SNA/93 werd voor het eerst melding gemaakt van het concept, *Satellite Accounting*. Deze satelliet rekeningen gaven landen voor het eerst de mogelijkheid om de economische impact van voordien ongedefinieerde sectoren zoals gezondheid, milieu en toerisme relatief nauwkeurig te meten. De implementatie en het analytisch werk zouden door het betreffende land moeten worden uitgevoerd binnen het raamwerk van het bestaande systeem van nationale rekeningen maar op een meer flexibele wijze, zonder hierbij afbreuk te doen aan het eigen nationale boekhoudsysteem (UNECLAC, 2007, p.6).

In de volgende paragraaf wordt aangegeven hoe de TSA onder andere de mogelijkheid biedt om de relatie te meten tussen de vraag en het aanbod van toeristen naar goederen en diensten. Kort samengevat komt het erop neer dat de TSA verschillende, reeds bestaande secties uit de nationale rekeningen categoriseert en deze afzonderlijk herstructureert. Op die manier kan de totale economische impact (inclusief de tewerkstelling, consumentenuitgaven, kapitaalinvesteringen, overheidsopbrengsten en -uitgaven, buitenlandse handel en bedrijfsuitgaven) van het toerisme gemeten worden (UNSD, 2001, p.12).

Een TSA is in feite een verzoening tussen vraag en aanbod voor een reeks toerisme-gerelateerde producten zoals accommodatie, transport, voeding, entertainment en andere producten. De uitgaven van toeristen voor deze goederen en diensten moeten daarom worden geschat, net zoals het aanbod van deze goederen en diensten. Volgens de UNWTO is de TSA de enige manier om een algemeen beeld te krijgen van de impact van het toerisme op de economie op gelijke voet met al de andere sectoren. De TSA wordt momenteel wereldwijd beschouwd als de meest betrouwbare

methode voor het meten van de economische impact van de sector toerisme. De methodologie heeft niet alleen de volledige steun van de UNWTO, maar ook van de CTO, OECD en EUROSTAT (CTO, 2007, p.4).

De CTO is momenteel bezig met regionale benadering van de TSA. Dit kan volgens de CTO een enorme hulp zijn voor de lidstaten, aangezien het hen in staat stelt te leren van de ervaringen van andere lidstaten en het Caribisch gebied in zijn geheel. Bovendien kunnen de lidstaten op deze manier hun eigen TSA beter aanpassen en inbouwen in de context en bijzonderheden van de regio. Sommige lidstaten van de CTO zoals de Bahamas, de Dominicaanse Republiek en Trinidad & Tobago hebben reeds een poging ondernomen om een TSA te implementeren (ibidem).

Volgens de CTO is de implementatie van de TSA een zeer complex proces aangezien het een enorme toewijding vereist van verschillende instanties. In landen als Suriname, waar de betrouwbaarheid en volledigheid van de statistische gegevens nog aan de wensen overlaat, zouden dan ook experts aangesteld moeten worden voor de ontwikkeling van een TSA. Deze experts moeten niet alleen helpen bij de uitbouw van het meest geschikte model voor het bepalen van de nationale output van de sector toerisme en het voorspellen van haar prestaties. Ze zouden bovendien discussies moeten voeren met nationale toerisme organisaties, centrale banken en nationale statistische bureaus (CTO, 2007, p.5). In Suriname zijn dit respectievelijk de Stichting Toerisme Suriname, het Algemeen Bureau voor de Statistiek en de Centrale Bank van Suriname. Samenwerking tussen deze instanties en de experts zou vervolgens moeten leiden tot een nauwkeurige beoordeling van economische statistische systemen, een compilatie van gegevens m.b.t. toerisme en efficiënte rapporteringsmethodes. Waar nodig zouden aanbod- en gebruikstabellen ontwikkeld moeten worden voor een succesvolle implementatie van een TSA.

7.1.3 INHOUD TSA

De fundamentele structuur van de *Tourism Satellite Account* (TSA) is gebaseerd op de algemene balans tussen de vraag naar en het aanbod van goederen en diensten die voortkomen uit het toerisme. Gezien de heterogeniteit van het toeristisch product, heeft de vraag die de toeristen genereren betrekking op een grote variëteit goederen en diensten waarbij voornamelijk transport, accommodatie en voeding een belangrijke rol spelen. Sommige van deze producten, zoals een privé vakantiewoning of transport met het eigen voertuig, kunnen echter ook in significante mate geproduceerd worden op eigen rekening. Hoewel de SNA/93 het zelf voorzien van accommodatie erkent op de eigen rekening, is dit niet het geval voor transportdiensten gerealiseerd binnen huishoudens voor privé gebruik. Belangrijker is dat men bij het uitbouwen van de TSA ook tracht te beschrijven hoe het aanbod interageert met andere economische activiteiten en dus sectoren. (UNSD, 2001, p. 15).

Het ontwerp van functioneel georiënteerde satellietrekeningen zou een uitbreiding kunnen vereisen van de productiegrenzen van de SNA/93, een herclassificering van transacties en actoren, of beide. Nochtans werd bij het ontwerp van de TSA beslist om dezelfde classificering en productiegrenzen aan te houden als in het SNA/93. Men hoopte binnen de VN, dat op die manier geaggregeerde metingen zouden kunnen bekomen worden voor het toerisme, die vergelijkbaar zijn met gelijkaardige metingen van andere landen of regio's (ibidem).

We gaven eerder al aan dat de TSA gebaseerd is op de definities, concepten, classificaties, grootheden en tabellen van het SNA/93 en dat TSA is ontwikkeld om op jaarlijkse basis de economische impact van toerisme te meten in een nationale economie. Om deze doelstellingen te realiseren bestaat de TSA uit volgende elementen:

- Macro-economische grootheden die de grootte en het economisch belang van toerisme beschrijven, zoals de toegevoegde waarde van toerisme en het toerisme BBP, consistent met grootheden voor de totale economie en andere productieve activiteiten en functionele gebieden;
- Gedetailleerde data m.b.t. de consumptie van toeristen en hoe deze vraag wordt beantwoord door het binnenlandse aanbod en de import. De data is geïntegreerd binnen tabellen en afgeleid van de algemene aanbod- en gebruikstabellen van de nationale rekeningen, zowel tegen lopende als constante prijzen;
- Gedetailleerde productierekeningen van de toerisme-industrieën, inclusief gegevens over tewerkstelling, relaties met andere productieve economische activiteiten en kapitaalformatie;
- Basis informatie vereist voor de modellen waarmee de economische impact van toerisme kan berekend worden (op nationaal en supranationaal niveau), voor de voorbereiding van toerisme-marktgeoriënteerde analyses, etc.;
- Een link tussen economische data en andere niet-monetaire informatie over toerisme, zoals het aantal trips, de duur van het verblijf, het doel van het verblijf, de transportwijze, etc. (UNSD, 2001, p.14).

De TSA, zoals die in het *TSA Recommended Methodological Framework* van de UNWTO, de OECD en de EC wordt voorgesteld, kan en moet vanuit twee perspectieven worden bekeken. Enerzijds is de TSA een statistisch hulpmiddel dat concepten, definities, grootheden, classificaties en tabellen omvat die compatibel zijn met internationaal aanvaarde nationale boekhoudregels en de gebruiker in staat stelt vergelijkingen te doen tussen landen of regio's. Bovendien maakt de TSA het mogelijk om deze schattingen te vergelijken met andere internationaal erkende macro-economische grootheden. Anderzijds moet de TSA beschouwd worden als een stappenplan dat landen helpt bij de ontwikkeling van hun eigen systeem van nationale toerismestatistieken. Het belangrijkste doel voor deze landen is immers het stap voor stap verzamelen van de benodigde statistieken, om

uiteindelijk te komen tot een volledig uitgewerkte TSA die door de publieke en private sector kan aangewend worden bij het uitstippelen van hun beleid.

7.1.4 TSA TABELLEN

De kern van het UNWTO TSA RMF is in feite een compilatie van tien tabellen die de onderlinge relatie weergeeft tussen de economische variabelen binnen het TSA-systeem. Deze tabellen zijn op zo een manier opgebouwd, dat eerst gegevens betreffende de toeristenuitgaven worden weergegeven in relatie met de verschillende vormen van toerisme (Tabel 1 tot en met 3). Vervolgens worden de niet-cash transacties, die plaatsvinden in de binnenlandse economie, toegevoegd om de interne consumptiegrootheden van het toerisme te genereren (Tabel 4). Deze grootheden worden op hun beurt vergeleken met het eigen aanbod. Die vergelijking vormt dan weer de basis voor het uitvoeren van analyses gebaseerd op een input-output structuur (Tabel 5 en 6). Tabel 7-9 geven de tewerkstelling en andere variabelen weer zoals de bruto kapitaalformatie en de collectieve consumptie binnen het toerisme op lokaal, nationaal en regionaal niveau. Tabel 10 tenslotte omvat enkele belangrijke niet-monetaire indicatoren met betrekking tot het toerisme. (UNSD, 2001, p. 87-96). De titels van deze tabellen zijn weergegeven in Tabel 7.1. De volledige tabellen zijn terug te vinden in Bijlage 15.

Tabel 7.1: De tien TSA Tabellen

Table 1	Inbound Tourism Expenditure (element of aggregate demand)
Table 2	Domestic Tourism Expenditure (part of total consumption)
Table 3	Outbound Tourism Expenditure
Table 4	Internal Tourism Final Consumption
Table 5	Production Accounts of Tourism & Other Industries
Table 6	Domestic Supply & Internal Consumption by Product
Table 7	Employment in Tourism Industries
Table 8	Tourism Gross Fixed Capital Formation
Table 9	Tourism Collective Consumption by Function & Levels of Government
Table 10	Non-Monetary Indicators of Tourism

Bron: CTO, 2009, p.12

7.1.5 TOEPASSEN VAN DE TSA

De TSA is in feite een macro-economische voorstelling van de economische stromingen die geassocieerd kunnen worden met het toerisme. Zoals we eerder al aangaven is de TSA consistent met andere economische activiteiten binnen het bestaande raamwerk van nationale rekeningen.

Hierdoor wordt de onderlinge relatie tussen het toerisme en andere economische activiteiten duidelijk. Daarnaast kan ook de impact van het toerisme vergeleken worden met andere economische sectoren.

De TSA analyseert het toerisme vanuit de vraagzijde. De consumptie van de toerist op de bestemming moet daarom worden opgesplitst naar verschillende productcategorieën zoals transport, accommodatie, voeding en drank, etc. Het is ook mogelijk om de toeristenuitgaven eerst te categoriseren naar land van herkomst en vervolgens hun gerelateerde uitgaven te schatten. Voor het ontwikkelen van een TSA is dan ook een robuust systeem van toerismestatistieken vereist.

De TSA geeft daarnaast ook informatie over wie de toeristen voorziet van de gevraagde goederen en diensten. Het is bijgevolg mogelijk om het economische belang van het toerisme te bepalen binnen elk van de geconsumeerde productcategorieën en voor elke activiteit die resulteert in de productie van deze goederen en diensten. Een andere belangrijke eigenschap van de TSA is dat deze satellietrekeningen de gebruikers ervan kans geven om de werkgelegenheid te meten die wordt gegenereerd door de activiteiten binnen de sector toerisme, alsmede de investeringen in kapitaalgoederen die verband houden met het toerisme.

Aangezien het TSA-raamwerk de consumptie van toeristen opsplitst naar verschillende markten en segmenten, kan de TSA ook gebruikt worden voor het verzamelen van marktinformatie om beleidsplannen uit te stippelen en marketingstrategieën te ondersteunen en deze achteraf te evalueren. Tabel 7.2 geeft een overzicht van de tien belangrijkste redenen waarom het uitbouwen van een TSA nuttig kan zijn voor de relevante actoren binnen de sector toerisme.

Ondanks de vele voordelen, uit de UNWTO de laatste jaren steeds meer haar bezorgdheid over het veelvuldig misbruik van de term 'TSA'. Zo zouden vele economische impactstudies in verband met toerisme deze term te pas en te onpas gebruiken. Verschillende internationale organisaties zouden de definities, concepten en structuur van het TSA-systeem verkeerdelijk hanteren, waardoor de contributie van het toerisme tot het BBP onder- of overschat kan worden en de accuraatheid van de economische maatstaven aan de wensen overlaat. Dit kan tot gevolg hebben dat er steeds meer conflicten ontstaan tussen de nationale toeristische diensten en de nationale centra voor de statistiek (CTO, 2007, p.8).

Om het misbruik van de term TSA tegen te gaan werden een aantal standaarden voorgesteld die een geldige TSA moeten garanderen. Om te voldoen aan deze standaarden zou de actieve participatie van zowel de nationale centra voor de statistiek als de nationale toeristische diensten vereist zijn, waardoor onderlinge discussies worden vermeden en de samenwerking wordt bevorderd (ibidem).

Tabel 7.2: De tien belangrijkste gebruiksredenen van de TSA

1. Zorgt voor geloofwaardige gegevens over de gevolgen van het toerisme en de daarmee gepaard gaande werkgelegenheid.
2. Voorziet een standaard raamwerk voor het organiseren van statistische data over toerisme.
3. Is een relatief nieuw, internationaal aanvaarde nationale boekhoudstandaard goedgekeurd door de Statistische commissie van de UN.
4. Functioneert als een instrument voor het ontwerpen van het economisch beleid met betrekking tot ontwikkeling van het toerisme.
5. Meet de bijdrage van het toerisme tot het BBP en zijn positie ten opzichte van andere economische sectoren.
6. Geeft gegevens over de gevolgen van het toerisme op de betalingsbalans van een land.
7. Geeft informatie over de kenmerken van het personeelsbeleid binnen het toerisme.
8. Meet het niveau van investeringen in toerisme.
9. Evalueert de belastingopbrengsten gegenereerd door de toerisme industrie.
10. Meet het niveau van toerismeconsumptie van goederen en diensten.

Bron: CTO/CRSTDP, 2005, eigen bewerking

7.2 TSA - ONDERZOEKSRESULTATEN

7.2.1 OPZET EN UITVOERING

Oorspronkelijk was het de bedoeling om in dit deel van de masterproef de TSA-tabellen uit te werken voor Suriname op basis van de in Suriname beschikbare statistische informatie. Tijdens ons eerste bezoek aan het Algemeen Bureau van de Statistiek (ABS) van Suriname en na het afnemen van enkele interviews met bevoorrechte getuigen, werd ons echter al snel duidelijk dat er enorme

tekortkomingen zijn op het vlak van toerismestatistieken in het land. Aangezien er in Suriname - op enkele workshops van de CTO na - nog geen sprake is van de TSA, hebben we besloten ons onderzoek te richten op de tekortkomingen en andere obstakels bij het implementeren en uitbouwen van het internationaal aanvaarde TSA-raamwerk in Suriname.

De resultaten van ons onderzoek hebben betrekking op: (i) de knelpunten die zich voor doen bij het implementeren en uitbouwen van de TSA in Suriname; (ii) aanbevelingen ter bevordering van de implementatie van de TSA en; (iii) de voordelen van het uitbouwen van zo een TSA-systeem voor kleine economieën zoals die van Suriname.

Na het uitvoeren van een uitgebreide literatuurstudie (zie Paragraaf 7.1) hebben we tijdens ons onderzoek in Suriname samen gewerkt met het nationaal statistisch bureau, beter bekend als het Algemeen Bureau voor de Statistiek (ABS). Na een analyse van de ontvangen verslagen van onder andere de CARICOM, CTO en UNWTO hebben we een gestructureerde vragenlijst opgesteld, gebaseerd op de *TSA Readiness Assessment Questionnaire* van de CTO (zie Bijlage 2). Deze vragenlijst, die de CTO in 2007 zelf heeft toegepast bij een onderzoek in het Caribische gebied, hebben we twee jaar later (2009) opnieuw gebruikt tijdens onze interviews met H. Raadwijk van het ABS, S. Silos van de EC (afdeling Suriname), R. Boeddha van het Ministerie van TCT en S. Kromokarijo van de STS. De resultaten van ons onderzoek moeten dan ook gezien worden als een *update* van het meest recente onderzoek van de CTO in 2007 m.b.t. de TSA, aangevuld met onze eigen aanbevelingen ter bevordering van de implementatie van de TSA en de voordelen die wij zien voor ontwikkelingslanden die van plan zijn de TSA-tabellen uit te bouwen.

De resultaten van het boven vernoemde onderzoek van de CTO, dat kadert binnen het *Caribbean Regional Sustainable Tourism Development Programme*, geven niet alleen aan in welke mate de CTO-lidstaten in 2007 reeds bezig waren met het uitbouwen van de TSA, maar wijzen ook op de mate waarin de verschillende lidstaten bereid waren om zich in te zetten voor het implementeren van het TSA-systeem. Omdat uit het rapport blijkt dat Suriname in 2007 nog geen inspanningen had geleverd op het vlak van de TSA (zie ook Bijlage 17), vervolgen we deze paragraaf met de stappen die Suriname sindsdien heeft ondernomen binnen het kader van de TSA en de moeilijkheden waarmee het land hierbij te maken heeft gekregen.

7.2.2 TSA IN HET CARIBISCHE GEBIED

Hoewel de landen uit het Caribisch gebied ook hun nationale strategieën zouden kunnen voortzetten om tot de implementatie van de TSA te komen, blijkt een regionale benadering een betere aanpak te zijn gezien de methodologische uitdagingen waarmee de meeste van deze landen te maken krijgen. Een regionale benadering heeft immers als voordeel dat een groep van landen met soortgelijke problemen en een vergelijkbaar niveau van ontwikkeling tegelijkertijd en

synergetisch kunnen worden aangepakt (CTO, 2007,p.45). Volgens S. Silos van de EC zijn er nog tal van andere voordelen van dergelijke regionale aanpak: *“Een regionale aanpak laat toe om de internationale assistentie beter af te stemmen op de specifieke behoefte van de regio. Bovendien is een nauwere coördinatie mogelijk tussen deze organisaties en zal sneller gereageerd kunnen worden op nieuwe behoeften.”*

Onder de CTO-lidstaten heeft er de laatste jaren echter geen uniforme ontwikkeling plaatsgevonden wat betreft de implementatie van het TSA-systeem. Zo wordt de Dominicaanse Republiek wereldwijd gezien als hét voorbeeld van een succesvolle TSA-implementatie, in tegenstelling tot Haïti en Suriname waar zelfs de basisstatistieken met betrekking tot het toerisme schijnen te ontbreken (CTO, 2007,p.45). Deze ongelijke ontwikkeling van het TSA-systeem tussen de verschillende lidstaten is een van de obstakels bij een regionale implementatie van de TSA.

De uitwerking van het TSA-systeem in het Caribisch gebied kan nog steeds worden beschouwd als ongecoördineerd, gefragmenteerd en in sommige landen zelfs willekeurig. Tot dusver werd de ontwikkeling van de TSA bovendien gekarakteriseerd door een overvloed aan initiatieven op landelijk, subregionaal en regionaal niveau van een hele resem organisaties en donorinstellingen. Deze initiatieven omvatten de ontwikkeling van aanbod- en gebruikstabellen, algemene toerismestatistieken, haalbaarheidsstudies, TSA-simulaties en volledige TSA. Slechts enkele landen hebben geprobeerd om de TSA op zichzelf te ontwikkelen door op zoek te gaan naar private consultants of technische assistentie van regionale en internationale organisaties uit meer ontwikkelde landen.

REGIONALE INITIATIEVEN

De meest invloedrijke initiatieven hebben plaatsgevonden op regionaal niveau. Deze initiatieven - al dan niet gecoördineerd of gefinancierd door donorinstellingen - bestonden uit trainingen, opleidingen, technische assistentie, workshops of marketingactiviteiten en werden georganiseerd door de CARICOM, CARTAC, CDB en de CTO.

Bij de uitvoering van deze regionale initiatieven heeft de CARICOM tot dusver steeds de technische verantwoordelijkheid op zich genomen. Deze betrokkenheid van de CARICOM is ontstaan uit het ontwikkelingswerk dat de CARICOM in het verleden heeft verricht op het gebied van statistieken met betrekking tot de internationale handel in diensten en investeringen. Tijdens deze activiteiten kwam de CARICOM steeds meer tot het besef dat toerisme meer aandacht verdiende en dat het verbeteren van de statistieken van deze sector prioriteit moest krijgen. Vervolgens werden verschillende workshops georganiseerd om de kennis over en het bewustzijn van de TSA te vergroten. Bovendien werden de CARICOM-lidstaten tijdens deze workshops aangespoord om hun productiecapaciteit van toeristische statistieken te verbeteren. Enkele van deze workshops die plaatsvonden vóór 2007 zijn:

- *Project on International Trade in Services recommends work on TSA Framework 2001-2002: Gefinancierd door het Canadian International Development Agency (CIDA);*
- *2001 & 2001 CARICOM National Accounts Workshops feature TSA methodology;*
- *2005 CARICOM Workshop on concepts and methods of TSA and links with National Accounts: Gefinancierd door de Spaanse overheid;*
- *2006 Regional Statistics Workshop.*

In 2006 besloot de CARICOM een stap verder te gaan met haar TSA-initiatieven. De CARICOM startte in vier landen, namelijk Barbados, de Dominicaanse Republiek, Grenada en St. Lucia met het uitbouwen en implementeren van het TSA-raamwerk. Hoewel de CARICOM beweerde dat deze landen willekeurig gekozen waren, geeft S. Silos van de EC in ons interview aan dat deze keuze verre van willekeurig is genomen. Deze vier landen bleken achteraf immers sterk te verschillen op het vlak van hun toeristische profielen en nationale statistische systemen. Op basis van de voorwaarden gesteld door de CARICOM, maakte Suriname volgens Silos van bij het begin geen kans om deel te nemen aan dit project. De stappen die door de CARICOM worden gebruikt in het proces ter implementatie van de TSA zijn weergegeven in Tabel 7.3 .

Tabel 7.3: Stappen bij de implementatie van het TSA-systeem

A good understanding of the TSA framework and its proposed tables;
A description of the country's tourism activity;
A description of the country's System of Tourism Statistics (STS) in statistical terms;
A statistical description of the country's system of national accounts and related systems;
A compilation of an experimental/pilot TSA;
The setting up of a feasibility study in order to decide how to remedy the flaws;
The implementing of the decisions and getting results;
A statistical assessment of the quality of the TSA; and
The dissemination of the results and further improvement of the process.

Bron: UNWTO, 2001, p. 17

Van de dertien landen die in 2007 antwoordden op de vraag uit de *TSA Readiness Assessment Questionnaire* van de CTO betreffende hun status van de TSA, gaven zeven landen aan dat ze nog niet waren gestart met het implementatieproces. Eén van deze zeven landen was Suriname. Vijf landen gaven aan dat ze wel degelijk gestart waren en nog eens drie landen antwoordden dat ze hun TSA voltooid hadden. Uit andere vragen uit datzelfde onderzoek bleek nochtans dat geen van deze drie landen erin geslaagd was om tabel 6 van de TSA te vervolledigen (CTO, 2007, 18). Op basis van de internationale standaarden - die aangeven of een TSA al dan niet is voltooid - is volgens Stilos enkel de Dominicaanse Republiek er ondertussen in geslaagd een volwaardig TSA uit te kunnen bouwen (EC, 2009). Tabel 7.4 geeft een overzicht van de fase waarin de verschillende CTO-lidstaten zich in 2007 bevonden binnen het TSA-proces.

Tabel 7.4: Situatie van de CTO-lidstaten binnen de TSA-projecten (2007)

COUNTRY	Agency Platform	SNA 93	Started SUT	STS	10 TSA Tables	Level of Awareness	Started Project
Antigua and Barbuda	NR	NR	NR	NR	NR	NR	NR
Bahamas	yes	yes	yes	adequate	8	good	yes
Barbados	no	yes	no	adequate	0	good	no
Belize	no	no	no	adequate	0	poor	yes
Dominica	no	yes	no	inadequate	0	poor	no
Dominican Republic	yes	yes	yes	adequate	10	good	yes
Grenada	no	yes	no	inadequate	0	poor	no
Guyana	no	no	no	inadequate	0	good	no
Haiti	NR	NR	NR	NR	NR	NR	NR
Jamaica	yes	yes	yes	adequate	1	good	yes
St. Kitts and Nevis	no	yes	no	adequate	0	poor	no
St. Lucia	no	yes	yes	adequate	3	good	yes
St. Vincent and the Grenadines	no	yes	yes	adequate	0	poor	no
Suriname	no	no	no	inadequate	0	poor	no
Trinidad & Tobago	no	yes	yes	adequate	6	poor	yes

NR - indicates no response

Bron: CTO, 2007, p.42

Uit bovenstaande tabel kunnen we afleiden dat in 2007 meer dan 60 % van de CTO-lidstaten nog geen stappen ondernomen had ter implementatie van het TSA-project. De UNWTO is om die reden gestart met een driejarig programma. Dit programma is nog steeds actief en heeft als doel een algemeen systeem van toerismestatistieken uit te bouwen in de regio, om op basis daarvan het volledige TSA-raamwerk te kunnen implementeren. Aangezien de verschillende regionale instanties beseften dat het CARICOM-secretariaat het TSA-project zou willen leiden, heeft de UNWTO de CARICOM in 2006 een overeenkomst laten ondertekenen om het regionale TSA-project op een meer geordende en gerichte wijze op poten te zetten.

Gezien het aanbod van technische bijstand, met name van de UNWTO maar ook van de EC, is het volgens Silos essentieel dat zowel de vele regionale als de nationale instanties zich beter organiseren om optimaal te kunnen profiteren van deze kansen. Silos: *"Dit is een geweldige kans voor het Caribische gebied om zich te onderscheiden van andere regio's en te profiteren van de internationale expertise en geloofwaardigheid die hun geboden wordt vanuit de UNWTO, CARICOM, CTO, OECD en de EC."*

Zoals we uit Tabel 7.4 kunnen afleiden bevinden de CTO-lidstaten zich in verschillende stadia van het TSA-proces. De UNWTO heeft daarom aanbevolen om de landen te groeperen op basis van mate waarin het land het TSA-systeem reeds heeft ingevoerd. Dit niveau werd bepaald op basis van ervaringen tijdens de CTO TSA workshop in 2006, evenals de documentatie over verscheidene statistische projecten waarmee de landen reeds bezig waren. Silos geeft in ons interview zijn visie over de groepering: *"De groepering is volgens mij gebaseerd op de bereidheid van de landen om zich in te zetten voor TSA-project. Hierop scoorde Suriname zeer slecht en kwam daardoor in Groep 3 terecht. Nochtans geloof ik erin dat deze groepering het regionale TSA-project beter*

beheersbaar maakt, aangezien het niet mogelijk is om alle landen op het zelfde moment technische bijstand te verlenen." De indeling van de CTO-lidstaten naar groep is weergegeven in Bijlage 16. In Bijlage 17 wordt voor elk van deze landen afzonderlijk de status van de TSA-implementatie weergegeven en worden er aanbevelingen gedaan ter bevordering van deze implementatie.

7.2.3 TSA IN SURINAME

Zoals we hierboven reeds hebben aangegeven werd Suriname in 2007 door de UNWTO toegewezen aan Groep 3 in het regionale TSA-project. De landen in deze groep waren in 2007 nog niet in het bezit van een robuust systeem voor toerismestatistieken. Bij de evaluatie of een land al dan niet beschikte over zo een systeem, werd gekeken naar het bestaan en de kwaliteit van statistieken met betrekking tot de bezoekersaantallen en -uitgaven. Uit de resultaten van de *TSA Readiness Assessment Questionnaire* van de CTO bleek dat slechts negen van de dertien landen over deze gegevens beschikten. Ondanks het *Suriname Visitor Survey*, waarin voor het jaar 2004 werd onderzocht wat de toeristenuitgaven waren in Suriname, behoorde Suriname niet tot deze negen landen aangezien het slechts gegevens over de toeristenuitgaven kon voorleggen van dat ene jaar.

Hoewel het onderzoek naar de kwaliteit van de statistische gegevens in Suriname buiten het bestek van deze masterproef valt, blijkt uit ons onderzoek bij de ABS dat er nog steeds enorme gebreken zijn op het vlak van de kwaliteit van de statistische gegevens. Zo beschikt Suriname niet over aanbod- en gebruikstabellen, laat staan de Input/Output-tabellen die hieruit deels worden afgeleid en waarop een belangrijk onderdeel van de TSA is gebaseerd. De ontwikkeling van een solide systeem voor toerismestatistieken is echter een belangrijke stap voor Suriname, dat pas in 2009 gestart is met het proces ter implementatie van een TSA.

S. Silos van de EC, afdeling Suriname, bevestigt het belang van een degelijk systeem voor toerismestatistieken. Silos: *"Alvorens een TSA kan worden ontwikkeld, moet er een adequaat systeem van toerismestatistieken worden uitgebouwd. Dit is een noodzakelijke voorwaarde voor de voorbereiding van de TSA-tabellen. In Suriname zijn er helaas nog steeds ernstige tekortkomingen in het verzamelen, opmaken en publiceren van elementaire statistische gegevens. We zullen eerst verdere stappen moeten ondernemen om de bewustwording over het belang van betrouwbare statistieken te vergroten, zowel bij het ABS als bij de overheid die moet zorgen voor de nodige faciliteiten en financiële middelen."*

OBSTAKELS BIJ DE IMPLEMENTATIE VAN DE TSA

Over wat precies de problemen en belemmeringen zijn bij het bekomen van deze statistische gegevens in Suriname wou het ABS niet veel kwijt. Het enige wat H. Raadwijk van het ABS kon zeggen is dat men binnen het ABS nog steeds enorme moeilijkheden ervaart bij de overgang naar SNA/93 wegens een gebrek aan basiskennis, technische assistentie en financiële middelen. R.

Boeddha, beleidsmedewerker van het Ministerie van TCT, was tijdens ons interview wel bereid enkele problemen aan te geven die volgens hem de uitbouw van de TSA belemmeren. Volgens Boeddha zijn er vier fundamentele problemen. Het eerste probleem heeft volgens Boeddha betrekking op het verzamelen van gegevens over de toeristenuitgaven. Zo zouden er conceptuele en methodologische problemen zijn geweest bij eerdere onderzoeken, waaronder het *Suriname Visitor Survey* van 2004. Om welke problemen het hierbij precies ging kon of wou geen enkele instantie ons echter duidelijk maken.

Ten tweede is er volgens Boeddha een zekere mate van overlapping bij het verzamelen van toerismestatistieken. Boeddha: *"Zo werd er tot voor kort zowel door de ABS als de STS hetzelfde type gegevens verzameld. Het enige verschil was dat de STS deze gegevens maandelijks publiceerde, terwijl de ABS enkel gegevens op jaarbasis vrij geeft."* Volgens Boeddha wordt de STS hierbij vooral gedreven door de behoefte aan meer actuele data voor het uitvoeren van hun toerismebeleid. Deze overlappings zorgt echter voor discussies tussen de publieke instanties (die uitgaan van de data van de STS) en de private sector die hun strategieën eerder baseren op de gegevens van het ABS.

Ten derde hebben de statistieken uit bestaande gegevensbronnen een verschillende mate van nauwkeurigheid en gedetailleerdheid. In sommige gevallen komen de onderliggende concepten en definities uit de gegevensbronnen niet overeen met die van de TSA. Bijgevolg zullen er eerst manipulaties en aanpassingen nodig zijn vooraleer de TSA kan worden geïmplementeerd. Het ABS is er voorlopig echter nog niet in geslaagd satellietrekeningen samen te stellen en heeft dit zelfs nog niet in haar korte termijnplanning opgenomen. Momenteel is men bij het ABS immers nog volop bezig met het uitbouwen van de Nationale Rekeningen zelf (CTO, 2009, p.3).

Tenslotte is er volgens Boeddha een gebrek aan *awareness* binnen de toerisme sector. Boeddha: *"Ondanks de trainingen en workshops die georganiseerd worden door de CTO, zijn te weinig mensen op het hoogste niveau zich ervan bewust hoe belangrijk betrouwbare statistische gegevens zijn voor het ontwikkelen van een sector."* Boeddha geeft verder aan dat het de bevoegdheid is van de personen op dit niveau binnen de Ministeries, om te bepalen vanaf wanneer de sector toerisme eindelijk als een aparte sector in de Nationale Rekeningen zal worden opgenomen bij de Centrale Bank van Suriname. S. Silos van de EC deelt deze mening van Boeddha. Silos geeft in ons gesprek bovendien aan dat de EC er in Suriname - en alle andere ontwikkelingslanden waar het toerisme veel potentie heeft - reeds jaren op aandringt dat de Surinaamse regering het toerisme moet opnemen als een prioritaire sector in de strategische programma's en dat zij op basis van betrouwbare statistische gegevens jaarlijks een rapport moeten uitbrengen over het gewicht van de toeristische sector in de totale economie. Silos: *"Deze statistische gegevens kunnen dan als uitgangspunt dienen voor het uitbouwen van de TSA. Alleen op die manier kan men de bijdragen*

en gevolgen van de toeristische sector voor de nationale en regionale ontwikkeling op een betrouwbare en correcte manier meten.”

Ondanks de verbeteringen die de laatste jaren hebben plaatsgevonden in het nationaal statistisch systeem van Suriname, staat de ontwikkeling van de TSA nog steeds in haar kinderschoenen. De enige inspanningen die vanuit het Ministerie van TCT, de STS en het ABS tot dusver werden ondernomen zijn het bijwonen van trainingen en workshops (TCT, 2009).

De CTO geeft in een van deze workshops de zes basisvereisten aan waaraan in Suriname eerst moet voldaan zijn vooraleer kan worden overgegaan tot een succesvolle implementatie van de TSA. Deze basisvereisten zijn:

1. Een betrouwbaar, nationaal statistisch systeem;
2. De vereiste financiële en administratieve middelen;
3. De juiste *human capital*;
4. Sensibiliseren van de belangrijkste partijen;
5. Politieke en administratieve toewijding en;
6. Nationale en regionale coördinatie (CTO, 2007, p. 13).

Uit ons onderzoek kunnen we concluderen dat men in Suriname tot dusver enkel de nodige actie heeft ondernomen om de relevante partijen te sensibiliseren. Van de overige vijf basisvereisten ter implementatie van de TSA in Suriname is echter nog geen enkele gerealiseerd. In het rapport naar aanleiding van de 34ste meeting tussen het ABS en het Comité van de Caribische Statistici in St. Lucia geeft I.A. Sno, directeur van de ABS, dan ook duidelijk aan dat Suriname dringend nood heeft aan training en technische assistentie vanuit de regio om op lange termijn het TSA-systeem te kunnen uitbouwen (CTO, 2009, p.11).

Aangezien we de economische impact van het toerisme niet op basis van de TSA-methode kunnen berekenen, hebben we besloten om in het verder verloop van deze masterproef twee andere methodes toe te passen. In Hoofdstuk 9 hebben we op basis van de Multiplicatormethode een schatting gemaakt naar de economische effecten van het toerisme. In Hoofdstuk 10 tenslotte hebben we de Toegevoegde Waarde van het toerisme tot het Surinaamse BBP trachten te berekenen. Bij deze berekeningen hebben we gebruik gemaakt van de meest recente statistieken van het ABS. Deze statistieken omvatten naast de berekeningen van het BBP ook de Verkeers-, Vervoers-, en Bedrijfsstatistieken voor de periode 2004-2007.

8 SOCIO-ECONOMISCHE IMPACT VAN TOERISME - LITERATUURSTUDIE

8.1 TOERISME IN DE ECONOMIE

Toerisme wordt dikwijls bestempeld als de snelst groeiende tak van de dienstverlenende of tertiaire sector, en dit zowel op nationaal als op internationaal niveau. In deze masterproef wordt onderzocht wat de effecten zijn van het toerisme op de Surinaamse economie. Hierbij werd enkel gekeken naar de buitenlandse bezoekers en dus het internationaal toerisme.

Het product aangeboden door internationale, toeristische bestemmingen verschilt met producten uit andere economische sectoren. In tegenstelling tot andere diensten, kan het toeristisch product beschouwd worden als een export product dat wordt samengesteld uit een reeks verschillende diensten. Bovendien wordt het internationaal toeristisch product, in tegenstelling tot andere exportproducten, geproduceerd en geconsumeerd op de bestemming, hoewel het vaak verkocht wordt in een externe markt (S.B. SEWARD, B.K. SPINRAD, 1982, p.21). De ontvangsten uit het toerisme worden bijgevolg opgenomen onder de post 'export opbrengsten' op de betalingsbalans. Toerisme wordt dan ook wel eens *onzichtbare export* genoemd (L.H. THEUNS, 1989, p.97).

Binnen de economie kan men toerisme vanuit verschillende invalshoeken bekijken. Sommige onderzoekers beschouwen het toerisme als een hulpbron voor economische ontwikkeling. De meeste landen zouden daarom over het algemeen erg geïnteresseerd zijn om deze sector te ontwikkelen, aangezien het toerisme het potentieel bezit om middelen te generen van andere landen of regio's, zonder hiervoor veel schade aan te richten aan het milieu. Deze onderzoekers geven aan dat de sector een belangrijke bron van internationale en/of interregionale geldstromen kan zijn, die onder andere de deviezenontvangsten kan doen toenemen. Bovendien biedt de sector de nodige stimuli om toeristische attracties en gebeurtenissen te preservareren (SMITH, 1993, p. 4-6). Ten slotte zorgt toerisme voor een stijging van de werkgelegenheid en overheidsontvangsten en stimuleert het ook andere (secundaire) sectoren via de vele spin-off effecten. Deze onderzoekers erkennen echter wel dat deze sector erg gevoelig is voor externe factoren zoals een economische recessie, rampen, epidemieën en politieke onevenwichtigheden (L.H.THEUNS,1989, p.121).

N. Vanhove (2005) classificeert de belangrijkste positieve economische effecten van internationaal toerisme in volgende zes groepen:

1. Genereren van inkomsten;
2. Creëren van werkgelegenheid;
3. Genereren van belastingopbrengsten;
4. Betalingsbalanseffecten;

5. Verbeteren van de economische structuur van een regio/land;
6. Stimuleren van ondernemersactiviteiten en investeringen.

Tot voor (relatief) kort werd toerisme nochtans niet beschouwd als een middel voor economische ontwikkeling. Op de eerste Lomé Conferentie voor ACP landen in 1975, werd toerisme verworpen als een sector die zou kunnen bijdragen aan het ontwikkelingsproces van minder ontwikkelde landen. De houding tegenover toerisme was in die tijd eerder negatief. Toerisme zou volgens verschillende publicaties uit die periode te zeer leiden tot 'lekken', een tekort aan buitenlandse munt, inflatie, negatieve sociale impact, etc. Vijftien jaar later, op de vierde Lomé Conferentie in 1990, was deze houding volledig gewijzigd. Toerisme werd van dan af internationaal beschouwd als een zeer belangrijk middel voor ontwikkeling (N. VANHOVE, 2005, p.170). Toch zijn er nog steeds tegenstanders die beweren dat de negatieve, niet-economische bijverschijnselen bovenstaande positieve economische effecten overschaduwden.

Om te bepalen of de sector toerisme daadwerkelijk bijdraagt aan de economische ontwikkeling in Suriname, zullen we op basis van de beschikbare kwantitatieve data een onderzoek doen naar de positieve economische effecten van het toerisme. Deze verzamelde en geanalyseerde gegevens hebben betrekking op de omvang en samenstelling van de toeristenaankomsten, de toeristenuitgaven – en ontvangsten, het Surinaamse BBP, de tewerkstelling per sector en de Surinaamse betalingsbalans. De mate waarin het toerisme deze economische factoren positief beïnvloedt en zodoende bijdraagt aan de (economische) ontwikkeling van het land, hangt echter af van volgende zes factoren:

1. De karakteristieken en aantrekkelijkheid van de primaire toerismedefaciliteiten;
2. Het economische ontwikkelingsniveau van Suriname;
3. De economische basis en stabiliteit van Suriname;
4. De mate waarin Suriname zich kan aanpassen aan de seizoensgebondenheid aan de vraagzijde;
5. Het volume en de intensiteit van de toeristenuitgaven en;
6. De mate waarin deze uitgaven circuleren binnen de Surinaamse economie (N. VANHOVE, 2005, p.169,170)

In Paragraaf 8.2 wordt een overzicht gegeven van de meetmethodes die we verder in deze masterproef hanteren om de economische impact van het toerisme in Suriname te meten. Wegens de beperkte hoeveelheid betrouwbare statistische data hebben wij ons hierbij moeten beperken tot het meten van de bijdrage van het toerisme tot het BBP, de werkgelegenheid, de overheidsontvangsten en de betalingsbalans. Deze en andere bovenvermelde economische effecten van het toerisme kunnen worden gedefinieerd op drie niveaus, namelijk: directe, indirecte en geïnduceerde effecten.

De **directe effecten** zijn de veranderingen in de productie die gepaard gaan met veranderingen de uitgaven van toeristen aan goederen en diensten in hotels, restaurants, winkels, andere toeristische faciliteiten. Daarnaast worden ook de voor toerisme gegenereerde export en de toerisme-gerelateerde investeringen beschouwd als directe effecten van het toerisme.

Indirecte effecten hebben betrekking op de transacties die plaatsvinden tussen bedrijven uit de toerimesector en andere industrieën die resulteren uit de directe uitgaven van de toeristen. Een goed voorbeeld is een hotelier die producten aankoopt van een lokale producent die de grondstoffen op zijn beurt heeft aangekocht van een lokale groothandelaar. Veranderingen in de omzet of werkgelegenheid bij deze producent en groothandelaar zijn indirect het gevolg van de veranderingen binnen de hotel sector, en dus het toerisme (D., STYNES, 1999, p.5).

In veel landen is toerisme dan ook een belangrijke factor voor economische ontwikkeling, aangezien het nieuwe economische activiteit stimuleert. Door de toenemende vraag van toeristen naar goederen en diensten moet, vooral in ontwikkelingslanden, het huidige productieniveau stijgen. We gaven al aan dat dit zorgt voor veel meer positieve effecten op de economie dan enkel de directe effecten zoals een toename in de productie, het inkomen of de extra tewerkstelling in de toerimesector. De sector toerisme moet immers gezien worden als een amalgaam van verschillende sectoren waardoor de ontwikkeling van de sector ook kan leiden tot een toename in de omzet en werkgelegenheid in andere sectoren (DELOITTE&TOUCH, 1999, p.4).

Een ander indirect effect is dat het toerisme de politieke leiders, zowel in het land van bestemming als het land van herkomst, kan aanzetten tot deugdelijk bestuur, het goedkeuren van meer mensenrechten of het openstellen van het land voor internationale handel. Deze veronderstelde effecten zijn met name relevant voor de minst ontwikkelde landen zoals Suriname. Het zijn immers deze landen die het meest te maken krijgen met hoge werkloosheid, lage niveaus van BBP per capita, politieke instabiliteit en moeilijkheden bij het betreden van internationale markten (ibidem).

Tenslotte zijn er nog de **geïnduceerde effecten** van het toerisme. Dit zijn de veranderingen die optreden in de economische activiteit ten gevolge van veranderingen in de consumptie-uitgaven van de lokale bevolking wiens inkomen direct of indirect wordt beïnvloed door het toerisme. Ter illustratie: werknemers van een hotel of van de toeleverancier van het hotel die hun inkomen besteden aan niet-toerisme gerelateerde goederen en diensten. Indirecte en geïnduceerde effecten worden samen ook wel secundaire effecten genoemd. De totale impact van het toerisme op de economie is bijgevolg de som van de directe en secundaire effecten (D., STYNES, 1999, p.6).

8.2 HET METEN VAN TOERISME

Door het toenemend belang van toerisme in ontwikkelingslanden stijgt de interesse in het meten van de economische effecten van de sector en de bijdrage ervan tot de totale economie van een land. Hoewel het meten van de toeristische activiteit belangrijk is voor zowel de publieke als de

private sector, wordt in vele landen het belang van een correcte meting als hulpmiddel voor economische ontwikkeling onderschat. Dit is, zoals verder ook voor Suriname zal blijken, meestal te wijten aan een gebrek aan volledige en betrouwbare statistische informatie (N. VANHOVE, 2005, p. 21).

Door de jaren heen zijn er verschillende methodes ontwikkeld om de economische impact van het toerisme te meten. Een hiervan is de *Economische Impact Analyse* (EIA). Met behulp van deze methode wordt getracht de economische bijdrage van het toerisme te schatten voor een land of regio. Hiervoor worden de toeristenuitgaven toegeschreven aan de relevante sectoren om zodoende te weten te komen welke directe, indirecte en geïnduceerde effecten deze uitgaven hebben op onder andere het totale productieniveau, de werkgelegenheid, de overheidsontvangsten en de betalingsbalans.

Indien de te analyseren sector niet als dusdanig in de Nationale Rekeningen van een land is opgenomen, zoals dat met de sector toerisme in Suriname het geval is, is de eerste stap bij het uitvoeren van een EIA te bepalen welke sectoren relevant zijn met betrekking tot het toerisme. Bij het bepalen van de relevante sectoren hebben we ons gebaseerd op de classificatie van de *International Standard Industrial Classification* (ISIC). Gezien de heterogeniteit van het toeristisch product wordt het toeristisch product volgens de zogenaamde ISIC-code onder volgende zes sectoren geregistreerd:

- Handel;
- Hotel en Restaurants;
- Transport, Opslag en Communicatie;
- Industrie en Fabricage;
- Woon – en Commerciële diensten en;
- Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapdiensten (L.H., THEUNS, 1989, p.125).

Hoewel we er ons van bewust zijn dat de secundaire effecten van de toeristenuitgaven ook nog andere sectoren kunnen beïnvloeden, zullen we ons in deze masterproef beperken tot deze zes sectoren. Het is bijgevolg mogelijk dat de bekomen resultaten de werkelijke impact van het toerisme op de Surinaamse economie onderschatten.

Voor het uitvoeren van een EIA zijn er verschillende benaderingswijzen, variërend van heel simpel tot erg complex. Het verschil zit in de methode die kan toegepast worden bij het verzamelen van de benodigde informatie: uitspraken van experts, primaire data, secundaire data en/of officiële economische modellen. Dit geldt zowel voor het bekomen van de toerismemultiplicators als voor het schatten van het aantal toeristen, hun gemiddelde uitgaven en het bepalen van de secundaire effecten. De verschillende benaderingswijzen worden in Tabel 8.1 gerangschikt op basis van de mate van gedetailleerdheid en de hoeveelheid tijd en geld die er besteed moet worden om deze data te verkrijgen.

Niveau 4 is de benaderingswijze die in Suriname moet worden toegepast. De meest recente schattingen van het aantal toeristen en de gemiddelde toeristenuitgaven zijn immers afkomstig uit de (enige) *Suriname Visitor Survey* van 2004. Tijdens dit eenmalig onderzoek dat gefinancierd werd door de EU, werd op basis van een steekproef het aantal toeristen en hun uitgaven geschat. Door het ontbreken van de Input/Output-tabellen (zie verder) is het bovendien niet mogelijk de toerismemultiplicators voor Suriname te berekenen en zullen de multiplicators afkomstig uit een Input/Output-model van een ander land of regio gebruikt worden. In de volgende paragraaf definiëren we de gehanteerde multiplicators.

Tabel 8.1: Benaderingen voor het uitvoeren van een EIA

Niveau	Aantal toeristen	Gemiddelde uitgaven	Multiplicators
1 (Beoordeling)	Schatting van experts m.b.t. het aantal toeristen dat een regio bezoekt	Beoordeling van experts of een methode om de bestedingen te schatten	Beoordeling van experts om de multiplicators te schatten
2	Bestaande toeristen-cijfers van het gebied of een schatting van een soortgelijk gebied of faciliteit	Uitgaven gehaald uit andere studies voor soortgelijke markten of gebieden	(Aangepaste) multiplicators van een soortgelijk (e) gebied of studie
3	Schattingen van het aantal toeristen naar segmenten of aangepaste schattingen naar segmenten van een ander gebied	Aangepaste bestedingen die nog niet geaggregeerd zijn binnen een bepaalde bestedingscategorie of segment	Sector specifieke multiplicators afkomstig van gepubliceerde bronnen
4 (Primaire data)	Schatting van het aantal toeristen per segment op basis van gehouden visitor surveys of demand model	Schatting van de gemiddelde bestedingen per segment en bestedingscategorie op basis van een a-selekte steekproef	Multiplicators afkomstig uit een Input/Output-model van de regio

Bron: *D. Stynes, 1999, p.7*

Dat het berekenen van de economische impact van het toerisme in Suriname geen eenvoudige opdracht is, blijkt uit het feit dat tot dusver alleen de *World Travel and Tourism Council* (WTTC) er in geslaagd is een redelijke schatting te maken van deze impact. Voor de niet-OESO landen zijn deze schattingen echter wel gebaseerd op het gemiddelde van de onderzoeksresultaten van elf landen, namelijk: Brazilië, China, Hong Kong, India, Indonesië, de Filippijnen, Puerto Rico, Singapore, Zuid-Afrika, Thailand en Turkije. Hoewel Turkije lid is van de OESO, vertonen verscheidene macro-economische grootheden eerder gelijkenissen met niet-OESO landen.

De WTTC erkent dat de door hun gehanteerde methode kan leiden tot over- of onderschattingen wanneer de resultaten toegepast worden op landen met onvoldoende statistische data, zoals Suriname. Bovendien bezit de Surinaamse toerismesector specifieke karakteristieken, die in geen enkele van de door de WTTC onderzochte landen terug te vinden zijn. Zo is ruim 60% van het totaal aantal toeristen in Suriname afkomstig uit een specifiek land (Nederland) en verblijft een

groot deel van hen bij vrienden en familie. Dit heeft onder andere tot gevolg dat er in Suriname relatief weinig hotels en *guesthouses* zijn in vergelijking met de door de WTTC onderzochte landen. Bovendien beschikt Suriname niet over uitgestrekte zandstranden die het massatoerisme aantrekt, maar wordt vooral gefocust op natuur- en avontuurtoeristen. Alleen met deze bemerkingen in het achterhoofd is het volgens ons relevant om onze onderzoeksresultaten te vergelijken met die van de WTTC.

De grootste struikelblok bij het berekenen van de economische effecten van het toerisme in Suriname is met voorsprong het gebrek aan betrouwbare statistische gegevens. Zo worden de schattingen van het BBP door het Algemeen Bureau van de Statistiek (ABS) enkel berekend via de productiemethode (zie Paragraaf 9.4), terwijl een schatting volgens de bestedingsmethode nodig is voor het opstellen van de Input/Output-tabellen. Het ontbreken van deze tabellen leidt er vervolgens toe dat het in Suriname onmogelijk is om de toerismemultiplicators te berekenen.

In de rest van dit hoofdstuk worden de twee methodes besproken die in deze masterproef werden gebruikt voor het berekenen van de economische impact van het toerisme. Deze methodes - de 'Multiplicatormethode' en de 'Toegevoegde Waardemethode' - zijn terug te vinden in, respectievelijk, Paragraaf 9.3 en Paragraaf 9.4. De onderzoeksresultaten van beide methoden zijn terug te vinden in respectievelijk Hoofdstuk 9 en Hoofdstuk 10.

8.3 MULTIPLICATORMETHODE

8.3.1 DEFINIËRING EN AFBAKENING

Mathieson en Wall (1982, p. 42) definiëren de toerismemultiplicator als volgt:

"Een toerismemultiplicator is een getal waarmee de initiële toeristische uitgave vermenigvuldigd moet worden om het totale cumulatieve inkomenseffect te bekomen voor een specifieke tijdsperiode."

Dit is volgens ons echter een te beperkte definitie. In de praktijk is werken met de toerisme multiplicator geen zwart-wit proces omdat er variatie is in de multiplicator waarden. Een meer nauwkeurige beschrijving kan gevonden worden bij Fletcher en Archer (1992, p.63). Hun beschrijving erkent dat de verschillende sectoren in een economie onderling afhankelijk zijn. Elke autonome verandering in het niveau van de finale vraag (binnenlandse uitgaven, inkomend toerisme of investeringen) zal niet alleen de industrie beïnvloeden die het finale goed produceert, maar ook de leveranciers van die industrie, de leveranciers hun leveranciers, etc.

Wanneer we deze onderlinge afhankelijkheid tussen verschillende sectoren in een economie mee in beschouwing nemen, zal elke verandering in de finale vraag een verandering teweegbrengen in het

outputniveau van de economie, de inkomsten, de tewerkstelling, de overheidsopbrengsten en de betalingsbalans. De term 'multiplier' verwijst volgens Fletcher en Archer immers naar de ratio van de verandering in één van bovenstaande variabelen tot de verandering in de finale vraag die deze verandering veroorzaakte (N. VANHOVE, 2005, p. 182-183).

Er zijn verschillende soorten toerismemultipliers. Elke economische grootte (verkoop, inkomen, output, werkgelegenheid, etc.) heeft in principe een eigen multiplier, alsook elk soort secundair effect (indirect of geïnduceerd) van het toerisme. Deze multipliers zijn erg economie- en sectorafhankelijk en kunnen het best berekend worden uit de Input/Output-tabellen van het bewuste land of de beschouwde regio (ibidem).

Een belangrijke component bij het berekenen van multipliers is de importcomponent. De importcomponent van het toerisme vertegenwoordigt dat deel van de totale importen dat bestemd is voor toerisme en moet worden afgetrokken van de toeristenontvangsten om de bijdrage van het toerisme tot het BBP te schatten. De importen voor de toerismesector bestaan voornamelijk uit consumptie- en kapitaalgoederen en de transfer van factorinkomsten naar het buitenland. De omvang wordt bepaald door de diversificatie van de binnenlandse productiestructuur en de flexibiliteit van het binnenlandse aanbod (L.H., THEUNS, 1989, p.130).

Hoe kleiner de afhankelijkheid van een sector met betrekking tot de import, hoe groter de multipliers. Door de import 'lekt' immers een deel van de opbrengsten uit het toerisme weg naar het buitenland. Dit houdt in dat, voor men overgaat op het berekenen van de multipliers, eerst moet worden vastgesteld welk deel wegvloeit via de importen. De verhouding van de lokaal geproduceerde goederen en diensten tot de totale toeristenuitgaven geeft dan de *capture rate*. Deze *capture rate* is net als de multipliers erg regio gebonden (S.B., SEWARD, 1982, p. 161-162).

Multipliers dienen met enige voorzichtigheid te worden gebruikt. Ten eerste moet er over gewaakt worden dat de juiste multipliers gebruikt worden voor het economisch effect dat men wil berekenen. Daarnaast moet men er ook over waken dat, indien de multipliers uit een bepaalde regio of specifiek land worden toegepast in een economische impactanalyse van een ander land, deze twee gebieden en/of landen een soortgelijke economische structuur en meer in het bijzonder een vergelijkbare toerismesector moeten bezitten.

Doorheen de jaren is er heel wat verwarring ontstaan omtrent de term 'toerismemultiplier'. In de praktijk zijn er immers meerdere types, met elk hun eigen betekenis. De drie multipliers die we in deze masterproef hebben gebruikt zijn de toerisme output multiplier, de toerisme tewerkstelling multiplier en de toerismemultiplier om de overheidsontvangsten uit het toerisme te schatten. Zoals we al aangaven beïnvloeden de uitgaven van toeristen het BBP direct, indirect en via geïnduceerde uitgaven van de lokale huishoudens die extra inkomsten verwerven uit

de toeristenuitgaven. 'Lekken' van deze uitgaven uit de economie, meestal in de vorm van import van intermediaire goederen, beperken de omvang van de potentiële toename in het BBP. De mate waarin de toeristenontvangsten het BBP uiteindelijk doet toenemen, wordt weergegeven door de **toerisme output multiplier**. Kortom, deze multiplier heeft betrekking op het effect van een eenheid van de toeristenuitgaven op het totale productieniveau van de economie.

De **toerisme tewerkstellingsmultiplier** kan op twee manieren worden uitgedrukt: als een ratio van de combinatie van de directe en secundaire werkgelegenheid gegenereerd door een bijkomende eenheid van toeristenuitgaven, tot de directe tewerkstelling die hierdoor wordt gegenereerd of als de werkgelegenheid gecreëerd door het toerisme per eenheid van de toeristenuitgaven. In deze masterproef zal de tweede ratio worden toegepast.

De derde en laatste multiplier die in deze masterproef gebruikt wordt is de zogenaamde **overheids-inkomsten multiplier**. Deze multiplier verwijst naar de veranderingen in de overheidsinkomsten ten gevolge van een verandering in de toeristenuitgaven (HORWATH, 1981, p.3-4).

8.3.2 BEREKENEN VAN TOERISMEMULTIPLICATORS

Er is een scala aan methoden die kunnen gebruikt worden om de multiplicatoreffecten te meten, waaronder het economisch basismodel, het Keynesiaanse multiplicatormodel, het inkomsten/uitgaven-model en het Input/Output-model. Het economische basismodel en het Keynesiaanse model worden echter niet meer gebruikt omdat de hoge mate van aggregatie deze modellen overbodig maakt voor beleidsdoelstellingen. Ook het inkomsten/uitgaven model biedt weinig extra inzicht in de industriële relaties tussen het toerisme en de andere economische sectoren en tussen deze sectoren onderling. Het Input/Output (I/O) -model tenslotte, omvat wel alle sectoren van de economie en biedt daardoor de meest nauwkeurige multipliers. Wanneer de complexe, onderlinge relaties tussen de verschillende sectoren wel een belangrijke rol spelen in een economie, is het I/O-model dus het meest geschikt. Vandaar dat deze methode voornamelijk wordt toegepast voor de meer complexe economieën in termen van intersectorale relaties.

De kern van dit I/O-model is een zogenaamde '*inter-industrie matrix*' die alle stromen van goederen en diensten beschrijft tussen de sectoren en wijst op de relaties tussen deze stromen. Deze matrix kan vervolgens worden omgezet naar een I/O-model dat de directe, indirecte en geïnduceerde effecten kwantificeert van een verandering in de finale vraag, i.e. de uitgaven van de toerist, op de economie. Terwijl de drie andere benaderingen voor het schatten van de effecten een globale multiplier ontwikkelen, is het met het I/O-model mogelijk om inkomens-, output- en tewerkstellingsmultipliers te genereren voor elke producerende sector in de economie (HORWATH, 1981, p.5-6). Een belangrijke voorwaarde vooraleer een I/O-model kan worden

toegepast, is dat het land over zeer gedetailleerde statistische gegevens moet beschikken, een voorwaarde waaraan in Suriname niet is voldaan (zie Paragraaf 9.1).

Ondanks het feit dat het in Suriname onmogelijk is om de toerismemultiplicators te berekenen, hebben we getracht de economische effecten van het toerisme te berekenen op basis van de multiplicatormethode. De denk- en werkwijze die we hiervoor hebben toegepast worden uitgebreid besproken in Hoofdstuk 9.

8.4 TOERISME EN HET BBP

8.4.1 INLEIDING

Het schatten van de economische bijdrage van het toerisme kent in bepaalde ontwikkelingslanden, waaronder Suriname, een aantal problemen. In de vorige paragraaf werd al aangegeven dat er geen multiplicators afgeleid kunnen worden uit een Input/Output-model, aangezien deze landen niet beschikken over deze modellen. Het berekenen van de multiplicators volgens de Nationale Rekeningen is dan weer onmogelijk omdat de hiertoe vereiste gegevensverzameling en -verwerking vaak incompleet is. Alleen het 'lenen' van multiplicators van landen met een soortgelijke economische en toerisme structuur blijkt in Suriname mogelijk te zijn. Deze werkwijze hebben we in Hoofdstuk 9 van deze masterproef dan ook trachten toe te passen. Nochtans wordt ook het 'lenen' van multiplicators in het geval van ontwikkelingslanden door verscheidene onderzoekers sterk afgeraden. We hebben daarom beslist de economische impact ook op een andere wijze te schatten.

Om onze onderzoeksresultaten op basis van de Multiplicatormethode te kunnen vergelijken, hebben we naast de Multiplicatormethode nog een andere methode toegepast om de economische impact van het toerisme te schatten. Hiervoor hebben een blik geworpen op de nationale statistieken van Suriname die wel voorhanden zijn, namelijk de Nationale Rekeningen berekend volgens de productiemethode. Het uitrekenen van de verhoudingen tussen de toegevoegde waarde en de omzetten – van de relevante sectoren die wel worden geregistreerd in de economie – staat in dit deel van ons onderzoek centraal .

8.4.2 DEFINIËRING EN AFBAKENING

De **Nationale Rekeningen (NR)** is een systeem van rekeningen is een systeem van rekeningen dat op cijfermatige wijze een overzicht geeft van het economische proces in een land. Andere gehanteerde namen voor NR zijn Nationale Boekhouding en Nationale Jaarrekening. De belangrijkste grootheden binnen de NR, waar over het algemeen de meeste belangstelling naar uitgaat, is het Bruto Binnenlands Product en het Bruto Nationaal Product (R. WARSOSEMITO, 1992, p.2).

Het **Bruto Binnenland Product (BBP)** omvat alle finale goederen en diensten die in een bepaalde tijd (meestal een kalenderjaar) geproduceerd zijn *binnen landgrenzen*. Het BBP is een maatstaf voor de totale toegevoegde waarde voortgebracht door alle ingezetenen binnen de landgrenzen, in een kalenderjaar. Het **Bruto Nationaal Product (BNP)** wordt bekomen door van het BBP het saldo factorinkomens uit het buitenland op te tellen. Het BNP omvat de waarde van alle finale goederen en diensten die in een bepaalde periode wordt geproduceerd *door de economie* van een land. Deze data kan gehaald worden uit de betalingsbalans van de Centrale Bank van Suriname. Zowel het BBP als het BNP kunnen geregistreerd worden tegen marktprijzen of tegen factorkosten. Het verschil ontstaat door overheidsingrijpen in de economie in de vorm van belastingen en subsidies. De registratie tegen factorkosten geeft alle vergoedingen voor de productiefactoren aan. De registratie tegen marktprijzen geeft de totale uitgaven weer die nodig zijn om tot die productie te komen (ABS, 2008, p.4-5). In het vervolg van deze masterproef zal enkel het BBP verder worden besproken en toegepast.

Een tweede onderscheid kan gemaakt worden tussen het BBP in nominale, respectievelijk reële zin. Het **BBP in nominale zin** wordt berekend door de BTW's van alle economische sectoren te sommeren en deze waarde te corrigeren met de rentemarge van de banken. Dit levert het BBP tegen basisprijzen op. Het **BBP in reële zin** is het BBP waarbij de prijsinvloeden zijn uitgeschakeld. De cijfers tegen constante prijzen zijn belangrijk, omdat afhankelijk van de uitkomst hiervan, kan worden aangegeven of er al dan niet sprake is geweest van economische groei over een bepaalde periode. Het BBP in reële zin geeft als het ware aan wat het land werkelijk heeft gepresteerd (ibidem).

Volgens de SNA/93 kunnen er drie methoden gehanteerd worden om de Nationale Rekeningen samen te stellen en het BBP te berekenen.

- De Productiemethode;
- De Bestedingsmethode;
- De Inkomensmethode (UN, 2002, s.p.).

Aangezien de NR en de berekeningen van het BBP van het ABS tot dusver enkel gebaseerd zijn op de productiemethode, wordt enkel deze methode hier verder toegelicht en kon ook enkel deze methode worden toegepast voor het berekenen van de bijdrage van het toerisme tot het BBP.

DE PRODUCTIEMETHODE

Bij de productiemethode (ook wel objectieve methode genoemd omdat ze betrekking heeft op de goederen) wordt het BBP tegen marktprijzen (BBP_{mp}) bepaald door de Toegevoegde Waarde (TW) van alle economische sectoren bij elkaar op te tellen en deze waarde te corrigeren met het verschil tussen de indirecte belastingen (B_{ind}) en de subsidies (Sub). In formulevorm geeft dit:

$$BBP_{mp} = \sum TW + (B_{ind} - Sub)$$

$$\text{met } TW = PW - IW$$

De **Toegevoegde Waarde** is het verschil van de Productiewaarde (PW) en de Waarde van Intermediaire Goederen en Diensten (WI). Bij het berekenen van de Toegevoegde Waarde vraagt het begrip **productiewaarde** nadere toelichting. De productiewaarde is de waarde van de geproduceerde goederen en/of diensten ongeacht ze wel al dan niet verkocht zijn. Deze waarde wordt bijgevolg bekomen door de waarde van verkochte goederen en geleverde diensten, de waarde van goederen in bewerking, de waarde van verandering in de voorraden van gereed product en de waarde van de – door het bedrijf zelf geproduceerde en gebruikte – investeringsgoederen bij elkaar op te tellen.

Bij de productiemethode vindt er een indeling plaats van de sectoren naar de aard van de goederen en diensten. W. Ramautarsingh (1993, p. 3) geeft in zijn boek *Physical Resource Economics* de voorkeur aan twee indelingen. Een eerste indeling is die volgens de 'International Standard Industrial Classification' – code (ISIC). Bij het gebruik van deze code wordt gelet op de goederen en diensten geleverd door een onderneming. Op basis hiervan is de productiesector verdeeld in:

1. Landbouw, Veeteelt en Bosbouw;
2. Visserij;
3. Mijnbouwactiviteiten
4. Industrie/Fabricage
5. Elektriciteit, Gas en Water
6. Constructie
7. Handel
8. Hotels en Restaurants
9. Transport, Opslag en Communicatie
10. Financiële instellingen
11. Woon- en Commerciële diensten
12. Overheid
13. Educatie (Overheid)
14. Gezondheid en Sociale Zorg (Overheid)
15. Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapsdiensten.

De andere classificatie verdeelt de productiesector in vier sectoren: de primaire, secundaire, tertiaire en quartaire sector. Aangezien de statistieken van het Algemeen Bureau van de Statistiek in Suriname (in het kader van de SNA/93) de ISIC-code volgt, zal die indeling in deze masterproef gehanteerd worden. De heterogeniteit van de sector toerisme tenslotte, zorgt ervoor dat het toeristische product volgens de ISIC-code onder zes posten wordt geregistreerd, namelijk:

- Handel;

- Hotels en Restaurants;
- Transport, Opslag en Communicatie;
- 'Industrie en Fabricage';
- Woon- en Commerciële diensten en;
- Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapdiensten.

Hoewel we ons bewust zijn van het feit dat het toerisme via de secundaire effecten ook invloed uitoefent op andere sectoren binnen de Surinaamse economie, beperken we onze berekeningen in deze masterproef tot bovenstaande zes meest beïnvloede sectoren (W. RAMAUTARSINGH, 1993, p.5).

9 TOERISMEMULTIPLICATORS - ONDERZOEKSRISULTATEN

9.1 BEPERKINGEN BIJ HET ONDERZOEK

Tijdens ons zoektocht in Suriname naar reeds bestaande toerismemultiplicators of een manier om deze te berekenen, hebben we te maken gekregen met een aantal problemen. Het eerste probleem is dat er geen multiplicators kunnen worden afgeleid uit de Input/Output-tabellen, simpelweg omdat Suriname niet beschikt over dergelijke tabellen. Suriname is, in tegenstelling tot de meeste andere landen uit de regio, immers niet in het bezit van een zogenaamde transactie- of sociale accountingmatrix die aan de basis ligt van deze tabellen. Volgens H. Raadwijk, medewerkster van het ABS, is het ABS momenteel bezig met het opstellen van deze matrices. Hiervoor werd in 2008 zelfs een consultant van de CARTAC geraadpleegd. Deze consultant heeft een poging ondernomen om met de beschikbare data het BBP te schatten volgens de bestedingsmethode, maar de resultaten zijn voorlopig nog niet gepubliceerd. Op basis van deze resultaten zal het in de toekomst wel mogelijk zijn om de transactiematrix en bijgevolg de Input/Output-tabellen op te stellen.

Daarnaast is het ook onmogelijk om de multiplicators te berekenen uit de Nationale Rekeningen (NR) van Suriname. Deze NR vertonen daartoe immers nog te veel onvolmaaktheden. Om multiplicators af te kunnen leiden uit deze rekeningen is het, net als bij de Input/Output-tabellen, noodzakelijk dat de economische grootheden, zoals het BBP en het BNP, berekend werden volgens de bestedingsmethode.

Een derde probleem is dat het 'lenen' van toerismemultiplicators van een ander land, met een soortgelijke economische structuur en impact van het toerisme, niet voor de hand liggend is in het geval van Suriname. Verscheidene onderzoekers beweren zelfs dat het, in het geval van ontwikkelingslanden, af te raden is toerismemultiplicators van een ander land te gebruiken bij het berekenen van de effecten van toerisme. Volgens hen is de statistische documentatie van deze landen zo onbetrouwbaar, dat het haast onmogelijk is om te bepalen of twee economieën daadwerkelijk identiek zijn. Volgens hen zijn alleen de multiplicators van meer ontwikkelde landen gebaseerd op betrouwbare statistische gegevens. De economische structuur en de toerismesector van deze landen kan dan weer niet vergeleken worden met die van de ontwikkelingslanden.

Ons onderzoek om op basis van de multiplicatormethode de economische effecten van het toerisme in Suriname te meten, moet dan ook gezien worden als een eerste stap in de goede richting. Wegens een gebrek aan vraag- en aanbodinformatie en het ontbreken van een transactiematrix die de onderlinge relatie tussen de verschillende sectoren weerspiegelt, hebben we onze analyse moeten baseren op economische multiplicatorinformatie uit een studie van een ander land in het Caribisch gebied, wiens karakteristieken van de economie en de toerisme-industrie overeenkomen met die van Suriname. De CTO heeft enkele jaren geleden een economische impact methodologie

ontwikkeld die het heeft toegepast in een aantal landen in het Caribisch gebied, waaronder Puerto Rico. Tijdens ons onderzoek in Suriname hebben we dankzij S. Silos, waarnemer van de EC afdeling Suriname, inzicht gekregen in dit onderzoek uit 1998. Op basis van de gelijkenissen tussen de Puerto Ricaanse toeristische sector en die van Suriname (Bijlage 18), hebben we in overleg met S. Silos van de Europese Commissie, besloten de toerismemultiplicators van Puerto Rico te gebruiken in ons onderzoek.

Volgens Silos kan Puerto Rico beschouwd worden als een land met een vergelijkbare penetratiegraad van het toerisme als Suriname. Bovendien hebben beide landen een relatief open economie en zwakke onderlinge relaties tussen de verschillende sectoren. Ondanks hun ligging in het Caraïbische gebied hebben zowel Puerto Rico als Suriname slechts in beperkte mate mee geprofiteerd van de groeiende populariteit van de regio. Dit komt ook tot uiting in de schattingen van de WTTC. Hieruit blijkt immers dat beide landen, ondanks hun enorme geografische, demografische en zelfs economische verschillen, op het vlak van de economische effecten van het toerisme erg gelijkend zijn. Een vergelijking tussen beide landen is opgenomen in Bijlage 18.

We zijn er ons van bewust dat - gezien de significante geografisch, demografische en economische verschillen - onze onderzoeksresultaten mogelijk afwijken van de werkelijke economische impact van het toerisme in Suriname. We beschouwen de resultaten uit dit hoofdstuk dan ook als robuuste schattingen. Waar mogelijk hebben we onze resultaten vergeleken met de schattingen van de WTTC.

In de volgende analyse wordt de bezoekersgerelateerde impact onderzocht op de Surinaamse economie in termen van vier indicatoren: het **Bruto Binnenlands Product** (BBP), de **werkgelegenheid**, de **betalingsbalans** en de **overheidsopbrengsten**. Zoals we hierboven reeds aangaven hebben we hierbij gebruik gemaakt van de multiplicators van Puerto Rico die voortkwamen uit een onderzoek van de CTO. Om de bruikbaarheid van deze multiplicators in dit onderzoek te verhogen hebben we ze omgezet van USD naar Euro tegen de geldende wisselkoers op 4 april 2010 (Bijlage 19).

9.2 ECONOMISCHE IMPACT VOLGENS MULTIPLICATORMETHODE

9.2.1 IMPACT TOERISME OP BBP

Het Bruto Binnenlands Product (BBP) kan gezien worden als de totale waarde van alle geproduceerde goederen en diensten in de economie gedurende een bepaalde periode, na aftrek van de indirecte belastingen en subsidies. Het meet de bruto output minus de intermediaire input voor iedere sector, hetgeen resulteert in een schatting van de bruto toegevoegde waarde voor elk van deze sectoren.

In ons onderzoek zijn we van de veronderstelling uitgegaan dat de resultaten uit de *Suriname Visitor Survey* van 2004 een realistisch beeld vormen van het uitgavenpatroon van de internationale bezoeker voor de periode 2004 - 2007. Dit uitgavenpatroon is weergegeven in Tabel 10.10. De totale BBP en de BBP per sector tegen basisprijzen is terug te vinden in Bijlage 5.

De component 'Hotels en Restaurants', in 2004 goed voor ongeveer 48% van de totale uitgaven van de gemiddelde toerist, bedroeg in 2004 ongeveer SRD 64,1 miljoen of 1,59% van het totale BBP (Bijlage 5). Op vier jaar tijd is deze sector verdubbeld in werkelijke cijfers, van SRD 64.061 miljoen naar SRD 106.625 miljoen. Het aandeel van deze sector tot het totale BBP is echter nagenoeg constant gebleven en bedroeg in 2007 1,6%. Hiermee doet Suriname het een pak minder in vergelijking met andere landen uit het Caraïbische gebied en Zuid-Amerika.

De uitgaven van de internationale bezoekers genereren naast deze directe ook indirecte toegevoegde waarde. Internationale bezoekers consumeren immers een veel bredere variëteit aan goederen en diensten. Zo spenderen ze ook geld aan internationaal en lokaal transport, tours en excursies, souvenirs, etc. Dit heeft niet alleen een indirecte impact op het BBP, maar zorgt bovendien voor geïnduceerde effecten, doordat de toegenomen inkomens van de lokale bevolking en bedrijven opnieuw kunnen zorgen voor een stijgende productie.

De mate waarin deze indirecte en geïnduceerde effecten binnen een economie plaatsvinden hangt niet alleen af van het niveau en de aard van de uitgaven van de bezoekers, maar ook van de structurele kenmerken van de economie. Met dit laatste bedoelen we de mate waarin de structuur van de economie de recirculatie van deze initiële uitgaven bevordert tussen bedrijven en huishoudens.

'Lekken' van de uitgaven buiten de economie, meestel in de vorm van intermediaire importgoederen, beperken daarentegen de omvang en potentiële toename van de toegevoegde waarde van het toerisme. Een economie die in staat is de import te minimaliseren en het aandeel van directe, indirecte en geïnduceerde uitgaven aan intern geproduceerde goederen en diensten te maximaliseren, zal maximaal economisch voordeel kunnen halen uit de toeristenuitgaven.

Zoals we eerder al aangaven gaan we in deze masterproef de toerisme multiplicators van een onderzoek in Puerto Rico gebruiken om de directe, indirecte en geïnduceerde impact van het toerisme in Suriname te schatten. Deze BBP-multiplicators zijn weergegeven in Tabel 9.1. Volgens deze BBP-multiplicators zou elke 1 Euro uitgegeven door een toerist, rechtstreeks EUR 0,11 aan toegevoegde waarde produceren in de verschillende subsectoren van de sector toerisme samen. De studie schatte bovendien dat voor iedere EUR 1 waarmee vanuit de toerisme-industrie aan intermediaire goederen wordt gekocht, EUR 0,21 aan waarde wordt gecreëerd aan de gehele economie en dat EUR 1 aan additionele uitgifte van directe of indirecte inkomsten ontvangen door lokale ontvangers leidt tot een geïnduceerde toename van EUR 0,067 in toegevoegde waarde.

Deze multiplicators voor Puerto Rico hebben we, na overleg met en goedkeuring van S. Silos van de EC afdeling Suriname en R. Boeddha van het Ministerie van TCT, in dit onderzoek toegepast op de door ons geschatte toeristenuitgaven voor de periode 2004 tot en met 2007 (zie Tabel 10.9). De berekeningswijze hebben we opgenomen in Bijlage 20. Om de procentuele bijdrage van het toerisme te bekomen hebben we de geschatte toeristenuitgaven voor ieder jaar vermenigvuldigd met de BBP-multiplicators. Het resultaat hiervan hebben we gedeeld door de totale BBP tegen marktprijzen van het betreffende jaar.

Alle berekeningen zijn gedaan in Euro. De gehanteerde wisselkoers is die van 4 april 2010 en is weergegeven in Bijlage 19. We hebben bewust gekozen voor een enkele wisselkoers omdat de Surinaamse Dollar de laatste jaren relatief stabiel is gebleken en slechts een kleine variatie vertoonde rond deze wisselkoers op 4 april 2010.

Onze resultaten suggereren dat de volledige reis- en toerisme-industrie in 2007 goed was voor ongeveer **EUR 59,2 miljoen of 3,26 %** van het totale BBP (zie Tabel 9.1). In de periode 2004 – 2007 heeft er een reële groei plaatsgevonden van de Surinaamse reis- en toerisme-industrie van EUR 50,2 miljoen tot EUR 59,2 miljoen, een groei van ruim 17,7%. Nochtans is de bijdrage van de reis- en toerisme-industrie tot het totale BBP afgenomen van 4,57% naar 3,26%. Hieronder volgen een aantal mogelijke verklaringen.

Tabel 9.1: Impact van de toeristenuitgaven op het BBP

Impact	BBP multiplicator (Puerto Rico)	% van het BBP			
		2004	2005	2006	2007
Directe impact	0,11	1,30%	1,25%	1,00%	0,93%
Indirecte impact	0,21	2,48%	2,38%	1,91%	1,77%
Geïnduceerde impact	0,067	0,79%	0,76%	0,61%	0,56%
Totale impact BBP	0,387	4,57%	4,39%	3,51%	3,26%

Bron: S. KERKHOF, 2010

Ondanks de verdubbeling van de sector 'Hotels en Restaurants' kunnen we uit Bijlage 5 afleiden dat sectoren als 'Handel' en 'Industrie/Fabricage' ook een verdubbeling hebben gekend in de periode 2004 - 2007. Deze sectoren hebben echter een veel grotere omvang dan de sectoren die direct beïnvloed worden door het toerisme. Het totale BBP tegen marktprijzen is bijgevolg in verhouding sterker toegenomen dan de reis- en toerisme-industrie in Suriname.

Opvallend is ook de plotse daling van het aantal aangekomen toeristen in 2006 hetgeen heeft geleid tot een daling in de totale toeristenuitgaven van EUR 150,4 miljoen in 2005 naar EUR 144,8 miljoen in 2006. Dit kan verklaard worden door de overstromingen die hebben plaatsgevonden in

mei 2006, die de sector toerisme op twee manieren heeft beïnvloed. Ten eerste waren de eco-lodges in de overstroomde gebieden zodanig aangetast, dat het onmogelijk was om er nog toeristen te accommoderen. Pas tegen eind juli was de schade gerepareerd en kon men terug toeristen ontvangen. Hierdoor verloor de sector dat jaar de toeristenontvangsten van een van de topmaanden juli, hetgeen zijn weerslag heeft gehad op de totale ontvangsten van dat jaar. De tweede factor vloeide voort uit het negatief reisadvies en de negatieve publiciteit na de overstromingen, hetgeen leidde tot tal van reisannuleringen totdat de noodtoestand in Suriname werd opgeheven (UNECLAC, 2007, p.35).

De kosten van deze overstromingen waren enorm. De schade aan de lodges en de gemiste toeristenontvangsten voor de lodgehouders werden door de toerisme-autoriteiten geschat op respectievelijk EUR 655.000 en EUR 375.000. De opbrengsten van de touroperators daalden bovendien met ruim EUR 200.000. Dit alles resulteerde in een directe schade van EUR 1,23 miljoen. Op basis van onze multiplicators kunnen we er echter van uitgaan dat de indirecte en geïnduceerde gevolgen van deze overstromingen de reis- en toerismesector in Suriname nog zwaarder hebben getroffen (ibidem).

Een derde mogelijke verklaring voor de daling in de bijdrage van het toerisme tot het BBP is dat we de gemiddelde uitgaven per persoon constant hebben gehouden in de door ons onderzochte periode. Tabel 10.9 toont aan dat we gewerkt hebben met een gemiddelde toeristenuitgaven van EUR 940. Wegens een gebrek aan data is het echter niet mogelijk een betrouwbare schatting te maken van de verandering in deze uitgaven.

Wanneer we onze onderzoeksresultaten aanvullen met de schattingen van de WTTC voor 2009 kunnen we stellen dat beide schattingen een weinig optimistisch beeld scheppen over de evolutie van de impact van de sector toerisme tot het BBP. Volgens de WTTC was er in 2009 een reële daling van 9,1% in de reis- en toerisme-industrie in Suriname. De voorspellingen voor de periode 2009-2019 geven bovendien weinig positieve resultaten (een reële groei van slechts 4,6%).

Volgens de WTTC droeg het toerisme in 2009 echter wel direct 1,7% bij tot het totale BBP en is de sector indirect goed voor ruim 4,4%. Onze resultaten vertonen nochtans eerder een dalende trend richting 2009 en we zien, onder voorbehoud van eerder gemaakte kanttekeningen, geen redenen om te veronderstellen dat er een plotse stijging zou plaatsvinden in de toeristenuitgaven of het aantal toeristen. Zoals we in de inleiding van dit hoofdstuk al aangaven, zijn er echter verschillende redenen om te veronderstellen dat de cijfers van de WTTC de impact van het toerisme overschatten.

9.2.2 IMPACT TOERISME OP WERKGELEGENHEID

Het totaal aantal loontrekkende in de publieke en private sectoren van Suriname voor de periode 2002 – 2006 is weergegeven in Tabel 9.2. Op basis van de beschikbare data kan echter geen onderscheid gemaakt worden tussen tijdelijke, deeltijdse of voltijdse werknemers. Bovendien maakt de Tabel 9.2 geen onderscheid tussen de sector 'Hotel en Restaurants' en 'Handel'. Wel geeft deze tabel aan dat het totaal aantal geregistreerde werknemers in deze gecombineerde sectoren geschat wordt op ongeveer 15.000 werknemers, goed voor ongeveer 16% van de totale werkgelegenheid. Opvallend is dat het aantal werknemers in deze sectoren erg stabiel blijft gedurende de aangegeven periode.

We hebben ons onderzoek echter moeten beperken tot de periode 2004 – 2006 aangezien we enkel voor deze periode de noodzakelijk gegevens hebben teruggevonden in de Surinaamse statistieken.

Tabel 9.2: Aantal werknemers per Sector (2002 – 2006)

	2002	2003	2004	2005	2006
(Number of employees)					
Total	85,866	88,004	91,059	93,706	96,110
Agriculture, livestock and fisheries	9,388	9,634	10,865	10,865	11,191
Mining and quarrying	2,293	2,513	2,992	3,144	3,302
Manufacturing	7,729	7,625	7,648	7,583	7,799
Gas, water and electricity	1,613	1,633	1,711	1,706	1,757
Construction	5,824	7,108	7,816	8,131	8,538
Trade, restaurants and hotels	14,448	14,931	15,009	15,332	15,044
Transportation, storage and communications	2,605	2,472	2,451	2,588	2,423
Financial, real state and business services	2,725	2,749	2,808	2,908	3,036
Community, social, and personal services	3,933	3,950	4,111	4,136	4,293
Public administration and defense	35,310	35,389	35,648	37,315	38,727

Bron: IMF, 2008, p.8

In Paragraaf 10.2.3 hebben we de totale toeristenontvangsten geschat voor de periode 2004 - 2007 (zie Tabel 10.9). De geschatte totale toeristenontvangsten voor de periode 2004 – 2006 waren respectievelijk EUR 129,8 miljoen, EUR 150,4 miljoen en EUR 144,8 miljoen. Uit ons onderzoek blijkt dat deze toeristenontvangsten in Suriname jaarlijks respectievelijk **633, 734 en 706 jobs** extra genereerde in de periode 2004 – 2006. We geven hier kort onze berekeningswijze weer voor het jaar 2004. Voor de jaren 2005 en 2006 hebben we dezelfde redenering gevolgd.

De 'toerisme-tewerkstellingsmultiplicator' geeft een schatting van het direct, indirect en geïnduceerd aantal gegenereerde jobs, voor elke nieuwe job die direct wordt gecreëerd in een bepaalde sector (H., DAVIS, 1990, p.3). De toerisme-tewerkstellingsmultiplicator voor Puerto Rico is 4,88 en vermenigvuldigen we met de totale toerismeontvangsten van 2004, namelijk EUR 129,8

miljoen. Het resultaat geeft een schatting van het totaal aantal jobs dat gegenereerd werd door de totale toeristenontvangsten in Suriname, ongeveer 632 jobs. Van dit totaal werden in 2004 direct 360 jobs gecreëerd in de sector toerisme en een bijkomend aantal jobs van 272 in andere sectoren via intermediaire indirecte transacties en geïnduceerde uitgaven door huishoudens. Dit komt overeen met respectievelijk 0,40% en 0,30% van de totale tewerkstelling in Suriname in 2004. Ook de resultaten van 2005 en 2006 schommelen rond deze schattingen.

Met onderstaande toerisme-tewerkstellingsmultiplicator is het enkel mogelijk het aantal nieuwe jobs te schatten dat in een bepaald jaar werd gecreëerd door een specifieke sector. Voor een schatting van het totaal aantal jobs in de reis- en toerisme-industrie in Suriname verwijzen we naar de rapporten van het WTTC, waarin de directe werkgelegenheid in de sector geschat wordt op 2.300 jobs (1,6% van de totale werkgelegenheid). Volgens het WTTC is de reis- en toerisme-industrie in Suriname direct en indirect zelfs verantwoordelijk voor 5.800 jobs, of 4% van de totale werkgelegenheid (WTTC, 2009, p.4).

Tabel 9.3: Impact van toeristenuitgaven op tewerkstelling in Suriname, 2004 - 2006

Impact	Toerisme Tewerkstelling- multiplicator	Jaar			
		2004		2005	2006
		Bijkomende tewerkstelling	% van totale tewerk- stelling	% van totale tewerkstelling	% van totale tewerkstelling
Directe en Indirecte impact	2,78	360	0,40%	0,45%	0,42%
Geïnduceerde impact	2,1	272	0,30%	0,34%	0,32%
Totale impact	4,88	633	0,70%	0,78%	0,74%

Bron: S. KERKHOFS, 2010

Net als in Puerto Rico heeft het toerisme ook in Suriname slechts een beperkte directe impact op de jobcreatie binnen de sector. Zoals we al eerder aangaven reist meer dan de helft van het totaal aantal toeristen naar Suriname om vrienden en/of familie te bezoeken. Deze zogenaamde VFR's verblijven doorgaans niet in hotels of andere accommodaties en maken slechts in beperkte mate gebruik van de lokale restaurants. Hierdoor leveren ze relatief weinig bijdrage aan de directe werkgelegenheid binnen de toerismesector. Wel gaan deze VFR's veel winkelen en zorgen ze voor extra uitgaven van hun vrienden en familie tijdens hun verblijf. Vandaar dat de indirecte en geïnduceerde impact van het toerisme op de lokale tewerkstelling een significant deel uitmaakt van de totale impact van het toerisme in Suriname.

Een tweede opmerking die we dienen te maken is dat de informele sector in Suriname een significant aandeel heeft in de Surinaamse economie. Volgens de laatste schattingen van het ABS maakt de informele sector ruim 15% uit van het totale BBP. Hoewel er vooralsnog geen sectorale

breakdown kan gepresenteerd worden, gaven verschillende geïnterviewde (semi-) overheidsinstanties aan dat de illegaliteit onder de touroperators, accommodatieverschaffers en restauranthouders een enorm probleem vormt in Suriname. We zijn er ons dan ook van bewust dat onze schattingen en die van de WTTC een onderschatting kunnen zijn van de werkelijke impact van het toerisme op de totale Surinaamse werkgelegenheid.

9.2.3 IMPACT TOERISME OP BETALINGSBALANS

Suriname heeft een heel open economie. De buitenlandse handel in goederen en diensten heeft bijgevolg een groot aandeel in de totale economische activiteit van het land. Aangezien het toerisme een dienst is die deviezen genereert, wordt deze sector beschouwd als een exportproduct.

Tabel 9.4: Betalingsbalans op kasbasis Suriname, 2007 (in miljoenen EUR)

Lopende rekening		158,32
Goederen en diensten	96,61	
Goederen	142,65	
Diensten	-46,04	
Reisverkeer		33,12
Andere		-79,16
Primaire inkomens en inkomensoverdrachten	61,71	
Kapitaal en Financiële rekening		-28,59
Betalingsbalans		129,73

Bron: *Financiële Nota 2010, p.80, eigen bewerking*

In 2007 vertoonde de Betalingsbalans van Suriname een netto positief saldo van EUR 129,73 miljoen (zie Tabel 9.4). Opvallend is dat binnen de post 'Dienstenverkeer' enkel 'Reisverkeer' een netto positief saldo heeft van EUR 33,12 miljoen in het jaar 2007. Deze post bestaat voornamelijk uit toerisme uitgaven. Hoewel deze uitgaven het saldo van de Handelsbalans positief beïnvloedt, zorgen ze ook voor een negatieve factor in de Betalingsbalans. Een deel van de toerisme uitgaven kunnen immers geassocieerd worden met de import van goederen en diensten. Deze invoer is een lek voor de Surinaamse economie. Door deze bijkomende import vermindert bijgevolg het aandeel van de uitgaven dat opnieuw circuleert binnen de Surinaamse economie, waardoor de potentiële impact van de initiële uitgave vermindert.

Deze zogenaamde 'importlekken' kunnen plaatsvinden op elk impactniveau: directe effecten treden bijvoorbeeld op wanneer toeristen geïmporteerde goederen kopen in een winkel; indirecte effecten kunnen betrekking hebben op de aankoop van intermediaire goederen en diensten vanuit de toerisme-industrie en geïnduceerde effecten tussentussen treden op door de toenemende neiging van de lokale bevolking om geïmporteerde goederen te kopen. Hun inkomen zal immers toenemen door de eerder vermelde directe en indirecte effecten.

Omwillen van een aantal significante verschillen tussen de Betalingsbalans van Puerto Rico en die van Suriname, is het volgens Silos niet correct om de verhouding, die tijdens het onderzoek in Puerto Rico werd gevonden tussen de totale toeristgerelateerde ontvangsten en de importgerelateerde uitstroom, toe te passen op de totale import van Suriname. H. Raadwijk geeft wel aan dat de ABS vermoedt dat de toerismegerelateerde ontvangsten de importgerelateerde uitstroom van Suriname niet overschrijdt (ABS, 2009).

9.2.4 IMPACT TOERISME OP OVERHEIDSONTVANGSTEN

Toeristen hebben een impact op de overheidsontvangsten via een verscheidenheid aan belastingen en andere financiële verplichtingen (bijvoorbeeld de kost van een visum) die ze direct betalen. Verder nemen de overheidsontvangsten ook indirect toe door de belastingen en heffingen binnen de etablissementen van de toerisme-industrie. Tot slot verhogen de toeristenuitgaven de overheidsontvangsten via de inkomsten- en grondstofbelasting of andere kosten ten gevolge van de toegenomen dienstverlening van de overheid. Deze belastingen en kosten komen ten laste van diegene wiens inkomen direct of indirect is toegenomen door het toerisme.

De tabel in Bijlage 21 geeft de overheidsontvangsten weer voor de periode 2003 – 2007 voor Suriname. De belangrijkste elementen binnen deze overheidsontvangsten die direct worden beïnvloed door de activiteiten van de toeristen zijn de belastingen op de bezoekers zelf, hotels, restaurants en telecommunicatie. Daarnaast zijn er ook heffingen op import en vreemde valuta die direct bijdragen aan de overheidsontvangsten. Indirecte inkomsten zijn voornamelijk afkomstig van belastingen op de inkomsten en winsten binnen de sector, belasting op onroerend goed en belastingen op internationale handel (zoals invoerrechten, verbruiksbelasting en douanekosten). Geïnduceerde effecten doen zich in de eerste plaats voor door toegenomen inkomsten van de lokale bevolking, verbruiksbelasting en douanekosten. Tussentussen ontvangt Suriname donormiddelen vanuit onder andere Nederland en de EU. Een deel van deze donormiddelen zijn bestemd voor Ministeries die zich inzetten voor een duurzame ontwikkeling van de sector toerisme.

Het enige item binnen de overheidsontvangsten dat volledig en met zekerheid betaald wordt door de toeristen zou de hotel- en bezoekersbelasting zijn. In de publicaties van de overheidsuitgaven wordt echter geen enkel item dat specifiek kan worden toegewezen aan het toerisme weergegeven. R. Boeddha van het Ministerie van TCT bevestigt: "*Waar het Ministerie van Financiën de*

belastingopbrengsten van het toerisme aan toewijst is ook voor ons een groot vraagteken. Bovendien hebben wij er geen enkel idee van wat er met deze ontvangsten gebeurt, dus ook niet of deze geherinvesteerd worden ter ontwikkeling van de sector. Ook van de ontvangsten van de visa ziet niemand iets terug. Het wordt hoog tijd dat hier meer controle op wordt uitgevoerd.” Ook andere heffingen op bezoekers, zoals bijvoorbeeld luchthaventaksen, worden in Suriname verzameld door de overheid. Nochtans is ook van deze inkomsten geen detaillering terug te vinden bij het Ministerie van Financiën. Alle andere belastingen worden slechts gedeeltelijk betaald door toeristen, hetzij direct, indirect of via het geïnduceerde bestedingsproces van de lokale bevolking.

Uit onze interviews met personen van verscheidene instanties binnen de sector toerisme kunnen we concluderen dat zowel vanuit publieke als private hoek geijverd wordt voor meer transparantie van de overheidsontvangsten. R. Boeddha blijft echter realistisch: *“Onze vraag naar meer duidelijkheid wat betreft de overheidsinkomsten wordt van bovenuit steeds op de lange baan geschoven. Ze beseffen niet hoe belangrijk deze informatie is voor ons toerismebeleid. Het enige waar de regering momenteel mee bezig is zijn de verkiezingen van mei 2010. De rest is bijzaak.”*

Het onderzoek naar de multiplicators voor Puerto Rico dat we in dit onderzoek hanteerde, maakte ook een schatting van de multiplicators voor de overheidsontvangsten in verband met de toeristenontvangsten. Zonder volledige en vergelijkbare data betreffende de gehanteerde belastingsvoeten, belastingen en toeristgerelateerde heffingen van de Surinaamse overheid, evenals bedrijfsstatistieken en gegevens over het uitgavenpatroon van huishoudens, kunnen de multiplicators van Puerto Rico niet met vertrouwen worden toegepast om de fiscale gevolgen van het toerisme te schatten.

10 OMZET EN TOEGEVOEGDE WAARDE VAN TOERISME - ONDERZOEKSRISULTATEN

10.1 INLEIDING

Aangezien uit onze literatuurstudie en ons eerste onderzoek naar de economische effecten van het toerisme - respectievelijk Hoofdstuk 8 en Hoofdstuk 9 - blijkt dat het 'lenen' van multiplicators niet de meest betrouwbare methode is voor het schatten van de economische impact van het toerisme, hebben we beslist ons onderzoek aan te vullen met een tweede werkwijze om deze impact te berekenen. Hiervoor hebben we een blik geworpen op de beschikbare nationale economische statistieken van het land. Het uitrekenen van de verhoudingen tussen de toegevoegde waarde en de omzetten - van sectoren die wel worden geregistreerd in de nationale statistieken - staat in deze berekening centraal.

In Hoofdstuk 8 werd reeds aangegeven dat het ABS de productiemethode toepast om het Bruto Binnenlands Product (BBP) en andere macro-economische grootheden te meten. Tijdens onze literatuurstudie werd bovendien duidelijk dat er in de Nationale Rekeningen van Suriname geen aparte sector 'toerisme' is opgenomen, maar de classificatie volgens de ISIC-code wordt gevolgd. Deze ISIC-code veronderstelt dat de toeristenontvangsten voornamelijk stromen naar zes verschillende sectoren, namelijk: 'Handel', 'Hotels en Restaurants', 'Industrie en Fabricage', 'Transport, Opslag en Communicatie', 'woon - en Commerciële diensten' en 'Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapdiensten'.

Elk van deze zes sectoren heeft een bepaalde toegevoegde waarde. Nochtans is het niet helemaal duidelijk hoeveel toegevoegde waarde hierbij precies wordt gegenereerd door het toerisme. Naast toegevoegde waarde heeft elk van deze sectoren ook een specifieke omzet of productiewaarde. Deze omzet komt tot stand bij de verkoop van goederen en/of diensten aan klanten, zowel aan ingezetenen als niet-ingezetenen. Voor de sectoren 'Handel', 'Industrie en Fabricage', 'Transport, Opslag en Communicatie', 'Woon - en Commerciële diensten' en 'Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapdiensten' is het duidelijk dat niet alleen toeristen maar ook lokale inwoners goederen of diensten consumeren aangeboden door deze sectoren. Deze sectoren beschouwen we dan ook als toerismesectoren van het derde niveau. De subsector 'Hotel' daarentegen rekenen we onder de toerismesector van het eerste niveau. Nochtans bestaat ook hier een bepaalde vraag vanuit de lokale markt zoals bijvoorbeeld weekendtrips ondernomen door de Surinaamse bevolking. De subsector 'Restaurants' tenslotte, wijzen we toe aan de toerismesector van het tweede niveau.

De moeilijkheid bij het berekenen van de toegevoegde waarde van het toerisme was, dat de afdeling 'Bedrijfsstatistieken' binnen het ABS - verantwoordelijk voor het berekenen van de

omzetten – een andere indeling en een andere rekenmethode hanteert dan de afdeling 'Nationale Rekeningen'. Wat de indeling betreft, berekent 'Bedrijfsstatistieken' de omzetten immers voor de verschillende *bedrijfstakingen* (zie Bijlage 3), terwijl de afdeling 'Nationale Rekeningen' de BTW en het BBP berekent voor de verschillende *sectoren*. De werkwijze die we hebben gehanteerd om – ondanks deze beperkingen – alsnog een betrouwbare schatting te kunnen maken van de toegevoegde waarde van het toerisme, is weergegeven in Paragraaf 9.3.2.

Daarnaast leidt de spreiding van de toeristenuitgaven over meerdere sectoren tot moeilijkheden bij het afgrenzen van de sector toerisme en bijgevolg tot problemen bij het nauwkeurig berekenen van de economische effecten van deze sector. Vooral in ontwikkelingslanden, waar de sector toerisme niet als dusdanig is opgenomen in de Nationale Rekeningen, kan dit zorgen voor problemen. Onze onderzoeksresultaten moeten dan ook gezien worden als een robuuste benadering van de werkelijke economische impact van het toerisme op de Surinaamse economie.

Een laatste moeilijkheid bij het berekenen van de economische bijdrage van het toerisme tot het BBP, is de lage *compliance rate* waarmee het ABS te maken krijgt bij hun onderzoeken naar de toegevoegde waarde van deze sectoren. H. Raadwijk, hoofd van de afdeling Nationale Rekeningen van het ABS, verduidelijkt: *"Onder 'compliance rate' verstaan we de mate waarin ondernemers of bedrijven daadwerkelijk voldoen aan hun plicht om te participeren aan onze onderzoeken. Binnen bepaalde sectoren was het nalevingpercentage zo laag, dat de toegevoegde waarde voor deze sectoren geschat diende te worden."* Alle lichamen binnen de Surinaamse productiesector zijn nochtans bij wet verplicht om informatie af te staan aan het ABS ten behoeve van de productie-statistieken. In de praktijk ligt de respons echter zeer laag.

10.2 OMZET VAN DE SECTOR TOERISME

10.2.1 TOERISTENAANKOMSTEN

Het Algemeen Bureau voor de Statistiek (ABS) geeft in een publicatie uit 2005 een overzicht van het totaal aangekomen toeristen in de periode 1996 tot en met 2002 (ITDP, 2005, p.9). Meer recent (november 2009) heeft het ABS het aantal toeristenaankomsten gepubliceerd voor de periode 2004 - 2007. Voor het jaar 2003 zijn er echter geen cijfers ter beschikking over een periode van zes maanden omdat het ABS in dat jaar niet in staat was deze cijfers te produceren omwille van een brand in het gebouw van het ABS.

Ter bevordering van het verzamelen van statistische gegevens werd door de STS, in het kader van het ITDP van de EU, in mei 2003 het *Caribbean Tourism Organization Management Information System for Tourism* (CTO/MIST) opgezet. We hebben ervoor gekozen om in deze masterproef enkel gebruik te maken van de statistieken die verzameld zijn volgens dit CTO/MIST. Onze berekening van de economische bijdrage van het toerisme zal dan ook enkel betrekking hebben op

de jaren na 2003. Op die manier hopen we de kwaliteit en betrouwbaarheid van ons onderzoek te garanderen.

Het aantal aangekomen toeristen in 2004 is weergegeven in Tabel 10.1. Volgens de laatste schattingen van het ABS - voor de introductie van het CTO/MIST - waren er in 2002 in totaal 60.223 toeristenaankomsten. Dit zijn er 77.585 minder dan het aantal aankomsten in 2004. Dit enorme verschil is grotendeels toe te wijten aan de verschillende registratiemethoden van het ABS, respectievelijk het CTO/MIST. Zo werden de toerismestatistieken van het ABS vergaard uit secundaire bronnen. De toeristenaantallen waren bijvoorbeeld afkomstig van de Johan Adolph Pengel luchthaven; passagierslijsten van de afdeling Luchtvaart; en informatie over het doel van de reis werd verstrekt door het Ministerie van Justitie en Politie, die alle bezoekers registreerde die langer dan een week in Suriname verbleven (ITDP, 2005, p.8). Nochtans was ook in de toenmalige gegevens van het ABS een groei in het aantal toeristen merkbaar. Tussen 1996 en 2002 steeg het aantal toeristen immers van 53.228 naar 60.223: een groei van gemiddeld 2% per jaar.

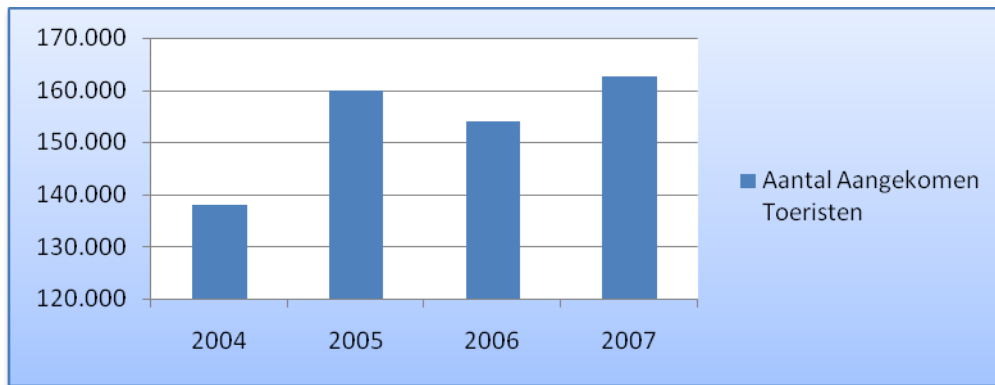
Tabel 10.1: Toeristenaankomsten per maand, naar land van herkomst (2004)

Maand	Nederland	Rest van Europa	Caraïben	Zuid- en Centraal Amerika	Rest van de wereld	Onbekend	Totaal aangekomen toeristen
januari	5.155	188	403	916	570	54	7.286
februari	7.547	274	536	2.386	713	41	11.497
maart	7.089	342	597	2.296	773	41	11.138
april	5.929	419	888	2.710	866	36	10.848
mei	5.030	379	561	2.207	931	20	9.128
juni	6.152	306	503	1.886	1.110	14	9.971
juli	11.590	404	1.280	3.414	1.080	16	17.784
augustus	5.007	522	717	5.824	1.044	37	13.151
september	5.961	302	682	1.858	695	11	9.509
oktober	6.626	446	853	2.448	752	17	11.142
november	7.042	505	613	2.143	728	23	11.054
december	9.087	611	988	3.628	970	16	15.300
Totaal	82.215	4.698	8.621	31.716	10.232	326	137.808

Bron: *Surinam Visitor Survey, 2005, p.12*

Figuur 10.1 geeft het jaarlijks aantal aangekomen toeristen weer voor de periode 2004 - 2007. Volgens de meest recente publicatie van de Verkeers- en Vervoersstatistieken van het ABS (2009), hebben er over de periode 2004 - 2007 respectievelijk 138.043, 160.022, 154.060 en 162.509 toeristen Suriname bezocht. Deze toeristenaantallen zullen verder in dit hoofdstuk gebruikt worden bij het schatten van de totale toeristenontvangsten, die op hun beurt aan de basis liggen van onze berekeningen van de toegevoegde waarde van het toerisme.

Figuur 10.1: Aantal aangekomen toeristen, 2004 - 2007

Bron: Verkeers- en Vervoersstatistieken, 2009, Eigen bewerking

10.2.2 BESTEDINGEN VAN DE TOERIST IN SURINAME

In deze paragraaf wordt de toerist belicht, samen met zijn of haar bestedingen in de Surinaamse economie voor het jaar 2004. De toeristenuitgaven worden eerst besproken naar marktsegment (de residentie van de toerist) en vervolgens naar het doel van de reis. Voor beide indelingen wordt de groepering uit de *Suriname Visitor Survey 2004* gevolgd.

Voor dit meest recente onderzoek met betrekking tot het toerisme in Suriname, werd gebruik gemaakt van een gestructureerde vragenlijst om informatie met een hoge nauwkeurigheidsgraad te bekomen over het niveau en het patroon van de uitgaven in Suriname. De vragen werden zo opgesteld, dat niet alleen de uitgaven ter plaatse, maar ook de kosten van pakketreizen en andere op voorhand betaalde kosten mee in beschouwing konden worden genomen. Alle vooruitbetaalde bedragen (minus de commissies voor reisbureaus en eventuele groepskortingen) en de uitgaven ter plaatse werden vervolgens opgeteld. De resultaten van dit onderzoek worden verder in dit hoofdstuk gebruikt voor het berekenen van de bijdrage van het toerisme tot het BBP in de Surinaamse economie.

In Hoofdstuk 4 hebben we reeds aangegeven dat in 2004 maar liefst 60,3% van het totaal aantal toeristen naar Suriname afreisde voor een 'Bezoek aan Vrienden en/of Familie'. Slechts 22,9% reisde naar Suriname voor het 'Plezier', terwijl 9,3% en 6,4% naar Suriname kwam voor respectievelijk 'Zaken' en 'Andere Doeleinden'. Wanneer we kijken naar het land van herkomst van de toerist, zien we dat in 2004 maar liefst 59,6% van alle toeristen afkomstig was uit Nederland. De overige 40,4% was afkomstig uit de andere marktsegmenten.

GEMIDDELDE UITGAVEN PER HOOFD EN GEMIDDELDE DAGELIJKSE UITGAVEN

Tijdens dat zelfde onderzoek uit 2004 werd er aan de toeristen gevraagd om de grootte van hun bestedingen aan te geven. Deze uitgaven werden geanalyseerd en zijn weergegeven in Tabel 10.2 en Tabel 10.3.

De gemiddelde uitgaven per persoon en de gemiddelde uitgaven per persoon per dag verschillen wezenlijk naargelang de herkomst van de toeristen. Tabel 10.2 toont aan dat, in termen van *gemiddelde uitgaven per persoon*, de personen afkomstig uit 'Nederland' het meest en personen afkomstig uit 'Rest van de Wereld' het minst spenderen. Respectievelijk EUR 766 en EUR 465. In termen van de *gemiddelde dagelijkse uitgaven per persoon* daarentegen, hetgeen een nauwkeurigere maatstaf is voor het niveau van de uitgaven, blijken de personen afkomstig uit 'Rest van het Caraïbisch Gebied', 'Noord-Amerika' en 'Rest van Europa' het meest uit te geven, respectievelijk EUR 60, EUR 54 en EUR 53 per nacht. De personen die gemiddeld het minst uitgaven per nacht, zijn opnieuw de personen afkomstig uit de 'Rest van de Wereld' met EUR 28 per nacht. De toeristen uit Nederland, die goed zijn voor ruim 60% van het totaal aantal toeristen, spenderen gemiddeld slechts EUR 38 per nacht.

Een belangrijke bemerking bij deze onderzoeksresultaten is dat men bij het berekenen van de gemiddelde uitgaven - zowel per persoon als per nacht - alle toeristen in beschouwing heeft genomen, ook de toeristen die verbleven in een niet-commerciële accommodatie en daardoor in verhouding zeer weinig geld uitgaven aan het verblijf zelf. In Hoofdstuk 4 gaven we reeds aan dat maar liefst 47% van het totaal aantal toeristen verblijft in privéaccommodaties (bijvoorbeeld bij vrienden, kennissen of familie). Logischerwijs heeft dit een aanzienlijk neerwaarts effect op de gemiddelde dagelijkse uitgaven van alle toeristen.

Tabel 10.2: Gemiddelde uitgaven per persoon en per dag naar marktsegment (2004)

Uitgaven	Nederland	Rest van Europa	Nederlandse Antillen	Rest van het Caraïbisch gebied	Zuid- en Centraal Amerika	Rest van de wereld	Onbekend	Totaal
Gemiddelde uitgaven per persoon (in euro)	766	739	560	599	713	494	465	722
Gemiddelde duur van het verblijf	19,9	14,0	13,2	9,9	13,3	12,9	16,3	18,2
Gemiddelde dagelijkse uitgaven per persoon (in euro)	38	53	42	60	54	38	28	40

Bron: *Suriname Visitor Survey, 2004, p.39*

Het is dus belangrijk dat we een onderscheid maken tussen de *uitgaven per persoon* en de *uitgaven per persoon per dag*. We verduidelijken dit even met een eenvoudig voorbeeld: Om EUR 1000 uit te geven moet een Nederlander ongeveer 26 dagen in Suriname verblijven, terwijl een

persoon uit 'Rest van Europa', 'Rest van het Caïribisch Gebied' en 'Noord-Amerika' respectievelijk slechts 19, 17 en 19 dagen in Suriname moet verblijven om dit bedrag te besteden. Relatief geven de toeristen van deze laatste drie marktsegmenten dus meer uit per dag in Suriname dan de grote groep Nederlanders die naar Suriname reizen.

Tabel 10.3: Gemiddelde uitgaven per persoon en per dag naar doel van de reis

Uitgaven	Plezier	Bezoek aan Vrienden of Familie	Zaken	Andere doeleinden	Totaal
Gemiddelde uitgaven per persoon (in euro)	888	666	748	634	722
Gemiddelde duur van het verblijf	16,0	20,0	12,9	25,6	18,2
Gemiddelde dagelijkse uitgaven per persoon (in euro)	56	33	58	25	40

Bron: *Suriname Visitor Survey, 2004, p.39*

Wanneer we kijken naar het doel van de reis zien we dat de gemiddelde uitgaven per persoon het hoogst zijn voor de toeristen die reizen voor 'Plezier' en 'Zaken', respectievelijk EUR 888 en EUR 748. Deze gemiddelde uitgaven liggen aanzienlijk hoger dan de uitgaven van de toeristen uit de categorieën 'Bezoek aan Familie of Vrienden' en 'Andere doeleinden' (Tabel 10.3).

De bezoekers die Suriname aandoen voor 'Plezier' en voor 'Zaken' geven het meeste uit – respectievelijk gemiddeld EUR 56 en EUR 58 per dag. De toeristen die het minste uitgeven zijn de toeristen die naar Suriname komen voor 'Andere Doeleinden', op de voet gevolgd door toeristen op 'Bezoek bij Familie of Vrienden'. Zoals we hierboven reeds aangaven, is dit laatste voornamelijk te wijten aan het feit dat zij meestal bij vrienden en/of aanverwanten verblijven en daardoor weinig tot geen geld spenderen aan de overnachting zelf. Als we het voorbeeld van EUR 1000 opnieuw aanhalen, kan geconcludeerd worden dat toeristen voor 'Plezier' 18 dagen, toeristen voor 'Zaken' 17 dagen, toeristen voor 'Bezoek aan Familie of Vrienden' 30 dagen en toeristen die naar Suriname reizen voor 'Andere Doeleinden' 38 dagen nodig hebben om dit bedrag te spenderen.

10.2.3 GESCHATTE TOERISTENONTVANGSTEN 2004 – 2007

TOERISTENONTVANGSTEN 2004

De informatie afgeleid uit de *Suriname Visitor Survey 2004* biedt mogelijkheden om schattingen te maken ten aanzien van de totale uitgaven van de buitenlandse toeristen. In dit deel hebben we de informatie over de gemiddelde uitgaven en de gemiddelde dagelijkse uitgave per toerist uit de

vorige paragraaf dan ook gebruikt om de totale toeristenuitgaven of de totale deviezeninkomsten te schatten van de buitenlandse toeristen.

In het *Suriname Visitor Survey 2004* werd reeds een dergelijke schatting uitgevoerd voor de periode van 1 december 2003 tot en met 30 november 2004. De resultaten zijn weergegeven in Tabel 10.4. Deze tabel geeft aan dat de totale toeristenontvangsten of 'omzetten' - gezien vanuit de toerismesector - gedurende de aangegeven periode EUR 93.146.488 bedroeg.

Tabel 10.4: Geschatte toeristenontvangsten naar marktsegment (1/12/ 2003 – 30/11/2004)

Marktgebied	Aantal aangekomen toeristen (1/12/2003 - 30/11/2004)	Gemiddelde uitgaven per persoon (in euro)	Totale toeristenontvangsten (in euro)	Procentueel aandeel
Nederland	81.792	766	62.652.672	67
Rest van Europa	4.324	739	3.195.436	3
Nederlandse Antillen	4.227	560	236.120	3
Rest van het Caraïbisch gebied	16.803	599	10.064.997	11
Noord-Amerika	5.857	713	4.176.041	4
Centraal- en Zuid-Amerika	17.858	494	8.821.852	9
Rest van de wereld	4.018	465	1.868.370	2
Totaal	134.879	722	93.146.448	100

Bron: *Suriname Visitor Survey, 2004, p.45*

Op basis van de gemiddelde uitgaven uit de *Suriname Visitor Survey* (EUR 722) hebben we vervolgens een schatting gemaakt van de totale toeristenontvangsten voor het kalenderjaar 2004. Hiervoor hebben we het totaal aantal aangekomen toeristen in 2004 - dit waren er 138.043 volgens de meest recente Verkeers- en Vervoersstatistieken (2010) - vermenigvuldigd met de gemiddelde uitgave, namelijk EUR 722. Zo bekomen we een bedrag van EUR 99.667.046.

Op dit bedrag hebben we echter nog een correctie moeten uitvoeren omdat de *Suriname Visitor Survey 2004* een toerist definieert als: "een resident van een vreemd land, die Suriname bezoekt voor een periode van minimaal één dag en maximaal drie maanden, voor uiteenlopende redenen, behalve immigratie en werk". Uit deze definitie volgt dat een deel van de toeristen die Suriname in 2004 bezochten – namelijk zij die meer dan 92 nachten in Suriname verbleven - niet werden opgenomen in het onderzoek. Dit heeft zonder meer invloed gehad op de gemiddelde duur van het verblijf. Berekeningen uit de maandelijkse rapporten van het CTO/MIST tonen dan ook aan dat de gemiddelde duur van het verblijf 23,5 nachten is in tegenstelling tot de 18,2 nachten zoals die door de *Suriname Visitor Survey* werd geschat (zie Tabel 10.5).

Als we veronderstellen dat de gemiddelde uitgaven per dag niet veranderen wanneer we kijken naar het kalenderjaar 2004, in plaats van naar de periode uit het onderzoek, kunnen we een nieuw gemiddelde per persoon uitrekenen. Hiervoor vermenigvuldigen we de gemiddelde duur van het verblijf (23,5 nachten) met de gemiddelde uitgaven per dag (EUR 40). Zo bekomen we een nieuw gemiddelde uitgave per persoon, namelijk EUR 940. De totale geschatte ontvangsten voor het kalenderjaar 2004 komt dan neer op EUR 129.760.420.

Tabel 10.5: Aantal nachten naar marktsegment

Duur van het verblijf	Nederland	Rest van Europa	Nederlandse Antillen	Rest van het Caraïbisch gebied	Noord-Amerika	Centraal- en Zuid-Amerika	Rest van de wereld	Totaal
	%	%	%	%	%	%	%	%
1-3 nachten	2	14	4	27	14	36	17	6
4-7 nachten	13	27	43	47	39	26	32	19
8-14 nachten	27	24	31	12	17	5	21	24
15-21 nachten	28	17	9	4	7	8	6	23
22-28 nachten	14	6	5	3	8	11	10	12
29-60 nachten	13	9	7	3	14	15	8	12
61 of meer nachten	2	2	1	4	1	0	6	2
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
Gemiddeld aantal nachten	19,9	14	13,2	9,9	13,3	12,9	16,3	18,2

Bron: *Suriname Visitor Survey, 2004, p.25*

TOERISTENONTVANGSTEN NAAR MARKTSEGMENT

Om te bereken hoeveel elk marktsegment in 2004 heeft opgebracht aan toeristenontvangsten, hebben we de procentuele verhouding uit Tabel 10.4 toegepast op de totale geschatte ontvangsten voor het kalenderjaar 2004. De resultaten zijn weergegeven in Tabel 10.6.

Tabel 10.6: Geschatte toeristenontvangsten naar marktsegment (2004)

Marktsegment	Aandeel Geschatte Toeristenontvangsten (%)	Totale Toeristenontvangsten naar Marktsegment (EUR)
Nederland:	67	86.939.481
Rest van Europa	3	3.892.813
Nederlandse Antillen	3	3.892.813
Rest van het Caribisch Gebied	11	14.273.646
Noord-Amerika	4	5.190.417
Centraal- en Zuid-Amerika	9	11.678.438
Rest van de Wereld	2	2.595.208
Totaal	100	129.760.420

Bron: *S. KERKHOFS, 2010*

TOERISTENONTVANGSTEN NAAR SECTOR

In Tabel 10.7 worden de posten weergegeven waaraan de toeristen, verdeeld naar marktsegment, hun gelden besteden. De procentuele verhoudingen uit de kolom 'Totaal' hebben we gebruikt om aan te geven hoeveel elke sector onttrekt aan het totaal van de toeristenuitgaven.

Tabel 10.7: Gecategoriseerde Procentuele verdeling toeristenuitgaven naar marktsegment

Duur van het verblijf	Nederland	Rest van Europa	Nederlandse Antillen	Rest van het Caraïbisch gebied	Noord-Amerika	Centraal- en Zuid-Amerika	Rest van de wereld	Totaal
	%	%	%	%	%	%	%	%
Accommodatie	26	43	266	48	48	48	51	30
Restaurant & Bars	18	12	19	18	23	22	19	18
Binnenlands vliegtransport	3	6	0	1	4	1	0	3
Tours en excursies	10	9	2	1	3	0	2	8
Overig transport	8	6	10	6	6	10	11	8
Handicrafts	3	3	4	3	3	3	2	3
Overig winkelen	15	14	19	14	8	13	11	15
Diversen	18	7	21	9	5	3	4	15
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
Gemiddelde totale uitgaven (in euro)	766	739	563	599	713	494	465	722

Bron: Suriname Visitor Survey, 2004, p.42, eigen bewerking

- *Accommodatie - (30%)*
De 30% van de post 'Accommodatie' toont aan dat bijna een derde van de totale toeristenuitgaven, of EUR 38.928.126, stroomt naar de accommodaties zoals hotels, *guesthouses*, pensions, appartementen, etc. Belangrijk te vermelden is dat in dit bedrag zowel de formele als informele sector zijn opgenomen. De betaling aan burgers die slechts enkele kamers verhuren aan toeristen worden dus ook meegerekend.
- *Restaurant en Bars - (18%)*
Deze uitgavenpost ontving in totaal ongeveer EUR 23.356.876 van de toeristen die Suriname hebben bezocht in 2004. Hierbij moet er niet alleen gedacht worden aan de restaurants en bars, maar ook aan de eenvoudige warungs, rotishops, krioro kukru's en dergelijke.
- *Binnenlandse luchtvaart - (3%)*

Met de binnenlandse luchtvaart wordt voornamelijk gedoeld op de chartervluchten tussen het vliegveldje Zorg en Hoop en het Surinaamse binnenland. Van hieruit vertrekken immers dagelijks kleine vliegtuigen naar bestemmingen in de districten en het binnenland van Suriname. Deze post ontving volgens onze berekeningen EUR 3.892.813 van de totale toeristenuitgaven in 2004.

- *Tours en Excursies – (8%)*

Deze post omvat een aantal aspecten zoals transport (naar een bepaalde bestemming en terug), voeding, recreatie en informatieverschaffing aan de bezoeker. Binnen deze subsector kampt men echter met een groeiend aantal informeel opererende touroperators, wiens toeristenontvangsten onmogelijk kunnen worden geschat. Nochtans verdiende deze subsector, die zich voornamelijk bezig houdt met het opzetten en uitvoeren van tours en excursies, ruim EUR 10.380.000 in 2004. De gevolgen van de illegaliteit onder de touroperators wordt met meer diepgang besproken in Hoofdstuk 5 en Hoofdstuk 10.

- *Overig Transport – (8%)*

De post 'Overig Transport' omvat elke vorm van transport waarvoor betaald moet worden door de toerist (uitgezonderd de nationale en internationale luchtvaart). Het rijden met taxi of bus, het huren van een auto, fiets of boot of het varen met boten en korjalen op de Surinamerivier zijn slechts enkele voorbeelden. Deze post was volgens onze berekeningen eveneens goed voor ongeveer EUR 10.380.000 in 2004.

- *Souvenirs – (3%)*

Onder de post 'Souvenirs' staan de producten die met de hand vervaardigd zijn centraal. Deze zogenaamde *handicrafts* omvatten schilderwerken, beeldhouwwerk, traditioneel vervaardigde tassen, kettingen en kledij en andere producten. In 2004 genereerde deze *handicrafts* rond de EUR 3.892.813.

- *Overige Inkopen – (15%)*

Deze post omvat de bestedingen van de toeristen aan goederen en diensten die niet onder een van bovenvernoemde categorieën vallen. Aankopen van kapitaalgoederen worden hierbij echter uitgesloten. Het gaat hier bijvoorbeeld om de aankoop van voedsel, kleding of het kopen van een toegangsticket voor een show of dorpsactiviteit. Het grote aandeel van deze post (15% van de totale toeristenuitgaven, of EUR 19.464.063) valt de verklaren uit het feit dat 'Winkelen', met 59% van alle toeristen in 2004, een van de meest ondernomen activiteiten was in Suriname (*Suriname Visitor Survey, 2004, p.28*).

- *Diverse – (15%)*

Deze laatste post behelst alle bestedingen die niet onder bovengenoemde categorieën te plaatsen zijn en is goed voor EUR 19.464.063. Het gaat voornamelijk om giften aan familieleden, verenigingen en/of andere instanties (of personen). Investerings worden echter niet in deze post opgenomen.

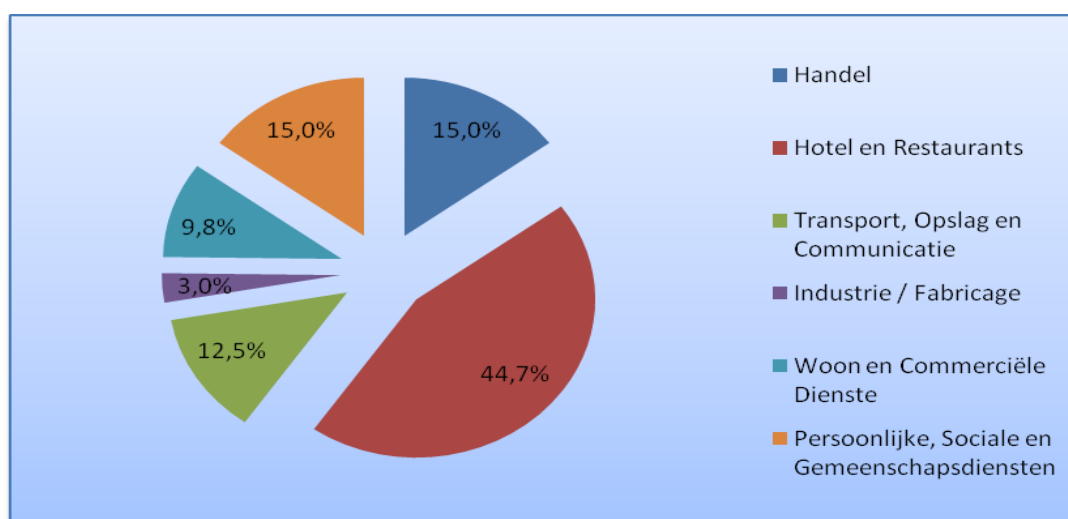
Deze verdeling, zoals die werd toegepast in de *Suriname Visitor Survey 2004*, hebben we vervolgens trachten te relateren aan de verschillende sectoren binnen de Nationale Rekeningen (NR) in Suriname. In het rapport *The Economic Impact of Tourism in Egypt* is een gelijkaardige analyse gemaakt (ECES, 2000). Wanneer we de methode uit dit rapport toepassen op onze gegevens van Suriname, rekening houdende met de Surinaamse indeling van de Nationale Rekeningen, bekomen we volgende relatie tussen de toeristenuitgaven en de verschillende sectoren uit de Nationale Rekeningen van Suriname (Tabel 10.8).

Tabel 10.8: Relatie Toeristen-uitgaven m.b.t. de sectoren op de Nationale Rekeningen

Uitgavenposten	% van de Uitgaven	Sectoren op de Nationale Rekeningen	% van de Uitgaven
Accommodatie	30%	Hotel en Restaurants	21,90%
		Woon en Commerciële Diensten	8,10%
Restaurants & Bars	18%	Hotel en Restaurants	18,00%
Binnenlandse Luchtvaart	3%	Transport, Opslag en Communicatie	3,00%
Tours en Excursies	8%	Hotel en Restaurants	4,80%
		Woon en Commerciële Diensten	1,70%
		Transport, Opslag en Communicatie	1,50%
Overig Transport	8%	Transport, Opslag en Communicatie	8,00%
Souvenirs	3%	Industrie / Fabricage	3,00%
Overige Inkopen	15%	Handel	15,00%
Diversen	15%	Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapdiensten	15,00%

Bron: S. KERKHOFS, 2010

Figuur 10.2: Procentuele verdeling toeristenontvangsten naar sectoren op NR Suriname

Bron: S. KERKHOFS, 2010

De uitgaven voor 'Accommodatie' (30% van de totale uitgaven) stromen volgens de indeling van de Nationale Rekeningen naar twee sectoren, namelijk 'Hotel en Restaurants' (21,9%) en 'Woon- en Commerciële Diensten' (8,1%). Bij de post 'Tours en Excursies'(8%) stromen de inkomsten naar volgende drie sectoren: 'Hotel en Restaurant' (4,8%), 'Woon- en Commerciële Diensten' (1,7%) en 'Transport, Opslag en Communicatie' (1,5%). Figuur 10.2 geeft de procentuele verdeling van de toeristenontvangsten naar elk van de relevante sectoren op de Nationale Rekeningen van Suriname.

TOERISTENONTVANGSTEN 2004 – 2007

Op basis van de toeristenaantallen uit de meest recente publicatie van de Verkeer- en Vervoerstatistieken (ABS, 2010) en de gemiddelde toeristenuitgaven van 2004 die we eerder hebben berekend, hebben we een berekening gemaakt van de toeristenontvangsten voor de periode 2004 – 2007. We zijn bij deze berekening van de veronderstelling uitgegaan dat de gemiddelde toeristenuitgaven gedurende deze periode niet zijn gewijzigd. Zoals eerder werd aangegeven bedroeg de gemiddelde uitgave per toerist EUR 940 in 2004. De resultaten van onze berekeningen zijn weergegeven in Tabel 10.9.

Tabel 10.9: Geschatte Toeristenontvangsten over de periode 2004-2007 (in EUR)

Periode 2004 – 2007	Toeristen- aantallen	Gemiddelde Uitgaven per Persoon (in EUR)	Totale Toeristen- ontvangsten (in EUR)
2004	138.043	940	129.760.420
2005	160.022	940	150.420.680
2006	154.060	940	144.816.400
2007	162.509	940	152.758.460

Bron: *Verkeers- en Vervoerstatistieken 2000-2007, eigen bewerking*

Hoewel we door een tekort aan concrete statistieken de totale toeristenontvangsten uit Tabel 10.9 niet op jaarlijkse basis kunnen toewijzen aan de relevante marktsegmenten hebben we op basis van de verhoudingen uit Tabel 10.8 (2004) berekend aan welke Posten (Tabel 10.10) en Sectoren (Tabel 10.11) de toeristen hun geld hebben uitgegeven voor de bovengenoemde periode van 2004 tot en met 2007.

Uit Tabel 10.10 kunnen de stromen naar de zes sectoren worden afgeleid, die volgens de ISIC-code relevant zijn voor het toerisme. De resultaten zijn weergegeven in Tabel 10.11. De waarden uit deze tabel kunnen ook gezien worden als de 'Productiewaarden' gegenereerd door de toeristen voor elke sector (zie Paragraaf 10.3.2).

Tabel 10.10: Toeristenuitgaven naar de Posten voor de periode 2004 – 2007 (in EUR)

Uitgavenposten	%	Jaar			
		2004	2005	2006	2007
Accommodatie	30%	38.928.126,0	45.126.204,0	43.444.920,0	45.827.538,0
Restaurants & Bars	18%	23.356.875,6	27.075.722,4	26.066.952,0	27.496.522,8
Binnenlands Luchtvaart	3%	3.892.812,6	4.512.620,4	4.344.492,0	4.582.753,8
Tours en Excursies	8%	10.380.833,6	12.033.654,4	11.585.312,0	12.220.676,8
Overig Transport	8%	10.380.833,6	12.033.654,4	11.585.312,0	12.220.676,8
Souvenirs	3%	3.892.812,6	4.512.620,4	4.344.492,0	4.582.753,8
Overige Inkopen	15%	19.464.063,0	22.563.102,0	21.722.460,0	22.913.769,0
Diversen	15%	19.464.063,0	22.563.102,0	21.722.460,0	22.913.769,0
Totaal	100%	129.760.420	150.420.680	144.816.400	152.758.460

Bron: S. KERKHOFS, 2010

Tabel 10.11: Toeristenuitgaven naar Sectoren over de periode 2004 – 2007 (in EUR)

Sectoren	%	Jaar			
		2004	2005	2006	2007
Handel	15,00%	19.464.063,00	22.563.102,00	21.722.460,00	22.913.769,00
Hotel en Restaurant	44,70%	58.002.907,70	67.238.044,00	64.732.930,80	68.283.031,60
Transport, Opslag en Communicatie	12,50%	16.220.052,50	18.802.585,00	18.102.050,00	19.094.807,50
Industrie/ Fabricage	3,00%	3.892.812,60	4.512.620,40	4.344.492,00	4.582.753,80
Woon - en Commerciële diensten	9,80%	12.716.521,20	14.741.226,60	14.192.007,20	14.970.329,10
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapdiensten	15,00%	19.464.063,00	22.563.102,00	21.722.460,00	22.913.769,00
Totaal	100%	129.760.420	150.420.680	144.816.400	152.758.460

Bron: S. KERKHOFS, 2010

10.3 OMZET EN TOEGEVOEGDE WAARDE VAN TOERISME

10.3.1 METHODOLOGIE

We vervolgen dit hoofdstuk met onze berekening van de bijdrage van het toerisme tot het Surinaamse BBP. Met behulp van de verhouding tussen de Toegevoegde Waarde (TW) en de omzet (of productiewaarde, PW) hebben we getracht de bijdrage van het toerisme tot het BBP te berekenen. Hierbij hebben we verondersteld dat de verhoudingen tussen de omzetten – gepubliceerd door de afdeling ‘Bedrijfsstatistieken’ van het ABS – en de toegevoegde waarden, geschikt zijn om de toegevoegde waarde van het toerisme te schatten. In Paragraaf 8.4.2 werd reeds aangegeven dat de toegevoegde waarde als volgt berekend kan worden: $TW = PW - WI$. Uit deze vergelijking kan vervolgens een ratio worden afgeleid die de relatie weergeeft tussen de Toegevoegde Waarde (TW) en de omzetten (PW), namelijk TW/PW . De afleiding zelf laten we hier buiten beschouwing. Deze verhouding hebben we vervolgens uitgerekend voor de zes sectoren die volgens de ISIC-code relevant zijn met betrekking tot het toerisme, namelijk: ‘Handel’; ‘Hotel en Restaurants’; ‘Industrie en Fabricage’; ‘Transport, Opslag en Communicatie’; ‘Woon – en Commerciële diensten’ en; ‘Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapsdiensten’.

Bij het uitrekenen van de verhouding TW/PW voor elk van deze sectoren, hebben we echter te maken gekregen met enkele problemen met betrekking tot het verzamelen, verwerken en presenteren van de data.

Het grootste probleem bij het verzamelen van de data was dat de toegevoegde waarde en de omzetten geproduceerd worden door twee verschillende afdelingen binnen het ABS. Zo berekent de afdeling ‘Nationale Rekeningen’ van het ABS de toegevoegde waarde per sector en het BBP door middel van de productiemethode, terwijl de afdeling ‘Bedrijfsstatistieken’ zorgt voor het produceren van de omzetten. Deze twee afdelingen hanteren bovendien een verschillende indeling en methode voor het verzamelen van informatie. Binnen ‘Bedrijfsstatistieken’ berekent men de omzetten voor de verschillende *bedrijfstacken*, terwijl mijn bij de afdeling ‘Nationale Rekeningen’ de toegevoegde waarden berekent voor de individuele *sectoren*. Hoewel er heel wat overlap is tussen deze indelingen, kunnen we de verhouding tussen de toegevoegde waarden en omzetten niet uitvoeren, aangezien de afdeling ‘Nationale Rekeningen’ gebruik maakt van een willekeurige steekproef-trekking wanneer het een uitspraak wilt doen over een sector in een bepaald jaar. De afdeling ‘Bedrijfsstatistieken’ daarentegen, onderzoekt enkel de grote bedrijven in een bepaalde sector om de productiewaarde van die sector te schatten. De gevolgen die deze verschillen met zich meebrengen voor ons onderzoek, worden verder in dit hoofdstuk besproken.

Een andere moeilijkheid waarmee we tijdens onze zoektocht naar relevante data in Suriname te maken kregen, is de manier waarop de data verwerkt worden binnen het ABS. Zo hanteert de afdeling ‘Bedrijfsstatistieken’, in tegenstelling tot de afdeling ‘Nationale Rekeningen’, voor sommige

van haar onderzoeken nog steeds de indeling uit het ondertussen achterhaalde SNA/68. De post 'Handel, Hotel en Restaurants' wordt binnen de afdeling 'Bedrijfsstatistieken' bijvoorbeeld nog steeds gezien als een en dezelfde post bij het berekenen van de productiewaarde. Voor het berekenen van de toegevoegde waarde moet deze post echter gesplitst worden in respectievelijk 'Handel' en 'Hotel en Restaurants'. Hetzelfde geldt voor de posten 'Overheid', 'Landbouw, Veeteelt, Visserij en Bosbouw' en 'Financiële instellingen, Woon – en Commerciële diensten'.

Het derde en laatste probleem hangt samen met het vorige probleem en heeft te maken met de presentatie van de data. Zo is de afdeling 'Nationale Rekeningen' in staat om een toegevoegde waarde te berekenen voor alle sectoren, terwijl de afdeling 'Bedrijfsstatistieken' hier niet toe in staat is. De omzetten van de posten 'Landbouw, Veeteelt, Visserij en Bosbouw' en 'Overheid' bijvoorbeeld, worden sinds 1990 niet meer geregistreerd door 'Bedrijfsstatistieken'. Ten aanzien van de 'Financiële instellingen, Woon – en Commerciële diensten' worden enkel nog de omzetten van de banken en het assurantiewezen uitgerekend en apart geregistreerd. Over de omzetten van de 'Woon – en Commerciële diensten' is zelfs niets gekend. Bij de 'Persoonlijke Sociale en Gemeenschapsdiensten' tenslotte, registreert de afdeling 'Nationale Rekeningen' ook de toegevoegde waarden van de NGO's, terwijl deze niet worden opgenomen door de afdeling 'Bedrijfsstatistieken'.

We zijn er ons echter van bewust dat de gemaakte veronderstellingen en schattingen er kunnen toe leiden dat onze onderzoeksresultaten enigszins afwijken van de werkelijke toegevoegde waarde van het toerisme tot het BBP.

10.3.2 DE TOEGEVOEGDE WAARDE VAN DE SECTOR TOERISME

In deze paragraaf wordt een schatting gemaakt van de toegevoegde waarde van de sector toerisme. We hebben dus getracht dat deel van het BBP te berekenen, dat gegenereerd wordt uit de ontvangsten van de toeristen. Gezien de kanttekeningen eerder in dit hoofdstuk, zijn we er ons van bewust dat onze resultaten kunnen afwijken van de werkelijke toegevoegde waarde van deze sector.

De centrale veronderstelling in dit hoofdstuk luidt:

“De ratio van de Toegevoegde Waarde en Productiewaard van de sectoren 'Handel', 'Hotels en Restaurants', 'Industrie en Fabricage' 'Transport, Opslag en Communicatie', 'Woon – en Commerciële diensten' en 'Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapsdiensten' is gelijk aan de ratio van de Toegevoegde Waarde gegenereerd door de toeristen en de Omzetten (d.i. de toeristenontvangsten) gegenereerd door toeristen voor die zelfde sectoren.”

In formulevorm:

$$\frac{TW_s}{PW_s} = \frac{TW_{st}}{PW_{st}}$$

met:

TW_s = Toegevoegde Waarde van één van bovengenoemde sectoren.

PW_s = Productiewaarde van één van bovengenoemde sectoren.

TW_{st} = Toegevoegde Waarde van één van bovengenoemde sectoren gegenereerd door de Toeristen.

PW_{st} = Productiewaarde van één van bovengenoemde sectoren gegenereerd door de Toeristen.

PRODUCTIEWAARDE VAN DE RELEVANTE SECTOREN (PW_S EN PW_{ST})

In Paragraaf 10.3.1 hadden we het over de moeilijkheden met betrekking tot het verzamelen, verwerken en presenteren van de data binnen het ABS. Deze moeilijkheden hebben ertoe geleid dat we voor de sectoren 'Handel', 'Hotel en Restaurants', 'Woon- en Commerciële diensten', 'Industrie en Fabricage' en 'Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapsdiensten' bijzondere berekeningen hebben moeten maken om de omzet van elk van deze sectoren te kunnen schatten uit de omzetten per bedrijfstak van de afdeling 'Bedrijfsstatistieken'. Alleen de omzet van de bedrijfstak 'Transport, Opslag en Communicatie' hebben we, met toestemming van H. Raadwijk van het ABS, als dusdanig kunnen overnemen uit de meest recente publicatie van het ABS (zie Bijlage 3).

Wat betreft de bedrijfstakken 'Woon- en Commerciële diensten', 'Industrie en Fabricage' en 'Persoonlijke, Sociale en Gemeenschaps-diensten' hebben we de omzetten voor de periode 2004 – 2007 berekend op basis van de gemiddelde groei van de omzetten van deze bedrijfstakken tijdens de periode 2000 – 2004, geschat door A. Mungroo in zijn onderzoek in 2005. In dit onderzoek, dat werd uitgevoerd in samenwerking met het ABS, maakte Mungroo bij zijn berekeningen gebruik van een regressieanalyse, gebaseerd op de omzetten per bedrijfstak voor de periode 1990 – 2001. De resultaten van deze regressieanalyse zijn weergegeven in Bijlage 22. We hebben onze schattingen op de resultaten van Mungroo gebaseerd op aanraden van H. Raadwijk van het ABS. Volgens haar is het voor deze bedrijfstakken immers niet mogelijk de omzetten van de afdeling 'Bedrijfsstatistieken' als dusdanig toe te wijzen aan de sectoren uit de Nationale Rekeningen, omdat beide afdelingen een verschillende registratiemethode hanteren. Aangezien deze drie bedrijfstakken, evenals hun overeenkomstige sectoren, tot de *toerisme-bedrijfstakken* van het

derde niveau behoren (zie Paragraaf 10.1), kunnen we van de veronderstelling uitgaan dat de door ons gekozen werkwijze voor deze posten geen significante invloed zal hebben op de uiteindelijke resultaten van ons onderzoek.

Ook voor de berekening van de omzetten van de sectoren 'Handel' en 'Hotel en Restaurants', hebben we ons gebaseerd op de schattingen uit onderzoek van A. Mungroo voor de periode 2000 - 2004. Voor het berekenen van de omzetten van beide sectoren - uit de bedrijfstak 'Handel, Hotel en Restaurants' - voerde Mungroo een extrapolatie uit door middel van een regressie op basis van de geschatte omzetten van de periode 2000 - 2004. Uit deze resultaten, weergegeven in Bijlage 22, bleek dat de verhouding tussen de sectoren 'Hotel en Restaurants' en 'Handel, Restaurants en Hotels' nagenoeg constant bleef gedurende de beschouwde periode. We hebben het gemiddelde van deze verhouding over de periode 2000 - 2004, namelijk 13,2%, dan ook toegepast op de geschatte omzet van de bedrijfstak 'Handel, Hotel en Restaurants'. De volledige berekening is weergegeven in Bijlage 23. Tabel 10.12 toont onze resultaten.

In Paragraaf 10.2.3 berekenden we reeds de toeristenuitgaven per sector. De resultaten worden hieronder nogmaals weergegeven (Tabel 10.13) .

Tabel 10.12: Productiewaarde of omzet per Sector (PWs), 2004 – 2007 (in EUR)

Post	Jaar			
	2004	2005	2006	2007
Handel	438.656.758,3	659.199.497,4	690.369.242,5	847.686.687,4
Hotel en Restaurants	66.708.170,6	100.246.928,2	104.987.027,7	128.910.878,7
Transport, Opslag en Communicatie	166.818.960,7	166.891.923,3	164.347.986,5	180.390.560,6
Industrie/Fabricage	356.468.920,2	440.312.703,3	543.877.083,6	671.800.472,3
Woon- en Commerciële diensten	92.670.796,1	118.349.946,3	151.144.809,1	193.027.154,1
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapdiensten	45.214.983,1	55.849.838,0	68.986.079,2	85.212.048,8
Totaal	1.166.538.589	1.540.850.837	1.723.712.229	2.107.027.802

Bron: ABS, 2009, eigen bewerking

Wanneer we de totale omzetten per sector (PWs) vergelijken met de toeristenontvangsten per sector (PWst) kan geconcludeerd worden dat de toeristen gemiddeld 9,4% van de totale omzetten van deze sectoren hebben opgebracht. Dit percentage varieert echter sterk wanneer we iedere sector apart in beschouwing nemen. Zo bedraagt het aandeel van de toeristen in de omzetten van de posten 'Industrie / Fabricage' en 'Handel' gemiddeld niet meer dan respectievelijk 0,9% en 3,4 %, terwijl de bijdragen van de toeristen tot de omzet aanzienlijk hoger lagen bij de sectoren 'Hotel en Restaurants' (67,2%), 'Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapdiensten' (35,5%), 'Woon- en Commerciële diensten' (10,8%) en 'Transport, Opslag en Communicatie' (10,6%). De berekening is terug te vinden in Bijlage 23. Het resultaat is weergegeven in Tabel 14.

Tabel 10.13: Toeristenuitgaven naar Sector (PWst) voor de periode 2004 – 2007 (in EUR)

Sectoren	%	Jaar			
		2004	2005	2006	2007
Handel	15,00%	19.464.063,00	22.563.102,00	21.722.460,00	22.913.769,00
Hotel en Restaurant	44,70%	58.002.907,70	67.238.044,00	64.732.930,80	68.283.031,60
Transport, Opslag en Communicatie	12,50%	16.220.052,50	18.802.585,00	18.102.050,00	19.094.807,50
Industrie/ Fabricage	3,00%	3.892.812,60	4.512.620,40	4.344.492,00	4.582.753,80
Woon - en Commerciële diensten	9,80%	12.716.521,20	14.741.226,60	14.192.007,20	14.970.329,10
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapdiensten	15,00%	19.464.063,00	22.563.102,00	21.722.460,00	22.913.769,00
Totaal	100%	129.760.420	150.420.680	144.816.400	152.758.460

Bron: S.KERKHOFS, 2010

Tabel 10.14: Toeristenuitgaven tot omzetten per sector (PWst/PWs),2004 – 2007

Sector	Jaar				Gemiddelde
	2004	2005	2006	2007	
Handel	4,4%	3,4%	3,1%	2,7%	3,4%
Hotel en Restaurants	87,0%	67,1%	61,7%	53,0%	67,2%
Transport, Opslag en Communicatie	9,7%	11,3%	11,0%	10,6%	10,6%
Industrie/Fabricage	1,1%	1,0%	0,8%	0,7%	0,9%
Woon- en Commerciële diensten	13,7%	12,5%	9,4%	7,8%	10,8%
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapdiensten	43,0%	40,4%	31,5%	26,9%	35,5%

Bron: S. KERKHOFS, 2010

TOEGEVOEGDE WAARDE VAN DE RELEVANTE SECTOREN (TW_S EN TW_{ST})

De toegevoegde waarden per sector zijn weergegeven in Tabel 10.15 en zijn afkomstig van de tabel in Bijlage 5.

De regel aan het begin van dit hoofdstuk luidde als volgt: $\frac{TW_s}{PW_s} = \frac{TW_{st}}{PW_{st}}$. De verhouding $\frac{TW_s}{PW_s}$, de

verhouding tussen deze toegevoegde waarden en de overeenkomstige omzetten per sector, wordt voor elk van de relevante sectoren weergegeven in Tabel 10.16 voor de beschouwde periode. Deze verhoudingen hebben we vervolgens gebruikt om de toegevoegde waarde van het toerisme per sector (TW_{st}) te berekenen. De som van deze aandelen van de toegevoegde waarde per sector

(Tabel 10.16) geeft tenslotte een schatting van de totale toegevoegde waarde van het toerisme (in de desbetreffende jaren).

Tabel 10.15: Toegevoegde waarde per sector (TWS) voor de periode 2004 – 2007 (in EUR)

BBP in EUR (naar Sector)	Jaar			
	2004	2005	2006	2007
Handel	90.686.669,6	118.045.360,5	136.336.582,4	163.879.056,9
Hotel en Restaurants	17.442.006,1	24.280.657,8	25.357.492,9	29.030.984,5
Transport, Opslag en Communicatie	80.503.430,6	95.541.276,4	99.349.542,6	101.811.969,1
Industrie / Fabricage	167.160.477,0	222.800.588,1	281.958.451,3	331.348.290,1
Woon - en Commerciële Diensten	64.343.552,6	77.044.216,9	97.418.863,0	107.169.462,0
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapdiensten	14.646.046,6	16.990.851,7	19.580.429,1	20.869.091,7
Totaal	434.782.182,5	554.702.951,4	660.001.361,4	754.108.854,3

Bron: ABS, 2009, Eigen bewerking

Tabel 10.16: Toegevoegde Waarde per sector/Productiewaarde per sector (2004-2007)

Sector	Jaar			
	2004	2005	2006	2007
Handel	20,7%	17,9%	19,7%	19,3%
Hotel en Restaurants	26,1%	24,2%	24,2%	22,5%
Transport, Opslag en Communicatie	48,3%	57,2%	60,5%	56,4%
Industrie/Fabricage	46,9%	50,6%	51,8%	49,3%
Woon- en Commerciële diensten	69,4%	65,1%	64,5%	55,5%
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapdiensten	32,4%	30,4%	28,4%	24,5%

Bron: S. KERKHOF, 2010

De bijdrage die de toeristen leveren aan de toegevoegde waarde per sector is weergegeven in Tabel 10.17. De som van deze toegevoegde waarden van de toeristen per sector geeft, zoals we hier boven al aangaven, een schatting van de toegevoegde waarde van het toerisme in de desbetreffende jaren.

Tabel 10.17: Toegevoegde waarde per sector (TWst) voor de periode 2004-2007 (in EUR)

Sector	Jaar			
	2004	2005	2006	2007
Handel	4.023.945,9	4.040.460,5	4.289.828,9	4.429.805,1
Hotel en Restaurants	15.165.864,4	16.285.625,6	15.634.930,1	15.377.473,6
Transport, Opslag en Communicatie	7.827.466,8	10.763.989,9	10.942.819,7	10.777.060,3
Industrie/Fabricage	1.825.473,1	2.283.410,1	2.252.285,1	2.260.325,3
Woon- en Commerciële diensten	8.829.385,1	9.596.339,5	9.147.315,2	8.311.587,7
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapsdiensten	6.304.803,3	6.864.233,3	6.165.520,5	5.611.759,8
Toegevoegde Waarde van Toerisme	43.976.938,5	49.834.058,8	48.432.699,5	46.768.011,8

Bron: S. KERKHOFS, 2010

TOEGEVOEGDE WAARDE VAN TOERISME

De geschatte toegevoegde waarde van het toerisme heeft op vier jaar tijd een nominale groei gekend van 6,26%. Gemiddelde groei over de vier jaar is 2,36%. De sector toerisme kende in absolute termen - dus zonder rekening te houden met de inflatie - een groei van 13,3% tussen 2004 en 2005. In de daaropvolgende jaren vond echter een nominale daling plaats van respectievelijk 2,8% en 3,4%.

Tabel 10.18: Bijdrage van het Toerisme tot het BBP (2004 - 2007)

	Jaar			
	2004	2005	2006	2007
a. Toegevoegde waarde van Toerisme	43.976.938,5	49.834.058,8	48.432.699,5	46.768.011,8
Nominale Groei Toerisme		13,3%	-2,8%	-3,4%
b. BBP _{mp} (formeel + informeel)	1.099.029.079	1.327.346.439	1.595.940.427	1.812.682.150
Bijdrage Toerisme tot BBP (a/b)	4,0%	3,8%	3,0%	2,6%

Bron: S. KERKHOFS, 2010

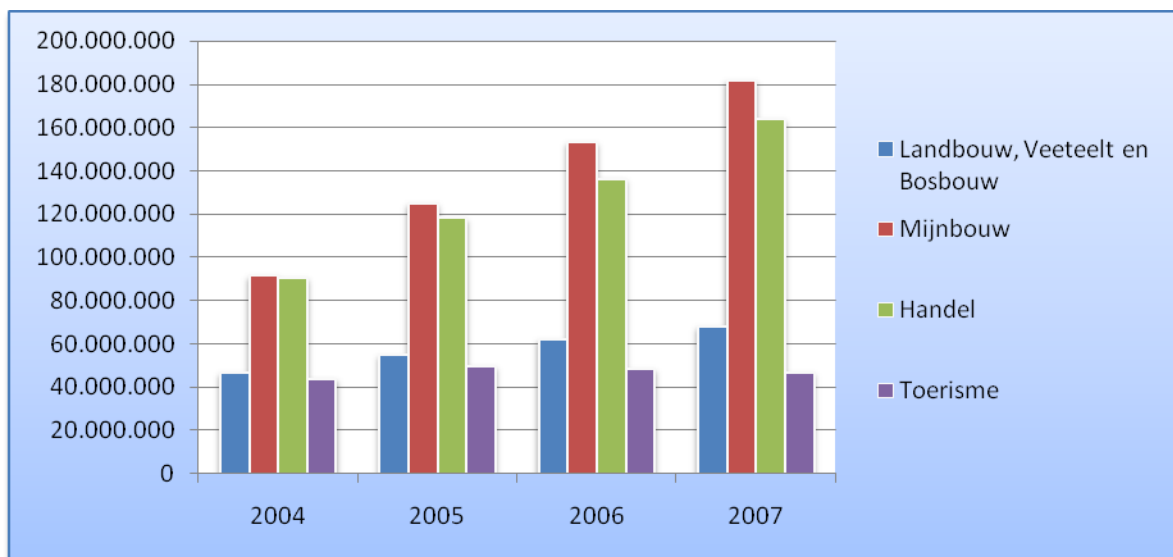
Deze daling weerspiegelt de daling in het aantal aangekomen toeristen tussen 2005 en 2006 ten gevolge van de zware overstromingen die zich in 2006 in Suriname hebben voorgedaan. Hierbij daalde het aantal toeristen van 160.022 naar 154.060. Nochtans daalde niet alleen het aantal aangekomen toeristen. Ook het aantal ondernomen tours van de toeristen die reeds in Suriname aanwezig waren kende een forse daling waardoor de uitgaven een forse terugval kende. In het begin van dit hoofdstuk hebben we nochtans verondersteld dat de totale toeristenuitgaven constant zijn gebleven over de beschouwde periode. We kunnen er dan ook van uit gaan dat de

daling van 2,8% tussen 2005 en 2006 de werkelijke daling onderschat. Uit een onderzoek van de UNECLAC uit 2006 blijkt bovendien dat door slechte publicatie en negatief reisadvies ten gevolge van deze overstromingen, het toerisme in Suriname slechts een beperkte heropleving kende in de jaren na 2006. Dit blijkt ook uit onze resultaten.

De bijdrage van het toerisme tot het BBP is over de periode 2004 – 2007 afgenomen met maar liefst 35%, van **4% in 2004** naar **2,6% in 2007**. Dit heeft echter niet alleen te maken met de daling in het aantal aangekomen toeristen, maar kan ook worden toegeschreven aan de - in verhouding – sterke groei van andere sectoren die bijdragen tot het totale BBP.

Bovendien krijgt de sector toerisme te maken met een woekergroei van illegale touroperators, lodgehouders, winkeltjes en restaurants. De omvang van de totale Surinaamse informele markt zou volgens de laatste schattingen van het ABS zelfs 15% van het huidige BBP bedragen. Het ABS geeft ook aan dat de sectoren die relevant zijn voor het toerisme het sterkst te lijden hebben onder deze illegale praktijken (ABS, 2009). Op basis van deze gegevens mogen we dan ook verwachten dat de werkelijke omvang van de Surinaamse toeristische sector in principe hoger ligt dan de door ons geschatte waarden.

Figuur 10.3: Vergelijking BBP van Toerisme en de grote sectoren (in EUR) , 2004 - 2007

Bron: S. KERKHOFS, 2010

De gemiddelde verhoudingen tussen de sector toerisme en het BBP, de ratio a/b in Tabel 10.18, bedraagt voor de periode 2004 – 2007 respectievelijk 4,0%, 3,8%, 2,0% en 2,6%. In eerste instantie kunnen deze percentages klein lijken - en in vergelijking met de meeste andere landen in het Caribisch gebied of Zuid-Amerika is dit ook wel zo – maar in vergelijking met de sectoren 'Landbouw, Veeteelt en Bosbouw', 'Mijnbouw' en 'Handel' waren deze sectoren in 2007

respectievelijk slechts 1,5; 3,9 en 3,5 keer groter dan het Toerisme. In 2004 en 2005, voor de overstromingen hadden plaatsgevonden, was het toerisme in verhouding zelfs maar de helft zo klein als 'Mijnbouw' en 'Handel' en ongeveer even groot als 'Landbouw, Veeteelt en Bosbouw' (gekeken naar het aandeel in BBP).

Deze relatief kleine verschillen kunnen toegewezen worden aan de heterogeniteit van het toeristisch product. Zoals we al eerder aangaven zorgen de grote spin-off effecten van het toerisme voor een veel grotere impact dan men op het eerste zicht zou verwachten.

Desondanks moet gesteld worden dat het toerisme in Suriname de laatste jaren te zeer gestagneerd is en dat er dringend de nodige maatregelen getroffen moeten worden om de sector nieuw leven in te blazen. De maatregelen die volgens ons precies zouden moeten ondernomen worden, zijn weergegeven onder 'Aanbevelingen' in het volgende hoofdstuk en in de conclusie van deze masterproef.

DEEL V – AANBEVELINGEN EN CONCLUSIE

11 GROEIOBSTAKELS EN AANBEVELINGEN

11.1 OPZET EN UITVOERING

Ondanks de relatief positieve basisvoorspellingen van de UNWTO, CTO, WTTC en het ABS met betrekking tot de groei van het toerisme in Suriname, kunnen we uit ons onderzoek afleiden dat er nog heel wat obstakels overwonnen moeten worden vooraleer deze groei werkelijk zal kunnen plaatsvinden. Deze zwakheden kunnen de Surinaamse economie er op korte en lange termijn van weerhouden het ware potentieel uit de sector toerisme te halen. Een betere samenwerking tussen de beleidsmakers en de private sector, met als inzet een beter management van de groei van het toerisme, komt hierbij volgens ons op de eerste plaats.

In dit hoofdstuk hebben we getracht een zo volledig mogelijk beeld te vormen van de obstakels die de groei van het toerisme naar en in Suriname belemmeren. Om het overzicht te bewaren en de leesbaarheid te garanderen, hebben we drie complementaire spinschema's opgesteld. Het betreft de obstakels die aan het licht kwamen tijdens ons onderzoek in Suriname. Dit onderzoek bestond uit semi-gestructureerde interviews met tientallen bevoorrechte getuigen uit de private en (semi-) overheidssector. De volledige lijst van geïnterviewde personen is achteraan in deze masterproef opgenomen. Deze onderzoeksresultaten hebben we vervolgens aangevuld met onze eigen ervaringen die we tijdens onze reis naar en in Suriname hebben opgedaan. Wegens tijdsgebrek hebben we de (potentiële) toeristen echter niet opgenomen in ons onderzoek. In onze vragenlijst werden wel vragen opgenomen waarbij de 'producenten' van het toeristisch product konden aangeven wat volgens hen de obstakels zijn die potentiële toeristen mogelijk weg houden uit Suriname of toeristen zouden kunnen ervaren tijdens hun reis naar en in Suriname.

De vragen die relevant zijn voor ons onderzoek naar de groeiobstakels van het toerisme in Suriname zijn terug te vinden in Bijlage 1, waar de volledige vragenlijsten zijn opgenomen. Het betreft vragen waarmee niet alleen direct, maar ook indirect gepolst wordt naar deze groeiobstakels.

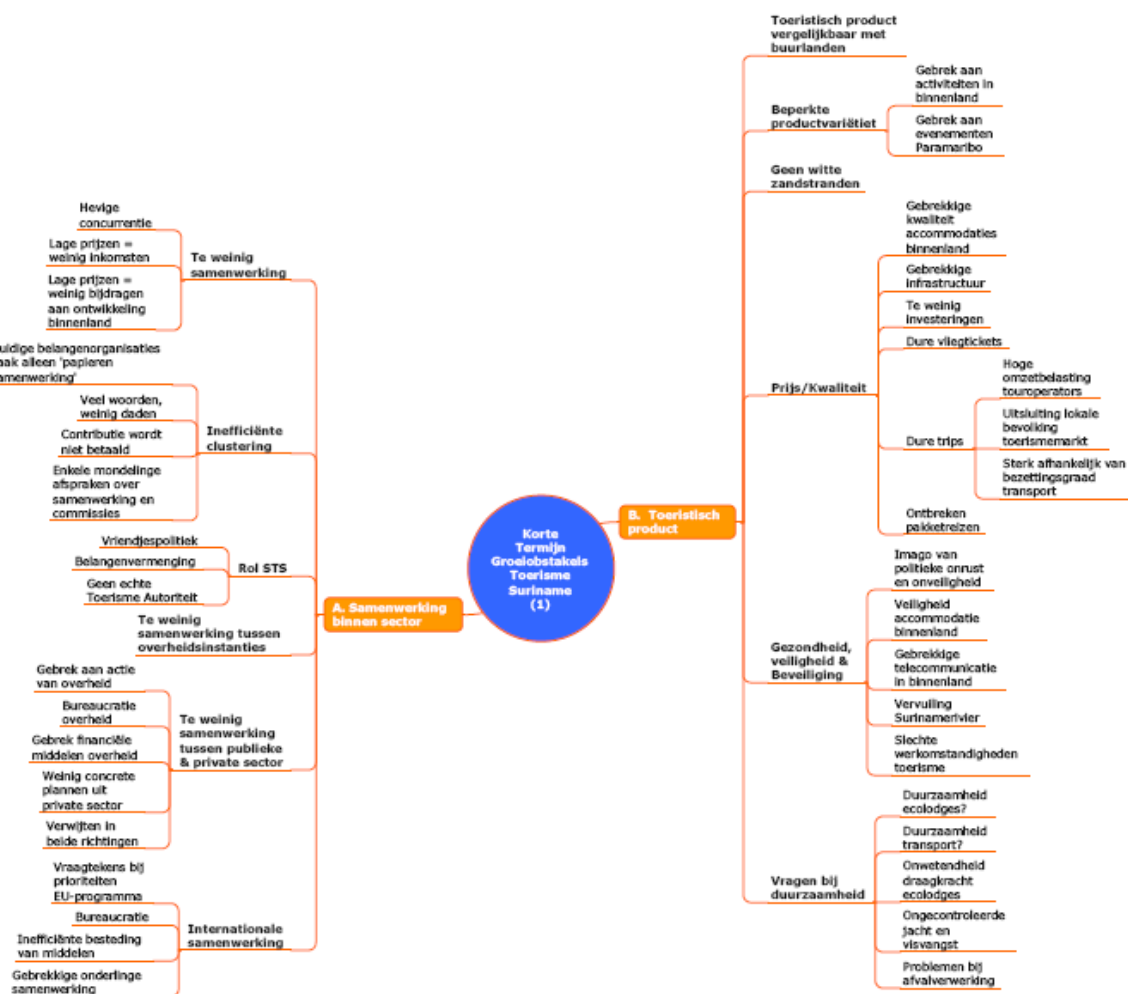
In Paragraaf 11.3 worden vervolgens aanbevelingen gedaan die kunnen helpen bij het minimaliseren van de obstakels die momenteel de groei van het toerisme naar en in Suriname belemmeren. Het betreft zowel persoonlijke aanbevelingen als aanbevelingen van de geïnterviewde bevoorrechte getuigen. Deze aanbevelingen zijn niet gerangschikt naar belangrijkheid, maar zijn geclassificeerd naar korte, respectievelijk lange termijn.

Paragraaf 11.4 tenslotte, omvat een SWOT-analyse die de sterktes, zwaktes, opportuniteiten en bedreigingen weergeeft voor het toerisme in Suriname. We hopen dat deze analyse in de toekomst wordt aangewend door de betrokken partijen bij het bepalen van de positie, koers en strategie van het toerisme. Daarnaast zijn we er van overtuigd dat deze SWOT-analyse, samen met de talrijke aanbevelingen, als leidraad kunnen dienen bij de toekomstige planning, marketing, concurrentie-beoordeling, organisatieontwikkeling, productontwikkeling, onderzoek en onderlinge samenwerking van de relevante actoren.

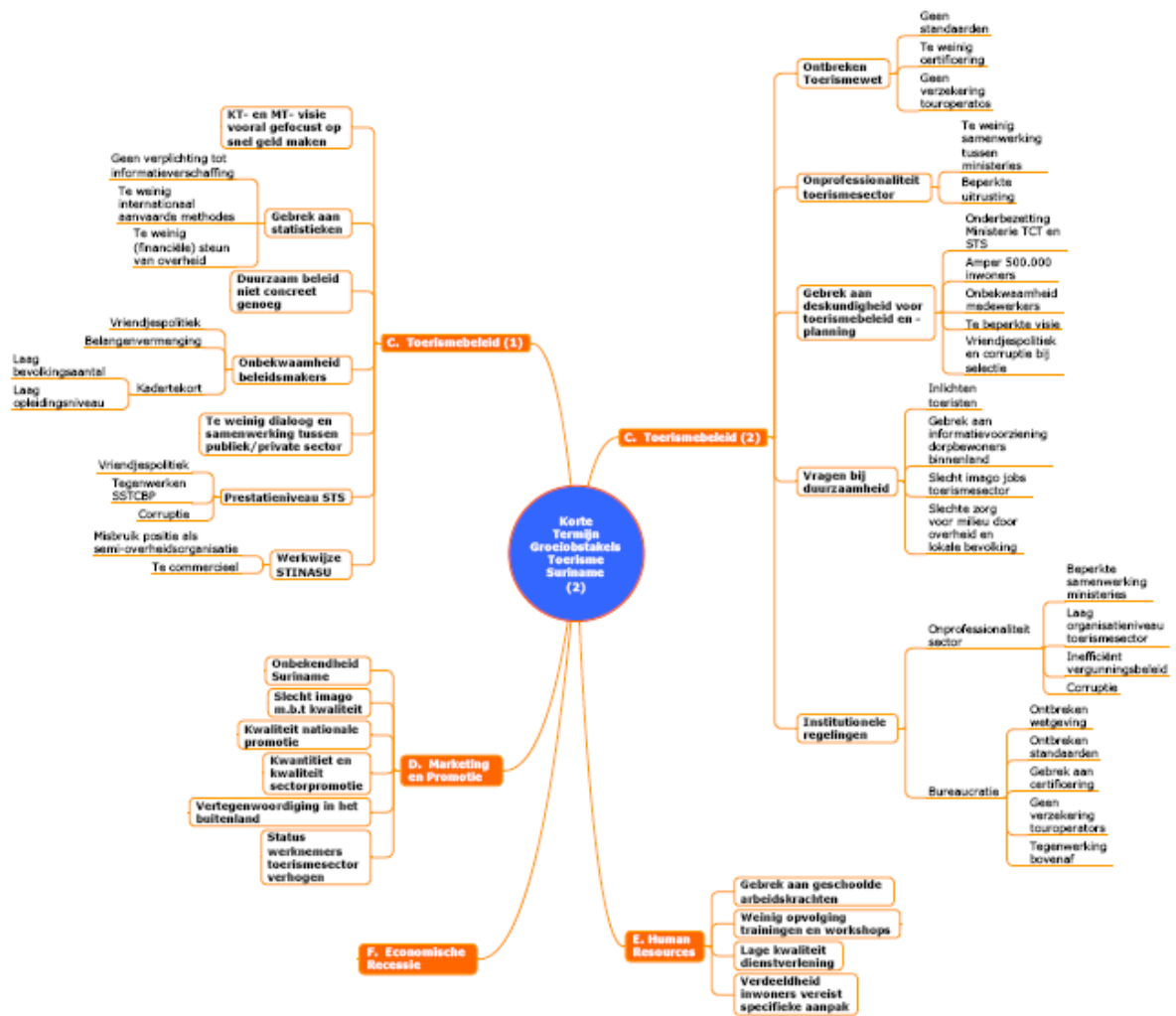
11.2 GROEIOBSTAKELS TOERISME IN SURINAME

Onderstaande spinschema's (Figuur 11.1 - Figuur 11.4) geven de obstakels weer die de ontwikkeling van het toerisme naar en in Suriname verhinderen. Deze obstakels zijn opgedeeld naar korte, respectievelijk lange termijn en zijn gegroepeerd naar onderwerp. In Paragraaf 11.3 worden voor elk van deze groeiobstakels de nodige aanbevelingen gedaan.

Figuur 11.1: Korte termijn groeiobstakels toerisme Suriname (1)

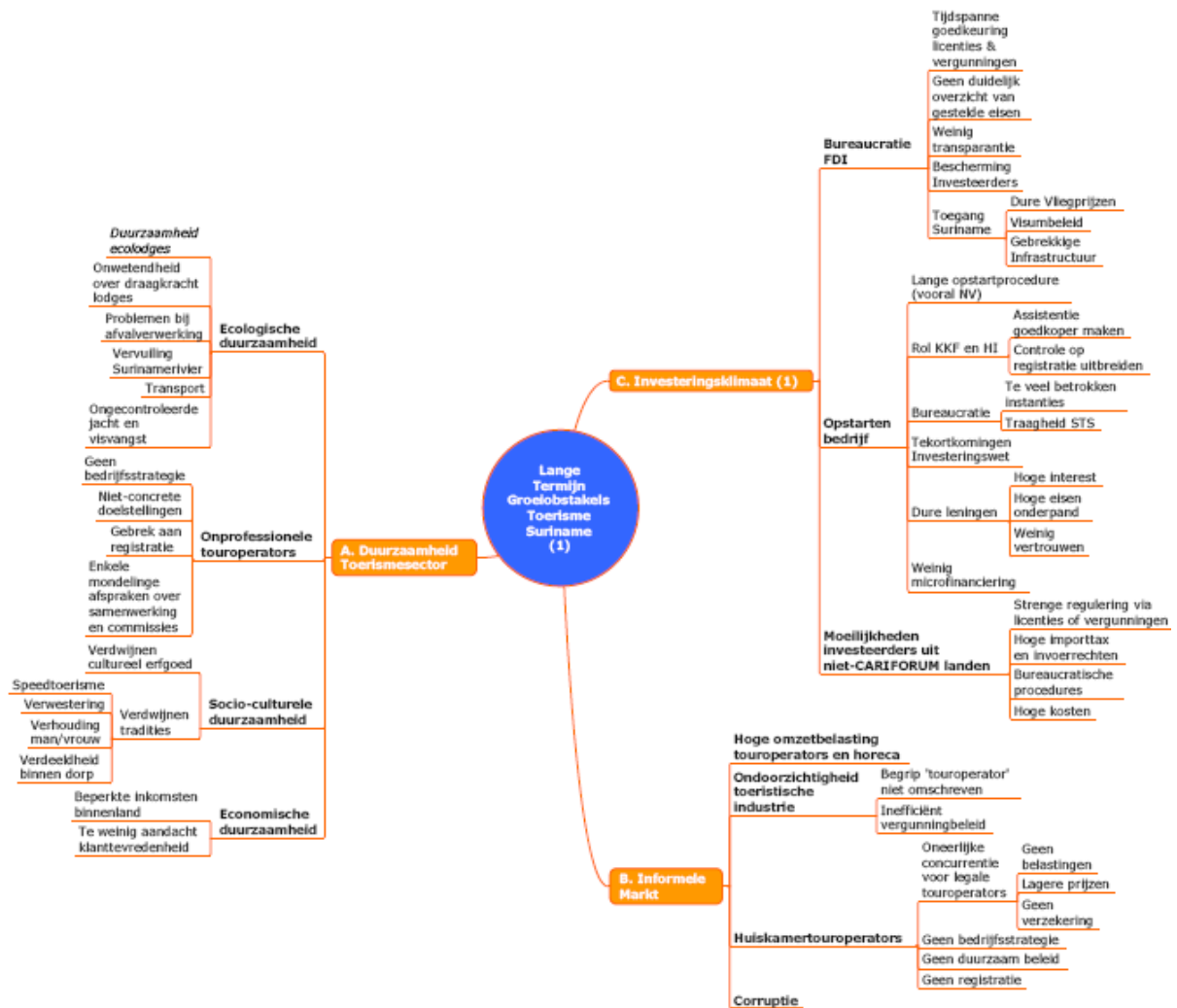

Figuur 11.2: Korte termijn groeiobstakels toerisme Suriname (2)

Bron: S. KERKHOFS, 2010

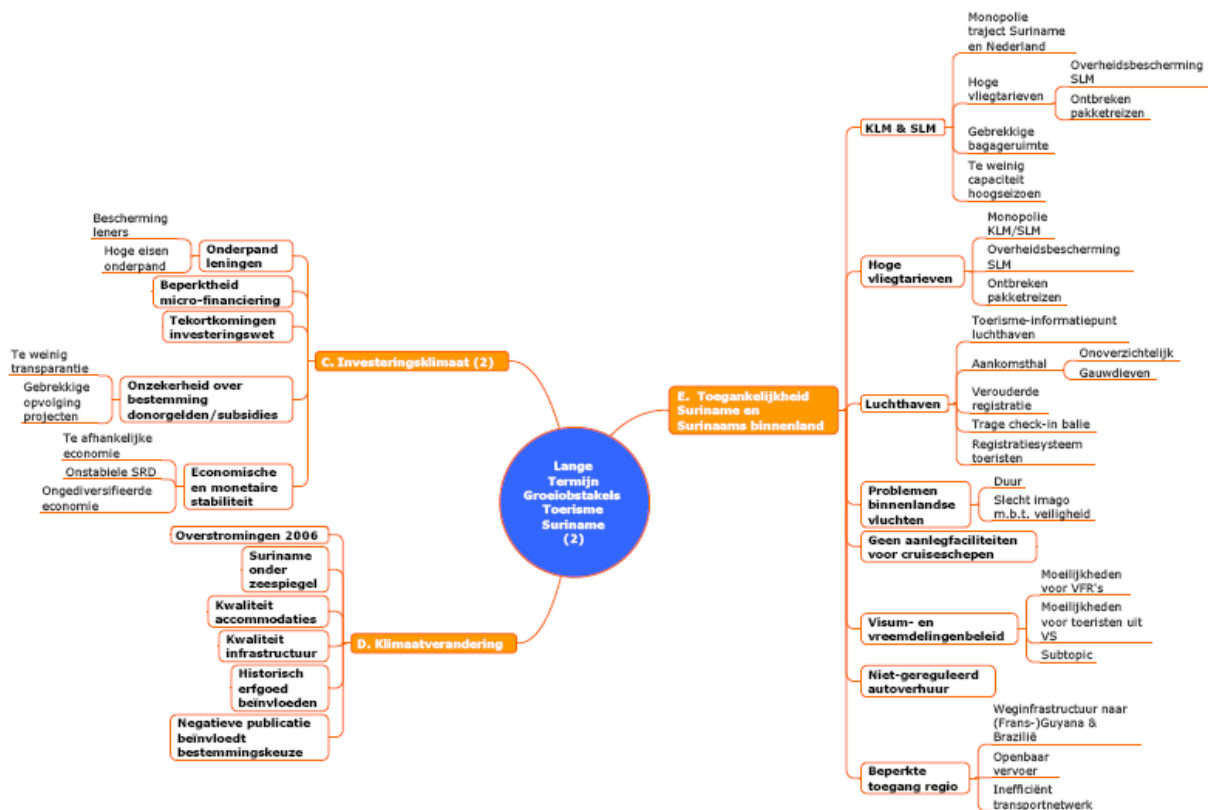
Figuur 11.3: Lange termijn groeiobstakels toerisme Suriname (1)

Bron: S. KERKHOFS, 2010

Figuur 11.4: Lange termijn groeiobstakels toerisme Suriname (2)

Bron: S. KERKHOFS, 2010

11.3 AANBEVELINGEN

In deze paragraaf worden aanbevelingen gedaan die dienen ter minimalisatie van de obstakels die de groei van het toerisme naar en in Suriname belemmeren. Er kunnen heel wat aanbevelingen worden gegeven om de toeristische sector van Suriname (verder) uit te bouwen en de vele potenties te benutten. Onze aanbevelingen zijn gebaseerd op de groeiobstakels uit de spinschema's van de vorige paragraaf. We hebben bij onze aanbevelingen dan ook opnieuw een onderscheid gemaakt tussen de korte en lange termijn. We hopen dat toeristische sector in Suriname inspiratie kan putten uit onze aanbevelingen om het toerisme in de toekomst (op een duurzame wijze) te ontwikkelen. Ten slotte worden enkele suggesties voor verder onderzoek gegeven.

11.3.1 KORTE TERMIJN AANBEVELINGEN

A. SAMENWERKING BINNEN DE SECTOR

Er vindt in de Surinaamse toerismesector een meedogenloze concurrentiestrijd plaats tussen de verschillende commerciële bedrijven. Binnen de private sector wordt het elkaar beconcurreren nog vaak verkozen boven het samenwerken en vervolgens afleveren van een goed toeristisch product. Hoewel we er ons van bewust zijn dat een bepaalde mate van concurrentie onmisbaar is om kwaliteit en schappelijke prijzen voor de consument te waarborgen, kan het volgens ons niet de bedoeling zijn om elkaar uit de markt te verdrijven. Deze ingesteldheid is volgens ons grotendeels te wijten aan de eeuwenoude competitiegeest van het Surinaamse volk. Vooral de kleine touroperators gunnen elkaar weinig en hebben een korte termijn visie: *"Snel meer geld verdienen dan de buurman en het liefst nog met klanten van de buurman,"* hoorden we wel vaker tijdens ons onderzoek. Hieronder volgen een aantal aanbevelingen die volgens ons kunnen bijdragen aan een gezondere concurrentiestrijd onder de aanbieders van het toeristisch product.

- **Clustering**

Het is van cruciaal belang dat de relevante actoren in de toekomst (meer) met elkaar gaan samenwerken. Dit kan door het opstarten of uitbreiden van organisaties die zich onverbiddelijk en voltijds inzetten voor de belangen van de touroperators, de restauranthouders, de hoteliers, en dergelijke. Op die manier kunnen ze hun krachten bundelen en druk uitoefenen op de hogere niveaus. Niet alleen binnen de private sector, maar ook tussen de verschillende ministeries zal de samenwerking moeten toenemen. Hierbij kan een voorbeeld worden genomen aan de samenwerking tussen de KKF en het Ministerie van HI, die sinds enkele jaren hun krachten bundelen om het vergunningsbeleid op punt te krijgen. Daarnaast organiseren deze ministeries praatavonden voor ondernemers uit verschillende sectoren. Het lijkt ons aangewezen dat ook het Ministerie van TCT gelijkaardige contactmomenten organiseert voor de actoren die actief zijn in het toerisme. We hebben bij onze interviews in Suriname immers gemerkt dat veel ondernemers binnen de sector met een hoop onbeantwoorde vragen achter blijven. Het Ministerie van TCT laat zich voorlopig nog steeds te zeer vertegenwoordigen door de sterk bekritiseerde en ondermaats presterende STS. Om de actoren binnen het toerisme in de toekomst van dienst te kunnen zijn, zal het Ministerie zelf meer naar voor moeten treden als proactieve sectorverantwoordelijke.

De samenwerking tussen de private en publieke sector is bovendien van cruciaal belang voor de ontwikkeling van de toerismesector. Om tot een degelijke samenwerking te komen moet eerst de communicatie tussen de overheid, semi-overheid en particuliere sector beter georganiseerd worden zodat het wederzijds vertrouwen hersteld kan worden. Hiertoe zouden stagiaires of pas afgestudeerden in de communicatiewetenschappen kunnen worden aangetrokken die op zoek gaan

naar mogelijke oplossingen, communicatieplannen uitschrijven en de uitvoering van die plannen monitoren.

De private sector is van mening dat de overheid de sector toegankelijker moet maken voor ondernemers en hen meer moet betrekken bij hun projecten en het opstellen van het toerismebeleid. Bovendien vinden ze dat de Surinaamse regering meer geld moet toekennen aan de ontwikkeling van de sector. De overheid vindt echter dat de private sector te hoge verwachtingen heeft van de overheids- en semi-overheidsinstellingen. Het is dan ook van cruciaal belang dat er zo snel mogelijk een Toerisme Autoriteit wordt uitgebouwd die - de tot dusver ontbrekende - link moet vormen tussen de publieke en private sector. Deze Toerisme Autoriteit, waarvoor de richtlijnen reeds zijn opgenomen in de toekomstige Toerismewet, zal enerzijds de private sector meer moeten betrekken bij het toerismebeleid en anderzijds de publieke sector in een beter daglicht stellen bij zowat alle relevante actoren. Alleen op die manier zullen de verwijten in beide richtingen geneutraliseerd kunnen worden en kan men via dialoog en concrete activiteiten aan een duurzame uitbouw van het toerisme werken.

Het is bovendien van belang dat de verschillende belangenorganisaties, die we uitgebreid hebben besproken in Hoofdstuk 5, zo snel mogelijk bestuurd worden door democratisch gekozen en bekwame personen uit de specifieke subsectoren die zich voltijds inspannen voor hun belangen. Dit was in het verleden vaak niet het geval omwille van corruptie en vriendjespolitiek. Op deze manier zullen de overkoepelende organisaties ook de belangen van de kleine ondernemers beter kunnen vertegenwoordigen. Men moet er zich bovendien van bewust worden dat het oprichten van deze organisaties (zoals onder andere de VESTOR, SHA en TOURS) geen doel is op zich, maar een middel om de doelstellingen van de relevante actoren te realiseren. Door het clusteren zal bovendien de macht en inspraak van de private sector toenemen, waardoor de nodige eisen gesteld zullen kunnen worden aan de overheid. Daarnaast zal een effectievere samenwerking zorgen voor minder kosten bij het organiseren van trips of promotie-campagnes. Pas wanneer de leden van een belangenorganisatie voordeel kunnen halen uit hun lidmaatschap, zullen ze bereid zijn om de contributie te betalen. Dit geld kan vervolgens opnieuw geherinvesteerd worden om de specifieke doelstellingen te realiseren.

- **Internationale samenwerking**

Om de samenwerking met regionale en internationale organisaties te bevorderen en synergie met lokale organisaties te realiseren, is het volgens ons essentieel dat de lokale en nationale programma's in de toekomst beter afgestemd worden op de regionale en internationale programma's. Deze programma's - van bijvoorbeeld de CTO of de EU - zijn immers meer doordacht en zijn bovendien gebaseerd op relevante praktijkervaring in andere landen of regio's. Langs de andere kant mogen deze relatief algemene regionale en internationale programma's niet

blindelings gekopieerd worden naar een uniek land als Suriname. Om falingen bij de implementatie van deze programma's te voorkomen, moet men in de toekomst dan ook eerst de nodige aanpassingen aanbrengen. Deze aanpassingen moeten tot stand komen in overleg met de Surinaamse publieke én private sector. Dit overleg moet op zijn beurt goed gedelegeerd en bestuurd worden. Hierbij zou de Toerisme Autoriteit volgens ons een centrale rol kunnen en moeten spelen.

Om het toerisme op een duurzame wijze uit te bouwen zullen dus concrete plannen moeten worden uitgewerkt die gebaseerd zijn op de Toerismewet en passen binnen het raamwerk van lokale, nationale, regionale en internationale organisaties. Alleen op die manier zal de samenwerking tussen deze organisaties enerzijds en de Surinaamse publieke en private toerismesector anderzijds in de toekomst vlotter kunnen verlopen.

B. TOERISTISCH PRODUCT

Suriname kent op het vlak van toerisme sinds jaar en dag een enorm zware concurrentie van het nabij gelegen Caribische gebied en de directe buurlanden. De meeste van deze landen zijn ondertussen in een veel verder gevorderd stadium van toerisme, waardoor ze kwalitatief meer te bieden hebben. Deze concurrerende landen hebben het toerisme reeds lange tijd en op een concretere wijze opgenomen in hun beleid als een waardige optie voor ontwikkeling. Daarnaast bieden deze bestemmingen een hoger dienstenniveau aan, hebben ze een soepeler visumbeleid en is hun vliegtransport naar andere regio's beter georganiseerd. Bovendien kunnen de meeste Caribische landen mee profiteren van de populariteit van het cruisetourisme, waarvan in Suriname nog steeds geen sprake is omdat Suriname niet beschikt over een geschikte haven. Bovendien is de Surinamerivier niet diep genoeg om cruiseschepen te ontvangen. De concurrerende landen beschikken tenslotte ook over een veel hoger marketingbudget, waardoor ze zich internationaal meer kunnen promoten als vakantiebestemming.

- **Productdifferentiatie**

Suriname zal zich dan ook zo snel mogelijk moeten trachten te onderscheiden ten opzichte van deze landen. Wanneer de Surinaamse toerisme-autoriteiten Suriname meer uitstraling willen bezorgen en meer toeristen willen aantrekken, zullen ze moeten investeren in marktonderzoek waarbij gezocht moet worden naar nicheproducten en de manier waarop deze kunnen bijdragen tot het verbeteren van de marktpositie van Suriname. Gezien het ontbreken van witte zandstranden is het volgens ons belangrijk dat Suriname zich, in afwachting van de resultaten van dergelijk onderzoek, blijft toeleggen op toeristen die op zoek zijn naar een nieuwe culturele ervaring tijdens hun reis. Ervaringen die niet mogelijk zijn tijdens strandvakanties of in de meeste landen met massatoerisme. We raden de Surinaamse toerisme-autoriteiten aan om deze ervaringen te koppelen aan andere activiteiten die een meerwaarde kunnen bieden tijdens de reis. Hierbij denken

we aan het spotten van vogels, boottochten op de Surinamerivier, vissen in Boven-Suriname en het ontdekken van het cultureel erfgoed in de hoofdstad Paramaribo. Deze activiteiten zijn immers relatief goedkoop te organiseren en creëren toch toegevoegde waarde aan Suriname als toeristische bestemming. Bovendien bieden ze de potentie om het toerisme op een duurzame wijze te ontwikkelen.

Gezien het hoog aantal VFR's dat Suriname (meermaals) aandoet, zou de focus bij het uitbreiden van het toeristisch product echter niet alleen mogen liggen op potentiële nieuwe toeristen, maar zal ook de nodige aandacht gevestigd moeten worden op deze terugkerende bezoekers die het land reeds kennen en toch steeds nieuwe dingen willen ontdekken. Voor deze VFR's zijn vooral activiteiten in de hoofdstad interessant aangezien zij niet bij elk bezoek een trip naar het binnenland ondernemen. Om de toeristenuitgaven van deze VFR's te verhogen, raden we aan om in Paramaribo festivals, braderies en andere evenementen te organiseren. Deze activiteiten zullen naast de buitenlandse toeristen ook de lokale bevolking betrekken bij het toeristisch product, waardoor hun inkomsten mogelijk stijgen en ze op hun beurt meer gebruik kunnen maken van de toeristische faciliteiten in hun eigen land.

- **Prijs/kwaliteit-verhouding verbeteren**

Het grootste obstakel van het Surinaamse toeristisch product is de hoge prijs/kwaliteit-verhouding. Het probleem is nochtans niet zozeer dat er te hoge prijzen worden gevraagd voor de activiteiten, maar wel de gebrekkige kwaliteit van de aangeboden accommodaties in het binnenland en de gebrekkige infrastructuur en transport om ter plaatse te geraken. Wegens een onprofessioneel beleid hebben er in het verleden te weinig investeringen plaatsgevonden om het toeristisch product op een duurzame wijze te ontwikkelen. Hierdoor komen toeristen vaak terecht in dorpjes of resorts met een erbarmelijke accommodatie en/of andere faciliteiten.

Het is volgens ons van essentieel belang dat er, bij de verdere ontwikkeling van de toeristische sector, standaarden en certificaten ontwikkeld worden zodat de nieuwe accommodaties wel voldoen aan internationale standaarden en bijgevolg de wensen van de klant. We willen hierbij vermelden dat er nuttige lessen kunnen worden getrokken uit projecten zoals Berg&Dal en Kabalebo, waar op een (volgens ons) duurzame wijze toeristen kunnen verblijven. We beseffen nochtans dat voor dergelijke projecten meer financiële steun van nationale en internationale organisaties nodig zal zijn.

De toeristische accommodaties en attracties in Suriname worden bovendien niet bepaald goed onderhouden. Zonder te willen veralgemenen, zijn er tal van uitbaters die zich ervan bewust moeten worden dat onderhoud niet alleen nodig is in het hoogseizoen, maar op regelmatige basis moet plaatsvinden. Dit zal de sector een beter imago geven en de bereidheid van de toeristen om iets meer te betalen voor hun verblijf zal hierdoor toenemen. Ook voor de beschermde gebieden van semi-overheidsorganisaties zoals STINASU, moeten in de nabije toekomst onderhouds-

managers worden aangesteld. Dit zal niet alleen leiden tot een grotere tevredenheid bij de toeristen. Ook de constante discussies en verwijten tussen STINASU en de touroperators zullen hierdoor kunnen voorkomen worden.

Een stijging in de kwaliteit van het toeristische product zal er volgens ons toe leiden dat vanuit Nederland en andere doelmarkten meer pakketreizen zullen worden aangeboden. Veel reisbureaus staan hier momenteel nogal weigerachtig tegenover aangezien ze niet met zekerheid weten in welke omstandigheden hun klanten in Suriname terecht zullen komen. Deze pakketreizen zijn volgens ons nochtans noodzakelijk om de prijs van een reis naar en in Suriname te drukken. Momenteel zorgen de hoge vliegtarieven naar en in Suriname er nog steeds voor dat reizen naar Suriname relatief duur is in vergelijking met de pakketreizen naar andere landen in het Caribische gebied of Zuid-Amerika. Daarnaast zijn de lokale transportprijzen naar het binnenland van Suriname sterk afhankelijk van de bezettingsgraad van de busjes. Wanneer de touroperators door de vooraf geregelde pakketreizen weten hoeveel toeristen ze mogen verwachten, kunnen ze betere afspraken maken en hun *break-even* prijs sneller bereiken.

Vanuit de Surinaamse overheid moeten er nog twee andere belangrijke maatregelen worden getroffen die de prijs/kwaliteit-verhouding kunnen reduceren. Zoals eerder al werd vermeld speelt de hoge prijs van de vliegtickets een belangrijke rol bij het uitblijven van de grote toeristenstroom. De basistarieven voor een retourticket Amsterdam-Paramaribo, maar ook de vluchten vanuit de VS, blijken reeds geruime tijd tot de hoogste ter wereld te horen (omgerekend naar gevlogen afstand). Dit is te wijten aan de monopoliepositie van SLM/KLM op vluchten naar Paramaribo. De eerste maatregel die wij voorstellen is dan ook om een *open sky policy* te voeren, waardoor ook andere luchtvaartmaatschappijen toegang krijgen tot dit druk bezet traject. Hiertoe dient Nederland de luchtvaartovereenkomst met Suriname op te zeggen. Dit zal niet alleen leiden tot lagere tarieven. Ook de capaciteitsproblemen tijdens het hoogseizoen zullen verdwijnen.

Een laatste maatregel die de Surinaamse overheid volgens ons zou moeten nemen om tot een reductie in de prijs/kwaliteit-verhouding te komen, is een verlaging van de omzetbelasting voor touroperators, hoteliers en restauranteigenaars. Dit zorgt momenteel immers voor een enorme druk op deze ondernemers, waardoor enerzijds de verleiding tot illegale praktijken toeneemt en anderzijds geen geld overblijft om te herinvesteren in de kwaliteit van het aangeboden toeristisch product.

- **Gezondheid, veiligheid & beveiliging**

Veiligheid, gezondheid en hygiëne tijdens de reis zijn vandaag de dag - van alle drijvende krachten achter veranderingen in de toerisme-industrie - drie van de meest invloedrijke factoren. Hoewel er in Suriname over het algemeen geen gevoel van onveiligheid heerst onder de toeristen, zijn we tijdens ons onderzoek in Suriname toch het slachtoffer geweest van enkele diefstallen en zijn er enkele delen van Paramaribo die als onveilig kunnen ervaren worden door toeristen omwille van

het groot aantal daklozen. We willen hier echter niet stellen dat Suriname onveiliger is dan andere landen in de regio. Wel willen we er op wijzen dat bepaalde zaken zoals het nemen van taxi's of het 'helpen dragen' van de bagage op de luchthaven beter georganiseerd zou moeten worden, zodat het gevoel van veiligheid en controle toeneemt.

Een groter probleem schuilt in de veiligheid van het transport naar het Surinaamse binnenland en de veiligheid en hygiëne van bepaalde accommodaties. Dergelijke problemen werken de nationale en regionale inspanningen tegen om het land aan een beter imago te helpen. Een belangrijke tekortkoming tenslotte, is de gebrekkige telecommunicatie in het binnenland, waardoor zieke of gewonde dorpsbewoners of toeristen niet snel genoeg medisch geassisteerd kunnen worden.

Uit een artikel uit *De Ware Tijd* (21/02/2010) blijkt dat de Surinaamse luchtvaartautoriteit (CASAS) niet door de audit van de *Internationale Civil Aviation Organisation* (ICAO) is gekomen. Er werd onder meer beoordeeld of de Surinaamse regelgeving in lijn is met de door de ICAO gehanteerde standaarden en procedures. Er zou geconcludeerd zijn dat de CASAS onvoldoende gekwalificeerd is, waardoor onder meer de veiligheid van vliegtuigen en luchthavens in Suriname niet gegarandeerd is. Er is volgens ons dan ook nood aan een regionale overkoepelende veiligheids- en beveiligingsautoriteit om zo snel mogelijk, op een kosteneffectieve manier, aan de veiligheidsvoorwaarden van de ICAO te kunnen voldoen. Daarnaast kan het Ministerie van TCT eventueel enkele buitenlandse deskundigen onder de arm nemen om geconstateerde tekortkomingen te helpen verbeteren.

Om Suriname van het imago af te helpen van politieke onrust en onveiligheid, moeten er volgens ons drie essentiële stappen ondernomen worden. Ten eerste moet de Toerismewet bepaalde eisen opleggen aan de accommodaties en andere faciliteiten in het binnenland. Belangrijk is dat deze eisen niet alleen betrekking hebben op de verblijfplaats zelf, maar ook op de voedselvoorziening, afvalverwerking, en aangeboden activiteiten aldaar. Hierop moeten vervolgens de nodige controles worden uitgevoerd en, indien van toepassing, bepaalde certificaten worden toegekend. Ten tweede moet de Afrobakoweg, de enige verbindingsweg van de hoofdstad naar het populaire Brokopondomeer en de haven Atjoni, zo snel mogelijk verder geasfalteerd worden om het transport van toeristen veiliger te laten verlopen. Kortom: het binnenland moet aantrekkelijker worden gemaakt voor elk type toerist. Ten derde moeten er meer inspanningen worden geleverd om het land internationaal te promoten als een veilige, schone en gastvrije toeristische bestemming die een unieke combinatie vormt van het Caribische gebied en het Zuid-Amerikaanse continent.

C. TOERISMEBELEID

- **Professionalisering Surinaamse toerismesector**

De Surinaamse toeristische industrie moet geprofessionaliseerd worden. Dit kan gerealiseerd worden door een betere organisatie van de overheidsinstellingen, zodat deze een goed fundament kunnen leggen voor de regulering van het toerisme in de vorm van de invoering van de Toerismewet. Toerisme kan dan geëxploiteerd worden volgens wetten, regels, standaarden en controlemechanismen. Volgens ons kan er echter pas een efficiënte en duurzame Toerismewet worden opgesteld indien de overheid beter op de hoogte is van het reilen en zeilen binnen de toeristische industrie in Suriname. Dit kan op zijn beurt bereikt worden door regelmatig te vergaderen met de private sector, reeds geïmplementeerde projecten te evalueren, een goed georganiseerde vereniging voor touroperators in te stellen en te monitoren en het continu laten uitvoeren van onderzoek binnen de sector.

Naast het invoeren van wet- en regelgeving en het verbeteren van de interne communicatie, moet de overheid zo snel als mogelijk investeren in scholing, infrastructuur, internationale promotie en milieubehoud. Hierbij zal moeten worden samengewerkt met andere instanties, omdat dit niet alleen in het belang is van de ontwikkeling van het toerisme, maar ook bijdraagt aan het algemeen welzijn van de Surinaamse bevolking.

- **Uitbouwen Toerisme Autoriteit**

Zoals we al eerder aangaven dient er een Toerisme Autoriteit in het leven te worden geroepen. Er wordt gesproken over het opgaan van de huidige STS in de *Tourism Authority Suriname* (TAS). Indien dit voornemen na de verkiezingen van mei 2010 nog op tafel ligt, moet dit volgens ons zo snel mogelijk gerealiseerd worden. Binnen deze autoriteit moet er bovendien een aparte afdeling worden ingesteld die zich toelegt op het verzamelen van statistische gegevens met betrekking tot het toerisme en onderzoek verricht naar de ecologische, culturele en socio-economische effecten van de sector. Om de objectiviteit en betrouwbaarheid te handhaven, is het van groot belang dat deze autoriteit als onafhankelijke instantie haar beleid kan voeren. Vanzelfsprekend moet deze instantie bemand worden met gekwalificeerde personen en sectordeskundigen die op basis van hun competenties op een demografische manier worden verkozen. De selectie moet dus gebeuren op basis van hun kennis en los staan van politieke invloeden. Daarnaast moet er getracht worden de corruptie uit te bannen, zodat onder andere de samenwerking tussen de ministeries soepeler kan verlopen en belangenverstremgeling geen reden vormt voor de vertraging of het tegenhouden van beslissingen binnen de sector. De verkiezingen in mei 2010 bieden mogelijk een unieke kans om deze grootscheepse reorganisatie van de overheid te bewerkstelligen. We beseffen echter dat dit in de praktijk zeer moeilijk te realiseren zal zijn.

Ter ondersteuning van de Toerisme Autoriteit is het tenslotte belangrijk dat de invloed en het leiderschap van het Ministerie van TCT wordt vergroot, zodat het Ministerie meer zeggenschap krijgt op het hoogste niveau van de Surinaamse regering. Op die manier zal er vanuit deze regering - bij het uitstippelen van hun regulier beleid met betrekking tot de tewerkstelling, handel, investeringen, onderwijs en bescherming van het milieu - meer rekening moeten worden gehouden met de behoeften van de toeristische sector.

- **STINASU evalueren**

De Stichting Natuurbehoud Suriname moet een beter management krijgen dat de interne organisatie grondig herzielt. Daarnaast moet het Ministerie van TCT en het Ministerie van Bosbeheer - de twee ministeries die de STINASU als hun werkarm hebben opgericht - de rol, verantwoordelijkheden en beschikbare middelen voor deze stichting duidelijker omschrijven zodat STINASU haar macht als semi-overheidsorganisatie niet meer kan misbruiken ten nadele van de touroperators. Door middel van vergaderingen, informatieavonden, seminaries en workshops moeten de STINASU, de VESTOR en de verantwoordelijke ministeries meer communiceren zodat misverstanden in de toekomst kunnen voorkomen worden.

- **Verbeteren van planning en ontwikkeling**

Momenteel zijn er tal van actoren in de sector toerisme in Suriname. Ze werken allen in meer of mindere mate mee aan de planning en ontwikkeling met betrekking tot het toerisme, maar doen dat meestal niet accuraat en concreet genoeg. De plannen worden bovendien vaak niet geïmplementeerd binnen de vooropgestelde *deadline* door een gebrek aan financiële middelen, kennis en samenwerking tussen deze actoren. Planning en ontwikkeling zou volgens ons verbeterd kunnen worden door de beschikbare middelen efficiënter in te zetten, medewerkers aan te nemen op basis van hun competenties en meer realistische doelstellingen voorop te stellen waar iedereen in gelooft.

Om de planning en ontwikkeling binnen de sector te bevorderen is het belangrijk dat er zo snel mogelijk wordt gestreefd naar een regio-brede ontwikkeling van nationale beleidsplannen met betrekking tot het toerisme. Dit zal zorgen voor meer inzicht in de nationale beleidsplannen van landen uit de regio, waardoor Suriname zal kunnen *benchmarken*. Zo kan Suriname haar toerismebeleid baseren op de meest geschikte beleidsplannen en zal de slaagkans van deze plannen aanzienlijk toenemen. Om deze regionale aanpak succesvol te laten zijn, is het volgens ons belangrijk dat er een regionale gespecialiseerde onderzoekseenheid wordt ingesteld die kan anticiperen op de voortdurend veranderende trends aan de vraagzijde van het toerisme.

D. MARKETING EN PROMOTIE

Het spreekt voor zich dat de manier waarop potentiële toeristen naar een bestemming kijken of al dan niet kiezen voor een bepaalde bestemming, sterk afhangt van de informatie die erover gevonden kan worden. Een primaire voorwaarde vooraleer toeristen voor Suriname zullen kiezen is dan ook, dat Suriname figuurlijk op de kaart moet komen te staan. Hoewel Suriname als ex-kolonie jaarlijks heel wat toeristen ontvangt uit Nederland, kiezen nog steeds opvallend weinig toeristen uit niet-nederlandstalige landen voor Suriname als vakantiebestemming. In vergelijking met andere bestemmingen is er dan ook vrij weinig informatie te vinden over het Surinaamse toeristische product. Op enkele uitzonderingen na, zijn zelfs reisbureaus vrij onbekend met het land, waardoor ze Suriname nooit optimaal kunnen promoten. Ook in de digitale wereld ligt de Surinaamse reisindustrie ver achter in vergelijking met de rest van de wereld. Sinds enkele jaren zijn er nochtans tal van websites opgericht ter bevordering van het toerisme naar en in Suriname. Deze websites zijn echter vaak opgericht door individuen die Suriname vooral in Nederland meer onder de belangstelling willen brengen. Een nationale website van Suriname die specifiek aandacht schenkt aan het toerisme ontbreekt nog steeds. Suriname is bijgevolg relatief onbekend als toeristische bestemming, waardoor momenteel meer dan 60% van het totaal aantal toeristen bestaat uit VFR's afkomstig uit Nederland of de Nederlandse Antillen.

- **Verbeteren van de nationale promotie**

De nationale promotie van Suriname valt onder de verantwoordelijkheid van de STS. Tijdens onze interviews werd echter duidelijk dat deze stichting op dit vlak onvoldoende inspanningen heeft geleverd. De STS beweert dat het over te weinig financiële middelen beschikt om een effectief marketingbeleid te kunnen voeren. Momenteel hebben enkel de grotere touroperators en andere grote aanbieders van het toeristisch product de middelen om een efficiënt marketingbeleid te kunnen voeren. Hun belangrijkste motivatie is dat *'iemand het moet doen als de overheid haar verantwoordelijkheid niet neemt'*. Aangezien de kleinere bedrijven hierdoor steeds minder klanten naar zich toe kunnen trekken, heeft de EU de 'promotie van Suriname als vakantiebestemming' opgenomen als een van de drie componenten binnen het SSTCBP. Volgens E. Ensberg, verantwoordelijke van de e-marketingcomponent binnen het SSTCBP, zou deze component deel moeten uitmaken van een integrale, algemene marketingstrategie die vooralsnog ontbreekt.

Ervaring in het Caribische gebied heeft nochtans geleerd dat de vraag naar toeristische bestemmingen sterk groeit indien marketing- en promotieactiviteiten goed gefinancierd en effectief uitgevoerd worden (WTTC, 2009, p.4). We zijn dan ook van mening dat de Surinaamse overheid niet meer kan en mag twijfelen aan het nut en belang van een degelijke marketingcampagne. Deze campagne moet volgens ons gebaseerd worden op de volgende kenmerken van Suriname:

- De unieke culturele diversiteit;

- De historische relatie met Nederland;
- Het grotendeels onaangetast tropisch regenwoud;
- Een paradijs voor *backpackers*;
- De koppeling van Suriname aan omringende landen;
(bijvoorbeeld: Suriname samen aanbieden met Frans-Guyana zodat ook voordeel kan gehaald worden uit de samenwerking tussen KLM en Air France)
- Het lidmaatschap van Suriname tot de *Caribbean Tourism Organization*;
- 'Originele' activiteiten zoals het zoeken naar schildpadden, vogelspotterij, unieke boottochten, vliegvissen, etc.;

Een goed onderbouwde marketing- en promotiecampagne zal bovendien de bewustwording in de Surinaamse toerismesector doen toenemen, zowel lokaal als nationaal. Dit zal op zijn beurt zorgen voor een minder negatief beeld betreffende de arbeidsomstandigheden binnen de sector en zal tal van *spin-off* effecten met zich mee brengen naar alle belanghebbenden.

Hoewel Suriname zich reeds jaren promoot als een bestemming voor toeristen die op zoek zijn naar een onaangetaste natuurlijke omgeving of een avontuurlijke vakantie, heeft men zich op verschillende niveaus binnen de sector te weinig de vraag gesteld wat dat praktisch precies inhoudt. Zo heeft er sinds het begin van de marketingactiviteiten weinig ontwikkeling plaats gevonden op het vlak van aanvaardbare faciliteiten die de doorsnee toerist als standaard beschouwd. Zoals reeds eerder vermeld bieden ook andere landen, in het algemeen zelfs tegen een lager tarief, vergelijkbare trips aan naar onaangestaste delen van het Amazonewoud.

We vinden dat er vanuit het Ministerie van TCT en de STS meer *incentives* moeten worden gegeven aan de aanbieders van het toeristisch product om activiteiten tot stand te brengen die, ondanks hun unieke karakter, toch een basis-type toerist kunnen aantrekken en waarde toevoegen aan Suriname als toeristische bestemming. Alleen op die manier zal Suriname van haar negatieve imago met betrekking tot kwaliteit kunnen afgeraken.

- **Internationale reisbeurzen**

De enige grote internationale beurs die Suriname tot dusver heeft bijgewoond is de 'Vakantiebeurs Utrecht'. Door de opkomst van het internet en de relatief hoge kosten van een deelname aan dergelijke beurzen is de belangstelling in deze beurzen de laatste jaren echter afgenomen bij veel Nederlandse en Surinaamse reisbureaus (ITDP, 2005, p.16). Nochtans zijn we van mening dat het bijwonen van dergelijke reisbeurzen van essentieel belang is voor landen die nog niet algemeen bekend zijn in de toerisme-industrie. Zoals we al eerder hebben aangegeven moet Suriname zich gaan toespitsen op bepaalde nichemarkten. Het bijwonen van beurzen die zich richten op deze specifieke markten (bijvoorbeeld een beurs voor liefhebbers van vliegvissen of een beurs speciaal voor *backpackers*) verdient dan ook onze voorkeur. Bovendien bieden deze beurzen een ideale gelegenheid om uit te zoeken wat nu eigenlijk de meest potentiële markten zijn voor Suriname.

- **Meer gebruik maken van de media**

Berichtgeving in de media speelt een belangrijke rol bij het uitbouwen van een positief imago en bij bestemmingsmarketing in het algemeen (ITDP, 2009, p.18). Sinds kort verschijnen er korte promo-spotjes op *National Geographic* en andere 'avontuurlijke' zenders. De internationale uitstraling die Suriname via deze weg kan bekomen, is volgens ons niet te overschatten. We hopen dan ook dat de Surinaamse overheid deze vorm van campagne verder blijft voeren en effectief contacten legt met de media voor het promoten van het land. Bij het uitbouwen van deze relaties met de media, moeten zowel de publieke als commerciële sectoren van elke gelegenheid proberen gebruik te maken om contacten te leggen. Volgende basisprincipes zouden hierbij volgens ons moeten worden toegepast:

- De belangrijkste internationale journalisten en persbureaus in Suriname en de regio identificeren en contacteren;
- Op regelmatige basis nieuwsverslagen overdragen aan deze journalisten;
- Ruim een maand voor de reisbeurzen plaatsvinden informatie verspreiden zodat journalisten naar de Surinaamse stand komen voor meer informatie;
- Negatieve publicaties over Suriname zo snel mogelijk counteren met positief nieuws;
- Lokale journalisten stimuleren om nationaal en regionaal verslag uit te brengen over de evenementen in Suriname;
- Via onderzoekers reportages trachten te maken van hun veldwerk in Suriname en deze vervolgens proberen te verkopen aan avontuurlijke zenders.

Op deze manier kan en zal de internationale promotie van Suriname op een duurzame wijze kunnen plaatsvinden en zal zowel de kwantiteit als de kwaliteit van de Surinaamse sectorpromotie toenemen.

E. HUMAN RESOURCE

Toerisme is een arbeidsintensieve en kwaliteitsgedreven dienstensector. De productiviteit en competitiviteit van de sector hangt dan ook in grote mate af van het vaardigheidsniveau en professionalisme van het personeel (WTTC, 2009, p.11).

Hoewel er in Suriname sinds het *Integrated Tourism Development Programme* van de EU (afgerond in 2005) steeds meer onderwijs en opleidingen worden aangeboden met betrekking tot het toerisme, is er nog steeds te weinig coördinatie en te veel versnippering tussen de verschillende opleidingen. Om die reden heeft men binnen het huidige programma van de EU (het *Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme*) beslist de reeds bestaande *Suriname Hospitality and Tourism Training Center* (SHTTC) werkelijk operationeel te maken. Ondanks het gedeeltelijk falen van het SSTCBP, is het volgens ons enorm belangrijk dat het SHTTC operationeel

blijft en zelfs verder uitgebouwd wordt gezien de toenemende behoefte aan gekwalificeerd en gemotiveerd personeel binnen de sector. Om dit te realiseren zal de Surinaamse overheid wel extra menselijke en financiële middelen ter beschikking moeten stellen.

Even belangrijk is het ontwikkelen van één basispakket dat dienst kan doen als rode draad binnen alle toerisme-opleidingen in Suriname. Alleen op die manier kan er gestreefd worden naar een algemeen niveau van klantvriendelijkheid, gastvrijheid, gidsvaardigheid en andere toerisme-gerelateerde vaardigheden die van vitaal belang zijn voor de groei en duurzaamheid van de sector. Daarnaast moeten de trainingen, workshops en opleidingen – die sinds enkele jaren steeds meer georganiseerd worden door non-profit organisaties zoals de Nationale Vrouwenbeweging, het Amazon Conservation Team en de Kersten Tourism Foundation - door de overheid gestimuleerd worden door middel van subsidies en het ter beschikking stellen van de nodige faciliteiten.

Tenslotte vereist het toerisme, in tegenstelling tot de meeste andere sectoren in Suriname, een grotere flexibiliteit van de arbeidswetgeving om te kunnen beantwoorden aan de seizoensgebondenheid van de sector, de dagelijkse stroom van toeristen en andere karakteristieken van een industrie die 24 uur op 24, 7 dagen op 7 opereert.

F. ECONOMISCHE RECESSIE

Door de economische crisis staat de toeristische sector in het Caribisch gebied onder grote druk. Saneringen, sluitingen en ontslagen zijn er sinds 2008 dagelijks kost. De sombere stemming in de regio is echter nog niet naar Suriname overgewaaid. In Suriname is men dan ook niet al te pessimistisch gestemd en lijken specifieke maatregelen tot dusver niet nodig, in tegenstelling tot de rest van de regio waar naar manieren wordt gezocht om de negatieve gevolgen van de crisis te beperken. *"In 2008 en 2009 hebben we in ieder geval nog niet echt wat van de crisis gemerkt",* zegt Eric Kuiper, marketingmanager van Mets Travel & Tours. *"Wel zijn er een paar afzeggingen geweest voor congressen van grote bedrijven. Voor 2010 is het op dit moment vooral koffiedik kijken. Veel zal afhangen van de brandstofprijzen, die grotendeels de kosten van onze reizen naar het binnenland bepalen. Maar ik zie niet direct een grote crisis in het toerisme in Suriname ontstaan. Mensen blijven altijd op reis willen gaan en hebben daar ook geld voor over. Ik ben dus niet pessimistisch."*

M. Frijmersum, beleidsmedewerker van DOES Travel & Cadushi Tours, houdt echter een slag om de arm als het om de toekomst gaat: *"In december hebben we opvallend minder bedrijvigheid gehad in vergelijking met de voorgaande jaren. Ik durf alleen niet te zeggen of het door de economische crisis komt. Ik verwacht er wel last van te krijgen in de toekomst. Maar toeristen die hun reis naar Suriname al hebben gepland, zeggen dit niet zomaar af. We merken wel dat mensen nu wat voorzichtiger worden. Het zou kunnen dat het pas over een tijd voelbaar is. Tenzij er meer Surinamers komen".*

Om het Surinaamse toerisme in de toekomst nog minder kwetsbaar te maken voor externe omstandigheden, raden we aan om de internationale monetaire reserves verder uit te bouwen. Hierdoor zal het land kunnen streven naar economische stabiliteit, minder internationale afhankelijkheid en zal de inflatie verder aan banden kunnen worden gelegd.

11.3.2 LANGE TERMIJN AANBEVELINGEN

A. DUURZAME ONTWIKKELING TOERISECTOR

- **Bescherming van het milieu**

De kwaliteit en het succes van het Surinaams toeristisch product is in grote mate afhankelijk van een gezonde en aantrekkelijke natuurlijke omgeving. In Suriname is er wat het milieu betreft daarom op lange termijn nood aan:

- Een betere planning en een beter beheer om de technische expertise te vergroten, vereist op het gebied van het monitoren van de vervuiling en de evaluatie van *Environmental Impact Assessments* (EIA's);
- (Strengere) normen en standaarden om de kwaliteit van het milieu te kunnen handhaven;
- Behoud en duurzaam gebruik van natuurlijke bronnen door deel te nemen aan milieucertificering en waarderingprogramma's;
- Meer duidelijkheid in het *land-use* beleid en insluiten van de stijgende grondprijzen;
- Stimuli om de particuliere sector te mobiliseren om meer te investeren in verbeteringen van het milieu;
- Onderwijs en opleidingen voor een meer duurzame aanpak van het toerisme;
- Meer regionale samenwerking;
- Verbeterde infrastructuur, met name in nutsvoorzieningen zoals de aanvoer van water en elektriciteit en het verwerken van afval;
- Crisis- en rampmanagement om de risico's van natuurlijke- en milieurampen te verzachten.

- **Gemeenschapstoerisme bevorderen**

Uit ons onderzoek blijkt dat er terecht heel wat bezorgdheid is dat de voordelen van het toerisme in Suriname niet diegene bereiken die ze het hardst nodig hebben en dat, onder meer door het gebrek aan statistieken, het toerisme niet doet wat het zou kunnen doen om de bestaande problemen zoals werkloosheid, armoede en sociale ontwrichting tegen te gaan. Toerisme, als sector met enorm veel potentiëel voor Suriname, moet dan ook een kernelement worden in elke nationale strategie om armoede te bestrijden en veerkracht en duurzaamheid uit te bouwen, zowel in de landelijke als in de stedelijke gemeenschappen van Suriname.

Het is volgens ons belangrijk dat de mechanismen om dergelijk beleid te voeren goed overwogen en geanalyseerd worden. Hierbij moet de aandacht voornamelijk uitgaan naar:

- de identificatie en implementatie van de meest geschikte stimuli en consessies;
- technische bijstand en training in bedrijfspraktijken en regelgeving;
- *capacity building* voor projecten m.b.t. gemeenschapstoerisme en;
- de ontwikkeling van strategische partnerschappen ter ondersteuning van een nieuwe agenda en het vastleggen van proefprojecten.

- **Duurzame bedrijfsvoering**

Surinaamse touroperators en lodgehouders zouden moeten werken volgens een concrete en weloverwogen bedrijfsstrategie. Ze moeten hun boekingen registreren, samenwerken op basis van contracten en aangeven hoe zij van plan zijn hun doelstellingen te bereiken. Een goedkope hulp hierbij kan het inhuren van stagiaires zijn, die dergelijke praktijken kunnen helpen opstarten. Op termijn zal ook de Toerisme Autoriteit ervoor moeten zorgen dat er software beschikbaar wordt gesteld zodat de touroperators en lodgehouders hun boekingen eenvoudig kunnen registreren. Dit alles zal bovendien het verzamelen van betrouwbare data betreffende het toerisme in Suriname bevorderen, waardoor het ABS (meer betrouwbare) toerismestatistieken kan publiceren.

Om op lange termijn te kunnen overleven zal de toeristische industrie zich bovendien meer moeten aanpassen aan de wensen van de toerist. Toeristen zijn immers kritisch en zoeken een unieke ervaring, een goede kwaliteit en een goede service tegen redelijke prijzen. Volgens ons zijn daarom volgende aanpassingen essentieel:

- *De tours moeten goedkoper.*
Lagere tarieven zijn echter pas realiseerbaar met de steun en medewerking van de overheid. Zij zouden ervoor kunnen zorgen dat de transportkosten naar het binnenland worden verlaagd door bijvoorbeeld een accijnsverlaging door te voeren op de brandstof.
- *De kwaliteit van de tours moet verbeteren.*
Dit kan gerealiseerd worden door investeringen vanuit zowel de overheid (in bijvoorbeeld de infrastructuur) als de particuliere sector (in bijvoorbeeld accommodaties en voeding tijdens de tours).
- *De lokale bevolking moet bewust gemaakt worden van het belang van toerisme.*
Door deze bewustwording zullen de toeristen op termijn op een meer correcte manier benaderd en behandeld worden. De lokale bevolking zal daarnaast gaan beseffen wat er kan gebeuren wanneer ze geen kwaliteitsvolle diensten leveren en zullen minder gevoelig zijn voor cultuurshocks. Deze bewustwording kan gerealiseerd worden door scholing op het gebied van toerisme en dienstverlening voor mensen die werkzaam zijn in de toeristische industrie of die in de toekomst een job in het toerisme willen uitoefenen. Bovendien zullen

ook bewustmakingscampagnes via radio, televisie en *billboards* de lokale bevolking bewust kunnen van het belang van toerisme. Deze aanbeveling moet volgens ons gerealiseerd worden door het Ministerie van TCT in samenwerking met de STS.

Ook de doorsnee Surinamer die niet actief is in het toerisme kan een bijdrage leveren aan een duurzame ontwikkeling van het toerisme in Suriname. Hiervoor moeten de touroperators hen wel eerst als potentiële doelgroep erkennen en de tours betaalbaar maken. Zo zouden touroperators bijvoorbeeld tours kunnen organiseren tijdens het toeristische laagseizoen tegen gereduceerde tarieven. We beseffen echter dat, omwille van de harde concurrentie, deze lagere tarieven slechts mogelijk zijn indien de overheid de sector financieel bijspringt. De overheid kan bijvoorbeeld zorgen voor een accijnsverlaging op de brandstof of een fonds ter beschikking stellen om touroperators tegenmoet te komen in hun kosten. Een dergelijk fonds zou volgens ons op termijn beheerd kunnen worden door de Toerisme Autoriteit die met de invoering van de Toerismewet hopelijk een feit wordt.

B. INFORMELE MARKT

Touroperators en (eco-)lodges schieten in Suriname als paddenstoelen uit de grond. Nochtans is er een groot verschil in de kwaliteit van het aangeboden toeristisch product. Er zijn dan ook geen concrete wetten en bovendien is er geen efficiënt vergunningsbeleid. In afwachting van de Toerismewet zou het Ministerie van TCT concrete richtlijnen moeten uitzetten voor het openen van een reisagentschap of (eco-)lodge. Daarnaast moet er door het Ministerie van HI (verantwoordelijk voor het vergunningsbeleid), in samenwerking met het KKF, meer controle worden uitgevoerd op de naleving van de huidige vergunningsplicht. Een betere classificatie van de touroperators en lodgehouders samen met een efficiënte Toerismewet zullen zorgen voor een beter imago bij de toeristen, hetgeen volgens ons zal resulteren in een grotere populariteit van Suriname onder potentiële toeristen.

Het moeilijkst te realiseren is volgens ons het verbannen van de corruptie. Voor dit probleem hebben we dan ook geen pasklare oplossing. We denken dat het oplossen van dit probleem begint bij het besef van de Surinaamse bevolking, de toeristische industrie en de overheid dat de toerist liever niet reist naar landen waar corruptie hoogtij viert en hun uitgaven slechts in de zakken van enkelen verdwijnt. Wanneer men inziet dat het toerisme in Suriname op deze manier geen lang leven beschoren is, zal men wellicht ook gaan inzien dat een eerlijke, lange termijn visie het beste is voor het verzekeren van de inkomsten uit het toerisme en dit op een duurzame manier.

C. INVESTERINGSKLIMAAT

Omwille van het toenemend belang van het toerisme in de Surinaamse economie en het welzijn van de Surinaamse bevolking, is het van cruciaal belang dat er een investeringsklimaat gecreëerd

wordt dat investeren in en bijgevolg de groei van de sector toerisme in Suriname stimuleert. Hiertoe zullen de ministeries, hoteliers, touroperators en andere subsectoren manieren moeten vinden om de operationale kosten te verminderen. Op die manier zal de winstgevendheid en aantrekkelijkheid van het Surinaamse toerisme toenemen, hetgeen meer potentiële (buitenlandse) investeerders zal aantrekken.

Investerings- en ontwikkelingsprogramma's, zoals bijvoorbeeld het SSTCBP van de EC, krijgen in Suriname echter te maken met complexe en moeilijke bureaucratische barrières en voorkeursbehandelingen van bepaalde buitenlandse investeerders. In veel gevallen is er bovendien een gebrek aan kennis bij de ontwikkelingsagentschappen, de betrokken ministeries en NGO's over hoe het toerisme functioneert, waardoor *incentive* programma's vaak verkeerd begrepen en geïmplementeerd worden.

Er is ook behoefte aan onderzoek naar de beschikbaarheid van financiële middelen en het bedenken van manieren om de toegang tot deze middelen te verbeteren, vooral voor de kleine hotel sector en andere sectoren zoals touroperators, restaurants en attracties. Meer specifiek moet er volgens ons voldoende aandacht worden geschonken aan de oprichting van gespecialiseerde financiële intermediairs om bijvoorbeeld de zeer aanzienlijke fondsen, die momenteel vastliggen in de Caribische pensioenfondsen, nationale verzekeringsfondsen, verzekeringsmaatschappijen, etc. te ontgrendelen en beschikbaar te stellen voor investeringen in het toerisme.

Daarnaast moet ook het investeringsklimaat voor kleine, lokale ondernemers aantrekkelijker worden gemaakt. Volgens ons zijn er twee maatregelen die zo snel als mogelijk ingevoerd moeten worden. Om het ondernemerschap in Suriname te stimuleren zal men ten eerste de leningen aanzienlijk goedkoper moeten maken. De huidige rentevoet schommelt immers rond de 12%, hetgeen zelfs voor ontwikkelingslanden extreem hoog is. Ten tweede moet de samenwerking met de IDB met betrekking tot reeds eerder toegepaste microfinanciering nieuw leven worden ingeblazen.

Hieronder volgen nog een aantal extra aanbevelingen die volgens ons het Surinaamse investeringsklimaat aanzienlijk kunnen verbeteren:

- Licentie-aanvragen sneller verwerken;
- Investeerders meer beschermen;
- Importtax verlagen;
- Toegang tot Suriname verbeteren door meer directe vluchten van en naar de VS en een verbeterde weginfrastructuur van en naar de buurlanden;
- Leners beschermen en eisen m.b.t. het onderpand versoepelen;
- Investeringswet aanpassen;
- Meer controle op bestemming van donorgelden en subsidies;

- Transparanter beleid m.b.t. de selectieprocedure en opvolging van toerismeprojecten;
- Verder werken aan economische, monetaire en politieke stabiliteit.

D. KLIMAATVERANDERING

In april en mei 2006 hebben er in Suriname zware overstromingen plaatsgevonden. Het schaderapport opgesteld door de ECLAC, in samenwerking met het UNDP en het PLOS, schatte de totale schade op ongeveer 111 miljoen Surinaamse Dollar. We stellen ons hier de vraag wat nodig is om het levensonderhoud van de getroffen bevolkingsgroepen te herstellen, de kwetsbaarheid te verminderen en de weerbaarheid te versterken. We beperken ons hierbij tot de middellange en lange termijn aanbevelingen.

De kwetsbaarheid van de inheemse bevolking en Marron gemeenschappen die in het Sipaliwinigebied leven (het zwaarst getroffen gebied tijdens de overstromingen in 2006) kan toegeschreven worden aan de factoren die hen in het verleden beschermden tegen agressie en uitroeijing, namelijk isolement en afstand.

Er moet volgens ons hoogdringend economische en sociale vooruitgang worden geboekt vertrekkende van de doelstellingen en strategieën die de Marrons en inheemse bevolking voor zichzelf hebben vastgelegd in overeenstemming met hun culturele, organisatorische en politieke aspiraties. Dit vereist in de eerste plaats de wettelijke erkenning van hun effectief recht om deel uit te maken van de Surinaamse samenleving. De erkenning van grondbezit en een effectieve participatie in de nationale besluitvorming zijn daar volgens ons cruciale onderdelen van.

De commerciële interesse van nationale en internationale investeerders moeten daarnaast gezien worden als een mogelijkheid voor het ontwikkelen van de inheemse en Marron gemeenschappen tot toerisme-oorden, althans wanneer er voldoende rekening wordt gehouden met hun culturele, sociale en economische rechten. Deze ontwikkeling draagt volgens ons immers bij aan de weerbaarheid van de gebieden tegen mogelijke natuur- en milieurampen.

De overstromingen van 2006 duiden op een pijnlijke wijze op de diep verankerde kwetsbaarheid van traditionele landbouwpraktijken en het toerisme in het Surinaamse binnenland. Hierdoor hebben natuurrampen van deze omvang de potentie om de voedselproductie en -distributie ernstig te verstoren hetgeen kan leiden tot ziektes en ondervoeding. Het is duidelijk dat deze voedselproductie en -distributie in het binnenland productiever en duurzamer moet worden. Bovendien zorgt de schade aan accommodaties en infrastructuur voor een terugval van het aantal toeristen. Het is daarom nodig om een goed doordachte en alles omvattende strategie te ontwikkelen om de voedselvoorziening in de kwetsbare gebieden te garanderen en de toerismefaciliteiten op een duurzamere wijze te ontwikkelen.

We zijn er van overtuigd dat, indien de gemeenschappen over effectieve rechten beschikken en kunnen deelnemen aan belangrijke besluitvormingsprocessen, ze zich op een vruchtbare wijze kunnen inlaten met ontwikkelingsinitiatieven die op de eerste plaats de verbetering van het onderwijs en vaardigheden moeten omvatten. Alleen op die manier zal de deelname aan een bredere reeks van inkomstverhogende activiteiten – zoals het verhogen van de landbouwproductiviteit, kleinschalige industrie en toerisme – lonend worden. Om dit mogelijk te maken moet de huidige infrastructuur en connectiviteit echter eerst drastisch verbeterd worden, te beginnen met de energievoorziening en transportfaciliteiten. Het leven van de bevolking in het Surinaamse binnenland zal hierdoor zonder twijfel enorm veranderen. Indien ze er in slagen om een ontwikkeling van dergelijke omvang te beïnvloeden, zal dat niet alleen in hun eigen voordeel zijn, maar ook in het voordeel van Suriname in zijn geheel.

Wanneer er in de toekomst nieuwe milieu- of natuurrampen van dergelijke omvang zouden plaatsvinden, zal er uiteraard nog onvermijdbare schade zijn ondanks de potentiële verbeteringen. Sterkere gemeenschappen zullen er dan echter beter in kunnen slagen om een dergelijke milieuramp te overleven, de schade te beperken en het herstel te versnellen.

E. TOEGANKELIJKHEID SURINAME EN SURINAAMSE BINNENLAND

- **Invoeren van een *open-sky-policy***

Een significante factor in de ontwikkeling van eender welke nieuwe markt, of uitbreiding van een bestaande markt, is de mate waarin de markt toegankelijk is voor de potentiële consument. Gezien de regelmatige vluchten door SLM en KLM tussen Suriname en Amsterdam, hebben de Nederlanders op het eerste zicht niet echt te klagen.

Nochtans komen er net vanuit deze markt heel wat klachten. Een enorme uitdaging is altijd de grote vraag van de VFR's geweest, hetgeen vooral in de zomermaanden leidt tot knelpunten voor de *mainstream* toeristen en touroperators en bovendien zorgt voor een gebrek aan bagagecapaciteit op de vluchten. Andere obstakels zijn de relatief hoge vliegtarieven, zeker in vergelijking met vergelijkbare bestemmingen in de regio. Gezien het sociale karakter van een groot deel van het vliegverkeer tussen Nederland en Suriname vinden wij dat niet acceptabel. Voor een onbekend grote groep Surinaamse Nederlanders is een bezoek aan het land van herkomst (van hun ouders) niet of nauwelijks weggelegd. Hier moet verandering in komen. Het eerder aanwijzen van één extra maatschappij in 2006 heeft niet geresulteerd in werkelijke concurrentie en lagere tarieven. Deze beperkte openstelling moet dan ook als mislukt worden beschouwd.

Om de ondercapaciteit teniet te doen en druk te zetten op de vliegtarieven, is het volgens ons van cruciaal belang dat er een liberalisatie plaatsvindt op de Mid-Atlantische route. Maximale concurrentie kan enkel gerealiseerd worden door een '*open sky*' -beleid op deze route, zodat

meerdere vliegtuigmaatschappijen op de route Nederland – Suriname kunnen vliegen. Hiertoe dient Nederland de huidige luchtvaartovereenkomst met Suriname op te zeggen. Dit zal volgens ons volgende voordelen opleveren:

- De tarieven zullen door toenemende concurrentie dalen en vergelijkbaar worden met die van andere vluchten naar de regio;
- De capaciteitsproblemen tijdens de zomer- en andere vakantieperioden kunnen gemakkelijker worden opgelost;
- Het toenemend vliegverkeer heeft een positief effect op de Surinaamse economie;
- De lagere tarieven zullen Suriname aantrekkelijker maken als vakantiebestemming, ook voor mensen zonder Surinaamse of Nederlandse achtergrond en;
- De lagere tarieven zullen het voor reisbureaus over de hele wereld interessanter maken om Suriname in pakketreizen aan te bieden, waardoor reizen naar Suriname een pak goedkoper zal worden.

Ook de faciliteiten en organisatie van de nationale Johan Adolf Pengel luchthaven voldoen niet aan de wensen van de doorsnee toerist. Als men de binnenkomende toeristen vanaf het begin als 'gast' wil ontvangen, zal er een nieuw informatie- en reservatiesysteem op poten moeten worden gezet die een zekere mate van professionaliteit uitstraalt. Daarnaast ontbreekt het aan een degelijk toerisme-informatiepunt waar de nodige zaken geregeld kunnen worden zoals het huren van auto's en het boeken van overnachtingen. Momenteel zijn er enkel wat foldertjes te verkrijgen. Ook hier zal, net als in de rest van de toerisme-industrie in Suriname, gestreefd moeten worden naar een bepaalde standaardisatie

Daarnaast zijn er ook problemen met betrekking tot de binnenlandse vluchten in Suriname. Er wordt immers veel geklaagd over de veiligheid en dure tarieven van deze vluchten. Net als bij het vliegverkeer naar Suriname zou men ook hier de concurrentie tussen de vliegtuigmaatschappijen moeten vergroten zodat de prijzen dalen. Hierdoor worden de trips immers financieel een stuk aantrekkelijker voor de buitenlandse toerist. Bovendien zullen deze vluchten dan sneller opgenomen worden in pakketreizen, waardoor de kosten van een reis naar Suriname terug in balans worden gebracht met vergelijkbare bestemmingen en een breder publiek kan worden aangetrokken.

- **Aanpassen visumbeleid**

Het ingewikkelde en kostelijke visumbeleid van Suriname vormt een ander groot obstakel bij de ontwikkeling van het toerisme in Suriname. Het huidige visumbeleid is ontstaan als een soort wraakactie van de Surinaamse overheid tegenover Nederland, dat sinds 2007 zelf strengere maatregelen heeft ingevoerd tegen de emigratie van Surinamers naar Nederland. De Surinaamse overheid beseft echter onvoldoende welke dramatische gevolgen deze actie heeft op de ontwikkeling van het Surinaamse toerisme.

Momenteel moeten toeristen die langer dan zes weken in Suriname verblijven binnen de dertig dagen naar de vreemdelingenpolitie voor een stempel. Dit zou op zich niet zo een groot probleem zijn, ware het niet dat de vreemdelingenpolitie een heel eind uit de hoofdstad Paramaribo is gelegen. Ook voor de vele VFR's, die vaak meerdere malen in hun leven voor een langere tijd naar Suriname komen, is het erg vervelend om telkens opnieuw een dag te verliezen voor een in feite nutteloze stempel. Voor Nederlandse toeristen zijn de visa sinds enkele jaren bovendien opnieuw erg duur geworden. Daarnaast kunnen potentiële Amerikaanse toeristen enkel een visum bekomen bij de enige Surinaamse Ambassade in de Verenigde Staten, die gelegen is in Miami.

Met betrekking tot dit visumbeleid delen we dan ook de visie van H. Blanker van Morinda Eco Tours die we tijdens ons onderzoek in Suriname hebben geïnterviewd. Volgens haar moet de visum vervangen worden door een toeristenkaart die zowel dienst doet als identiteitsbewijs, nationaliteitsbewijs en reispapier. We beseffen echter dat het huidige visumbeleid een belangrijke bron van inkomsten vormt voor de Surinaamse overheid, waardoor we niet snel veranderingen zien doorgevoerd worden. Deze maatregel zou volgens ons nochtans heel wat voordelen kunnen opleveren:

- Aantrekkelijkere vakantiebestemming, ook voor mensen zonder Surinaams Nederlandse achtergrond;
- Een eenvoudiger systeem voor de Noord-Amerikaanse toeristen zal een heel grote potentiële toerismemarkt openen;
- Meer stagiaires en bijgevolg meer ouders die een belangrijke deel uitmaken van de toeristenuitgaven in Suriname;
- Kortere wachttijden op Johan Adolf Pengel Luchthaven;
- Etc.

- **Cruisetoerisme mogelijk maken**

Zoals we eerder al aangaven beschikt Suriname niet over een geschikte aanlegplaats voor cruiseschepen en is de Surinamerivier op bepaalde plaatsen niet diep genoeg om deze schepen te ontvangen. Het cruisetoerisme vormt nochtans een belangrijke bron van inkomsten voor andere landen in de regio, maar in Suriname kunnen er tot nog toe geen cruiseschepen aanmeren.

- **Autoverhuur aan banden leggen**

Door het gebrek aan een recente wetgeving en een betrouwbaar verzekeringsstelsel is de Surinaamse autoverhuur nog steeds grotendeels illegaal. Bovendien voldoen de te huren auto's vaak niet aan veiligheidsvoorschriften, simpelweg omdat er geen standaarden bestaan die nageleefd moeten worden. Daarnaast zorgt het inefficiënt en onveilig transportnetwerk naar het binnenland van Suriname voor langdurige en gevaarlijke ritten.

11.3.3 SUGGESTIES VOOR VERDER ONDERZOEK

- Onderzoek naar het toeristisch potentieel van de lokale bevolking in eigen land en hoe deze markt uitgebreid kan worden.
- Onderzoek naar hoe Suriname als vakantiebestemming het best gepromoot kan worden.
- Onderzoek naar de effecten van het verstrengde visumbeleid op het aantal aangekomen Nederlandse toeristen van Surinaamse afkomst en stagiaires.
- Onderzoeken van de huidige problemen met betrekking tot de communicatie tussen, enerzijds, de verschillende ministeries onderling en het Ministerie van TCT en de toeristische industrie anderzijds om van daaruit een communicatieplan op te stellen.
- Onderzoek naar de corruptie binnen de Surinaamse politiek en hoe deze het best aangepakt kan worden.

11.4 SWOT-ANALYSE TOERISME SURINAME

Sterktes

Toerismebeleid 2006 - 2011

- Duurzaam benutten lokale natuur
- Ontwikkelen toeristische gebieden
- Verbeteren toeristisch product
- Streven naar uniforme kwaliteitsnormen
- Organiseren trainingen en workshops
- Gemeenschappen aanmoedigen te investeren
- Beschermen van primaire attracties

Toerisme

- Grotendeels onaangetast tropisch regenwoud
- Centraal Suriname Natuurreservaat
- Authentieke koloniale architectuur in de binnenstad van Paramaribo
- Culturele diversiteit en rijke geschiedenis
- Vele soorten van toerisme mogelijk
- Veiligheid
- Klimaat
- Afwezigheid massatoerisme
- Betrokkenheid lokale bevolking
- Gastvrijheid
- Ongekennde bestemming
- Sterke relatie met Nederland

Zwaktes

Toerismebeleid 2006 - 2011

- Ontbreken Toerismewet
- Ontbreken duidelijke visie i.v.m. toerisme
- Ontbreken toerismestatistieken
- Beperkte financiële middelen
- Geen duidelijke, structurele planning om kansarmen te betrekken bij toerisme
- Te weinig participatie van lokale bevolking bij opstellen toerismebeleid
- Geen duidelijk beleid om negatieve effecten toerisme op te vangen
- Weinig aandacht voor werkloosheidproblematiek

Toerisme

- Onbekend als vakantiebestemming
- Geen witte zandstranden
- Gebrek aan algemeen bewustzijn over belang toerisme
- Toerisme-informatie moeilijk te bekomen
- Gebrek aan kennis en educatie
- Klantvriendelijkheid
- Hoge vliegtarieven
- Visumbeleid
- Onveiligheid transport
- Kwaliteit en hygiëne accommodatie binnenland
- Onbereikbaarheid binnenland (slechte infrastructuur)
- 'Laissez-faire' houding van doorsnee Surinamer
- Slechte Prijs/kwaliteitverhouding

SWOT-analyse: Toerisme Suriname

Toerismebeleid 2006 - 2011

- SSTCBP
- Stimulering sector dialoog
- Duurzame uitbouw toerimesector
- Uitbouwen Toerisme Autoriteit
- Toename FDI
- Toenemende interesse van Surinaamse regering
- Samenwerkingsverband met EU, IDB, CARICOM, CTO, ...

Toerisme

- Huidige *awareness*-activiteiten
- Clustering in belangenorganisaties
- Economische ontwikkeling
- Aantrekken van meer luchtvaartmaatschappijen
- Stijgende interesse cultuur- en ecotoerisme
- Gezamenlijke promotie Suriname
- Toenemende impact belangenorganisaties
- Duurzame toerismeprojecten binnenland
- Groot aanbod van accommodaties voor kleine groepen
- Zuid-Amerikaanse atmosfeer
- Water-, regenwoud- en stadgerelateerde activiteiten
- Festivals en culturele evenementen
- Complementair aan strandvakanties
- Opkomende interesse van internationale organisaties
- Grotendeels onbenutte, gemakkelijk toegankelijke, niet-etnische Nederlandse markt
- Ontslag directeur STS

Kansen

Toerismebeleid 2006 - 2011

- Te weinig *awareness*-activiteiten
- Ontbreken Toerismewet
- Vergunningbeleid
- Vernietiging milieu
- *Speed*-toerisme
- Vernietiging cultuur en tradities
- Zwak vergunningsbeleid

Toerisme

- Concurrentie met buurlanden
- Machtsmisbruik semi-overheidsorganen
- Imago van politieke onrust en onveiligheid
- Weinig overheidscontrole
- Corruptie binnen publieke sector
- Investeringsklimaat
- Ondercapaciteit accommodaties en bustransport als toerisme zou toenemen
- Gebrek aan gekwalificeerde gidsen en personeel
- Gebrek aan toeristische activiteiten
- Ontbossing -> verlies van natuur
- Monopolie van Mid-Atlantische route door SLM/KLM
- Gebrek aan positionering in de markt
- Concessies voor mijnbouw en houtkap
- Ontbreken standaarden en certificaten
- Visumbeleid
- Economische crisis

Bedreigingen

12 ALGEMENE BESPREKING EN BESLUIT

'Het toerisme in Suriname staat nog in de kinderschoenen', vonden we tijdens onze literatuurstudie in heel wat publicaties in verband met het toerisme in Suriname terug. Echter het 'kind' is met de oprichting van de Stichting Toerisme Suriname (STS) reeds een jaar of veertien oud. En van een 'kind' waarvan gezegd wordt dat het barstensvol potentie zit, mag je volgens ons wel meer verwachten. Niets is echter minder waar. Het toerisme in Suriname heeft nog steeds geen gestructureerde vormen aangenomen en de regering schijnt zich er niet voldoende voor te willen inzetten.

De STS werd in 1996 opgericht op initiatief van de Kamer van Koophandel en Fabrieken (KKF) en het ministerie van Transport, Communicatie en Toerisme (TCT). De bedoeling was dat de STS zou uitgroeien tot een toerismeautoriteit, die met de Toerismewet in de hand gestructureerde ontwikkeling zou brengen in het ganse land. Die wet legt echter reeds jaren het pad af tussen de verschillende ministeries, de toerismesector, de Staatsraad en het parlement. Tot op de dag van vandaag is er nog geen zicht op goedkeuring en aanneming van deze wet in het parlement. Met de aanstormende verkiezingen van mei 2010 is de Toerismewet zelfs volledig naar de achtergrond verschoven. Daarnaast is er, zowel vanuit de private als de publieke sector, heel wat twijfel over de inhoud die er na al die jaren nog overblijft van de oorspronkelijke wet en rijst de vraag of het niet beter is een volledig nieuwe Toerismewet samen te stellen die meer in overeenstemming is met de huidige lokale, nationale en internationale behoeften.

Zonder dergelijke wetgeving willen de actoren in het toerisme immers niet meewerken aan het invoeren van standaarden in deze sector. Terecht, want als de één zich eraan committeert en investeert ter verbetering van het product en de dienstverlening, kan het niet zo zijn dat de ander dat niet hoeft te doen, daardoor goedkoper kan opereren en andere welwillende bedrijven uit de markt concurreert. Veel bedrijven willen dus meewerken, echter niet zonder een Toerismewet. Het gevolg hiervan is dat de internationale toerist niet weet wat hij of zij kan en mag verwachten in Suriname. Hotels die strooien met sterren, appartementen die als paddenstoelen uit de grond schieten, touroperators waarvan de een al meer te vertrouwen is dan de andere en lodges in het binnenland waarvan dikwijls alleen de uitbaters weten wat een buitenlandse toerist verlangt en zich vaak als enige van het dorp bewust zijn van het belang van het toerisme voor hun eigen ontwikkeling en die van hun gemeenschap.

Nochtans hebben bepaalde touroperators (VESTOR), hoteliers (SHA) en taximaatschappijen (VETAHOS), evenals verschillende lodgehouders in het Boven-Surinamegebied (Stichting LBS) inmiddels hun krachten gebundeld ten einde bepaalde zaken te realiseren, maar niemand denkt eraan zich te specialiseren in een bepaalde component binnen het toerisme. Iedere touroperator biedt nagenoeg hetzelfde soort trips aan. Ieder dorp heeft een accommodatie, een boot, een gids, een keuken en wat aanverwante dienstverlening. Dit maakt dat het marktaandeel per bestemming

minder wordt en het product geen diepgang krijgt. Pas wanneer touroperators of lodgehouders (en dus dorpen) zich clusteren en complementair worden aan elkaar (bijvoorbeeld het ene dorp biedt een gevarieerde keuken terwijl een ander zorgt voor boottransport) kan verdieping in het product optreden. Op die manier kunnen dorpen een volledig marktaandeel behouden, omdat de toerist met al deze componenten moet kennismaken om de unieke beleving waarnaar ze op zoek is te completeren.

De meeste touroperators willen nochtans niet liever dan de kwaliteit van hun trips verhogen, door onder andere hun verouderde transportmiddelen te vervangen en hun eten voor de toerist koeler te bewaren tijdens de trip. Het feit dat de markt wordt verziekt door illegale touroperators zorgt er echter voor dat de belastingbetalende touroperator nog maar net *break-even* kan opereren. Hierdoor blijft er nagenoeg geen geld meer over om zijn zaak op een duurzame wijze uit te bouwen, laat staan de accommodaties in het binnenland te helpen opwaarderen. Ook de gebundelde lodgehouders willen veel meer doen en meer investeren, maar ze geven aan dat ze niet over de nodige financiële middelen kunnen beschikken omdat de commerciële banken hun grond niet erkennen als onderpand voor een lening. Immers, de mensen in het binnenland hebben geen titel op hun grond. Zelfs voor dit slepende vraagstuk is er nog steeds geen oplossing. Ook ontbreekt een toerismefonds waaruit deze mensen structureel kunnen putten om hun product te verbeteren.

De beleidsmakers zijn dus evenzeer verantwoordelijk voor het scheppen van goede condities om bewustwording ingang te doen vinden, door het creëren van de juiste omstandigheden om investeringen in de toerismesector de moeite waard te maken. Daarnaast moet er vanuit de overheid meer controle komen op de huidige praktijken binnen het toerisme. De negatieve ervaringen van toeristen zullen immers indirect ook bonafide ondernemers in een slecht daglicht plaatsen. Deze laatste hebben dan ook alle belang bij een correct controlerende overheid, want frauderende collega's vervalsen de concurrentie. Recht op controle voor iedereen dus, maar op basis van een transparante wetgeving en als het kan de grote vissen eerst. We beseffen echter dat er pas sprake kan zijn van efficiënte controle binnen een sector wanneer er een relevante en goed onderbouwde wetgeving is, maar voorlopig is er van een operationele Toerismewet nog geen sprake.

VISUMBELEID

Opmerkelijk is dat de minister van TCT en de leiding bij de STS zeer regelmatig op reis zijn voor toerisme gerelateerde conferenties, waarbij het accent vaak genoeg wordt gelegd op het verwijderen van barrières bij de ontwikkeling van toerisme. Maar bij geen van de betrokkenen blijkt het idee op te komen om een sectorbrede dialoog op te starten over het afschaffen van de visumplicht. Nog verwerpelijker is het feit dat functionarissen binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken met gladgestreken gezichten beweren dat Suriname één van de makkelijkste

visum-procedures heeft. Ondertussen geven Amerikanen aan Suriname niet te willen bezoeken vanwege het feit dat ze hun paspoort moeten opsturen naar Miami voor een visum. Ook loopt de toerimesector maandelijks tienduizenden euro's mis doordat reizigers uit Frans-Guyana op het laatste moment hun trip naar Suriname moeten afblazen omdat het consulaat in Cayenne ze weigert bijtijds een visum te verstrekken.

Het grootste bezwaar van toeristen is en blijft het torenhoge tarief voor vliegtuigtickets. In het hoogseizoen moeten bedragen van twaalfhonderd euro en meer worden neergelegd. Terwijl concurrerende bestemmingen in de regio vanaf zeshonderd euro een volledig verzorgde reis van een week aanbieden. We kunnen alleen maar hopen dat men zich in Suriname zo snel mogelijk gaat realiseren dat de wereld andere en mooiere alternatieven te bieden heeft. Tot die tijd blijft het toerisme de zoveelste sector die Suriname een enorme potentie biedt, maar waar tot dusver niets of weinig wordt uitgehaald.

BEWUSTWORDING

Een ander heet hangijzer in Suriname is bewustwording. En dat geldt voor de kleinste ondernemer tot de grootste publieke figuren. Het gaat dan niet zozeer over het vervuilen van stad of het binnenland, hetgeen ook absoluut verwerpelijk is, maar vooral over de dienstverlening. Een ondernemer die in de horeca zit, maar die weigert goed personeel aan te nemen omdat het hem te veel kost, verdient een even grote vingerwijzing als iemand die voor de zoveelste keer afval op straat gooit. Goed geschoold personeel is het visitekaartje van een onderneming en bijgevolg van de gehele sector. Het is echter het ministerie van Arbeid, Technologische Ontwikkeling en Milieu (ATM) die weigert in te zien hoe belangrijk een minimumloon is voor de ontwikkeling van willekeurige sectoren in Suriname. Een ondernemer die verplicht is zijn werknemers goed te betalen, kiest beter geschoold en professioneel personeel. Dit heeft tot gevolg dat personeel dat geïnteresseerd is in een baan in het toerisme, zich laat scholen omdat het in financieel opzicht de moeite loont.

Bewustwording gaat volgens ons dan ook veel verder dan alleen maar 'gooi geen afval op straat en wees vriendelijk' zoals we van het grootste deel van de geïnterviewde actoren te horen kregen. Ook de ondernemers in de stad, maar vooral die in het binnenland, moeten gaan beseffen hoe belangrijk toerisme is of alleszins kan worden. Begeleiding bij eenvoudige prijsberekeningen, het opstellen van een goede boekhouding, verbetering van de dienstverlening: het zijn allemaal onderwerpen die niet vanzelfsprekend goed gaan. In Suriname ontbreekt het nochtans niet aan projecten om de meute toerismeontwikkeling voor te houden. Als echter om een actieve beslissing of participatie van de overheid wordt gevraagd om de werkelijke ontwikkeling in gang te zetten, blijkt Suriname in al haar mooie talen te zwijgen.

ONDERSCHEIDEN

Naast de Toerismewet en bewustwording is het ook belangrijk om te bepalen welk product Suriname precies wil - of beter - kan ontwikkelen en welke markt daarvoor te vinden is. De Surinaamse samenleving beseft dat ze een mooie natuur, een rijke historie en een bijna fabelachtige variëteit aan culturen hebben. De vraag is met welke van deze producten zij zich willen gaan onderscheiden van de concurrenten in de wereld. Als ze dit eenmaal hebben uitgezocht, zal dit als rode draad moeten dienen bij de marketing-en promotie activiteiten met betrekking tot het toerisme.

Een voorbeeld: als Suriname kiest om zich te concentreren op hun cultuur, dan moeten ze dit in zoveel mogelijk facetten binnen de sector laten terugkomen. De hotelkamers, trips naar het binnenland, binnenlandse lodges, restaurants en marketingcampagnes kunnen dan allemaal een vast stramien volgen. Suriname krijgt hierdoor internationaal één herkenbaar gezicht. Hebben zij dan eenmaal een duidelijk productstramien gekozen, dan pas kan Suriname zich storten op de internationale marketing.

Suriname moet zich volgens ons meer gaan promoten als een bestemming specifiek voor toeristen die zich niet zien als een gemiddelde massatoerist, maar die net op zoek zijn naar een bestemming met prachtige natuur, culturele diversiteit en eeuwenoude tradities. De Surinaamse toeristische sector moet zich daartoe meer gaan specificeren en zich bijvoorbeeld toeleggen op de natuur-georiënteerde activiteiten zoals het spotten van zeldzame vogels, vliegvissen, riviertochten en trektochten in het Amazonegebied.

We beseffen echter dat ook voor deze potentiële toeristen maatregelen zullen moeten getroffen worden om de sector verder te kunnen ontwikkelen. Zo zullen de relatief hoge vliegtarieven vanuit Nederland, de Nederlandse Antillen of de VS er bijvoorbeeld kunnen toe leiden dat familieleden en vrienden elkaar minder kunnen ontmoeten. Daarnaast zullen ook andere potentiële toeristen minder snel voor Suriname kiezen, wanneer ze voor hetzelfde of minder geld een pakketreis in de regio kunnen boeken waarbij ze nagenoeg dezelfde ervaringen kunnen opdoen. Het verstrengde visumbeleid zorgt tenslotte ook voor een terugloop van het aantal toeristen, stagiaires en vrijwilligers die een buitenlandse ervaring willen opdoen in Suriname. Hoewel het niet deze stagiaires en vrijwilligers zijn die zorgen voor de grootste toeristenontvangsten op basis waarvan de sector toerisme kan groeien, zijn het wel hun ouders die jaarlijks in grote getale op bezoek komen die behoren tot de categorie van 'big spenders'. Zij verblijven, in tegenstelling tot hun kinderen of de zogenaamde VFR's (toeristen die naar Suriname reizen om hun vrienden en familie te bezoeken), wel in hotels of *guesthouses* waardoor ze een belangrijke bron van directe inkomsten vormen voor de sector.

SSTCBP

In Suriname gebeurt dat nu totaal niet. Ze weten nog niet welk product ze precies willen laten zien aan de internationale toerist. Bovendien voldoet hun product niet aan uniforme internationale standaarden. Toch wordt er nu een *Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme* (SSTCBP) uitgevoerd. Met als één van de drie componenten 'e-marketing'. Het idee alleen is eigenlijk al absurd. Men wil Suriname internationaal agressief gaan promoten, alleen zijn ze er nog niet over uit wat ze onder de aandacht willen brengen. Dergelijke agressieve marketingcampagne heeft pas kans op slagen wanneer alles binnenshuis in orde is. Als ze de zaken mooier gaan voorstellen dan ze werkelijk zijn en het toerismeproduct (op enkele uitzonderingen na) nog niet voldoet aan minimale standaarden, scheppen ze in Suriname een doemscenario dat hen op termijn veel meer slecht dan goed zou kunnen doen. Het is dan ook jammer dat deze component zoveel aandacht heeft gekregen en een relatief groot deel van het budget heeft opgeslorpt. Dit heeft er bovendien voor gezorgd dat de andere twee componenten tijdelijk op de achtergrond zijn geraakt en er in feite nooit resultaten zijn behaald binnen deze componenten van het SSTCBP, namelijk de bevordering van de sectordialoog en de ontwikkeling van het gemeenschapstoerisme. Dat de projectmedewerkers op alle niveaus al snel ontmoedigd waren en het voor bekeken hielden, moet dan ook eerder gezien worden als een logisch gevolg dan wel de oorzaak van het falen van het programma.

BEREKENEN VAN DE ECONOMISCHE IMPACT VAN TOERISME

Het Algemeen Bureau voor de Statistiek is de instantie die van staatswege belast is met het bijhouden en publiceren van statistieken. Het zijn de afdelingen 'Bedrijfsstatistieken' en 'Nationale Rekeningen' die respectievelijk de omzetten en toegevoegde waarden publiceren. Tussen deze twee afdelingen bestaan er echter een aantal verschillen in de verzameling, verwerking en presentatie van de data. Nochtans is enige uniformiteit tussen deze twee afdelingen vereist om bepaalde schattingen over de impact van het toerisme te maken. Daar komt nog bij dat de *compliance rate* voor beide afdelingen laag is, waardoor men ook binnen het ABS gedwongen wordt tot het maken van schattingen. De bovengenoemde zaken leiden ertoe dat de data vaak incompleet zijn en dat de data met betrekking tot de toegevoegde waarden en de omzetten niet goed op elkaar aansluiten. De betrouwbaarheid van deze gegevens is dan ook discutabel.

Ondanks deze problemen is het mogelijk geweest – met behulp van een aantal veronderstellingen – de economische impact van de sector toerisme uit te rekenen. Met behulp van de toegevoegde waardemethode vonden we de toegevoegde waarden van het toerisme voor de periode 2004 – 2007. Deze bedroegen respectievelijk EUR 43.976.939, EUR 49.834.059, EUR 48.432.699 en EUR 46.768.012. Deze toegevoegde waarden zijn goed voor respectievelijk 4,0%, 3,8%, 3,0% en 2,6% van het totale Surinaamse BBP. Hieruit kan worden afgeleid dat de nominale groei van de rest der sectoren tijdens de door ons beschouwde periode groter was dan de groei van het toerisme.

Ondanks het ontbreken van een grote basis aan beschikbare nationale economische statistieken, een belangrijke voorwaarde om de multiplicators van een land te berekenen, hebben we getracht de effecten van het toerisme in Suriname op het BBP, de werkgelegenheid, de Betalingsbalans en de overheidsontvangsten te schatten. Onze berekeningen, gebaseerd op de toerismemultiplicators van Puerto Rico, toonden aan dat het toerisme voor de periode 2004 – 2007 respectievelijk 4,57%, 4,39%, 3,51% en 3,26% uitmaakte van het totale BBP. Hoewel deze percentages gemiddeld 15% hoger liggen dan onze resultaten op basis van de Toegevoegde Waardenmethode, zien we in beide gevallen een duidelijk daling in het aandeel van het toerisme tot het BBP.

De resultaten - bekomen via de multiplicatormethode – toonden bovendien aan dat het toerisme in 2004 goed was voor ongeveer 632 extra jobs. Van dit totaal werden in 2004 direct 360 jobs gecreëerd in de sector toerisme en een bijkomend aantal jobs van 272 in andere sectoren via intermediaire indirecte transacties en geïnduceerde uitgaven door huishoudens. Voor de jaren 2005 – 2007 bekwamen we vergelijkbare resultaten. Door een tekort aan specifieke statistieken in Suriname met betrekking tot de betalingsbalans en de overheidsontvangsten, was het niet mogelijk om de toerismemultiplicators van Puerto Rico toe te passen bij het berekenen van de bijdrage van het toerisme tot deze economische aspecten.

TERUG NAAR DE ESSENTIE

Ondanks de inspanningen die in Suriname plaatsvinden ter bevordering van het toerisme, niet alleen vanuit Suriname zelf maar ook vanuit de hele EU en het Caribische gebied, blijven we realistisch en geloven we dat er allereerst een goed onderbouwde en internationaal aanvaardbare Toerismewet moet worden goedgekeurd door de regering. Zonder deze wet zal de sector toerisme blijven stagneren.

De nood aan standaardisering en certificering, beide alleen mogelijk mits een efficiënte wetgeving, is niet te overschatten. Van bepaalde hotels in de hoofdstad tot de lodges in en transport naar het binnenland. Om deze standaarden te ontwikkelen en de relevante actoren ervan te overtuigen dat certificering essentieel is, moet echter eerst de toerismewet operationeel worden. Pas wanneer de Surinaamse overheid hier in slaagt, zal het toerisme op een duurzame wijze uitgebouwd kunnen worden. Hierbij citeren we graag meneer S. Silos, waarnemer van de EC afdeling Suriname: *“Enkel wanneer er wetten gemaakt worden die voldoen aan de specifieke behoeften van een samenleving en de relevante actoren binnen eender welke sector, zal voorspoed het resultaat zijn. Bij afwezigheid van zo’n wetgeving is er geen fundament voor ontwikkeling.”* Dat de toerismesector in Suriname nog steeds niet beschikt over een wet is volgens ons dan ook de reden waarom de sector niet van de grond komt. Om een sector in een economie te ontwikkelen is het essentieel dat die sector zich gegarandeerd voelt door de aanwezigheid van een wetgeving en niet andersom.

Een wetgeving legt immers bepaalde gedragingen op. Wanneer die wetgeving onvoldoende of helemaal niet aanwezig is, krijg je gedragingen die veelal resulteren in de ervaring van schaarste en dus armoede. Volgens ons is schaarste en vervolgens het gevoel van armoede dan ook geen toeval of iets wat je erft. Het is het resultaat van de manier waarop een individu, gezin of samenleving zichzelf organiseert. Wat is het nut van een toerismebeleid dat niet onderbouwd is door een op duurzame wijze ontwikkelde sectorstructuur en niet kan worden opgehangen aan een goed doordachte wet- en regelgeving? Eén waarbij tijdens de ontwikkeling ervan zowel de publieke als private sector betrokken werd.

Deze relatie tussen publieke en private sector tenslotte, maakt momenteel onderdeel uit van het meest recente programma van de EU: *'Making Technical Cooperation More Effective'*. Hoewel dit programma niet specifiek betrekking heeft op het toerisme, toont het wel het belang aan van deze *public/private dialogue* bij de ontwikkeling van eender welke sector. Een belangrijk aandachtspunt binnen dit programma heeft betrekking op een probleem waar ook wij tijdens ons onderzoek naar de economische impact van het toerisme mee te maken hebben gekregen: Wanneer zowel de publieke als de private partijen een efficiënt en duurzaam beleid willen uitstippelen met betrekking tot het toerisme in Suriname, zal er zo snel mogelijk werk moeten worden gemaakt van het op een harmonieuze en betrouwbare wijze verzamelen en publiceren van relevante statistische data.

LITERATUURLIJST

BOEKEN

- Bennett, M.M., Seaton, A.V., *Marketing Tourism Products: concepts, issues and cases*, 2004, Thomson Learning, 244 p.
- Davis, H., 1990, *Regional Economic Impact Analysis and Project Evaluation*, Vancouver UBC Press, p.37
- De Brabander, G., 1992, *Toerisme en Economie*, Apeldoorn, Leuven, 252 p.
- De Groot, P., 1999, *Panorama op Toerisme*, Garant, Leuven, 336 p.
- Hirst, P., Thompson, G. 1996, *Globalization: A Necessary Myth?*, Polity Press, Cambridge, 287 p.
- Leuwsha, T., 1997, *Reishandboek Suriname*, Elmar b.v., Rijswijk, 233 p.
- Mak, J., 2003, *Tourism and the Economy: Understanding the Economics of Tourism*, University of Hawai'i Press, Hawaii, 267 p.
- Markandya, A., 2000, *Tourism and Sustainable Economic Development*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 235 p.
- Mathieson, A. en Wall, G., 1982, *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts*, Longman, Londen, 208 p.
- OESO, 2000, *Measuring the role of tourism in OECD economies: the OECD manual on tourism satellite accounts and employment*, OESO, Parijs, 270 p.
- Reisinger Y., 2009, *International Tourism: Cultures and Behaviour*, Elsevier, Oxford, UK, 419 p.
- Rompay Van, P., 1991, *Macro Economische Boekhouding*, Leuven
- Santana, G., 2001, *Tourism in South America*, Haworth Hospitality Press, Binghamton, VS, 177 p.
- Seward, S. B., Spinrad, B. K., 1982, *Tourism in the Caribbean: The Economic Impact*, International Development Research Centre, Ottawa, 164 p.

Smith, S.L.J., 1993, *Tourism Analysis. A Handbook*, Longman Scientific & Technical, New York, 312 p.

Snijders, A., 2000. *Landenreeks: Suriname*, Macula b.v., Boskoop, 78 p.

Theuns, L. H., 1989, *Toerisme in Ontwikkelingslanden. Voorwaarden voor en Effecten van Toeristische Ontwikkeling in Landen met een Laag Inkomen. Een Onderzoeks- en Beleidsgerichte Analyse op Meso-niveau*, Tilburg University Press, Tilburg.

Van Egmond, T., 1999, *Het verschijnsel toerisme: verleden, heden, toekomst*, Toerboek, Leiden , 180 p.

Vanhove, N., 2005, *the economics of tourism destinations*, Elsevier, Burlington, 251 p.

Warsosemito, R., 1992, *Het Stelsel der Nationale Rekeningen*, Anton de Kom Universiteit van Suriname, 87p.

Wolters-Noordhoff, 2001, *De Grote Bosatlas*, WN Atlas Productions, Groningen, Nederland, 264 p.

X, 1992, *Nieuwe Wereldatlas*, Standaard Uitgeverij, Antwerpen, 231 p.

TIJDSCHRIFTEN

Fletcher, J. en Archer, B., 1992, *The development and application of multiplier analysis*, in C. Cooper, *Progress in Tourism, Recreation and Hospitality Management*, Vol. 3, Belhaven Press, Londen

European Union Newsletter, september 2007, Delegation of the European Commission to Guyana, Suriname, Trinidad & Tobago, Aruba & The Netherland Antilles, Newsletter 7, 11 p.

RAPPORTEN

Caribbean Tourism Organization (CTO), 2007, *Final draft report of study on readiness assessment and implementation plan for tourism satellite accounts in the Caribbean*, 60 p.

Development Institute, 1999, *Sustainable Tourism and Poverty Elimination Study, A Report to the Department for International Development*, London, 37 p.

Europese Commissie (EC), 2009, *Mid Term Evaluation of the Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme*, 22 p.

Europese Commissie (EC), 2005, *Suriname Tourism Development Plan*, 194 p.

Europese Unie (EU), 2008, Technical Assistance for project: Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme, 20 p.

Horwath Tourism & Leisure Consulting, 1981, *Tourism Multipliers Explained*, Gepubliceerd in samenwerking met de UNWTO, 15 p.

Inter-American Development Bank, 2005, Country Environmental Assessment: Final Report, 104 p.

Inter-American Development Bank, 2007, IDB Country Strategy With Suriname (2007-2010), 48 p.

Internationaal Monetair Fonds (IMF), 2008, *Suriname: Statistical Appendix*, IMF Country Report Nr. 08/294, 48 p.

ITDP, 2005, Suriname Visitor Survey 2004: A survey of the Profile, Behaviour and Expenditure Patterns of Visitors to Suriname, in opdracht van Suriname Tourism Foundation, uitgevoerd door Carl Bro, 54 p.

ITDP, Regering van de republiek Suriname, Europese Commissie, 2004, *Market Research Report on Potential Markets for New Tourism*, 36 p.

Regering van de republiek Suriname, 2010, *Financieële nota 2010*, 99 p.

Regering van de republiek Suriname, 2006, Meerjarenontwikkelingsplan 2006-2011: Toerismesector, 211 p.

Regering van de Republiek Suriname, 2009, Suriname Country Report: Climate for Investment and Trade, 19 p.

Sno, I.A., 2009, Report of the 34th meeting to the standing committee of Caribbean statisticians, St. Lucia, 13 p.

Stichting duurzame Ontwikkeling Nederland Suriname (d'ONS), 2009, *Eco-toerisme in Suriname*, 4 p.

Stichting Planbureau Suriname (SPS), 2001, Macro-economische Verkenningen 2001: outlook 2008, 2 p.

Stichting Planbureau Suriname (SPS), 2004, Macro-economische Verkenningen 2004-2010, 2 p.

United Nations Economic Commission for Latin-American and the Caribbean (UNECLAC), 2007, *Suriname: the impact of the May 2006 floods on sustainable livelihoods*, 52 p.

United Nations World Tourism Organisation (UNWTO), 2001, *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework*, UN Statistical Division in samenwerking met Eurostat de OESO, Madrid, 148 p.

United Nations, 2007, United Nations: Demographic Yearbook 2007, 749 p.

Verenigde Naties, ECLAC, 2007, Caribbean tourism and agriculture: linking to enhance development and competitiveness, 44 p.

World Economic Forum (WEFORUM), 2009, *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2009*, 493 p.

World Travel and Tourism Council (WTTC), 2009, *Travel and Tourism Economic Impact: The Caribbean*, 92 p.

World Travel and Tourism Council (WTTC), 2009, *Travel and Tourism Economic Impact: Latin America*, 20 p.

World Travel and Tourism Council (WTTC), 2009, *Travel and Tourism Economic Impact: Suriname*, 20 p.

WERKSTUKKEN

Economic Centre for Economic Studies (ECES), 2000, *The Economic Impact of Tourism in Egypt*, Working Paper, nr. 40.

Kromhout, M., 2000, *Suriname: sociale en economische structuur*, Universiteit Amsterdam, Nederland, 286 p.

Mungroo, A., 2005, *Het gewicht van toerisme*, Anton de Kom Universiteit, Paramaribo, 63 p.

Ramautarsing, W., 1993, *Physical Resource Economics*, Anton de Kom Universiteit van Suriname, Paramaribo, 112 p.

Rooy, F.L., de, 1981, *Toerisme in mijn tijd : ontstaan, ontwikkeling en opheffing van de Stichting ter bevordering van het Toerisme*, Alberga, Paramaribo, 121 p.

San A Jong, I., 1997, *Enkele Opmerkingen over de Bepaling van het Financieringsoverzicht*, Stichting Planbureau Suriname, Paramaribo

Verkerk, W., Schuurman, M.G., 2007, *'Empowerment': Duurzaam toerisme ter ondersteuning van de lokale vrouwen in het Boven-Suriname gebied*, Onderzoeksrapport in opdracht van de Nationale Vrouwen Beweging Suriname, Paramaribo.

X, 2006, Een onderzoek naar de mogelijkheden van microfinanciering in de ecotoeristische sector in Suriname, Vrije Universiteit Amsterdam, 68 p.

STATISTIEKEN

Algemeen Bureau van de Statistiek, 2001, *Household Budget Survey*, Statistical Year Book, Paramaribo.

Algemeen Bureau van de Statistiek, 2006, *Milieustatistieken*, Statistical Year Book, Paramaribo.

Algemeen Bureau van de Statistiek, 2007, *Werkgelegenheid in Suriname*, Statistical Year Book, Paramaribo.

Algemeen Bureau van de Statistiek, 2008, *Suriname's Bruto Binnenlands Product*, Statistical Papers, nr. 7, Paramaribo.

Algemeen Bureau van de Statistiek, 2009, *Bedrijfsstatistieken: omzet per bedrijfstak*, Bedrijfsstatistieken, Paramaribo.

Algemeen Bureau van de Statistiek, 2009, *Verkeers- en Vervoersstatistieken 2000 - 2008*, Paramaribo.

ARTIKELS

De Ware Tijd, 2009, *Is het 'Time for Change' in politiek Suriname?*, maandag 14 september 2009, Paramaribo.

De ware Tijd, 2009, *Lodgehouders Boven-Surinamegebied zoeken samenwerking*, maandag 21 september 2009, Paramaribo

---

COLLEGEDICTATEN

Mhango, B.H.P., 2002, *Collegedictaat Betalingsbalans en Wisselkoers*, Anton de Kom Universiteit, Paramaribo

---

WEBSITES

Blanca, P., 2003, *Ecotourism definition*, Geraadpleegd via:
<http://www.piedrablanca.org/ecotourism-definition.htm>

CARICOM, 2007. Geraadpleegd via:
<http://www.caricom.org/jsp/community/suriname.jsp?menu=community>

CTO, 1999, *CTO Sustainable Tourism Development Strategy and plan of action for the Caribbean*, Geraadpleegd via: <http://www.onecaribbean.org/content/files/CTOSustainableTourismStrategy.doc>

Delisle, J., Venne, S., 1999, *Tourism in Canada and its various economic facets*. Geraadpleegd via: http://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/statistical_digest_chap6_e.pdf

De Vlaamse milieu-administratie: Departement Leefmilieu, Natuur en Energie (LNE), *Internationaal luik duurzame ontwikkeling 2009*. Geraadpleegd via: <http://www.lne.be/themas/duurzame-ontwikkeling/internationaal-luik-duurzame-ontwikkeling>

Economic Centre for Economic Studies (ECES), 2000, *The Economic Impact of Tourism in Egypt*, Working paper nr. 40, p. 4. Geraadpleegd via:

http://www.eces.org.eg/Uploaded_Files/{02ADE2E4-F995-4CDE-82CE-32BB9A4A15E9}_ECESPVP5e.pdf

http://www.actsuriname.org/database/index.php?option=com_frontpage&itemid=1

http://www.euromonitor.com/Travel_And_Tourism_in_Suriname#exec

<http://www.imf.org/external/np/sta/bop/BOPtex.pdf>.

IMF, 1996, *International Monetary Fund: Balance of Payments Textbook*, Washington DC

KKF, 2010, *Handelsregister*, Geraadpleegd via: <http://www.surinamedirectory.biz/indexset.htm>

Ministerie van Handel en Industrie (HI) Suriname, 2009, *Missie en Visie*. Geraadpleegd via: <http://minhi.gov.sr/index.php/over-ons/missie-en-visie>

NL EVD International, 2009, <http://www.evd.nl/home/landen/landenpagina/land.asp?land=sur-&location=%2Fhome%2Flanden%2Fregio.asp%3Fland%3Dlam&Zoeken=Zoeken>

NRC Handelsblad, 1998, *Landenprofiel Suriname: Toerisme*. Geraadpleegde via: <http://retro.nrc.nl/W2/Lab/Profiel/Suriname/toerisme.html>

OECD, 2001, *Tourism Satellite Account: Recommended methodological Framework*. Geraadpleegd via: http://www.oecd.org/document/27/0,3343,en_2649_34389_1883547_1_1_1_1,00.html

STINASU, 2009, *History of STINASU*. Geraadpleegd via: <http://www.STINASU.com/history.html>

Stynes, D., 1999, *Michigan Tourism Spending and Economic Impact Model*, The Miteim.xls workbook, www.msu.edu/user/stynes, www.msu.edu/course/prr/840/econimpact.

Suriname Sustainable Tourism Capacity Building Programme (SSTCBP), 2008,
<http://www.sstcbp-suriname.org/>

Toerisme Vlaanderen, 2003, *Het begrip 'Duurzaam Toerisme' – Visievorming*. Geraadpleegd via:
http://www.toerismevlaanderen.be/doc/UPL_2008071610083823496.pdf

Tuite, M., 2000, *A Process to Design a Sustainable Tourism Development and Conservation Strategy for Suriname, Highlighting Three Core Tourism Products*. Geraadpleegd via:
<http://hitchcock.itc.virginia.edu/Suriname/texts/proposal.html>

Verenigde Naties, 2002, *System of National Accounts 1993*. Geraadpleegd via:
<http://unstats.un.org/unsd/sna1993/foreword.asp>.

Verenigde Naties, 2009, *Human Development Report 2009*. Geraadpleegd via:
http://hdrstats.undp.org/en/countries/country_fact_sheets/cty_fs_SUR.html

WTO, 2004, *Concepts & Definitions Sustainable Development of Tourism*, p.138. Geraadpleegd via:
http://www.world-tourism.org/frameset/frame_sustainable.html

LIJST VAN GEÏNTERVIEWDE PERSONEN

Ministeries en (semi-)overheidsorganisaties		
1 Boeddha	Rabin	
Ministerie van Transport Communicatie Toerisme	Onderdirecteur afdeling Toerisme	Prins Hendrikstraat 26-28 Paramaribo, Suriname
2 Chin A Lin	Thania	
Ministerie van Planning en Ontwikkelingssamenwerking	Onderdirectrice	Dr. S. Redmondstraat 118 Paramaribo, Suriname
3 Filé	Felicia	
Ministere van Handel & Industrie (HI)	Beleidsmedewerkster	Nieuwe Haven Paramaribo, Suriname
4 Nibte	Maureen	
Ministerie van Handel en Industrie (HI)	Hoofd afdeling Bedrijfsvergunning	Nieuwe Haven Paramaribo, Suriname
5 Bannel	Noami	
Kamer van Koophandel en Fabrieken (KKF)	Coördinator van de <i>One Stop Window</i>	Mr. Dr. J.C de Mirandastraat Paramaribo, Suriname
6 Deekman	Elisha C.I.	
Nederlandse Ambassade te Suriname	Senior Policy Advisor	Roseveltkade 5 Paramaribo, Suriname
7 Verstraeten	Rogier	
Nederlandse Ambassade te Suriname	Eerste Ambassade Secretaris	Roseveltkade 5 Paramaribo, Suriname
8 Kromokarijo	Saar	
Stichting Toerisme Suriname (STS)	Beleidsmedewerkster	Dr. J.F. Nassyiaan 2 Paramaribo, Suriname
9 Amatroesijat	Soerotto	
Stichting Natuurbehoud Suriname (STINASU)	Coördinator van de Surinaamse beschermd gebieden	Cornelis Jongbawstraat 14 Paramaribo, Suriname
10 Nelom	Cedric	
Nationaal Instituut voor Milieu en Ontwikkeling in Suriname	Director Environmental Monitoring & Enforcement	Onafhankelijkheidsplein 2 Paramaribo, Suriname

Nationale en internationale instellingen, organisaties en NGO's		
11 Raadwijk	Helen	
Algemeen Bureau voor de Statistiek in Suriname (ABS)	Hoofd afdeling Nationale Rekeningen	Klipstenenstraat 5 Paramaribo, Suriname
12 Panday	Martin	
Hogeschool IBW	Docent Internationaal Toerisme	Combéweg 15 Paramaribo, Suriname
13 Silos	Steve	

Europese Commissie afdeling Suriname	EC waarnemer Suriname	Dr. S. Redmondstraat 239 Paramaribo, Suriname
14 Veninga Conservation International Suriname (CIS)	Natasja Beleidsmedewerkster	Kromme Elleboogstraat 20 Paramaribo, Suriname
15 Emanuels-Smith Amazon Conservation Team (ACT) Suriname	Gwendoline Directeur	Nickeriestraat 4 Paramaribo, Suriname
16 Mungroo Suriname Business Development Center (SBC)	Albert Imprest Accounting Officer	Henck Arronstraat 36 Paramaribo, Suriname
17 K�chler Stichting Lodgehouders Boven-Suriname	Bricht Media- en informatieverantwoordelijke	Borneoweg 46 Saramacca , Suriname
18 Bilkerdijck Suriname Craft & Handicraft Association (SUHANAS)	Yoan Beleidsmedewerkster	Waterkant 5 Paramaribo, Suriname
19 Vries Vereniging Surinaamse Touroperators (VESTOR)	Enrie de Voorzitter	Domineestraat 39 Paramaribo, Suriname
20 Schet Vereniging Surinaamse Touroperators (VESTOR)	Josta Beleidsmedewerkster	Cornelis Jongbawstraat 16 Paramaribo, Suriname
21 Hendrison Vereniging Surinaamse Touroperators (VESTOR)	Henk Mede-oprichter en Voormalig voorzitter	Cornelis Jongbawstraat 16 Paramaribo, Suriname
22 Wong Tourism Union of the Republic of Suriname	Gerald Directeur	Mr. L. J. Rietbergplein 1 Paramaribo, Suriname
23 Verwey Kersten Tourism Foundation	Ria Program Manager	Pottenbakkerijstraat 83 Paramaribo, Suriname

Touroperators
----

24 Zalman Acces Travel & Tours	Syrano	via e-mail
25 Lazo Arinze Tours	George	Prinsessestraat 2C Paramaribo, Suriname
26 Esajas Blue Frog Travel	Stephan	Mr. dr. J.C. de Mirandastraat 8 Paramaribo, Suriname
27 Sanches Bodeco Adventures	Botty	Telefonisch

28 Smaal Cardy Adventures	Dijon	Cornelis Jongbawstraat 31 Paramaribo, Suriname
29 Frijmersum DOES Travel & Cadushi Tours	Michaël	Burenstraat 4 Paramaribo, Suriname
30 Young Green Tours n Travel	Dean	Weg naar Maretraite 28 Paramaribo, Suriname
31 Schet Jossy Tours	Josta	Franchepanestraat 4 Paramaribo, Suriname
32 Toyo Ma-Ye-Du	John	via e-mail
33 Kuiper METS Travel & Tours	Erik	Dr. J. F. Nassyiaan 2 Paramaribo, Suriname
34 Overeem Manoetia Tours	Hans	Telefonisch
35 Blanker Morinda Eco Tours	Henna	Kerkplein 1 Paramaribo, Suriname
36 Wijnberg Myrysji Tours	Tokoe	Griegstraat 41 Paramaribo, Suriname
37 Ramlal Oetsi Tours	Dinesh	Wagenwegstraat 15 Paramaribo, Suriname
38 Recappe Overbridge Resort	Jeanine	Oude Charlesburgweg 47 Paramaribo, Suriname
39 Lijkwan Oxygen Eco Tours	Andy	Watamaleostraat 3 Paramaribo, Suriname
40 Arnold Palulu Jungle Resort	Iris	Weg naar Kraka 11 Paramaribo, Suriname
41 Ralim Rowana Tours & Travel	Aron	Telefonisch
42 Wens Total Adventure Tours	Nelson	Henck Arronstraat 138 Paramaribo, Suriname
43 Paulus Wiwirie Tours	Rudi	Kerkplein 10 Paramaribo, Suriname

BIJLAGE

Bijlage 1: Gestructureerde vragenlijst	1
Bijlage 2: <i>TSA Readiness Assessment Questionnaire</i>	21
Bijlage 3: Omzetten per bedrijfstak (in SRD) voor de periode 2001 - 2005	27
Bijlage 4: Surinaamse economische grootheden	28
Bijlage 5: BTW (basisprijzen) x 1000 SRD per bedrijfstak (lopende prijzen)	30
Bijlage 6: Activiteitenmatrix Surinaamse Regering m.b.t. Toerisme	31
Bijlage 7: Procedure vergunningsaanvraag bij Ministerie HI	33
Bijlage 8: richtlijnen STINASU voor toeristen	38
Bijlage 9: Nieuw bestuur VESTOR.....	40
Bijlage 10: Managementstructuur Stichting Lodgehouders Boven-Suriname.....	40
Bijlage 11: Verwachte resultaten en hun status van de Stichting LBS.....	41
Bijlage 12: Geprojecteerde budgetten SSTCBP	42
Bijlage 13: Activiteitenmatrix SSTCBP.....	44
Bijlage 14: Managementstructuur SSTCBP.....	46
Bijlage 15: De tien TSA Tabellen	47
Bijlage 16: CTO-lidstaten naar groep o.b.v. status TSA	57
Bijlage 17: Toestand TSA in CTO-lidstaten.....	57
Bijlage 18: Vergelijking Suriname en Puerto Rico	58
Bijlage 19: Gehanteerde wisselkoers.....	59
Bijlage 20: Berekening Multiplicatormethode: impact toeristenuitgaven op het BBP	59
Bijlage 21: Overheidsontvangsten Suriname in SRD (2003 – 2007)	60
Bijlage 22: Omzetten naar bedrijfstak in Suriname (2000 – 2004).....	61
Bijlage 23: Berekening Toegevoegde Waardemethode: bijdrage toerisme tot BBP	62

Bijlage 1: Gestructureerde vragenlijst

	<p>FACULTEIT Bedrijfseconomische Wetenschappen</p> <p>Economische en sectoranalyse van het toerisme in Suriname</p> <p>Vragenlijst</p> <p>Simon Kerkhofs</p> <p>Eerste master HI TIM-AF Academiejaar 2009-2010</p>
---	--

--	--

Geachte,

Ik ben Simon Kerkhofs uit België en studeer economie (laatste jaar) aan de Universiteit Hasselt. Als onderwerp voor mijn masterproef heb ik gekozen voor '**Economische en sectoranalyse van het toerisme in Suriname**'.

Ik wil benadrukken dat dit onderzoek volledig los staat van eender welke organisatie in Suriname of Nederland. Het is puur uit eigen belangstelling voor Suriname, interesse voor economie en geloof in duurzaamheid dat mijn promotor en ik dit onderwerp voor mijn eindscriptie gekozen hebben. Alle informatie wordt strikt vertrouwelijk behandeld ten behoeve van mijn onderzoek. U wordt ook de mogelijkheid aangeboden om een samenvatting van ons onderzoek te verkrijgen.

De centrale onderzoeksvragen van mijn onderzoek zijn:

- 1) *Op welke manier en in welke mate is de Surinaamse toerismesector gestructureerd en wat zijn de voorwaarden, beperkingen en stimuli voor de relevante actoren om deze sector (op een duurzame wijze) verder te ontwikkelen?*
- 2) *Wat voor beleid en regelgeving bestaat er met betrekking tot het toerisme in Suriname?*
- 3) *Wat is de rol van de Europese Unie bij de ontwikkeling van het toerisme in Suriname?*
- 4) *Wat is de socio-economische impact van het toerisme in Suriname?*
- 5) *Welke obstakels verhinderen de groei van het toerisme in Suriname en hoe kunnen deze obstakels geminimaliseerd worden?*

U kan mij contacten via

E-mail: Simon.kerkhofs@student.uhasselt.be of kerkhofs_simon@hotmail.com

Telefonisch: 8373088 (Suriname) of 0032474447568 (België)

Bedankt voor de medewerking.

Met vriendelijke groeten,

Simon Kerkhofs

Universiteit Hasselt

1. Algemeen

Gesprek met:

Functie:

- 1.1 Wat is de volledige naam van de reisorganisatie?
- 1.2 Waar is ze gevestigd? (meerdere locaties zijn mogelijk)
- 1.3 Sinds wanneer organiseert de reisorganisatie trips in Suriname?
- 1.4 Hoeveel medewerkers telt de reisorganisatie?

Betaald:

Vrijwilligers:

- 1.5 Hoeveel bestemmingen biedt de reisorganisatie aan?

→ **Folder** vragen

- 1.6 Hoeveel toeristen begeleidt u (ongeveer) per jaar?
- 1.7 Hoeveel tours boekt eenzelfde gemiddelde toerist bij u?

Interview: Touroperators
----

2. Werkwijze

- 2.1 Naar welk(e) gebied(en) organiseren jullie trips?
- 2.2 Welke activiteiten of diensten biedt uw organisatie aan?
- 2.3 Welke leeftijdsgroepen behoren tot de doelgroep van de tours die u aanbiedt? (Kruis aan wat het best bij uw organisatie past. Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

 <25jaar   25<>40jaar   40<>60jaar   >60jaar   geen voorkeur
- 2.4 Weet u ongeveer welk % van uw klanten tot een bepaalde leeftijdsgroep hoort?

 (Bijvoorbeeld)

<25jaar		20%
25<>40jaar		50%
40<>60jaar		25%
>60jaar		5%

- 2.5 Welke toeristen behoren tot uw doelgroep? (Kruis aan wat het best bij uw organisatie past. Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

 BUITENLANDSE TOERISTEN   Trekkers ('Backpackers')   Stagiaires

 Lokale bevolking   'Big spenders'

 Surinamers die niet meer in Suriname wonen (bv. familie bezoeken)
- 2.6 Wat is het **doel/ de missie** van uw reisorganisatie?
- 2.7 Maakt u gebruik van bepaalde **marketing/reclame technieken** om deze doelen te bereiken? Zo ja, welke?

2.8 Werkt de reisorganisatie samen met andere (lokale) touroperators/partners om deze doelen te bereiken? Zo ja, welke en op welke manier?

2.9 Welke **spreuken of slagzinnen** gebruikt jullie reisorganisatie om toeristen een tour naar het binnenland van Suriname te laten boeken?

2.10 **VINDT U ZELF DAT U DEZE BELOFTES VOLLEDIG KAN NAKOMEN?**

2.11 Wat zouden eventuele nieuwe markten kunnen zijn voor toerisme in Suriname?

3. Organisatie

3.1 Werkt uw reisorganisatie samen met een **Nederlandse organisatie**? Zo ja, welke en op welke manier?

3.2 Werkt uw reisorganisatie op een of andere manier samen met andere **Surinaamse touroperators of organisatie**? Zo ja, welke en op welke manier?

3.3 Is uw reisorganisatie verbonden aan een **internationale organisatie**? Zo ja, welke en op welke manier?

3.4 Is uw reisorganisatie verbonden met een **overkoepelende touroperator**? Zo ja, op welke manier?

3.5 Heeft uw organisatie een **externe sponsor**?

3.6 Op welke manier wordt uw organisatie **gefinancierd**?

3.7 Blijven de **totale opbrengsten** van de reizen die u organiseert **in Suriname**?

Indien ja, wat gebeurt er met deze opbrengsten?

Indien nee, waar stroomt (een deel) van de opbrengsten dan naartoe?

3.8 Wie **investeren** er momenteel al in uw reisorganisatie? Hoe is deze samenwerking tot stand gekomen?

3.9 Hoe verkrijgen jonge touroperators een **beginkapitaal**?

3.10 Wat zijn volgens uw organisatie **redenen** voor (buitenlandse) **investeerders** om al dan niet in toerisme in Suriname te investeren?

3.11 Weet u wat de **investeringswet** zal inhouden? Vindt u het nodig dat deze operationeel wordt?

3.12 Wat voor **vergunningen** hebben jullie nodig om deze organisatie te runnen?

3.13 Op welke manier bekomt u deze vergunningen? Is het een moeilijke zaak?

3.14 Zijn er **regels** verbonden aan het organiseren van trips naar het binnenland van Suriname? Zo ja, wat zijn volgens u de belangrijkste regels?

3.15 **WAT ZIJN DE MOGELIJK GEVOLGEN ALS UW ORGANISATIE DEZE REGELS NIET NALEEFT?**

3.16 Werkt uw organisatie samen met **binnenlandse bevolkingsgroepen**? Op welke manier worden zij hiervoor **vergoed**? Is deze vergoeding volgens u hoog genoeg?

3.17 Aan de hand van welke beginkapitaal is uw organisatie van start kunnen gaan?

3.18 Zijn er reisorganisaties die gesponsord worden door Surinaamse bedrijven? Buitenlandse bedrijven?

3.19 Zijn er resorts/kampen die gefinancierd worden met geld van Surinaamse, Nederlandse of internationale bedrijven? Zo ja, kan u hier een voorbeeld van geven?

- 3.20 Vindt u dat de overheid voldoende doet om projecten in het binnenland te ondersteunen?
- 3.21 Denkt u dat dit noodzakelijk is om Suriname verder te ontwikkelen? Waarom?
- 3.22 Heeft u al gewerkt met 'Assesement' trainingen of studies die bijvoorbeeld bepalen wat een bepaald gebied aankan wat betreft het aantal toeristen per maand?
- 3.23 Weet u van waar deze onderzoekers komen of wie deze studies op poten zet?
- 3.24 Denkt u dat deze onderzoeken nodig zijn?
- 3.25 Bent u bereid een deel van u opbrengsten af te staan aan onderzoekers om zo een meer duurzame vorm van toerisme te ontwikkelen?

4 De reis

4.1 WIE MAAKT ER GEBRUIK VAN DE TRIPS DIE U AANBIEDT? (ER ZIJN MEERDERE ANTWOORDEN MOGELIJK)

- BUITENLANDSE TOERISTEN
- Trekkers ('Backpackers')
- Stagiaires
- Lokale bevolking
- 'Big spenders'
- Surinamers die niet meer in Suriname wonen (bv. familie bezoeken)

4.2 WELK ZIJN VOLGENS U(W REISORGANISATIE) DE REDENEN WAAROM KLANTEN EEN REIS NAAR SURINAME BOEKEN? GEEF EEN SCORE VAN 1 T/M 5. HIERBIJ STAAT SCORE 1 VOOR 'TOTAAL GEEN REDEN' EN SCORE 5 VOOR 'HEEL BELANGRIJKE REDEN'.

Cultuur (mensen, eten)	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Geschiedenis	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Strandvakantie	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Natuur	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Klimaat	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Avontuur	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Familie- of vriendenbezoek	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Stage	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Uitgaan	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Sekstoerisme	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Andere, nl.:	1 - 2 - 3 - 4 - 5

4.3 WAT ZIJN VOLGENS U(W) (REISORGANISATIE) REDENEN VOOR TOERISTEN OM NIET NAAR SURINAME TE KOMEN?

4.4 WELKE VAN DEZE BESTEMMINGEN BIEDT UW REISORGANISATIE AAN? (Meerdere antwoorden mogelijk) → Folder

4.5 WELKE VAN DEZE BESTEMMINGEN ZIJN BIJ UW REISORGANISATIE HET POPULAIREST BIJ TOERISTEN DIE SURINAME WILLEN VERKENNEN? SCORE 1 KOMT OVEREEN MET 'HELEMAAL NIET POPULAIER'. SCORE 5 GEEFT 'HEEL POPULAIER' AAN.

Colakreek	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Derde brug	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Republiek	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Brownsber	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Berg en Dal	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Awarradam	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Galibi	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Matapica	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Leonsberg	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Minavallen	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Nickerie	1 - 2 - 3 - 4 - 5
Andere, nl.:	1 - 2 - 3 - 4 - 5
.....	1 - 2 - 3 - 4 - 5
.....	1 - 2 - 3 - 4 - 5
.....	1 - 2 - 3 - 4 - 5
.....	1 - 2 - 3 - 4 - 5

4.6 NAAR WELKE DISTRICTEN ORGANISEERT U TRIPS IN SURINAME? (KRUIS AAN WAT BIJ UW ORGANISATIE PAST)

- Brokopondo   Commewijne   Coronie   Marowijne   Wanica
 Nickerie   Para   Paramaribo   Saramacca   Sipaliwini

4.7 IS ER BIJ UW KLANTEN VRAAG NAAR 'DUURZAME OF ECO TOURS IN SURINAME? ZO JA, KAN U DIT UITDRUKKEN IN EEN PERCENTAGE?

4.8 HEEFT U TIJDENS DE TOURS NAAR HET BINNENLAND VAN SURINAME AL TE MAKEN GEHAD MET VERVUILENDE KLANTEN? ZO JA, OP WELKE MANIER EN HOE GING U HIER MEE OM?

4.9 Raadt u uw klanten af **souvenirs** te kopen bij de lokale bevolking? Zo ja, om welke reden?

4.10 Heeft u tijdens de tours naar het binnenland al te maken gehad met klanten die **respectloos** omgingen met de **lokale bevolking**? Zo ja, op welke manier en hoe ging u hier mee om?

5 Duurzaam toerisme

5.1 Hoe zou u(w) (reisorganisatie) **duurzaam toerisme omschrijven**?

En eco-toerisme?

5.2 Denkt u dat **uw organisatie een rol kan spelen bij het uitbouwen van een duurzamer toeristisch beleid** in Suriname? Zo ja, op welke manier?

5.3 Heeft uw reisorganisatie een **duurzaam beleid**? Zo ja, kan u hier een **korte omschrijving** van geven. (U mag ook een website of contactpersoon opschrijven die hieromtrent meer informatie kan bieden.)

5.4 Kent u of mensen van uw reisorganisatie **namen van organisaties die zich inzetten voor duurzaamheid** in Suriname?

5.5 Bent u met uw reisorganisatie al in contact gekomen met organisaties die zich inzetten voor duurzaam toerisme in Suriname? Zo ja, welke en wat was hier de

bedoeling van? (Bijvoorbeeld: Stichting Toerisme Suriname, Stichting Natuurbehoud Suriname, Bonama, ICCO,...)

- 5.6 **Werkt uw reisorganisatie samen** met een of meer van deze organisaties uit vraag 5.4. Zo ja, op welke manier?
- 5.7 Zijn er **regels in verband met duurzaamheid** die uw organisatie moet naleven? Zo ja, welke?
- 5.8 Vindt u dat het **nodig** is dat er van deze regels er zijn/komen?
- 5.9 Worden er in Suriname **controles** uitgevoerd op de tours om te kijken of ze niet te vervuilend zijn en/of er voldoende rekening wordt gehouden met de lokale bevolking?
- 5.10 Vindt u dat er meer controles nodig zijn om de duurzaamheid van de tours te controleren? Zo ja, hoe zou u dit aanpakken?
- 5.11 Vindt u dat de lokale bevolking **in de steden voldoende geld** overhoudt aan het toerisme?
- 5.12 Vindt u dat de lokale **binnenlandse** bevolking **voldoende geld** overhoudt aan het toerisme? Indien nee, hoe denkt u dat dit verbeterd kan worden?
- 5.13 Hoeveel procent van uw opbrengsten blijft ongeveer in Suriname?
- 5.14 Op welke manier houdt uw reisorganisatie **rekening met de lokale bevolking**? (Met *lokale bevolking* bedoel ik zowel de mensen in de steden als in de binnenlandse dorpjes)
- 5.15 **Herinvesteert** uw reisorganisatie in het **verhogen van de welvaart** van de lokale bevolking in de plaatsen die uw toeristen bezoeken? (bijvoorbeeld: geld storten voor organisaties voor het bouwen van woningen, financiële steun bieden bij het bouwen van scholen in de dorpjes, ...) **Of is dat voor uw organisatie economisch niet haalbaar?**
- 5.16 Heeft u tijdens een van de tours naar het binnenland al **problemen** ervaren met de **binnenlandse bevolking**? Zo ja, wat was hier de oorzaak van?
- 5.17 Op welke manier wordt, **bij het uitstippelen** van de **tours** naar het binnenland, **rekening gehouden met de cultuur, normen, gewoontes en tradities van de lokale bevolking**?
- 5.18 Op welke manier wordt, bij het uitstippelen van de tours naar het binnenland, rekening gehouden met de **natuur**?
- 5.19 Hoe wordt **de plaatselijke bevolking betrokken** bij de toeristische activiteiten?
- 5.20 Heeft uw reisorganisatie **plannen om in de toekomst meer aandacht te besteden aan een 'Duurzaam Suriname'**? Zo ja, op welke manier? Zo nee, waarom niet?
- 5.21 Denkt u **dat toerisme noodzakelijk is voor de economische ontwikkeling van Suriname**? Indien ja, op welke manier? Indien nee, wat heeft de Surinaamse economie dan nodig om zich verder te ontwikkelen?
- 5.22 Wie **financiert** de ontwikkeling van resorts zoals Stone Island, Danpaati River Lodge, Berg en Dal,...

- 5.23 Op welke manier wordt bij de ontwikkeling/opbouw van deze locaties volgens u rekening gehouden met de lokale bevolking / met de natuur?
- 5.24 Doet de Surinaamse **overheid voldoende inspanningen** om in Suriname een duurzame vorm van toerisme uit te bouwen? Indien ja, op welke manier? Indien nee, wat zou ze beter kunnen doen?
- 5.25 Wat zijn volgens u de belangrijkste **voordelen** van het toerisme naar en in Suriname voor:
- a) Bewoners in de steden:
  - b) Bewoners van het binnenland:
  - c) De economie
  - d) De natuur
- 5.26 Wat zijn volgens u de belangrijkste **nadelen** van het toerisme naar en in Suriname voor:
- a) Bewoners in de steden:
  - b) Bewoners van het binnenland:
  - c) De economie
  - d) De natuur
- 5.27 Welke **maatregelen** neemt uw reisorganisatie om milieuvervuiling tegen te gaan?
- 5.28 Op welke manier **helpt** uw reisorganisatie bij de **ontwikkeling** van de binnenlandse bevolking van Suriname?
- 5.29 Welk zijn volgens u(w) (reisorganisatie) de **relevante personen, organisaties, partijen/actoren met betrekking tot duurzaam toerisme.**
- 5.30 Waar halen deze organisaties hun **financiële middelen**?
- 5.31 Wat zijn volgens u de **stimulansen** voor deze partijen om zich in te zetten voor een duurzame vorm van toerisme?
- 5.32 Wat zijn volgens u de **beperkingen** voor hen?
- 5.33 Wat zijn volgens u de **voorwaarden** vooraleer reisorganisaties zich meer zullen inzetten voor de lokale bevolking, de natuur of een eerlijke verdeling van de winst (en dus ontwikkeling)
- 5.34 Welke resorts, tourorganisaties en/of trips zijn in Suriname volgens u echt 'duurzaam'?

Interview: Lodgehouders binnenland Suriname
--

1. Werkwijze

- 2.1 Welke activiteiten of diensten biedt uw organisatie aan?
- 2.2 Welke leeftijdsgroepen behoren tot de doelgroep van het resort?
- <25jaar   25<>40jaar   40<>60jaar   >60jaar   geen voorkeur
- 2.3 Weet u ongeveer welk % van uw klanten tot een bepaalde leeftijdsgroep hoort?

<25jaar		20%
25<>40jaar		50%
40<>60jaar		25%
>60jaar		5%

2.4 Welke toeristen behoren tot uw doelgroep? (Kruis aan wat het best bij uw organisatie past. Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- BUITENLANDSE TOERISTEN**   Trekkers ('Backpackers')   Stagiaires
 Lokale bevolking   'Big spenders'
 Surinamers die niet meer in Suriname wonen (bv. familie bezoeken)

2.5 Wat is het **doel/ de missie** van uw reisorganisatie?

2.6 Maakt u gebruik van bepaalde **marketing/reclame technieken** om deze doelen te bereiken? Zo ja, welke?

2.7 Werkt de reisorganisatie samen met andere (lokale) touroperators/partners om deze doelen te bereiken? Zo ja, welke en op welke manier?

2.8 Welke **spreuken of slagzinnen** gebruikt jullie reisorganisatie om toeristen tour naar het binnenland van Suriname te laten boeken?

2.9 Vindt u dat u deze belofte kan waarmaken?

2.10 Wat zouden eventuele nieuwe markten kunnen zijn voor uw resort?

2. Organisatie

3.1 Werkt uw organisatie samen met een **Nederlandse organisatie**? Op welke manier?

3.2 Krijgt uw organisaties **subsidies** uit Nederland?

3.3 Werkt uw organisatie samen met **Surinaamse touroperators of organisaties**? Organisaties die met duurzaamheid bezig zijn? Welke en op welke manier?

3.4 Is uw reisorganisatie verbonden aan een **internationale organisatie**?

3.5 Is uw reisorganisatie verbonden met een andere **overkoepelende organisatie**? Zo ja, op welke manier?

3.6 Op welke manier wordt uw organisatie **gefinancierd**? Aan de hand van welke beginkapitaal is uw organisatie van start kunnen gaan?

3.7 Heeft uw organisatie een **externe sponsor**?

3.8 Wie **investeert** er momenteel in uw organisatie? Hoe is deze samenwerking tot stand gekomen?

3.9 Blijven de **totale opbrengsten in Suriname**? Hoeveel procent van uw opbrengsten stromen uit Suriname?

Indien ja, wat gebeurt er met deze opbrengsten?

Indien nee, waar stroomt (een deel) van de opbrengsten dan naartoe?

3.10 Hoe geraken jonge touroperators volgens u aan **beginkapitaal**?

3.11 Wat zijn volgens uw organisatie **redenen** voor (buitenlandse) **investeerders** om al dan niet in toerisme in Suriname te investeren?

3.12 Weet u wat de **investeringswet** zal inhouden? Vindt u het nodig dat deze operationeel wordt?

3.13 Zijn er andere (reis)organisaties waarvan u weet dat ze gefinancierd worden door Surinaamse bedrijven? Buitenlandse bedrijven?

- 3.14 Zijn er resorts/kampen die gefinancierd worden met geld van Surinaamse, Nederlandse of internationale bedrijven? Zo ja, kan u hier een voorbeeld van geven? (Danpaati River Lodge, Berg en Dal, METS met colakreek,...)
- 3.15 Welke resorts/kampen ontvangen (nog) subsidies vanuit Nederland? Wie geeft deze subsidies?
- 3.16 Wordt er door die Nederlandse organisatie controle uitgevoerd op wat er met het geld gebeurt?
- 3.17 Wat voor **vergunningen** hebben jullie nodig om deze organisatie te runnen?
- 3.18 Op welke manier bekomt u deze vergunningen? Is het een moeilijke zaak?
- 3.19 Zijn er **regels** verbonden aan het organiseren van trips/activiteiten in het binnenland van Suriname?
- 3.20 Vindt u dat deze voldoende zijn? Welke regels zou jij graag in het leven roepen?
- 3.21 Wat zijn de mogelijke gevolgen als uw organisatie deze regels niet naleeft?
- 3.22 Werkt uw organisatie samen met **binnenlandse bevolkingsgroepen**? Op welke manier? Hoe worden zij hiervoor **vergoed**?
- 3.23 Is deze vergoeding volgens u hoog genoeg?
- 3.24 Vindt u dat de **overheid** voldoende doet om projecten in het binnenland te ondersteunen? Op welke manier doen ze dit? Waar zit anders het probleem?
- 3.25 Denkt u dat dit noodzakelijk is om Suriname verder te ontwikkelen?
- 3.26 Heeft u bij het uitbouwen van uw resort gewerkt met wetenschappelijke onderzoekers? (die bijvoorbeeld onderzoeken wat een bepaald gebied aankan wat betreft het aantal toeristen per maand)
- 3.27 Weet u wie deze onderzoeken organiseert?
- 3.28 Vindt u dat deze onderzoeken nodig zijn?
- 3.29 Maakt u gebruik van 'Awareness' trainingen? Hospitality opleidingen voor u personeel?
- 3.30 Bent u bereid een deel van uw opbrengsten af te staan aan zulke onderzoekers en trainingen om zo een meer duurzame vorm van toerisme te ontwikkelen?

3. De reis

- 3.1 **WAT ZIJN VOLGENS U REDENEN VOOR TOERISTEN OM NIET NAAR SURINAME TE KOMEN?**
- 3.2 **WAAROM WEL?**
- 3.3 **IS ER BIJ UW KLANTEN VRAAG NAAR DUURZAAM OF ECOTOERISME? KAN U DIT UITDRUKKEN IN EEN PERCENTAGE?**

4. Duurzaam toerisme

- 5.1 Hoe zou u(w) (organisatie) **duurzaam toerisme omschrijven**?
En eco-toerisme?
- 5.2 Denkt u dat **uw organisatie een rol kan spelen bij het uitbouwen van een duurzamer toeristisch beleid** in Suriname? Zo ja, op welke manier?
- 5.3 Heeft uw organisatie een **duurzaam beleid**? Zo ja, kan u hier een **korte omschrijving** van geven. (U mag ook een website of contactpersoon opschrijven die hieromtrent meer informatie kan bieden.)
- 5.4 Welke **organisaties zetten zich in voor duurzaamheid** in Suriname?

- 5.5 Bent u met uw reisorganisatie al in contact gekomen met deze organisaties? Zo ja, welke en wat was hier de bedoeling van? (Bijvoorbeeld: Stichting Toerisme Suriname (STS), StiNaSu, SSTCBP, Bonama, ICCO,...)
- 5.6 Werkt uw organisatie mee aan het duurzaam toeristisch programma SSTCPB? Wat is uw rol daar in?
- 5.7 Bent u aangesloten bij de Stichting Lodge-houders Boven Suriname (LBS)? Wat is hun doel?
- 5.8 **Werkt uw organisatie samen** met andere organisaties uit vraag 5.5. Zo ja, op welke manier?
- 5.9 Zijn er **regels in verband met duurzaamheid** die uw organisatie moet naleven? Zo ja, welke?
- 5.10 Vindt u dat het **nodig** is dat er van deze regels er zijn/komen?
- 5.11 Worden er in Suriname **controles** uitgevoerd op de resorts, tours en activiteiten in het binnenland om te kijken of ze niet te vervuilend zijn en/of er voldoende rekening wordt gehouden met de lokale bevolking?
- 5.12 Vindt u dat er **meer controles** nodig zijn om de duurzaamheid van de tours te controleren? Zo ja, hoe zou u dit aanpakken?
- 5.13 Vindt u dat de lokale bevolking **in de steden voldoende geld** overhoudt aan het toerisme?
- 5.14 Vindt u dat de lokale **binnenlandse** bevolking **voldoende geld** overhoudt aan het toerisme? Indien nee, hoe denkt u dat dit verbeterd kan worden?
- 5.15 Op welke manier houdt uw organisatie **rekening met de lokale bevolking**? (Met *lokale bevolking* bedoel ik zowel de mensen in de steden als in de binnenlandse dorpjes)
- 5.16 **Herinvesteert** uw reisorganisatie in het **verhogen van de welvaart** van de lokale bevolking in de plaatsen die uw toeristen bezoeken? (bijvoorbeeld: geld storten voor organisaties voor het bouwen van woningen, financiële steun bieden bij het bouwen van scholen in de dorpjes, ...) **Of is dat voor uw organisatie economisch niet haalbaar?**
- 5.17 Heeft u tijdens een de opbouw van het resort of nu bij het uitbaten al **problemen** ervaren met de **binnenlandse bevolking**? Zo ja, wat was hier de oorzaak van?
- 5.18 Heeft u tijdens de tours naar het binnenland al te maken gehad met klanten die **respectloos** omgingen met de **lokale bevolking**? Zo ja, op welke manier en hoe ging u hier mee om?
- 5.19 Met de **natuur**?
- 5.20 Op welke manier wordt, bij het organiseren van de activiteiten aan het resort, rekening gehouden met de cultuur, normen, gewoontes en tradities van de lokale bevolking? En met de natuur?
- 5.21 Hoe wordt **de plaatselijke bevolking betrokken** bij de toeristische activiteiten?
- 5.22 Heeft uw organisatie **plannen om in de toekomst meer aandacht te besteden aan een 'Duurzaam Suriname'**? Zo ja, op welke manier? Zo nee, waarom niet?

- 5.23 Denkt u **dat toerisme noodzakelijk is voor de economische ontwikkeling van Suriname**? Indien nee, wat heeft de Surinaamse economie dan nodig om zich verder te ontwikkelen?
- 5.24 Doet de Surinaamse **overheid voldoende inspanningen** om in Suriname een duurzame vorm van toerisme uit te bouwen? Indien ja, op welke manier? Indien nee, wat zou ze beter kunnen doen?
- 5.25 Wie is hier volgens u verantwoordelijk voor?
- 5.26 Wat zijn volgens u de belangrijkste **voordelen** van het toerisme naar en in Suriname voor:
- a) Bewoners in de steden:
  - b) Bewoners van het binnenland:
  - c) De economie
  - d) De natuur
- 5.27 Wat zijn volgens u de belangrijkste **nadelen** van het toerisme naar en in Suriname voor:
- a) Bewoners in de steden:
  - b) Bewoners van het binnenland:
  - c) De economie
  - d) De natuur
- 5.28 Welke **maatregelen** neemt uw reisorganisatie om milieuvervuiling tegen te gaan? Hoe organiseert u de afvalverwerking ?
- 5.29 Op welke manier **helpt** uw reisorganisatie bij de **ontwikkeling** van de binnenlandse bevolking van Suriname?
- 5.30 Welk zijn volgens u(w) (reisorganisatie) de **relevante personen, organisaties, partijen/actoren met betrekking tot duurzaam toerisme**.
- 5.31 Waar halen deze organisaties hun **financiële middelen**?
- 5.32 Wat zijn volgens u de **stimulansen** voor deze partijen om zich in te zetten voor een duurzame vorm van toerisme?
- 5.33 Wat zijn volgens u de **beperkingen** voor hen?
- 5.34 Wat zijn volgens u de **voorwaarden** vooraleer reisorganisaties zich meer zullen inzetten voor de lokale bevolking, de natuur of een eerlijke verdeling van de winst (en dus ontwikkeling)
- 5.35 Welke ressorts, tourorganisaties en/of trips zijn in Suriname volgens u echt *'duurzaam'*?

Interview: NGO's, non-profitorganisaties
---

1. Welke activiteiten of diensten biedt deze organisatie aan of wat doet de organisatie precies?
2. Wat is het doel van de organisatie?
3. Is het een overheidsorganisatie of daaraan verbonden? Zo ja, welke en waarom?

4. Is de organisatie verbonden aan een andere (overkoepelende) organisatie? Zo ja, welke en waarom? Wat is de relatie tot die organisatie?(Afhankelijk - samenwerkend - overkoepelend)
5. Denkt u dat de organisatie nog meer kan doen aan de problematiek waar het zich mee bezig houdt in de toekomst of bent u tevreden? Wat zou er volgens u moeten veranderen?
6. Waarom gebeurt dat volgens u niet?
7. Wie investeert er momenteel in uw organisatie? Hoe is de relatie met deze investeerders tot stand gekomen?
8. Op welke manier is uw organisatie bezig met duurzaamheid?
9. Wat houdt duurzaam toerisme volgens u precies in?
10. Welke activiteiten voert u uit met betrekking tot duurzaamheid?
11. Krijgt de organisatie hierbij hulp van vrijwilligers of stagiaires? Zo ja, hoe komt deze relatie tot stand?
12. Zijn er voldoende (financiële) middelen ter beschikking voor uw organisatie om de doelstellingen te bereiken?
13. Geeft de regering voldoende (financieel) ondersteuning aan uw organisatie om uw doelstellingen te bereiken?
14. Vindt u dat de regering genoeg doet om Suriname op een duurzame manier te ontwikkelen?
15. Is toerisme naar en in Suriname noodzakelijk om Suriname economisch verder te ontwikkelen? Zo ja, op welke manier? Zo nee, waarom niet?
16. Op welke manier wordt de lokale bevolking betrokken bij jullie activiteiten?
17. Wat is volgens u de reden dat de overheid de hoofdweg naar het binnenland heeft geasfalteerd? Wie (of welke organisatie) heeft hierop aangedrongen?
18. Vindt u dat de binnenlandse bevolking voldoende voorgelicht en/of beschermd wordt tegen de opkomst van het toerisme?
19. Wordt er in Suriname gewerkt met microfinanciering? Zo ja, wie kan hiervan genieten? Heeft dit ook gevolgen voor de sector toerisme? Op welke manier?
- 20.** Hoe staan de bewoners van het binnenland volgens u tegenover het toenemend aantal toeristen?
21. **H**oe heeft de toeristische markt zich in de loop van jaren ontwikkeld?

22. Vindt u(w) (organisatie) dat er voldoende aandacht is voor een duurzame vorm van toerisme?
23. Kunt u een aantal sterke punten van Suriname noemen vanuit het gezichtspunt van toeristen?
24. Kunt u een aantal zwakke punten van Suriname noemen vanuit het gezichtspunt van toeristen?
25. Wat zijn volgens u belemmeringen voor toeristen om naar Suriname te komen?
26. Wat zijn belemmeringen voor investeerders om in toerisme in Suriname te investeren?
27. Vindt u dat de lokale bevolking voldoende betrokken wordt bij de projecten en/of touroperators?
28. Op welke manier werkt u samen met binnenlandse bevolkingsgroepen?
29. Op welke manier gebeurt de financiering van de projecten in het binnenland van Suriname?
30. Hoe verkrijgt een kleine ondernemer een beginkapitaal? Zijn er regelingen om dat te stimuleren?
31. Welke organisaties en touroperators zijn volgens u echt bewust en eerlijk bezig met duurzaamheid? Welke absoluut niet?
32. Wie investeert er momenteel al in het Surinaams toerisme?
33. Wat zijn volgens u de redenen voor investeerders om wel of niet in de Surinaamse economie/toerisme te investeren?
34. Ligt die oorzaak vooral bij de politiek?
35. Is er wel voldoende bescherming voor de investeerders?
36. Op welke manier gebeurt de financiering van de lokale touroperators volgens u?
37. Vindt u dat de bewoners van de steden in Suriname voldoende overhouden aan toerisme? Hoe denkt u dat dit in de toekomst verbeteren?
38. Wat zijn de ideeën van deze organisatie omtrent een duurzame ontwikkeling van het toerisme in Suriname?
39. Vindt u dat de bewoners van het binnenland in Suriname voldoende overhouden aan de opbrengsten van het toerisme? Op welke manier verdienen zij vooral geld?
40. Wat gebeurt er volgens u met de opbrengsten van de touroperators?

41. Vindt u de clustering van de touroperators een goed idee (om zo efficiënter en heviger concurrentie te stimuleren)?
42. Op welke manier wordt de binnenlandse bevolking beschermd tegen de opkomst van het toerisme naar en in Suriname?
43. Welke regels bestaan er voor toeristen? Wie legt deze regels op? (de lokale overheden/Wereld Natuur Fonds/ Stinasu/....)
44. Welke regels bestaan er voor de eigenaars/personeel van de organisaties/resorten mbt duurzaamheid? Vindt u deze voldoende?
45. Wat zijn de gevolgen als de opgelegde regels niet worden nageleefd door de touroperators, bewoners, toeristen, organisaties,...

Extra vragen voor overheidsinstanties
--

Naam informant:

Naam Ministerie:

Locatie:

Wat is uw rol en positie binnen het Ministerie?

Hoe lang bent u hier werkzaam?

Hoe lang in deze positie?

In welk gebied bent u actief?

Wie is er binnen dit Ministerie TCT **verantwoordelijk** voor (duurzaam) toerisme? Met andere woorden: heeft deze organisatie daar ook verantwoordelijkheid voor?

1. Wat is de visie van dit ministerie met betrekking tot 'duurzame ontwikkeling'? En m.b.t. 'duurzaam toerisme'?
2. Wat doet uw afdeling van het ministerie precies?
3. Op welke manier denkt u dat dit ministerie **in de toekomst** nog meer kan doen aan de problematiek waar het zich mee bezig houdt? Of bent u tevreden met de huidige gang van zaken?
4. Wat zou er volgens u moeten **veranderen**?
5. Waarom gebeurt dat volgens u niet? Wat zijn de **beperkingen**?
6. Wat is er **nodig**/wat zijn de **voorwaarden** om deze beperkingen het hoofd te kunnen bieden?
7. Wat **stimuleert** u om met deze problematiek bezig te zijn?

Overheid:

8. Welk **beleid** volgt de overheid met betrekking tot **toerisme**? Met welke projecten zijn jullie bezig met betrekking tot **duurzaam toerisme**?
9. **Wat doet de overheid** om Suriname op een duurzame manier te ontwikkelen?
10. Met welke organisaties werkt dit ministerie samen met betrekking tot duurzaamheid en duurzaam toerisme?
11. Op welke manier werkt de overheid (bv Ministerie TCT) samen met :
  - PMU - SSTCBP
  - STINASU
  - STS
  - Touroperators
  - Andere organisatie...
12. Welke rol speelt dit ministerie in het **PMU-SSTCBP** -project?
13. Vindt u deze inbreng/aanpak voldoende? Wat moet er volgens u veranderen?
14. Welke **vergunningen** heeft men nodig om de projecten in het binnenland uit te voeren?
15. **Hoe geraakt** men aan deze vergunningen?
16. Hebben deze vergunningen **nut** volgens u? Waarom wel/niet?
17. Hoe wordt **gecontroleerd** of men de juiste vergunningen bezit?
18. Wat zijn de **gevolgen** als men deze **niet bezit**?
19. Wie heeft er aangestuurd op het asfalteren van de **hoofdweg** naar het binnenland?
20. Welke **regels** bestaan er voor **toeristen**? Wie legt deze regels op? (de lokale overheden/Wereld Natuur Fonds/ Stinasu/STS....)
21. Welke **regels** bestaan er voor de **eigenaars/personeel** van de organisaties/resorten mbt duurzaamheid?
22. Welke **regels** zouden er volgens u mogen bij komen?
23. Op welke manier worden deze regels **gecontroleerd**?
24. Wat zijn de **gevolgen** als de opgelegde regels **niet worden nageleefd** door de touroperators, bewoners, toeristen, organisaties,...
25. **Hoe stimuleert de overheid toerisme** vanuit het **buitenland** naar Suriname?

Duurzaamheid:

26. Hoe zou u '**Duurzaam Toerisme**' omschrijven?
27. Vindt u(w) (organisatie) dat er **voldoende aandacht** is voor een duurzame vorm van toerisme?
28. Wat zijn uw **ideeën** omtrent een duurzame ontwikkeling van het toerisme in Suriname? Sluiten deze ideeën aan bij de visie van het ministerie?
29. Op welke manier is dit ministerie bezig met duurzaamheid? Welke **activiteiten** voert u uit met betrekking tot duurzaamheid?
30. Krijgt de organisatie hierbij **hulp** van vrijwilligers of stagiaires? Zo ja, hoe komt deze relatie tot stand?
31. Is toerisme naar en in Suriname noodzakelijk om Suriname (economisch) verder te ontwikkelen? Zo ja, op welke manier? Zo nee, waarom niet?
32. Vindt u dat de bewoners **van de steden** in Suriname voldoende overhouden aan toerisme? Hoe denkt u dat dit in de toekomst verbeteren?

33. Vindt u dat de bewoners in het **binnenland van Suriname** voldoende overhouden aan toerisme? Op welke manier verdienen zij vooral geld?
34. Hoe denkt u dat dit in de **toekomst verbeterd** kan worden?
35. Wat zijn volgens u de **gevaren** voor de binnenlandse bevolking t.g.v. het toerisme?
36. Op welke manier wordt de binnenlandse bevolking **voorgelicht en/of beschermd** tegen de opkomst van het toerisme? Hoe kan dit verbeterd worden?
37. Op welke manier stimuleert de overheid het gebruik van :
- **wetenschappelijk onderzoek**
  - **Natuureducatie**
  - **Natuur awareness**
  - **Educatie awareness**
  - **Training duurzaam ecotoerisme**
  - **Creëren van ownership**
  - **Assesement Studies**
38. Bij de ontwikkeling en uitbating van de projecten/ressort in het binnenland? Op welke manier?
39. Op welke manier wordt **de lokale bevolking betrokken** bij jullie activiteiten? Op welke manier werkt u samen met binnenlandse bevolkingsgroepen?
40. Op welke manier betrekken **andere projecten** de lokale bevolking? (enkele voorbeelden vragen)
41. Op welke manier betrekken de **touroperators** de lokale bevolking? (enkele voorbeelden vragen)
42. **Welke organisaties en touroperators** zijn volgens u echt **bewust en eerlijk** bezig met duurzaamheid? Welke absoluut niet?
43. Welke personen/organisaties (kortom stakeholders) spelen er nog een rol in de ontwikkeling van (duurzaam) toerisme?
44. Hoe bekomen projecten/ressorts het stuk grond in het binnenland? Wie moeten zij hiervoor betalen?
45. Welke vergunningen hebben zij hiervoor nodig?

Financiering duurzame projecten:

46. Welke **financiële ondersteuning** geeft de overheid aan organisaties die zich inzetten voor duurzaam toerisme of de ontwikkeling van Suriname?
47. Vindt u deze voldoende? Hoe kan het verbeterd worden?
48. Over **welke (financiële) middelen** kan het **PMU-SSTCBP** beschikken om hun doelstellingen te bereiken?
- STINASU? STS? Wereld Natuur Fonds?** Is dit volgens u voldoende?
49. Zijn er ook externe sponsors (Surinaamse bedrijven of Nederlandse organisaties) die financieren of subsidies geven?
50. Hoe komt de relatie met deze organisaties tot stand?
51. Hoeveel **financiering** geven zij?

52. Is dit **voldoende** om de projecten uit te voeren?
53. Welke **Surinaamse organisaties** houden zich bezig met duurzame projecten in Suriname? Hoe gaan zij te werk?
54. Welke **Nederlandse organisaties** houden zich bezig met duurzame projecten in Suriname? Hoe gaan zij te werk?
55. Welke **Europese organisaties** houden zich bezig met duurzame projecten in Suriname? Hoe gaan zij te werk?
56. **Wie investeert** er momenteel al in het **Surinaams toerisme**? Zijn daar Nederlandse of Surinaamse bedrijven bij?
57. Wat zijn volgens u de **redenen voor investeerders** om wel of niet in de Surinaamse economie/toerisme te investeren?
58. Ligt die **oorzaak bij de politiek**?
59. Wat zijn **belemmeringen voor investeerders** om in toerisme in Suriname te investeren?
60. Wat zal de **investeringswet** gaan inhouden?
61. Op welke manier zal door de investeringswet een **invloed hebben**?
62. Vanaf wanneer verwacht u dat ze **operationeel** zal worden?
63. Van welke **bescherming** kunnen investeerders momenteel genieten?
64. Hoe verkrijgt een **kleine ondernemer** een **beginkapitaal**? Zijn er regelingen om dat te stimuleren?
65. Wordt er in Suriname gewerkt met **microfinanciering**? Zo ja, wie kan hiervan genieten? Heeft dit ook gevolgen voor de sector toerisme? Op welke manier?
66. Wie is er **bezig met microfinanciering**?
67. Kan u enkele **voorbeelden** geven van andere projecten in het binnenland en hoe zij gefinancierd worden?

Toerisme:

68. Hoe heeft de **toeristische markt** zich in de loop van jaren ontwikkeld?
69. Hoe denken jullie **om te gaan met een toename van het toerisme**? (Scenario's) Is daar **capaciteit** voor?
70. Hoe **staan de bewoners van het binnenland** volgens u tegenover het toenemend aantal toeristen?
71. Hoe staat toerisme volgens u in verband met **socio-culturele aspecten**?
72. Hoe staat toerisme volgens u in verband met het **milieu**?
73. Hoe staat toerisme volgens u in verband met **economische aspecten**?
74. Kunt u een aantal **sterke punten** van Suriname noemen vanuit het gezichtspunt van toeristen?
75. Kunt u een aantal **zwakke punten** van Suriname noemen vanuit het gezichtspunt van toeristen?
76. Wat zijn volgens u **belemmeringen** voor toeristen om naar Suriname te komen?
77. Op welke manier gebeurt de **financiering van de lokale touroperators** volgens u?
78. Wat gebeurt er volgens u met de **opbrengsten van de touroperators**? Wordt hier een gedeelte van geherinvesteerd in ontwikkeling?
79. Vindt u de **clustering** van de touroperators een goed idee (om zo efficiënter en heviger concurrentie te stimuleren)? → (VESTOR bijvoorbeeld)

Slot: Heeft u misschien nog:

- Contactgegevens van andere relevante personen of organisaties?
- Informatie ivm toerisme?
- Financiële gegevens?
- ...

Bijlage 2: TSA Readiness Assessment Questionnaire**TSA READINESS ASSESSMENT QUESTIONNAIRE**

Please complete this questionnaire by providing the information requested where possible, or by inserting an x in the relevant box.

COUNTRY: .....

INSTITUTION: .....

NAME AND DESIGNATION OF OFFICIAL COMPLETING QUESTIONNAIRE

.....

1. Has your country started the process of implementing a TSA?

Yes

No

2. If yes, do you have a complete TSA²?

Yes

No

3. If not, what reasons can you advance for this?

4. Do you have a functioning inter-agency committee for tourism statistics?

Yes

No

---

² A complete TSA includes a reconciliation of supply and consumption (TSA Table E) estimated using statistical sources

5. If yes, what is its membership? Please identify members from the list

Ministry of Tourism	☐
Ministry of Transport	☐
National Statistical Office	☐
Central Bank	☐
National Tourism Organization	☐
Civil Aviation Authority	☐
Port Authority	☐
Hotel Association	☐
Others (please specify)	

.....

.....

6. What mechanisms have been used to set up this inter-agency cooperation?

7. Are there clear roles and responsibilities of the various members? (please give details)

8. The TSA concept is generally not well known – what is the level of awareness of the TSA among the tourism stakeholders in your country?

Very good

Good

Poor

12. What are some of the measurement problems you have encountered in compiling tourism statistics?

13. How is the hotel occupancy rate measured in your country?

15. How do you calculate the travel item in the Balance of Payments?

16. Do you include the following in the definition of visitors in your tourism statistics or TSA compilation?

DEFINITION OF VISITORS	YES	NO
Foreign student for an academic year		
Accompanying family of such a student		
Foreign student for more than an academic year		
Accompanying family of such a student		
Accountant (short term consultant)		
Information technology consultant		
Person visiting for medical treatment		
Person in transit		
Person coming for a short term, working with an international organization		
Crew on an air carrier		
Person coming to stay in his/her second home		

17. Does your country follow the UNWTO TSA Recommended Methodological Framework?

18. If not, what methodological framework does your country use? (please explain)

19. If your country uses the UNWTO TSA Recommended Methodological Framework, please complete the following table:

TABLE	DESCRIPTION	DATA SOURCE	COMPLETED (YES/NO)
Table 1	Inbound tourism consumption (by products and categories of visitors)		
Table 2	Domestic tourism expenditure		
Table 3	Outbound tourism expenditure		
Table 4	Internal tourism consumption		
Table 5	Production accounts of tourism industries and other industries		
Table 6	Domestic supply and internal consumption (by products) providing information on GDP value added associated with tourism		
Table 7	Employment in tourism industries		
Table 8	Gross fixed capital formation		
Table 9	Collective consumption		
Table 10	Non-monetary indicators		

20. Please indicate your country's resource requirements to fully implement a TSA.

Technical resources (e.g. training, consultancy)

(Please specify man months and cost in US\$)

Information technology resources

(Identify hardware and software required and cost in US\$)

Administrative requirements

(Office accommodation and other administrative requirements)

Total cost in US\$

21. Assuming no resource constraints, when do you expect to have a full TSA in your country?
22. Are structural reforms (e.g. legislative changes) necessary to fully implement the TSA in your country?
23. Briefly describe the steps you would take or have taken to implement the TSA in your country.
24. What support would you like the CTO to provide in assisting countries to fully implement the TSA?

Bron: *CTO, 2007*

Bijlage 3: Omzetten per bedrijfstak (in SRD) voor de periode 2001 - 2005

I Omzetten/ Turnover

EKS/ EJS versie 5

1.1. De omzet bij grote bedrijven naar bedrijfstak per jaar, 2001 - 2008/ Turnover at large enterprises by kind of economic activity per year, 2001 - 2008

Bedragen in SRD/ Amounts in SRD				
Bedrijfstakken (ISIC rev. 2 Code)	2001	2002	2003	Kind of activities (ISIC rev. 2 Code)
Mijnbouwactiviteiten (2)	1,126,701,298	1,056,130,835	1,386,962,217	Mining and Quarrying (2)
Fabricage (3)	a) 394,861,886	458,815,722	522,441,031	Manufacturing (3)
Nutsbedrijven (4)	107,558,240	113,011,460	127,343,590	Utilities (4)
Konstruktie (5)	a) 66,445,844	89,191,864	106,925,142	Construction (5)
Handel, Rest. en Hotels (6)	a) 956,877,161	1,073,506,973	1,539,600,724	Trade, Restaurants and Hotels (6)
Transp., Opsl. en Komm. (7)	281,490,571	322,652,250	458,182,008	Transport, Storage and Comm. (7)
Banken (81)	b) 123,245,202	173,154,216	192,151,703	Banking (81)
Verzekeringen (82)	43,607,103	57,591,625	73,892,568	Insurance (82)
Gem., Soc. en Pers. diensten (9/91)	21,724,309	22,065,375	29,714,562	Community, Soc.- and Pers. Serv. (9/91)
Totaal (2-9/91)	a) 3,122,511,613	3,366,120,320	4,437,213,544	Total (2-9/91)

Bedragen in SRD/ Amounts in SRD				
Bedrijfstakken (ISIC rev. 2 Code)	2004	2005	2006	Kind of activities (ISIC rev. 2 Code)
Mijnbouwactiviteiten (2)	2,042,093,650	2,596,346,808	2,983,097,557	Mining and Quarrying (2)
Fabricage (3)	593,069,324	612,863,479	593,515,117	Manufacturing (3)
Nutsbedrijven (4)	152,663,221	185,691,005	249,840,287	Utilities (4)
Konstruktie (5)	123,922,556	161,411,880	192,459,066	Construction (5)
Handel, Rest. en Hotels (6)	a) 1,856,104,311	2,789,294,832	2,921,184,509	Trade, Restaurants and Hotels (6)
Transp., Opsl. en Komm. (7)	a) 612,692,678	612,960,656	603,617,285	Transport, Storage and Comm. (7)
Banken (81)	183,849,458	238,675,771	337,598,797	Banking (81)
Verzekeringen (82)	a) 110,520,542	137,327,723	150,371,074	Insurance (82)
Gem., Soc. en Pers. diensten (9/91)	44,156,944	59,100,510	61,224,878	Community, Soc.- and Pers. Serv. (9/91)
Totaal (2-9/91)	a) 5,719,072,684	7,093,072,665	8,002,068,571	Total (2-9/91)

Bedragen in SRD/ Amounts in SRD				
Bedrijfstakken (ISIC rev. 2 Code)	2007*	2008*	2009	Kind of activities (ISIC rev. 2 Code)
Mijnbouwactiviteiten (2)	3,428,456,772	4,239,925,369		Mining and Quarrying (2)
Fabricage (3)	684,827,006	757,233,123		Manufacturing (3)
Nutsbedrijven (4)	265,388,206	333,792,466		Utilities (4)
Konstruktie (5)	236,145,870	238,509,219		Construction (5)
Handel, Rest. en Hotels (6)	3,886,949,817	4,789,181,352		Trade, Restaurants and Hotels (6)
Transp., Opsl. en Komm. (7)	662,338,454	734,714,804		Transport, Storage and Comm. (7)
Banken (81)	256,085,000	419,365,838		Banking (81)
Verzekeringen (82)	172,022,210	195,398,086		Insurance (82)
Gem., Soc. en Pers. diensten (9/91)	62,085,410	66,200,004		Community, Soc.- and Pers. Serv. (9/91)
Totaal (2-9/91)	9,454,459,835	11,774,320,261		Total (2-9/91)

Toelichtingen/notes:

- a) gereviseerde cijfers voor 2001 en 2006/ revised figures for 2001 and 2006
 b) ruwe schattingen van de sector banken voor 2002 t/m 2003
 crude estimates for banking over 2002 up to 2003

Bron: ABS, Bedrijfsstatistieken 2009

Bijlage 4: Surinaamse economische grootheden

	1999-2003 Average	2004-2008 Average	1999	2000	2001	2002	2003
Domestic Economic Indicators							
GDP (Nominal, \$bn)	0.90	1.81	0.89	0.89	0.76	0.95	1.02
Per Capita GDP (\$)	1886	3564	1894	1894	1583	1979	2082
Real GDP Growth Rate (%)	2.4	6.3	-0.9	-0.1	4.5	3.0	5.3
Inflation Rate (%)	47.1	8.4	98.9	59.4	38.6	15.5	23.1
Capital Investment (\$bn)	0.18	0.53	0.14	0.09	0.15	0.24	0.29
Capital Investment/GDP (%)	19.8	28.9	15.7	10.1	19.7	25.3	28.4
Budget Revenues (\$bn)	0.24	0.43	0.18	0.21	0.26	0.25	0.28
Budget Revenues/GDP (%)	26.4	24.3	20.2	23.6	34.2	26.3	27.5
Budget Expenditures (\$bn)	0.27	0.43	0.25	0.30	0.24	0.30	0.28
Budget Expenditures/GDP (%)	30.5	24.6	28.1	33.7	31.6	31.6	27.5
Budget Balance (\$bn)	-0.04	0.00	-0.07	-0.09	0.02	-0.05	0.00
Budget Balance/GDP (%)	-4.1	-0.3	-7.9	-10.1	2.6	-5.3	0.0
Money Supply (M1, \$bn)	0.20	0.36	0.16	0.22	0.18	0.23	0.21
Change in Real Wages (%)	6.4	6.2	6.2	6.5	6.3	6.4	6.5
Unemployment Rate (%)	14.0	13.8	14.0	14.0	14.1	14.0	13.9
International Economic Indicators							
Foreign Direct Investment (\$bn)	-0.08	-0.13	-0.06	-0.15	-0.03	-0.07	-0.08
Forex Reserves (\$bn)	0.08	0.25	0.03	0.05	0.11	0.10	0.09
Gross Reserves (ex gold, \$bn)	0.09	0.26	0.04	0.06	0.12	0.11	0.11
Gold Reserves (\$bn)	0.04	0.02	0.07	0.06	0.07	0.01	0.01
Gross reserves (inc gold, \$bn)	0.13	0.28	0.11	0.12	0.19	0.12	0.12
Total Foreign Debt (\$bn)	0.26	0.20	0.26	0.22	0.27	0.28	0.28
Total Foreign Debt/GDP (%)	29.3	12.9	29.2	24.7	35.5	29.5	27.5
Debt Service (\$bn)	0.08	0.07	0.04	0.07	0.07	0.09	0.11
Debt Service/XGS (%)	15.4	5.2	9.2	14.0	13.7	20.9	19.0
Current Account (\$bn)	-0.07	0.07	-0.03	0.03	-0.08	-0.13	-0.16
Current Account/GDP (%)	-8.0	1.4	-3.4	3.4	-10.5	-13.7	-15.7
Current Account/XGS (%)	-14.9	2.1	-7.0	6.0	-15.7	-30.2	-27.6
Exports (\$bn)	0.41	1.25	0.34	0.40	0.44	0.37	0.49
Imports (\$bn)	0.33	1.10	0.30	0.25	0.30	0.32	0.46
Trade Balance (\$bn)	0.08	0.15	0.04	0.15	0.14	0.05	0.03
Exports of Services (\$bn)	0.07	0.22	0.08	0.09	0.06	0.04	0.06
Income, credit (\$bn)	0.01	0.03	0.01	0.01	0.01	0.01	0.01
Transfers, credit (\$bn)	0.01	0.10	0.00	0.00	0.00	0.01	0.02
Exports G&S (\$bn)	0.49	1.59	0.43	0.50	0.51	0.43	0.58
Liabilities (\$bn)	0.08	0.00	0.13	0.17	0.08	0.00	0.00
Net Reserves (\$bn)	0.06	0.28	-0.02	-0.05	0.11	0.12	0.12
Liquidity (months import cover)	1.8	3.0	-0.8	-2.4	4.4	4.5	3.1
Currency Exchange Rate	1.862	2.740	0.859	1.323	2.179	2.347	2.601
Currency Change (%)	-50.3	-1.1	-114.2	-54.0	-64.7	-7.7	-10.8
Social Indicators							
Population (million)	0.48	0.51	0.47	0.47	0.48	0.48	0.49
Population Growth (%)	1.3	1.2	2.2	0.0	2.1	0.0	2.1
Infant Deaths/1000	26	23	29	26	26	24	24
Persons under Age 15 (%)	32	30	34	32	32	32	32
Urban Population (%)	74	75	73	74	74	74	74
Urban Growth (%)	1.1	1.2	0.0	1.5	2.1	0.0	2.1
Literacy % pop.	93	92	94	93	93	93	93
Agricultural Work Force (%)	9	8	9	9	9	8	8
Industry-Commerce Work Force (%)	15	14	15	15	15	14	14
Services Work Force (%)	77	78	76	76	76	78	78
Unionized Work Force (%)	45	45	45	45	45	45	45
Energy - total consumption (10 ¹⁵ Btu)	0.04	0.04	0.04	0.04	0.04	0.04	0.04
Energy - consumption/head (10 ⁹ Btu)	0.08	0.08	0.09	0.09	0.08	0.08	0.08

	1999-2003 Average	2004-2008 Average	2004	2005	2006	2007	2008
Domestic Economic Indicators							
GDP (Nominal, \$bn)	0.90	1.81	1.11	1.54	1.84	2.08	2.49
Per Capita GDP (\$)	1888	3564	2265	3080	3608	4078	4788
Real GDP Growth Rate (%)	2.4	6.3	7.6	6.5	4.7	5.6	7.0
Inflation Rate (%)	47.1	8.4	1.0	9.9	11.3	6.7	13.2
Capital Investment (\$bn)	0.18	0.53	0.32	0.42	0.53	0.62	0.74
Capital Investment/GDP (%)	19.8	28.9	28.8	27.3	28.8	29.8	29.7
Budget Revenues (\$bn)	0.24	0.43	0.29	0.38	0.46	0.51	0.53
Budget Revenues/GDP (%)	26.4	24.3	26.1	24.7	25.0	24.5	21.3
Budget Expenditures (\$bn)	0.27	0.43	0.32	0.41	0.45	0.50	0.48
Budget Expenditures/GDP (%)	30.5	24.6	28.8	26.6	24.5	24.0	19.3
Budget Balance (\$bn)	-0.04	0.00	-0.03	-0.03	0.01	0.01	0.05
Budget Balance/GDP (%)	-4.1	-0.3	-2.7	-2.0	0.5	0.5	2.0
Money Supply (M1, \$bn)	0.20	0.36	0.26	0.28	0.34	0.43	0.50
Change in Real Wages (%)	6.4	6.2	6.4	6.4	5.9	6.0	6.1
Unemployment Rate (%)	14.0	13.8	13.9	13.8	13.8	13.7	13.6
International Economic Indicators							
Foreign Direct Investment (\$bn)	-0.08	-0.13	-0.04	0.03	-0.16	-0.25	-0.23
Forex Reserves (\$bn)	0.08	0.25	0.12	0.12	0.20	0.39	0.42
Gross Reserves (ex gold, \$bn)	0.09	0.26	0.13	0.13	0.22	0.40	0.43
Gold Reserves (\$bn)	0.04	0.02	0.01	0.01	0.02	0.03	0.04
Gross reserves (inc gold, \$bn)	0.13	0.28	0.14	0.14	0.24	0.43	0.47
Total Foreign Debt (\$bn)	0.26	0.20	0.26	0.25	0.24	0.16	0.10
Total Foreign Debt/GDP (%)	29.3	12.9	23.4	16.2	13.0	7.7	4.0
Debt Service (\$bn)	0.08	0.07	0.12	0.10	0.04	0.05	0.04
Debt Service/XGS (%)	15.4	5.2	11.8	6.8	2.7	2.8	2.0
Current Account (\$bn)	-0.07	0.07	-0.14	-0.14	0.11	0.18	0.35
Current Account/GDP (%)	-8.0	1.4	-12.6	-9.1	6.0	8.7	14.1
Current Account/XGS (%)	-14.9	2.1	-13.7	-9.5	7.3	10.1	16.1
Exports (\$bn)	0.41	1.25	0.78	1.21	1.17	1.36	1.71
Imports (\$bn)	0.33	1.10	0.74	1.19	1.01	1.19	1.35
Trade Balance (\$bn)	0.08	0.15	0.04	0.02	0.16	0.17	0.36
Exports of Services (\$bn)	0.07	0.22	0.14	0.20	0.23	0.24	0.28
Income, credit (\$bn)	0.01	0.03	0.02	0.02	0.03	0.04	0.04
Transfers, credit (\$bn)	0.01	0.10	0.08	0.05	0.07	0.14	0.14
Exports G&S (\$bn)	0.49	1.59	1.02	1.48	1.50	1.78	2.17
Liabilities (\$bn)	0.08	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Net Reserves (\$bn)	0.06	0.28	0.14	0.14	0.24	0.43	0.47
Liquidity (months import cover)	1.8	3.0	2.3	1.4	2.9	4.3	4.2
Currency Exchange Rate	1.862	2.740	2.734	2.732	2.744	2.745	2.745
Currency Change (%)	-50.3	-1.1	-5.1	0.1	-0.4	0.0	0.0
Social Indicators							
Population (million)	0.48	0.51	0.49	0.50	0.51	0.51	0.52
Population Growth (%)	1.3	1.2	0.0	2.0	2.0	0.0	2.0
Infant Deaths/1000	26	23	25	24	24	20	20
Persons under Age 15 (%)	32	30	31	31	30	28	28
Urban Population (%)	74	75	75	76	76	74	74
Urban Growth (%)	1.1	1.2	1.4	3.3	2.0	-2.8	2.0
Literacy % pop.	93	92	93	93	93	90	90
Agricultural Work Force (%)	9	8	8	8	8	8	8
Industry-Commerce Work Force (%)	15	14	14	14	14	14	14
Services Work Force (%)	77	78	78	78	78	78	78
Unionized Work Force (%)	45	45	45	45	45	45	45
Energy - total consumption (10 ¹⁵ Btu)	0.04	0.04	0.04	0.04	0.04	0.04	0.04
Energy - consumption/head (10 ⁹ Btu)	0.08	0.08	0.08	0.08	0.08	0.08	0.08

Bron: *Suriname Country Report, 2009, p. 6-7*

Bijlage 5: BTW (basisprijzen) x 1000 SRD per bedrijfstak (lopende prijzen)

Bedrijfstak(ken)	2003	2004*	2005*	2006*	2007*
Landbouw, Veeveelt en Bosbouw	165,029	171,417	201,777	227,881	250,419
Visserij	49,720	41,354	38,624	43,602	46,398
Mijnbouw	215,025	335,861	458,855	562,840	667,570
Industrie/ Fabricage	426,017	613,947	818,302	1,035,577	1,216,976
Elektriciteit, Gas en Water	160,899	190,105	223,545	245,184	261,462
Konstruktie	86,224	118,768	153,076	200,634	251,595
Handel	302,455	333,074	433,557	500,737	601,895
Hotels en Restaurants	53,711	64,061	89,178	93,133	106,625
Transport, Opslag en Kommunikatie	247,017	295,673	350,904	364,891	373,935
Financiële instellingen	168,818	223,658	292,997	353,626	388,994
Woon- en Commerciële diensten	185,123	236,321	282,968	357,800	393,612
Overheid (excl. Onderwijs en Gezondheidszorg)	244,916	266,014	309,547	340,246	383,420
Onderwijs	151,947	163,528	175,077	220,196	253,570
Gezondheidszorg	22,806	22,576	23,581	32,447	35,995
Persoonlijke, Sociale- en Gemeenschapdiensten	48,952	53,792	62,404	71,915	76,648
Bruto Binnenlands Produkt (formele sector)	2,528,659	3,130,149	3,914,391	4,650,708	5,309,115
Bruto Binnenlands Produkt (informele sector)	472,231	583,475	673,675	821,760	934,481
Minus: Rente marge van de Banken	78,730	106,962	166,217	214,127	236,051
Bruto Binnenlands Produkt (formele + informele sector)	2,922,161	3,606,662	4,421,849	5,258,341	6,007,545
Indirekte Belastingen minus subsidies op produkten	392,008	429,852	453,230	603,229	650,074
Bruto Binnenlands Produkt tegen marktprijzen	3,314,169	4,036,514	4,875,078	5,861,570	6,657,619

Noot: * Voorlopige cijfers

Bron: *Financiële Nota, 2010, p.56*

Bijlage 6: Activiteitenmatrix Surinaamse Regering m.b.t. Toerisme

ACTIVITEITENMATRIX voor TOERISME			
Algemeen doel: het inzetten van eigen erfgoed, creativiteit en fysieke omstandigheden en zo ook uitgesloten delen van het volk weer te betrekken bij de economie teneinde de bijdrage van de toerismesector aan de nationale economie te verhogen.			
Subdoel	Maatregelen	Indicatoren	Ministerie/Instantie
1. Wettelijke en institutionele versterking van de toerismesector	1.1 Verdere voorbereiding van de toerismewet en deze bij de Nationale Assemblée indienen voor goedkeuring in 2007	Toerismewet in 2007 afgekondigd	TCT DNA
	1.2 Toepassing CTC, WTO en Caricomrichtlijnen: wetgevingen moeten doorgevoerd worden die standaarden in zowel producten als diensten garanderen en het dus voor de toerist aantrekkelijker maakt om naar Suriname te komen.	Bureau of Standards ingesteld in 2007/2008	HI DNA
	1.3 Instelling, inrichting en operationalisering van de Suriname Toerisme Board in partnerschap met de private sector na goedkeuring van de voornoemde wet	Suriname Toerisme Board ingesteld in 2007	TCT Bedrijfsleven
	1.4 Instelling licentie-autoriteit en verwijdering illegale operators.	Licentie-autoriteit voor toerismesectors ingesteld 2007	HI TCT
2. Humanresourcestraining van noodzakelijk kader	2.1 Operationalisering 'Suriname Hospitality en Tourism Training Centre'	Operationalisering 2006	
	2.2 Ontwikkelen van toerismeonderwijs en awareness-programma's in samenwerking met onderwijsinstellingen	Kwaliteits hoogstaande kennis van toerismesector bij leraren en studenten. Toetsing: regionaal onderwijsniveau	MINOV TCT
3. Verbeterde toeristische producten en diensten die nauw aansluiten aan de behoeften van onder andere de door ITDP geïdentificeerde focusmarkten	3.1 Periodiek overleg met de sector en met de sectorgerelateerde diensten, organisaties, instituten en bedrijven	Tevredenheid bij zowel public als private sector over samenwerking. Toetsing: enquêtes	TCT
	3.2 Het geven van incentives aan de private sector om bestaande bestemmingen verder op te waarderen en de capaciteit van huidige bestemmingen ten volle te benutten (momenteel ca. 30% benutting)	Bestemmingen/attracties die voldoen aan de regionale en internationale normen. Toetsing: WTTC Verhoogde capaciteitsbenutting van minimaal 50% in 2009	TCT
	3.3 Uitbreiding en ontwikkeling van unieke attracties in het binnenland door facilitering lokale ondernemers onder de Marons en Inheemsen	Toename verdienencapaciteit van de lokale bevolking tenminste gelijk aan vast te stellen minimumloon	TCT
	3.4 Het gebruik van ICT om Suriname op het gebied van telecom te ontsluiten	MDIC- (target 8)baseline en doel nog nader te bepalen	TCT Bedrijfsleven
	3.5 Opwaarderen van het stadsbeeld (in het kader van Urban Development Programme van de IDB): Waferkant aantrekkelijk maken voor toeristische doeleinden.	Significante toename van (betaalde) toeristenattracties in de stad zoals botanical gardens, looproutes etcetera Toetsing: enquêtes	TCT Bedrijfsleven
	3.6 Toepassen van schone energie bij het ontwikkelen van het toeristisch product	Nog nader te bepalen baseline en doel van aantal zonnepanelen, windenergie en andere	TCT ATM NH
	3.7 Geconcentreerde ontwikkeling van toeristische gebieden, markten en producten die planmatig gecontroleerd en kleinschalig uitgevoerd worden		TCT RGB
	3.8 Bescherming en instandhouding van de primaire attracties (natuur, erfgoed en cultuur)	Milieuraapporten van onder andere NIMOS, STINASU, CI en andere organisaties.	TCT RGB ATM

ACTIVITEITENMATRIX voor TOERISME			
Algemeen doel: het inzetten van eigen erfgoed, creativiteit en fysieke omstandigheden en zo ook uitgesloten delen van het volk weer te betrekken bij de economie teneinde de bijdrage van de toerismesector aan de nationale economie te verhogen.			
Subdoel	Maatregelen	Indicatoren	Ministerie/Instantie
	3.9 Intensiveren van bestaande samenwerkingsverbanden met internationale organisaties en waarmodig aangaan van nieuwe samenwerkingsovereenkomsten		BUZA TCT PLOS
	3.10 Integratie in de regio middels het aangaan van samenwerkingsverbanden.	a. Toename aantal toeristenpakketten voor multi-destination. b. Samenwerkingsvormen tussen de drie Guyana's bevordert en ontwikkeld > 2007	TCT Bedrijfsleven PLOS BUZA
	3.11 Duurzame benutting van cultuur en natuur, met respect en bescherming van de rechten van inheemsen en Marrons en behoud van biodiversiteit en sociale structuren		TCT ATM CI NIMOS
	3.12 Het verbeteren van faciliteiten op de Johan Adolf Pengel luchthaven (Inclusief opzetten 'Info booth')		TCT Luchthavenbeheer
	3.13 Vergroting aantrekkingskracht investeringen in hotelcapaciteit door: verbeterde regelgeving voor grondbeleid, verbeterde investeringswetgeving enzovoorts		TCT RGB Bedrijfsleven
4. Awareness-programma's binnen zowel de publieke sector als de private sector om de potentie van toerisme te promoten	4.1 Het gebruiken van ervaren professionele marketingconsulants die zorgdragen voor de productie van promotiefilms.	Jaarlijks minimaal 2 beurzen van Suriname als toerismebestemming in sleutelmarkten (Nederland, UK, Zwitserland etcetera)	TCT HI
	4.2 Awareness-programma's teneinde de negatieve effecten van toerisme tegen te gaan (onder meer overdraagbare ziekten)	Regelmatig voorlichtingsprogramma's per 2007	TCT VGZ MINOV
	4.3 Het beschikbaar hebben van snelle en efficiënte hulp ter plaatse bij ongelukken		TCT VGZ Bedrijfsleven
	4.4 Medewerking aan de totstandkoming en het effectief functioneren van de Nationale Voedselveiligheid Raad (NVR).	Per 2008 NVR in place	TCT HI LVV VGZ
	4.5 Geven van public-private-sectorworkshops	Per 2007	TCT Bedrijfsleven
5. Economische activiteiten ontplooiën die de integratie van sectoren en subsectoren bevorderen	5.1 Contributieachterstand CTO in 2006 inlopen en bijgevoel actief participeren in de toerismeaangelegenheden van de regio	Per 2007 contributieachterstand ingelopen	TCT FIN
	5.2 Aansturing ontwikkeling dient te geschieden door de aanstelling van projectmanagers met vergaande bevoegdheden en verantwoordelijkheden om horizontale en verticale eenheden en door de betrokkenen ministeries en instituten bij elkaar te brengen		TCT HI ATM

ACTIVITEITENMATRIX voor TOERISME			
Algemeen doel: het inzetten van eigen erfgoed, creativiteit en fysieke omstandigheden en zo ook uitgesloten delen van het volk weer te betrekken bij de economie teneinde de bijdrage van de toerismesector aan de nationale economie te verhogen.			
Subdoel	Maatregelen	Indicatoren	Ministerie/Instantie
6. Groei toeristenaankomsten gedreven vanuit non-VFR-toeristen	6.1 De versoepeling van de visa-afgifte en het identificeren van toerismezones	Groei toeristenaankomsten met 25% per jaar (huidig: 21%) voornamelijk gedreven vanuit non-VFR-toeristen	TCT BUZA
	6.2 Aantrekken van professioneel kader bij opzetten promotiecampagnes (vooral internationaal). Hierbij zullen promotiemarkten geselecteerd worden op grond van de potentiële toeristenmarkten voor Suriname (zie ITDP-uitkomsten)	Jaarlijkse toerismepromotiecampagnes vanaf medio 2007	TCT
	6.3 Het doen opnemen van de toerismesector in de nationale statistieken	Toerismestatistieken ter beschikking vanaf medio 2007	PLOS ABS

Bron: MOP 2006 - 2011, p. 85-87

Bijlage 7: Procedure vergunningsaanvraag bij Ministerie HI

Bedrijfsvergunningen (BV)

Voor het uitoefenen van bepaalde bedrijven of beroepen (uitdrukkelijk vermeld op de lijst van vergunningsplichtige bedrijven) is voorafgaande verlening van een bedrijfsvergunning door het Ministerie van Handel & Industrie vereist. Daartoe dient er een verzoekschrift ingediend te worden bij de Afdeling Bedrijfsvergunningen van het Ministerie van Handel & Industrie.

Vereiste documenten bij indiening van een vergunningaanvraag:

- Verzoekschrift in tweevoud met plakzegel
- Kwitantie betaalde vergunningsrecht, leges en zegelkosten
- Nationaliteitsverklaring & CBB uittreksel / ingeval van een N.V., van de directeur
- Hypothecair uittreksel & goedkeuring van de eigenaar van het pand
- 2 pasfoto's ingeval van een eenmanszaak en 1 pasfoto ingeval van een N.V.
- KKF uittreksels / kopie vergunning (bij verlenging)
- Statuten van de N.V.

Ad 1. Het verzoekschrift moet worden gericht aan de Minister van Handel en Industrie. De aanvrager moet een op zegel (plakzegel van SRD 2,50) gesteld verzoekschrift in tweevoud indienen bij de afdeling Bedrijfsvergunningen

Ad 2. Bij het indienen van het verzoekschrift moet een kwitantie van betaald vergunningsrecht ad. SRD 300.00 worden overgelegd alsmede kwitanties betreffende betaalde leges (ad. SRD 2.00) plus zegelkosten (ad. SRD 2,50) te betalen als volgt:

- A. voor de districten Paramaribo en Wanica bij de Ontvanger gehuisvest aan de Sommelsdijkstraat 2 (Combé)
- B. voor de overige districten bij hun respectieve commissariaten

Ad 3. Uittreksels uit het Bevolkingsregister, namelijk bewijs van inschrijving en nationaliteitsverklaring.

Ad 4. Hypothecair uittreksel en goedkeuring van de eigenaar van het zakenpand.

Ad 5. Twee gelijklopende pasfoto's van recente datum (voor eenmanszaak), een foto van de directeur van een N.V.

Ad 6. Een bewijs van inschrijving bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken (KKF) (verlenging) alsook een bewijs van de KKF, waaruit blijkt dat de jaarlijkse bijdrage is voldaan en, ingeval van een verlenging, een kopie van de vergunning waarvoor verlenging wordt aangevraagd.

Ad 7. Bij verlenging van een N.V. een kopie van de statuten.

Het verzoekschrift kan inhouden een aanvraag voor:

- Een nieuwe vergunning
- Verlenging
- Als nieuwe te behandelen vergunning (bij verlies of verlegging)
- Uitbreiding
- Overplaatsing
- Intrekking
- Overschrijving

De indiening van een verzoekschrift is dus de eerste stap in het proces voor het verkrijgen van een vergunning. De indiening geschiedt op de afdeling Agenda.

De volgende stappen dienen gevolgd te worden alvorens een vergunningsverzoek wordt ingewilligd:

1. De Agenda

Deze subafdeling is het eerste contact van de aanvrager met de afdeling Bedrijfsvergunningen.

De volgende zaken worden hier in orde gemaakt:

- De stukken van de aanvrager worden gecontroleerd op volledigheid zoals omschreven in het Decreet E-24.
- Bij volledigheid wordt het verzoekschrift voorzien van een agendanummer (zgn. B.V. No.).
- De naam van de verzoeker, de datum van het verzoekschrift, de datum van indiening en het onderwerp worden in de agenda genoteerd.
- De naam van de verzoeker wordt in het alfabet register genoteerd met corresponderende B.V. No.
- De vergunningsrechten worden maandelijks bijgehouden in een daarvoor bestemd schrift.
- De verwijzingen naar de verschillende afdelingen voor de verdere afhandeling en de adviserende instanties worden bijgeschreven.
- De stukken gaan naar het hoofd van de afdeling die deze doorneemt en de verdere afhandeling bevestigt middels zijn paraaf.
- Hier wordt ook bijgehouden wat de status is van een bepaald stuk (waar het zich op elk moment bevindt).

2. De Redactie

Van de Agenda gaan de stukken naar de Redactie voor publicatie in het Staatsblad van de Republiek Suriname.

- De datum van versturing naar de Redactie wordt genoteerd.
- Er wordt ook bijgehouden dat het desbetreffend stuk zich momenteel bij de Redactie bevindt.
- De Redactie zorgt voor het opstellen van de adviesbriefjes.
- De publicatiebriefjes en de adviesbriefjes worden naar de Agenda gebracht samen met het verzoekschrift.
- De datum van verzending wordt genoteerd in de agenda.

3. Onderzoek

De stukken gaan daarna naar de afdeling onderzoek.

De afdeling Onderzoek maakt een rapport op basis van haar onderzoeksbevindingen.

Onderzoeksbevindingen zijn, onder andere:

- geluidshinder (voor bijv. Fabrieken met zware machines of Discotheken).
- voldoende parkeer gelegenheid voor dienstverlenende bedrijven.
- situering van de vluchtwegen van het gebouw voor de brandveiligheid.
- algemene veiligheidsregels.

Opgemerkt dient te worden dat er ook specifieke adviezen van andere instanties worden ingewonnen zoals:

- de Brandweer
- Bouw en woningtoezicht (Ministerie van Openbare Werken)
- Ministerie van Arbeid, Technologische Ontwikkeling en Milieu
- Kamer van Koophandel en Fabrieken
- Korps Politie Suriname
- Stichting Toerisme Suriname
- Bureau Openbare Gezondheidszorg
- districtscommissarissen
- Centrale Bank van Suriname

Het rapport van onderzoek gaat naar de Agenda met aantekening van datum van versturing.

De Agenda noteert de datum van ontvangst.

Het hoofd van de afdeling krijgt de stukken wederom in handen en accordeert deze na zorgvuldige bestudering daarvan en plaatst zijn paraaf voor verdere afhandeling.

De afdeling Agenda stuurt de stukken dan wederom naar de Redactie, die op haar beurt de concept beschikking opmaakt. Na correctie wordt de net beschikking opgemaakt en gearafeerd door het hoofd.

De beschikking wordt vervolgens naar de Minister van Handel en Industrie verstuurd voor ondertekening.

Nadat de beschikking door de Minister is geretourneerd wordt deze in de Agenda afgeboekt als zijnde afgehandeld en de verzoeker wordt gebeld om zijn beschikking te komen afhalen.

Het aantal binnengekomen verzoeken wordt bijgehouden in een alfabetisch register.

Van elke beschikking worden er 4-6 exemplaren gemaakt en verstuurd naar adviserende instanties. Eén beschikking en overige bescheiden worden dan gearchiveerd.

4. Het Secretariaat

Het Secretariaat is belast met de controle op en het bijhouden van vergunningen die verlengd, overgeschreven of ingetrokken moeten worden of vervallen zijn. In het kaartenbaksysteem wordt een kaart van elke rechtspersoon, aan wie een beschikking is afgegeven voor de uitoefening van een bedrijf of beroep, bijgehouden.

Bijzondere aandachtspunten

1. Ondernemers zijn verplicht te zorgen voor een hygiënische werksituatie. Ook voor de cliënt is het van belang dat de onderneming in een hygiënische staat verkeert en dat er sprake is van een goede verhouding tussen kwaliteit en prijs.
2. Er moet verder ook gezorgd worden dat vuil op tijd en op de juiste manier opgeruimd wordt, zelfs als de vuilophaaldienst niet werkt.
3. In het kader van de gezondheidszorg en de controledienst van het Ministerie van Handel en Industrie is de ondernemer verplicht regelmatig de vervaldata op de producten te controleren. Als bij controle blijkt dat de vervaldatum van producten, die verkocht worden, is overschreden zal het Ministerie van Handel en Industrie, overeenkomstig haar economische en maatschappelijke verantwoordelijkheid, moeten ingrijpen met alle gevolgen van dien.
4. Bij het door de cliënt oplopen van lichamelijk letsel binnen een onderneming, kan de eigenaar van een dergelijke onderneming aansprakelijk gesteld worden voor de financiële kosten die dit ongeval met zich meebrengt.

Advies instanties

- Stadspolitie Commandant
- Brandweer Suriname
- Ministerie van Openbare Werken
- Stichting Toerisme Suriname (STS)
- Nationaal Instituut voor Milieu en Ontwikkeling in Suriname (NIMOS)
- afdeling Arbeidsinspectie (Ministerie van Arbeid, Technologische Ontwikkeling en Milieu)
- Bureau Openbare Gezondheidszorg (BOG)
- Districtscommissaris

- Maritieme Autoriteit Suriname (MAS)
- Centrale Bank van Suriname
- Ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen
- Ministerie van Landbouw, Veeteelt en Visserij
- Telecommunicatie Autoriteit Suriname (TAS)
- Overige

Wettelijke grondslag voor functioneren bedrijfsvergunningen:

- Decreet vergunningen bedrijven en beroepen van 15 september 1981; (Decreet E-24; SB 1981 # 145)
- Staatsbesluit ter uitvoering van artikel 2 lid 1 en lid 2 van het Decreet E-24 van september 1981; (SB 1981 # 147); gewijzigd bij SB 19 van 15 mei 1985; (SB 1985 # 40)

Bron: *KKF, 2010*

Bijlage 8: richtlijnen STINASU voor toeristen

STINASU
 STICHTING NATUURBEHOUD
 SURINAME
 FOUNDATION FOR
 NATURE CONSERVATION
 IN SURINAME

**RICHTLIJNEN BIJ HET BEZOEKEN VAN
 DE RALEIGHVALLEN/VOLTZBERG IN HET
 CENTRAAL SURINAME NATUUR RESERVAAT**

- 1) Het is ten strengste verboden te jagen en enig jachtmiddel (z.a. vuurwapens, netten etc.) bij u te hebben. Deze worden in beslag genomen.
- 2) Het is ten strengste verboden planten, bloemen, dieren en stentjes te verzamelen en/of uit het reservaat mee te nemen.
- 3) Iedere bezoekende groep toeristen moet onder leiding staan van een door Stinasu erkende touroperator en/of gids.
- 4) Er mag enkel worden overnacht in de daarvoor bestemde accommodatie faciliteiten.
- 5) Het is verboden huisdieren naar het reservaat te brengen.
- 6) Er dient geen hout gesprokkeld of gekapt te worden voor verschillende doeleinden waaronder het opzetten van tenten.
- 7) Er mag geen afval achtergelaten worden in en rondom de lodges, op en langs de wandelpaden, in het water of op de Voltzberg.
- 8) Gebruikt toiletpapier dient evenmin langs het pad achtergelaten te worden.
- 9) Sigarettenpeukjes moeten verzameld worden en weggegooid in de afvalbakken.
- 10) Voorkom geluidsoverlast (d.m.v. radio/muziekinstallaties).
- 11) Het gebruik van kunstlicht in de avonduren om de dieren te zoeken en te bekijken is ten strengste verboden.
- 12) Vanwege overlast voor de dieren is het verboden op boomwortels of -stronken te slaan.
- 13) Kamperen en het maken van kampvuurtjes is verboden.
- 14) Er mogen geen tekens of boodschappen in de boomstammen en op de Voltzberg gegraveerd worden.
- 15) Voor uw eigen veiligheid is het verboden van de watervallen te duiken.
- 16) Er mag niet worden gezwommen wanneer men bloedende wonden heeft of menstrueert.
- 17) Na gebruik dienen de branders schoongemaakt te worden.

 Harrold Sijlbing,
 Directeur

Dames en hereh, Jongens en meisjes
WELKOM IN HET BROWNSBERG NATUURPARK

Wij vragen uw onverdeelde aandacht voor onze parkregels

1. Houdt het park schoon!
Geen afval op en langs de wandelpaden deponeren.
2. Haal vóór vertrek naar de watervallen of wandelpaden een vuilniszak af bij de receptie. Dit is verplicht. Deze zak met afval dient u vóór vertrek van de Brownsberg bij de receptie af te geven.
3. Het is ten strengste verboden te jagen en enig jachtmiddel (z.a. vuurwapens, netten, etc.) bij u te hebben. Deze worden in beslag genomen.
4. Het is ten strengste verboden planten, dieren en steentjes te verzamelen.
5. Het is ten strengste verboden huisdieren (honden, poezen, etc) in het park te brengen / hebben.
6. Voorkom geluidsoverlast (d.m.v. radio, muziekinstallaties).
7. Het is verboden alcoholhoudende dranken naar de watervallen mee te nemen en te consumeren.
8. Het is verplicht dat u zich bij de receptie aanmeldt voordat u de watervallen en wandelpaden bezoekt.
9. Het gebruik van kunstlicht in de avonduren voor het spotten van dieren is ten strengste verboden.
10. Sigarettenpeukjes moeten in de daarvoor bestemde asbakken gedeponereerd worden.
11. Wees zuinig met water!!!!!!!
Laat kranen niet onnodig open staan. Water is zeer kostbaar op de Brownsberg.
12. Houdt u er rekening mee dat bij het verlaten van het park er controle plaatsvindt.
13. Het is ten strengste verboden om houtmateriaal in het park te kappen of te verzamelen om tenten op te zetten.
14. Het is verboden hout te sprokkelen
15. Het is verboden kampvuren te maken.
16. Barbequen geschiedt uitsluitend op de daarvoor bestemde plekken.

Dit park is uniek en kan alleen behouden blijven als u volledig meewerkt!

Wij vragen u zich te houden aan deze parkregels.

De Direktie

Bijlage 9: Nieuw bestuur VESTOR

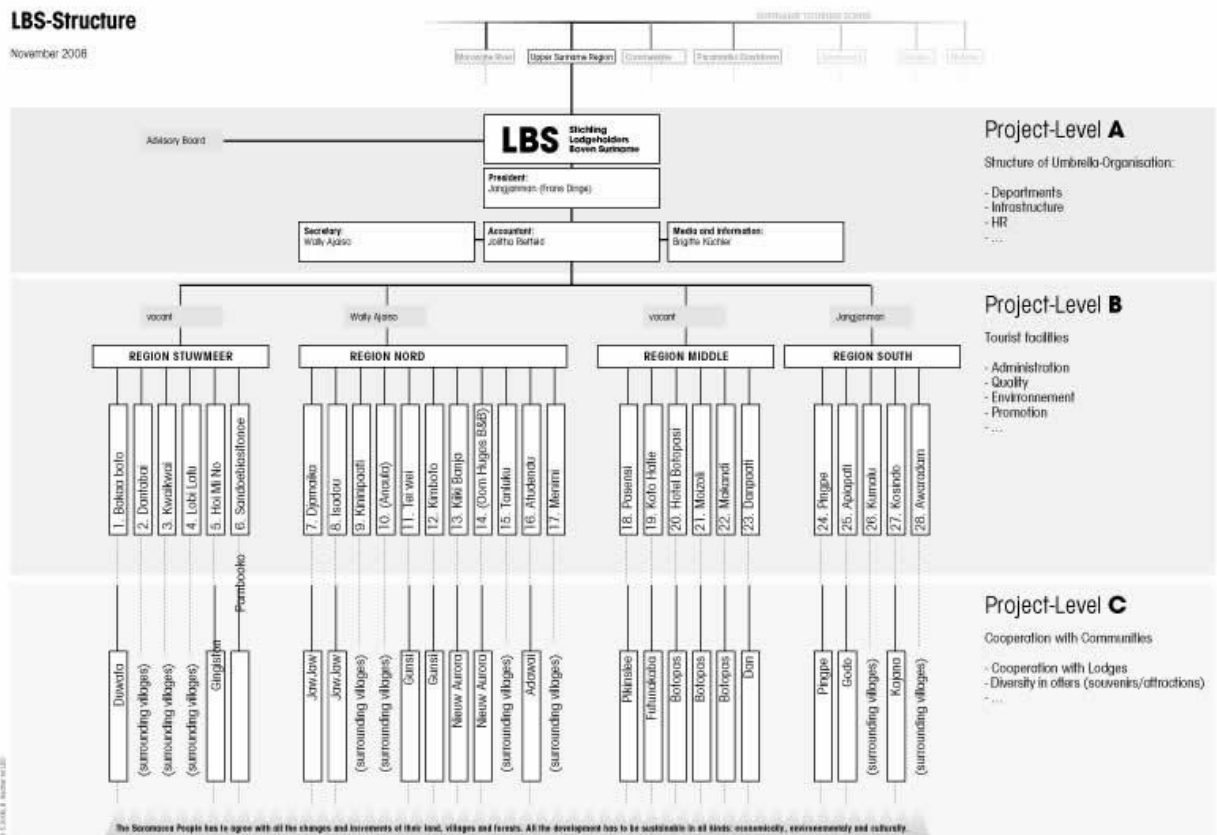
Nieuw bestuur VESTOR (10/09/2010)	
Voorzitter	Enry de Vries
Beleidsmedewerkers	Dianan Gummels Dinesh Ramlal Sirano Zalman Eric Kuipers Cedric Menig

Bron: VESTOR, 2009

Bijlage 10: Managementstructuur Stichting Lodgehouders Boven-Suriname

LBS-Structure

November 2006

Bron: Stichting LBS, 2009

Bijlage 11: Verwachte resultaten en hun status van de Stichting LBS

Verwachte resultaten					
					
Ontwikkeling en consolidatie van een ontwikkelingsplan voor Gemeenschapstoerisme		x			
Hoger vaardigheidsniveau m.b.t. toerismeboekhouding en -administratie				x	
Verbeterde sectordialoog in sector toerisme Boven Suriname			x		
Verbeterde samenwerking tussen publieke en private sector				x	
Milieureglementering in het kader van milieuwetgeving				x	
Toegenomen milieubewustzijn en begrijpen belang certificering en kwaliteitstandaarden				x	
Praktijkervaring m.b.t. milieu-auditing			x		
Beleidsmakers op de hoogte stellen van toestand toerisme Boven Suriname		x			
Gedragscode voor werking toerismesector				x	
Verbeterde internationale bestemmingsmarketing		x			
Erkennen bronmarkten		x			
Lokale pool van webdesigners in staat om gespecialiseerde toerismewebsites uit te bouwen			x		
Toegenomen bewustzijn en begrip van toerisme door bewoners en in scholen		x			
Versterkt menselijk kapitaal in toerismesector			x		

Bron: *Stichting LBS, 2009*

Bijlage 12: Geprojecteerde budgetten SSTCBP

		Activities and other costs	EC resources	EC resources	Government resources	TOTAL SRD
			Imprest commitment	Specific commitments		
			SRD	SRD	SRD	
Acc Ref	FA Ref					
1.1		Component A: Community Tourism development				
1.1.1	2.1	Community Tourism Development Plans CTDP <i>(5 sites @ approx SRD 8,000 SRD per plan per site + incentive for counterpart NGOs @ approx 10,000 SRD per site etc.)</i>	90,000			90,000
1.1.2	2.2	Identification & development small community projects within the pilot communities <i>(5 sites/ areas @ approx SRD 20,000 per site etc)</i>	100,000			100,000
1.1.3	2.3	Technical assistance and small scale works and supplies for micro enterprise development <i>(TA @ 50,000 SRD and 5 areas at approx 130,000 SRD per site etc...)</i>	700,000			700,000
1.1.4	2.4	Provision of Community Tourism Training <i>(logistics for workshops and coaching exchange visits and awareness activities. Contract evaluation and monitoring logistical cost of NGO's/individuals/ media 40% of investments)</i>	247,750			247,750
		Subtotal component A	1,137,750			1,137,750

			EC resources	EC resources	Government resources	TOTAL SRD
			Imprest commitment	Specific commitments		
		Activities and other costs	SRD	SRD	SRD	
1.2.		Component B: Improved sector dialog and quality standards				-
1.2.1	3.1	Streamlining and strengthening tourism sector organizations				-
1.2.2	3.2	Public/private sector general workshops: (4 workshops @ approx 11,000 SRD each etc.)	45,000	<i>by 16/6</i> <i>location 1/2</i>		45,000
1.2.3	3.3	Formation of representative Tourism Sector Committee (workshops including room rental, snacks for meeting etc.)	10,000			10,000
1.2.4	3.4	General tourism awareness campaign. (This will be tendered as one lot under a service contract)	183,650			183,650
1.2.5	4.1	Environmental regulations Logistics for workshops only. (TA trainers provided from budget line of separate Service Contract)	23,000			23,000
1.2.6	5.1	Environmental awareness training Logistics for workshops only. (TA trainers provided from budget line of separate Service Contract)	30,000			30,000
1.2.7	6.1	Environmental audits of volunteer companies. Logistics for workshops only. (TA trainers provided from budget line of separate Service Contract)	20,000			20,000
1.2.8	7.1	High level regional exposure visits (4 Government policy makers @30,000 SRD each to cover travel, per diem, training fee etc...)	120,000			120,000
1.2.9	8.1	Set of principles/code of conduct manual for the tourism industry operations in the interior Logistics for workshops only. (TA code of conduct trainer for operations in the interior provided from budget line of separate Service Contract)	15,000			15,000
		Subtotal Component B. Improved sector dialog and quality standards	446,650			446,650

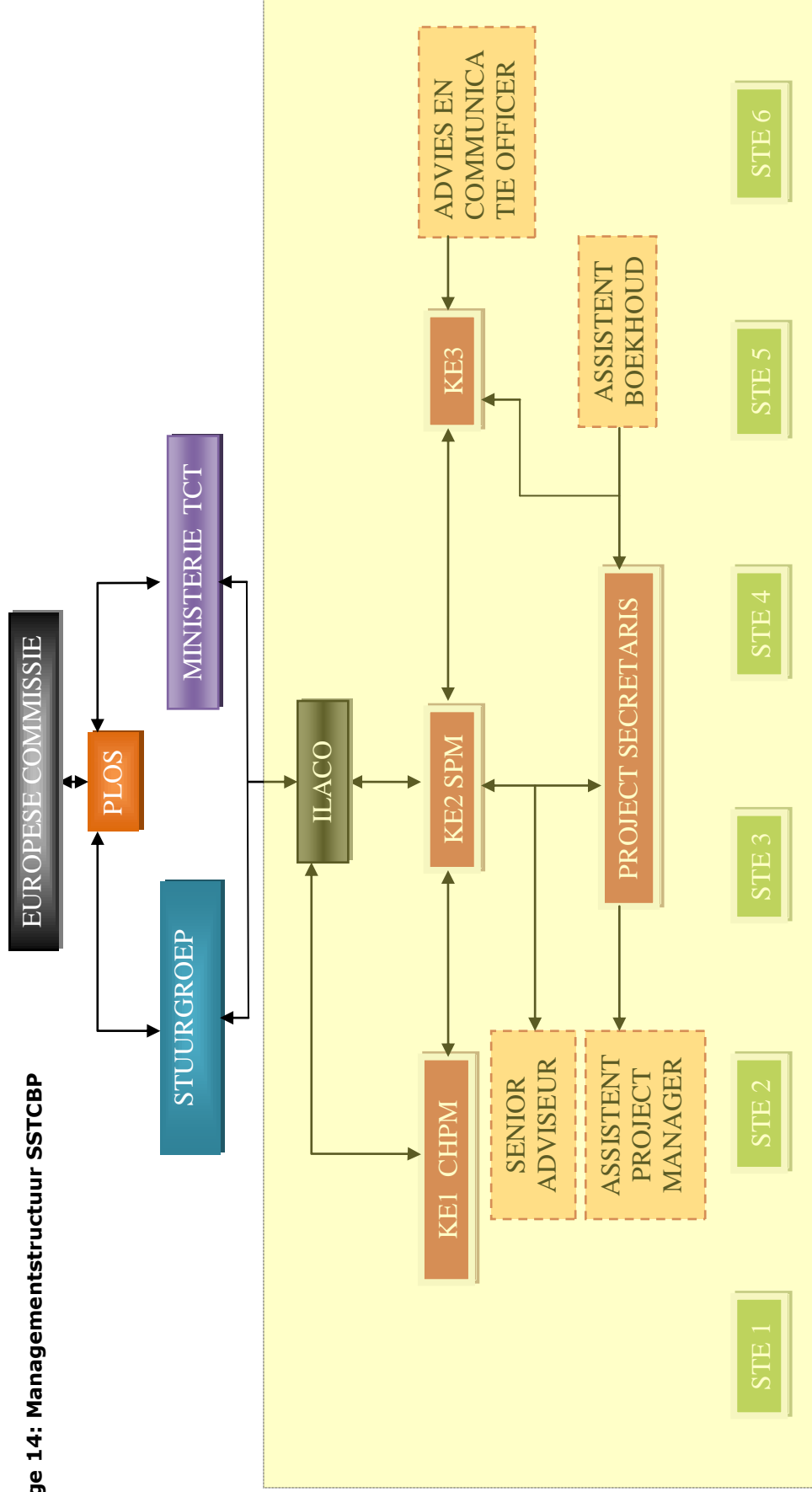
Bijlage 13: Activiteitenmatrix SSTCBP

OVERALL OBJECTIVE	Objectively verifiable indicators	Sources of verification	Assumptions & Risk
Promote poverty reduction and economic diversification, in support of EC and government policy, via sustainable tourism development, aimed at private sector development, job creation, income generation as well as a wider spread of tourism's benefits to a broader segment of the interior communities, including women and the indigenous communities of Amerindians and maroons.	<ul style="list-style-type: none"> • Greater contribution by tourism to GDP • Increased foreign exchange earnings • Increased tax revenues from tourism • Significant number of new jobs created in tourism 	<ul style="list-style-type: none"> - Statistics and economic data from the Bureau of Statistics, Central Bank of Suriname and Central Planning Office - UNDP Human Development Report - Reports from World Bank, IMF, ILO, Economist Intelligence Unit - Information from employers' Chamber of Commerce and private sector operators 	<ul style="list-style-type: none"> • Stable national economic and political environment ; • The Government of Suriname continues to be committed to making tourism development a priority and MTCT continues to endorse its current tourism priorities and is able to facilitate the Program • Good participation and support from private sector • The benefits of the Program will be made accessible to targeted stakeholders and whole tourism sector
PROJECT PURPOSE			
Encourage more inclusive and sustainable tourism sector development, focused on natural and cultural heritage, particularly for Non State Actors in the communities of the interior.	<ul style="list-style-type: none"> • Significant growth in community-based tourism, especially in the interior • Endorsement and engagement of majority of stakeholders 	<ul style="list-style-type: none"> • Statistics from the Ministry of TCT • Information from communities • Information from tourism stakeholders in general • Program progress reports and independent evaluation reports 	<ul style="list-style-type: none"> • Stable Conditions in the international tourism industry • Public and Private tourism sector stakeholders in Suriname are receptive to the program's aims and cooperative in its implementation • EU manages to streamline delivery of funding
RESULTS			
COMMUNITY TOURISM DEVELOPMENT			
Result 1: Development - consolidation of Community Tourism Development Plans (CTDP) including activities in project pilot areas	<ul style="list-style-type: none"> • 3 to 5 community base tourism pilot projects developed and implemented in the interior, in participative processes • 300 people trained in basic administration/accounting skills in the communities 	<ul style="list-style-type: none"> • Community Tourism Development Plan (CTDP) • Tourism Plans for pilot sites • Survey of Relevant communities • Endorsement of interventions by communities 	<ul style="list-style-type: none"> • A proper selection of communities and implementing arrangements, including counterpart NGOs, are made during assessment phase of implementation; • Organizations representing the interior are willing to back community projects; • Qualified local consultants can be found
IMPROVED SECTOR DIALOGUE, ENVIRONMENTAL AND QUALITY STANDARDS			
Result 2: Improved dialogue and communication structures within the Surinamese tourism sector, with more public & private cooperation via representative associations.	<ul style="list-style-type: none"> • Effective, inclusive tourism associations structure and sector representation in place, supported by the majority of the sector, promoting cooperation and continued dialogue 	<ul style="list-style-type: none"> • Endorsement by government and Media; * Information from Private Sector * Monitoring Information from national websites • Information from NIMOS 	<ul style="list-style-type: none"> • Public and private stakeholders will participate enthusiastically in the sector dialogue process; • There is an adequate government support for the program;; • There is an adequate support for the program from the private sector;
Result 3: Environmental regulations produced and positioned to integrate with environmental framework law.	<ul style="list-style-type: none"> • Environmental standards & regulations endorsed by NIMOS and Ministry of TCT 	<ul style="list-style-type: none"> • Environmental auditors reports * Feedback from NIMOS and Min TCT 	<ul style="list-style-type: none"> • Community pilot sites and activities will be carefully selected and implemented, with cultural and

			environmental sensitivity, to reflect this component' objectives and those of the program;;
Result 4: Increased environmental awareness and understanding of certification and quality standards for tourism.	<ul style="list-style-type: none"> • Training provided in environmental preservation, certification and quality standards; • Train the trainers course implemented in certification and quality standards • Tourism awareness campaign implemented 	<ul style="list-style-type: none"> • Statistics from Ministry of TCT; • Certificates of attendance to trainings and activities; • Reports and focused surveys; 	<ul style="list-style-type: none"> • Private sector cooperates to ensure that enough businesses are available for the introduction of the environmental audits, and the certification system training; • Community and private sector understand the contribution of environmental regulation for the successful development of sustainable tourism;
Result 5: Practical experience of environmental auditing introduced to the tourism sector with local pool of trainers in certification and quality standards created	<ul style="list-style-type: none"> • Standard Environmental Audits developed. • 10 volunteer accommodations' and 5 tour operator companies audited; 	<ul style="list-style-type: none"> • Work Plan for Audits; • Environmental Auditors' reports; • Evaluation reports 	<ul style="list-style-type: none"> • Private sector embraces and internalizes the content of the Code of Conduct;
Result 6: Policy makers exposed to the other regional tourism models and examples	<ul style="list-style-type: none"> • High Level exposure visit undertaken by 5 government policy makers 	<ul style="list-style-type: none"> • Exposure Visit program- tour Agenda; • Final reports of exposure visits 	<ul style="list-style-type: none"> • Current differences of approach between the public and private sector are unresolved;
Result 7: Code of conduct for the operation of the tourism industry in the interior, with particular emphasis on the rights and issues of indigenous and tribal peoples	<ul style="list-style-type: none"> • Mutual agreement on a Code of Conduct presented to sector stakeholders as well as indigenous communities is endorsed; • Communication plan for the Code of Conduct; • Strategic agreements with international eco-tourism communities-organizations 	<ul style="list-style-type: none"> • Participatory workshop Reports • Official approved Code of Conduct • International strategic cooperation agreements 	
DESTINATION MARKETING AND E-MARKETING			
Result 8: Improved international destination marketing and recognition in source markets	<ul style="list-style-type: none"> • e-Marketing plan, in-depth analysis and promotion strategy defined. 	<ul style="list-style-type: none"> • Market Surveys • International Tourism indicators and reports 	<ul style="list-style-type: none"> • Lack of internet payment facilities will not prove a hindrance
Result 9: Increased number of tourism businesses able to use the internet for marketing purposes	<ul style="list-style-type: none"> • National website improved, with wider private sector participation (specially from the interior) and use of e-marketing (300 new enterprises featured on the site) * Public and private tourism sector trained and assisted in e-marketing, and manual in wide usage 	<ul style="list-style-type: none"> • Statistics on number of website hits, web enquiries, usage of web links and bookings received • Website management manual 	<ul style="list-style-type: none"> • All tourism businesses are included in the national website and STF ensures equitable treatment • Qualified local IT companies and consultants to be trained can be found.
Result 10: Local pool of web designers created who are able to offer specialist tourism web/ICT services	<ul style="list-style-type: none"> • Web designers trained in the tourism sector's requirements 	<ul style="list-style-type: none"> • Website management manual; • Website maintenance manual; • Information from web Designers; 	

Bijlage 14: Managementstructuur SSTCBP

Bijlage 15: De tien TSA Tabellen

Table 1

Inbound tourism consumption, by products and categories of visitors
(visitor final consumption expenditure in cash)
(Net valuation)

Products	Same-day visitors (1.1)	Tourists (1.2)	Total visitors (1.3) = (1.1) + (1.2)
A. Specific products			
A.1 Characteristic products (a)			
1 – Accommodation services	X		
1.1 – Hotels and other lodging services (3)	X		
1.2 – Second homes services on own account of for free	X	X	X
2 – Food and beverage serving services (3)			
3 – Passenger transport services (3)			
3.1 Interurban railway (3)			
3.2 Road (3)			
3.3 Water (3)			
3.4 Air (3)			
3.5 Supporting services			
3.6 Transport equipment rental			
3.7 Maintenance and repair services			
4 – Travel agency, tour operator and tourist guide services			
4.1 Travel agency (1)			
4.2 Tour operator (2)			
4.3 Tourist information and tourist guide			
5 – Cultural services (3)			
5.1 Performing arts			
5.2 Museum and other cultural services			
6 – Recreation and other entertainment services (3)			
6.1 Sports and recreational sport services			
6.2 Other amusement and recreational services			
7 – Miscellaneous tourism services			
7.1 Financial and insurance services			
7.2 Other good rental services			
7.3 Other tourism services			
A.2 Connected products			
distribution margins			
goods (4)			
services			
B. Non specific products			
distribution margins			
goods (4)			
services			
TOTAL			
number of trips			
number of overnights			

Table 3
Outbound tourism consumption, by products and categories of visitors
(visitor final consumption expenditure in cash)
(Net valuation)

Products	Same-day visitors (3.1)	Tourists (3.2)	Total visitors (3.3)=(3.1)+(3.2)
A. Specific products			
A.1 Characteristic products (a)			
1 – Accommodation services	X		
1.1 – Hotels and other lodging services (3)	X		
1.2 – Second homes services on own account or for free	X	x	x
2 – Food and beverage serving services (3)			
3 – Passenger transport services (3)			
3.1 Interurban railway (3)			
3.2 Road (3)			
3.3 Water (3)			
3.4 Air (3)			
3.5 Supporting services			
3.6 Transport equipment rental			
3.7 Maintenance and repair services			
4 – Travel agency, tour operator and tourist guide services			
4.1 Travel agency (1)			
4.2 Tour operator (2)			
4.3 Tourist information and tourist guide			
5 – Cultural services (3)			
5.1 Performing arts			
5.2 Museum and other cultural services			
6 – Recreation and other entertainment services (3)			
6.1 Sports and recreational sport services			
6.2 Other amusement and recreational services			
7 – Miscellaneous tourism services			
7.1 Financial and insurance services			
7.2 Other good rental services			
7.3 Other tourism services			
A.2 Connected products			
distribution margins			
goods (4)			
services			
B. Non specific products			
distribution margins			
goods (4)			
services			
TOTAL			
number of trips			
number of overnights			

Table 4

Internal tourism consumption, by products and types of tourism
(Net valuation)

Products	Visitors final consumption expenditure in cash			Other components of visitors consumption (4.4) ^{***}	Internal tourism consumption (in cash and in kind) (4.5) = (4.3) + (4.4)
	Inbound tourism consumption (4.1) [*]	Domestic tourism consumption (4.2) ^{**}	Internal tourism consumption in cash (4.1) + (4.2) = (4.3)		
A. Specific products					
A.1 Characteristic products (a)					
1 – Accommodation services					
1.1 – Hotels and other lodging services (3)					
1.2 – Second homes services on own account of for free					
2 – Food and beverage serving services (3)					
3 – Passenger transport services (3)					
3.1 Interurban railway (3)					
3.2 Road (3)					
3.3 Water (3)					
3.4 Air (3)					
3.5 Supporting services					
3.6 Transport equipment rental					
3.7 Maintenance and repair services					
4 – Travel agency, tour operator and tourist guide services					
4.1 Travel agency (1)					
4.2 Tour operator (2)					
4.3 Tourist information and tourist guide					
5 – Cultural services (3)					
5.1 Performing arts					
5.2 Museum and other cultural services					
6 – Recreation and other entertainment services (3)					
6.1 Sports and recreational sport services					
6.2 Other amusement and recreational services					
7 – Miscellaneous tourism services					
7.1 Financial and insurance services					
7.2 Other good rental services					
7.3 Other tourism services					
A.2 Connected products					
distribution margins					
services					
B. Non specific products					
distribution margins					
services					
Value of domestically produced goods net of distribution margins					
Value of imported goods net of distribution margins					
TOTAL					

Table 7
Employment in the tourism industries

Tourism industries	Number of establishments			Number of jobs						Status in employment						Number of employed persons			
	total			employees			other			total			total						
	Male	Female	Total	Male	Female	Total	Male	Female	Total	Male	Female	Total	Male	Female	Total				
1 – Hotels and similar																			
2 – Second home ownership (imputed)																			
3 – Restaurants and similar																			
4 – Railways passenger transport																			
5 – Road passenger transport																			
6 – Water passenger transport																			
7 – Air passenger transport																			
8 – Passenger transport supporting services																			
9 – Passenger transport equipment rental																			
10 – Travel agencies and similar																			
11 – Cultural services																			
12 – Sporting and other recreational services																			
TOTAL																			

X does not apply

Table 9
Tourism collective consumption, by functions and levels of government

Function	Memo (*)			
	National level (9.1)	Regional (state) level (9.2)	Local level (9.3)	Total tourism collective consumption (9.4)= (9.1)+(9.2)+(9.3)
Tourism promotion				
General planning and coordination related to tourism affairs				X
Generation of statistics and of basic information on tourism				X
Administration of information bureaus				
Control and regulation of establishments in contact with visitors				X
Specific control to resident and non resident visitors				X
Special civil defence services related with the protection of visitors				
Other services				
TOTAL				

Table 10
Non-monetary indicators

a. Number of trips and overnights by type of tourism and categories of visitors

	Inbound tourism (*)		Domestic tourism		Outbound tourism	
	Same-day visitors	Total visitors	Same-day visitors	Total visitors	Same-day visitors	Total visitors
Number of trips (*)						
Number of overnights						

(*) In the case of inbound tourism, the variable would be "arrivals"

b. Inbound tourism: Number of arrivals and overnights by means of transport

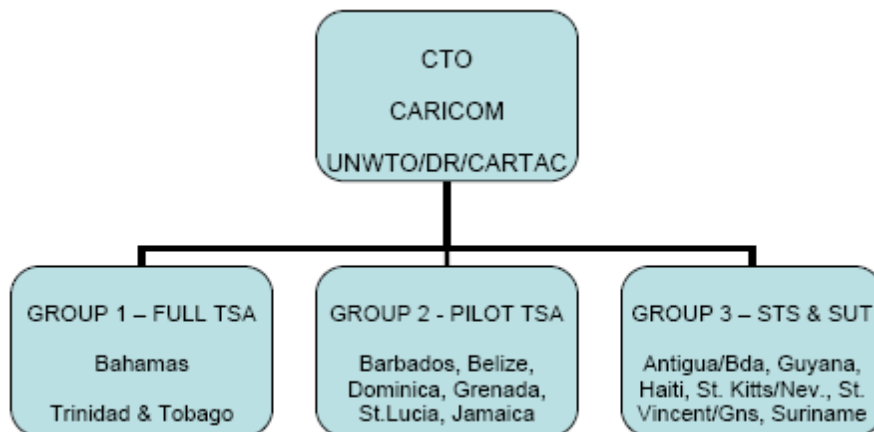
	Number of arrivals	Number of overnights
1. Air		
1.1 Scheduled flights		
1.2 Non scheduled flights		
1.3 Other services		
2. Waterway		
2.1 Passenger lines and ferries		
2.2 Cruise		
2.3 Other		
3. Land		
3.1 Railway		
3.2 Motor coach or bus and other public road transportation		
3.3 Private vehicles		
3.4 Vehicle rental		
3.5 Other means of land transport		
TOTAL		

c. Number of establishments and capacity by forms of accommodation

	Collective tourism establishments		Private tourism accommodation	
	Hotels and similar	Others	Second homes	Others
number of establishments				
capacity (rooms)				
capacity (beds)				
capacity utilization (rooms)				
capacity utilization (beds)				

d. Number of establishments in tourism characteristic and tourism connected activities classified according to number of employed persons

	1-4	5-9	10-19	20-49	50-99	100-249	250-499	500-999	>1000	TOTAL
Tourism Characteristic activities										
1 - Hotels and similar										
2 - Second home ownership (imputed)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
3 - Restaurants and similar										
4 - Railways passenger transport										
5 - Road passenger transport										
6 - Water passenger transport										
7 - Air passenger transport										
8 - Passenger transport supporting services										
9 - Passenger transport equipment rental										
10 - Travel agencies and similar										
11 - Cultural services										
12 - Sporting and other recreational services										
Tourism Connected activities										
TOTAL										

Bijlage 16: CTO-lidstaten naar groep o.b.v. status TSA

Bron: CTO, 2007, p.53

Bijlage 17: Toestand TSA in CTO-lidstaten

COUNTRY	TSA STATUS	COMMENTS
Antigua & Barbuda	Not started.	No information received, emails not responded to nor telephone calls returned. Unable to assess situation.
Bahamas	Preliminary TSA completed. SUT almost complete.	Consultant Global Insights hired to produce preliminary TSA. SUT assistance provided by CARTAC.
Barbados	Not yet started but SUT almost complete.	SUT assistance provided by CARTAC. Country included in CARICOM Pilot TSA project.
Belize	Started but process stalled.	Technical assistance received from Sweden but process stalled. Need to re-start.
Dominica	TSA feasibility study completed.	Included in CARICOM Pilot TSA project.
Dominican Republic	Full-fledged TSA completed.	Currently working on a series and has offered technical assistance to the region.
Grenada	Not yet started.	Included in CARICOM Pilot TSA Project.

COUNTRY	TSA STATUS	RECOMMENDATION
St. Lucia	Pilot TSA underway.	Group 2: Pilot TSA
Suriname	Not yet started.	Group 3: STS & SUT
Trinidad & Tobago	Simulated TSA completed. Pilot SUT completed with assistance from CARTAC.	Group 1: FULL TSA

Bron: CTO, 2007, p.45-46

Bijlage 18: Vergelijking Suriname en Puerto Rico

Suriname	Economische factoren (2007)	Puerto Rico
0,49	Populatie (miljoen)	3,9
163.800	Oppervlakte (km ²)	13.790
1.812.682	BBP (marktprijzen) *1000 EUR	54.120.825
6.386	BBP per capita	13.736
165,6	Arbeidskracht (*1.000)	1.479
9,5%	Werkloosheidsgraad	12%
SRD	Munteenheid	USD
10.328.175	Export (*1000 EUR)	34.823.250
9.630.225	Import (*1000 EUR)	21.606.750

Bron: IMF, 2008

Suriname	Impact toerisme volgens WTTC (2009)	Puerto Rico
1,7%	Directe bijdrage tot BBP	1,3%
4,4%	Totale bijdrage tot BBP	4,9%
2300	Directe tewerkstelling toerismesector	16000
1,6%	Directe tewerkstelling toerismesector/ Totale tewerkstelling	1,2%
5800	Totale tewerkstelling toerismesector	63000
4,0%	Totale tewerkstelling toerismesector/ Totale tewerkstelling	4,8%
4,4%	Export, Diensten en Handel van totale exports	7,8%
1,7%	Aandeel overheidsuitgave	4,2%
6,3%	Aandeel Kapitaalinvestering	11,3%

Bron: WTTC, 2009, p.4

Bijlage 19: Gehanteerde wisselkoers

Gehanteerde wisselkoers (4 april 2010)	3,6728 SRD/EUR
---	-----------------------

Bijlage 20: Berekening Multiplicatormethode: impact toeristenuitgaven op het BBP

Impact	BBP multiplicator (Puerto Rico)	% van het BBP			
		2004	2005	2006	2007
Directe impact	0,11	1,30%	1,25%	1,00%	0,93%
Indirecte impact	0,21	2,48%	2,38%	1,91%	1,77%
Geïnduceerde impact	0,067	0,79%	0,76%	0,61%	0,56%
Totale impact BBP	0,387	4,57%	4,39%	3,51%	3,26%

Impact	BBP impact (EUR)			
	2004	2005	2006	2007
Direct	14.273.646	16.546.275	15.929.804	16.803.431
Indirect	27.249.688	31.588.343	30.411.444	32.079.277
Geïnduceerd	8.693.948	10.078.186	9.702.699	10.234.817
Totaal	50.217.283	58.212.803	56.043.947	59.117.524

SRD	Totale BBP (marktprijzen)	EUR	
4.036.514.000	2004	1.099.029.070	
4.875.078.000	2005	1.327.346.439	
5.861.570.000	2006	1.595.940.427	
6.657.619.000	2007	1.812.682.150	
Totale toeristenuitgaven (EUR)			
2004	2005	2006	2007
129.760.420	150.420.680	144.816.400	152.758.460

Bron: S. KERKHOFS, 2010

Bijlage 21: Overheidsontvangsten Suriname in SRD (2003 – 2007)

(In millions of Suriname dollars)

	2003	2004	2005	2006	Est. 2007
Total revenue and grants	919.6	1,072.0	1,352.1	1,601.0	2,002.0
Current revenue	857.2	1,016.5	1,270.8	1,520.0	1,902.5
Tax revenue	738.1	891.8	1,047.7	1,285.1	1,582.8
Direct taxes	308.7	422.2	540.7	610.4	778.8
Income taxes	295.6	399.9	519.4	576.0	747.1
Individual income taxes	171.6	168.1	213.9	270.6	307.5
Wage tax	158.5	150.4	195.5	229.5	228.3
Self-employed	13.1	17.7	18.4	41.0	79.2
Corporate income taxes	123.9	231.7	305.5	305.5	439.6
Bauxite companies	56.0	113.9	114.0	96.9	192.9
Other companies	67.9	117.8	191.5	208.5	246.7
Wealth tax	0.2	0.4	0.2	0.7	0.6
Dividend tax	1.2	1.9	2.0	6.8	6.7
Rental value tax	0.8	1.7	1.1	2.6	1.4
Other (net of tax refunds) 1/	3.5	8.2	6.3	12.3	12.1
Casino Tax	7.3	10.2	11.7	12.0	10.9
Indirect taxes	429.5	469.5	507.0	674.7	804.0
Domestic taxes on goods and services	175.2	158.1	140.3	282.0	368.8
Motor fuel	77.2	46.5	15.4	133.6	168.8
Sales tax on domestic goods and services	57.1	63.9	78.0	82.2	99.8
Other domestic taxes (net of tax refunds)	40.9	47.8	46.9	66.2	100.3
Tobacco	12.9	13.7	14.5	29.1	63.3
Liquor	6.0	5.4	6.9	6.2	7.1
Beer	9.6	9.8	11.6	13.0	14.4
Lottery	5.6	8.1	3.7	3.3	0.5
Entertainment	1.3	1.6	0.9	1.8	0.6
Soft drinks	5.5	9.1	9.3	12.8	14.4
Taxes on international trade	251.2	306.4	362.7	388.4	430.9
Sales tax on imports	97.7	116.6	139.7	146.9	169.8
Customs duty	118.7	146.4	170.5	180.1	204.8
Statistical fees and consent rights	34.0	41.5	50.0	58.4	54.1
Statistical fees	15.3	18.9	22.1	28.8	30.2
Consent rights	18.7	22.6	27.9	29.5	23.9
Wood export tax	0.3	0.3	0.6	1.2	0.9
Export and re-export taxes	0.5	1.6	1.9	1.8	1.3
Other taxes	3.0	5.0	4.0	4.3	4.3
Alumina production fee	2.7	3.8	3.1	3.8	3.9
Other	0.3	1.2	0.9	0.5	0.4
Nontax revenue and grants	181.4	180.3	304.4	316.0	419.2
Nontax revenue	119.1	124.7	223.1	234.9	319.7
Old age fund contributions	34.6	39.1	44.7	49.2	52.6
Central bank profits	0.0	0.0	0.0	72.0	0.0
Administrative fees, fines, etc.	84.5	85.7	178.4	113.7	267.1
Fees and licenses	12.2	4.6	15.0	6.9	0.0
Payment for government services	5.3	19.8	19.8	21.8	24.0
Income from state enterprises	1.9	5.4	5.9	6.5	7.2
Revenue from government ministries	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Miscellaneous nontax revenue	65.1	55.8	137.6	78.5	235.9
Grants	62.3	55.5	81.3	81.0	99.5

Sources: Ministry of Finance; Central Bank of Suriname; and IMF staff estimates.

1/ Also includes payments of unclassified tax arrears.

Bijlage 22: Omzetten naar bedrijfstak in Suriname (2000 – 2004)

(in 1000 SRD)					
Bedrijfstakken	2000	2001	2002	2003	2004
Industrie en Fabricage	310,739.18	472,026.10	816,966.09	1,010,294.71	1,309,239.05
Handel	594,678.93	844,954.49	1,128,215.56	1,901,518.03	2,177,832.10
Hotel en Restaurants	90,523.89	151,939.88	182,697.69	293,781.17	337,816.05
Transport, Opslag en Communicatie	174,983.02	281,490.57	433,456.23	563,446.08	725,485.50
Woon en Commerciële Diensten	129,079.82	183,723.14	221,583.34	270,683.40	340,361.30
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapsdiensten	76,029.92	83,254.60	136,418.55	147,094.70	166,065.59
Totaal, Vijf Sectoren	1,376,034.76	2,017,388.78	2,919,337.46	4,191,823.09	5,056,799.59

Bron: *Mungroo, 2005, p.54*

Bijlage 23: Berekening Toegevoegde Waardemethode: bijdrage toerisme tot BBP

Toegevoegde Waarde (in EUR) naar Sector (TWs) voor de periode 2004 - 2007

Sector	Jaar			
	2004	2005	2006	2007
Handel	90.686.669,6	118.045.360,5	136.336.582,4	163.879.056,9
Hotel en Restaurants	17.442.006,1	24.280.657,8	25.357.492,9	29.030.984,5
Transport, Opslag en Communicatie	80.503.430,6	95.541.276,4	99.349.542,6	101.811.969,1
Industrie / Fabricage	167.160.477,0	222.800.588,1	281.958.451,3	331.348.290,1
Woon - en Commerciële Diensten	64.343.552,6	77.044.216,9	97.418.863,0	107.169.462,0
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapsdiensten	14.646.046,6	16.990.851,7	19.580.429,1	20.869.091,7
Totaal	434.782.182,5	554.702.951,4	660.001.361,4	754.108.854,3

Toegevoegde Waarde (in SRD) naar Sector (TWs) voor de periode 2004 - 2007

BBP in SRD (naar Sector)	Jaar			
	2004	2005	2006	2007
Industrie / Fabricage	613.947.000,0	818.302.000,0	1.035.577.000,0	1.216.976.000,0
Handel	333.074.000,0	433.557.000,0	500.737.000,0	601.895.000,0
Hotel en Restaurants	64.061.000,0	89.178.000,0	93.133.000,0	106.625.000,0
Transport, Opslag en Communicatie	295.673.000,0	350.904.000,0	364.891.000,0	373.935.000,0
Woon - en Commerciële Diensten	236.321.000,0	282.968.000,0	357.800.000,0	393.612.000,0
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapsdiensten	53.792.000,0	62.404.000,0	71.915.000,0	76.648.000,0
Totaal	1.596.868.000,0	2.037.313.000,0	2.424.053.000,0	2.769.691.000,0

De omzet (in EUR) bij grote bedrijven per Sector (PWS) voor de periode 2004-2007

Post	Jaar			
	2004	2005	2006	2007
Handel	438.656.758,3	659.199.497,4	690.369.242,5	847.495.914,6
Hotel en Restaurants	66.708.170,6	100.246.928,2	104.987.027,7	128.881.867,2
Transport, Opslag en Communicatie	166.818.960,7	166.891.923,3	164.347.986,5	180.390.560,6
Industrie/Fabricage	356.468.920,2	440.312.703,3	543.877.083,6	671.800.472,3
Woon- en Commerciële diensten	92.670.796,1	118.349.946,3	151.144.809,1	193.027.154,1
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapsdiensten	45.214.983,1	55.849.838,0	68.986.079,2	85.212.048,8
Totaal	1.166.538.589	1.540.850.837	1.723.712.229	2.106.808.018

De omzet (in EUR) bij grote bedrijven naar bedrijfstak voor de periode 2004-2007

Bedrijfstak	Jaar			2007
	2004	2005	2006	2007
Mijnbouwactiviteiten	556.004.588	706.912.113	812.213.449	933.472.221
Fabricage	161.476.074	166.865.465	161.597.451	186.459.106
Nutsbedrijven	41.565.896	50.558.431	68.024.474	72.230.507
Constructie	33.740.622	43.947.909	52.401.183	64.295.870
Handel, Restaurant en Hotels	505.364.929	759.446.426	795.356.270	976.377.782
Transport, Opslag en Communicatie	166.818.961	166.891.923	164.347.987	180.390.561
Banken	50.057.030	64.984.690	91.918.644	97.197.114
Verzekeringen	30.091.631	37.390.471	40.941.808	48.089.255
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapsdiensten	12.022.692	16.091.404	16.669.810	16.895.997
Totaal	1.557.142.421	2.013.088.832	2.203.471.077	2.575.408.413

De omzet (in SRD) bij grote bedrijven naar bedrijfstak per jaar (2004-2007)

Bedrijfstak	Jaar			
	2004	2005	2006	2007
Mijnbouwactiviteiten	2.042.093.650	2.596.346.808	2.983.097.557	3.428.456.772
Fabricage	593.069.324	612.863.479	593.515.117	684.827.006
Nutsbedrijven	152.663.221	185.691.005	249.840.287	265.288.206
Constructie	123.922.556	161.411.880	192.459.066	236.145.870
Handel, Restaurant en Hotels	1.856.104.311	2.789.294.832	2.921.184.509	3.586.040.317
Transport, Opslag en Communicatie	612.692.679	612.960.656	603.617.285	662.538.451
Banken	183.849.458	238.675.771	337.598.797	356.985.561
Verzekeringen	110.520.542	137.327.723	150.371.074	176.622.216
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapsdiensten	44.156.944	59.100.510	61.224.878	62.055.619
Totaal	5.719.072.685	7.393.672.664	8.092.908.570	9.458.960.018

Aandeel Post in totale bedrijfstak (onderzoek Mungroo 2004)	%
Handel/(Handel, Restaurarants en Hotels)	86,8%
(Hotel en Restaurants)/(Handel, Restaurarants en Hotels)	13,2%

Gemiddelde groei omzet in Woon- en Commerciële Diensten (2000 - 2004)	Jaar				
	2000	2001	2002	2003	2004
Omzet Woon- Commerciële Diensten (EUR)	35.144.799,6	50.022.636,7	60.330.902,9	73.700.827,7	92.670.796,1
Groei	42,3%	20,6%	22,2%	25,7%	-
Gemiddelde groei periode 2000 - 2004	27,7%				
Omzet (in EUR) Woon- en Commerciële Diensten (2004 - 2007)	2004	2005	2006	2007	
Omzet Woon- en Commerciële Diensten (EUR)	92.670.796,1	118.349.946,3	151.144.809,1	193.027.154,1	
Gemiddelde groei omzet in Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapsdiensten	Jaar				
	2000	2001	2002	2003	2004
Omzet P., S. en G. Diensten (EUR)	20.700.805,9	22.667.882,8	37.142.929,1	40.049.744,0	45.214.983,1
Groei	9,5%	63,9%	7,8%	12,9%	
Gemiddelde groei periode 2000 - 2004	23,5%				
Omzet (in EUR) P., S. en G. Diensten (2004 - 2007)	2004	2005	2006	2007	
Omzet P., S. en G. Diensten (EUR)	45.214.983,1	55.849.838,0	68.986.079,2	85.212.048,8	

Gemiddelde groei omzet in Industrie/ Fabricage	Jaar				
	2000	2001	2002	2003	2004
Omzet Fabricage/Industrie(EUR)	84.605.527,1	128.519.413,0	222.436.857,4	275.074.795,8	356.468.920,2
Groei	51,9%	73,1%	23,7%	29,6%	
Gemiddelde groei periode 2000 - 2004	44,6%				
Omzet (in EUR) Industrie/Fabricage (2004 - 2007)	2004	2005	2006	2007	
Omzet P.,S. en G. Diensten (EUR)	356.468.920,2	440.312.703,3	543.877.083,6	671.800.472,3	

Toegevoegde Waarde per Sector/Productiewaarde per sector (2004-2007)

Sector	Jaar			
	2004	2005	2006	2007
Handel	20,7%	17,9%	19,7%	19,3%
Hotel en Restaurants	26,1%	24,2%	24,2%	22,5%
Transport, Opslag en Communicatie	48,3%	57,2%	60,5%	56,4%
Industrie/Fabricage	46,9%	50,6%	51,8%	49,3%
Woon- en Commerciële diensten	69,4%	65,1%	64,5%	55,5%
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapsdiensten	32,4%	30,4%	28,4%	24,5%

**Toegevoegde Waarde (EUR)
Sector Toerisme (TWst) 2004-
2007**

Formule:

$$TWst = TWs/PWs \times PWst$$

Sector	Jaar			
	2004	2005	2006	2007
Handel	4.023.945,9	4.040.460,5	4.289.828,9	4.430.802,3
Hotel en Restaurants	15.165.864,4	16.285.625,6	15.634.930,1	15.380.935,1
Transport, Opslag en Communicatie	7.827.466,8	10.763.989,9	10.942.819,7	10.777.060,3
Industrie/Fabricage	1.825.473,1	2.283.410,1	2.252.285,1	2.260.325,3
Woon- en Commerciële diensten	8.829.385,1	9.596.339,5	9.147.315,2	8.311.587,7
Persoonlijke, Sociale en Gemeenschapsdiensten	6.304.803,3	6.864.233,3	6.165.520,5	5.611.759,8
Toegevoegde Waarde van Toerisme	43.976.938,5	49.834.058,8	48.432.699,5	46.772.470,5

Bijdrage Toerisme tot BBP (tegen marktprijzen)

	Jaar			
	2004	2005	2006	2007
a. Toegevoegde waarde van Toerisme	43.976.938,5	49.834.058,8	48.432.699,5	46.772.470,5
Nominale Groei sector Toerisme		13,3%	-2,8%	-3,4%
b. BBP_{mp} (formeel + informeel)	1.099.029.079	1.327.346.439	1.595.940.427	1.812.682.150
Bijdrage Toerisme tot BBP (a/b)	4,0%	3,8%	3,0%	2,6%

BBP (in EUR)	2004	2005	2006	2007
Landbouw, Veeteelt en Bosbouw	46.672.021	54.938.194	62.045.578	68.182.041
Mijnbouw	91.445.491	124.933.293	153.245.480	181.760.510
Handel	90.686.670	118.045.360	136.336.582	163.879.057
Toerisme	43.976.939	49.834.059	48.432.700	46.768.012

BBP (in SRD)	2004	2005	2006	2007
Landbouw, Veeteelt en Bosbouw (LVB)	171.417.000	201.777.000	227.881.0	250.419.0
Mijnbouw (M)	335.861.000	458.855.000	562.840.0	667.570.0
Handel (H)	333.074.000	433.557.000	500.737.0	601.895.0

Verhoudingen	2004	2005	2006	2007
LVB/T	1,061284003	1,10242263	1,2810679	1,4578776
M/T	2,079396481	2,50698611	3,1640912	3,8864279
H/T	2,062141492	2,36876874	2,8149697	3,5040843

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

Economische en sectoranalyse van het toerisme in Suriname

Richting: **master in de toegepaste economische wetenschappen:
handelsingenieur-technologie-, innovatie- en milieumanagement**

Jaar: **2010**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

Kerkhofs, Simon

Datum: **1/06/2010**